

NARODOWY INSTYTUT
DZIEDZICTWA
ODDZIAŁ TERENOWY WE WROCŁAWIU

WAŁBRZYCH – ŚRÓDMIEŚCIE

Wytyczne konserwatorskie do programu rewitalizacji

Tekst

Krzysztof Czartoryski

Maria Czyszczon

Bogna Oszczanowska

Beata Sebzda

Donata Trenkler

Mapa

Elżbieta Bałacińska

Anna Zamorowska

Wrocław MMXVIII

Spis treści

Wstęp	3
Stosowane pojęcia	4
Zarys historii Wałbrzycha	5
Układ przestrzenny	8
Ochrona układu urbanistycznego	11
Zabytki archeologiczne	13
Ul. Aptekarska	21
Ul. Bolesława Chrobrego	23
Ul. Browarna	36
Ul. Jana Brzechwy	39
Ul. Czerwonego Krzyża	51
Ul. Romana Dmowskiego	52
Ul. Garbarska	61
Ul. Gdańska	66
Ul. Bartosza Głowackiego	73
Pl. Grunwaldzki	74
Ul. Gwarków	75
Ul. Świętej Jadwigi	76
Ul. Marii Konopnickiej	78
Ul. Mikołaja Kopernika	88
Ul. Juliusza Kossaka	90
Ul. Kościelna	93
Pl. Kościelny	96
Ul. Tadeusza Kościuszki	100
Ul. Książęca	107
Ul. Stanisława Kunickiego	108
Ul. Bolesława Limanowskiego	111
Ul. Lubelska	118
Pl. Magistracki	120
Ul. 1 Maja	131
Ul. Mała	141
Ul. Jana Matejki	144
Ul. Adama Mickiewicza	152
Ul. Młynarska	181
Ul. Stanisława Moniuszki	188
Ul. Niska	214
Ul. Nowy Świat	216
Ul. Józefa Pankiewicza	221
Ul. marszałka Józefa Piłsudskiego	227
Ul. Adama Pługa	230
Ul. Poleska	235
Ul. Przemysłowa	238
Ul. Rycerska	241
Rynek	244
Ul. Henryka Sienkiewicza	268
Ul. Piotra Skargi	278
Ul. Juliusza Słowackiego	282
Ul. Andrzeja Schmidta	310
Ul. Romualda Traugutta	322
Pl. Juliana Tuwima	327
Ul. Andrzeja Wajdy	331
Ul. Piotra Wysockiego	336
Al. Wyzwolenia	346
Ul. gen. Józefa Zajączka	382
Ul. Zamkowa	387

© Narodowy Instytut Dziedzictwa 2018

Wstęp

Śródmieście Wałbrzycha to zarazem jego najstarsza część. Miejsce, w którego układzie planistycznym czytelne są relikty przedlokacyjnej osady, założonego na pocz. XV wieku prywatnego miasta i powstałego od poł. XIX wieku nowoczesnego ośrodka administracyjnego dla wałbrzyskiego okręgu przemysłowo-górniczego.

Prowadzona od kilkunastu lat rewaloryzacja tej części miasta przyniosła już widoczne efekty. Problemem pozostaje nowa zabudowa terenów wcześniej zajętych przez przemysł i górnictwo – obszarów dopełniających przestrzennie ten mocno zurbanizowany rejon. Kolejny problem to odtworzenie zabudowy w miejscach gdzie została ona rozebrana ze względu na szkody górnicze. Te dwa zadania wymagają dużych środków a ich realizacja będzie zapewne trwała latami lecz jest możliwa. Niniejsze opracowanie prezentuje jeden z aspektów, jakim jest zachowanie wartości zabytkowych, a który winien być uwzględniony w pracach urbanistów zajmujących się Śródmieściem Wałbrzycha.

Stosowane pojęcia

Wojewódzka Ewidencja Zabytków (WEZ) – prowadzony przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków zbiór kart ewidencyjnych zabytków nieruchomych i ruchomych opracowanych zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (D.U. Nr 113, poz. 661).

Gminna Ewidencja Zabytków (GEZ) – prowadzony przez prezydenta miasta zbiór kart adresowych zabytków nieruchomych znajdujących się na terenie miasta opracowanych zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (D.U. Nr 113, poz. 661).

Zarys historii Wałbrzycha

Dzisiejszy Wałbrzych powstał w wyniku gwałtownej industrializacji rozpoczętej na początku XIX wieku, której efektem było stopniowe przyłączanie sąsiadujących wsi, zakończone dopiero w połowie XX wieku. Śródmieście Wałbrzycha, to obszar powstałego w XV wieku prywatnego miasta i ukształtowanego w XVI-XVII wieku niezależnego okręgu dworskiego.

Znaleziska archeologiczne na obszarze starego miasta i jego najbliższego otoczenia są skąpe, zwykle bez pewnej lokalizacji, często o wątpliwej chronologii i funkcji. Nie potwierdzają one podanej jedynie przez Ephraima Ignatiusa Nasona informacji, że w Wałbrzychu w 1191 r. istniał zamek i kościół. Zachowane źródła pisane nie potwierdzają takiej metryki osady, a pierwsza źródłowa wzmianka o wsi *Waldenberc* pochodzi dopiero z 1305 r., z księgi uposażeń biskupstwa wrocławskiego. Jan, pleban kościoła w Wałbrzychu, wymieniony został jako świadek w dokumentach z 1372 i 1376 roku. Potwierdza to istnienie kościoła parafialnego, lecz nie określa jego lokalizacji. Uważa się, że ten pierwszy kościół parafialny Wałbrzycha wznosił się na miejscu obecnej kaplicy pomocniczej Matki Boskiej Bolesnej. Lokalizacja ta nie znalazła potwierdzenia w prowadzonych w ograniczonym zakresie badaniach archeologicznych przy pochodzącej z 1714 r. (lub z l. 1714-1718) budowli.

W średniowieczu leżące na terenie księstwa świdnickiego wsie Wałbrzych, Sobięcín i Biały Kamień były związane z zamkiem Nowy Dwór (*Neuhaus*) i były własnością książęcą a następnie królewską. Przed 1382 r. zamek Nowy Dwór, jak i sąsiadujące wsie, przeszły z rąk królewskich w ręce Ulricha Schoffa. Założenie prywatnego miasta na terenie wsi Wałbrzych nastąpiło prawdopodobnie przed 1426 (1428) r., gdyż wówczas Ulrich Schoff sprzedaje Janowi z Lubomierza dobra Nowy Zamek wraz z miasteczkiem *Waldenburg* i wsiami Podgórze, Sobięcín i Biały Kamień. W 1434 r. od tego ostatniego miasteczko kupuje Hermann Czettritz – właściciela Konradowa i Książa, w którego posiadaniu pozostaje do 1462 r., gdy miasteczko i zamek Nowy Dwór staje się własnością Hansa Czettritza. W 1475 r., jako zwolennikowi króla Jerzego z Podiebradu, dobra zostają mu zabrane przez króla Macieja Korwina. Jako królewskie dobra zastawne wykupuje je w 1488 r. kolejny Hans Czettritz, by wkrótce je utracić na rzecz króla Władysława Jagiellończyka, który sprzedaje je jako dziedziczne dobra lenne Fabianowi Tschirnhausowi. W ręce Czettritzów dobra związane z zamkiem Nowy Dwór wracają w 1492 r., by w ich posiadaniu pozostać nieprzerwanie do 1866 roku.

Rozwój peryferyjnie i niezbyt dogodnie pod względem komunikacyjnym położonego Wałbrzycha w XV w. opóźniały wojny husyckie, w trakcie których miasto było kilkakrotnie plądrowane i palone, jak również powtarzające się klęski żywiołowe i epidemie. Około 1475 r. w trakcie walk pomiędzy wojskami Kazimierza Jagiellończyka a czeskimi została uszkodzona ówczesna siedziba właścicieli miasta – zamek Nowy Dwór. Odbudowany, został poważnie zniszczony pożarem w 1581 r., a Czettritzowie przenieśli siedzibę dóbr do Wałbrzycha, budując ok. 1610 r. renesansowy dwór przy obecnej ul. Zamkowej i porzucając górską twierdzę na rzecz miejsca bardziej dogodnego do zamieszkania.

W okresie nowożytnym rozwój gospodarczy miasta był niewielki. Pierwsze cechy rzemieślnicze w Wałbrzychu zaczęły powstawać dopiero około XVII wieku. W czasie wojny trzydziestoletniej miasto było kilkakrotnie plądrowane i niszczone przez wojska szwedzkie; okres zastoju potęgowały liczne klęski i epidemie. W 2. poł. XVII w. Wałbrzych zaczął się powoli rozwijać: w 1675 r. miasto otrzymało pierwszy herb z jodłą i szyszkami, pod koniec XVII w. mieszkańcy otrzymali prawo pędzenia gorki i prowadzenia warsztatów krawieckich.

W 1682 r. Wałbrzych przeszedł na własność Marii Katarzyny von Bibran-Czettritz. Jej staraniem w 1696 r. miasto uzyskało prawo do dwóch jarmarków w ciągu roku oraz cotygodniowych targów. 19 kwietnia 1707 r. właścicielka miasta nadała tzw. „księgę spraw gruntowych”, w której to znalazło się zatwierdzenie i rozszerzenie dotychczasowych przywilejów, określenie granic miasta i zmniejszenie pańszczyzny. Na własność miasta przeszła wtedy część pastwisk i łąk wraz z bielnikiem, browar, dom słodowy, dom pasterzy, przytułek dla starców i międlarnia lnu.

Dopiero z 1555 r. pochodzi pierwsza zachowana wzmianka o burmistrzu Wałbrzycha. Rada miasta składała się w 1707 r. z dziesięciu osób reprezentujących interesy publiczne: burmistrza, dwóch rajców, sędziego oraz sześciu ławników. Magistrat ten podjął starania o wybudowanie własnej siedziby. Zezwolenie na budowę ratusza miasto otrzymało dopiero około 1720 r., a wzniesiono go w rynku w 1731 r., jako konstrukcję drewnianą. Z dokumentów umieszczonych w gałce wieżyczki wiadomo, że Wałbrzych liczył wówczas 100 domów i 156 rodzin. Od 1720 r. nowym herbem miasta był wizerunek budynku w lesie z jeleniem przy słupku – być może odwołanie do niewielkiego zwierzyńca przy dworze Czettritzów zwanego *Hirschgarten*.

W 1738 r. – po śmierci ostatniego właściciela z rodu Czettritzów Johanna Abrahama – miasto i okręg dworski z renesansowym dworem przeszły w ręce hrabiego Konrada Ernsta Maximilian Hochberga z Książa, przy czym reszta dóbr Nowy Dwór pozostała przy bocznej linii Czettritzów. Nowi właściciele wprowadzili kolejne przywileje na rzecz miasta: w 1743 r. mieszkańcy otrzymali prawo do trzech jarmarków rocznie i do targów tygodniowych.

Oparty głównie o tkactwo lnu rozwój gospodarczy miasta przerwany został wojną siedmioletnią (1756-63), po której zamknięty dla już pruskiego Śląską rynek cesarstwa austriackiego został zastąpiony przez dalekosiężny handel z Hamburgiem, Hiszpanią i Holandią.

Miasto od XVI w. było ośrodkiem górniczym – początkowo rud srebra i ołowiu, a dopiero później węgla kamiennego. Przy tym pierwsze wzmianki o kopalniach węgla dotyczą nie samego Wałbrzycha lecz Białego Kamienia (1594), Sobięcina (1586) i Starego Zdroju (1594).

Rozwój górnictwa nastąpił w 2. poł. XVIII stulecia. W wykazie kopalń z 1765 r. uwzględniono w Wałbrzychu i najbliższej okolicy dwanaście szybów kopalnianych. Skutkowało to wzrostem liczby osób utrzymujących się z górnictwa. W 1770 r. górnicy i hutnicy w Prusach zostali zwolnieni z poddaństwa i służby wojskowej. W 1778 r. został powołany wyższy urząd górniczy. Obok górnictwa drugą ważną gałęzią rozwijającego się przemysłu nadal było tkactwo nakładcze, a największe firmy to założona w 1764 r. faktoria A. L. Töpfera i konkurująca z nią od 1784 r. faktoria J. G. Albertiego.

W 1764 r. miasto otrzymało nowy herb – aktualny do dziś – wizerunek dębu na wzgórzu.

W 1759 r. wybuchł pożar słodowni przy obecnej ul. T. Kościuszki, w 1761 r. spaliła się część zabudowy obecnej ul. 1 Maja. Podobnie, jak w innych miastach, w 1765 r. wprowadzono ustawę przeciwpożarową, zabraniającą budowę domów z łatwopalnych materiałów. Mimo to w 1827 r. miał miejsce duży pożar zabudowy przy obecnej ul. Gdańskiej.

Około połowy XVIII w., po śmierci Henryka Ludwika Hochberga, który nie pozostawił testamentu, miasto stało się przedmiotem sporu spadkowego. Spór ten zakończył się przyznaniem miasta, wraz z Białym Kamieniem, na własność spokrewnionemu z Hochbergami hrabiemu Reuss-Mudrach. W 1770 r. Wałbrzych przeszedł w ręce Henryka V Hochberg, którego syn i spadkobierca do czasu reformy roku 1808 r. był ostatnim prywatnym właścicielem Wałbrzycha.

Nowy parafialny kościół dla miasta został wybudowany z fundacji Hansa Czettritzta w czasie pomiędzy 1428 a 1440 r., przy tym są to daty nie potwierdzone źródłowo. Świątynia nosiła wezwanie św. Michała Archanioła i została zlokalizowana na południe od rynku. Przejście mieszkańców miasta na protestantyzm nastąpiło w 1546 r., a przymusowa rekatolizacja, wraz z zabranieniem kościoła parafialnego, miała miejsce w 25 marca 1654 roku. Mimo to znaczna liczba mieszkańców pozostała ewangelikami, udając się na nabożeństwa do kościoła Pokoju w Świdnicy. Staraniem Hochbergów w 1742 r., Fryderyk II Wielki wydał przywilej na budowę fachszybowego domu modlitwy, który w l. 1785-88 zastąpiono obecnym, murowanym kościołem parafii ewangelickiej pw. Zbawiciela. Wspomniany późnośredniowieczny miejski kościół parafialny pw. św. Michała Archanioła w l. 1898-04 został zastąpiony neogotycką budowlą. Mozaikę wyznań w mieście dopełniał wzniesiony w l. 1847-48 kościół starołuterański, obecnie polskokatolicki pw. Zesłania Ducha Świętego, i wybudowana w 1882 r. synagoga (spalona w czasie „nocy kryształowej” w 1938 r., została rozebrana).

Przełom XVIII i XIX w. oraz odcięcie wówczas zagranicznych rynków zbytu dla wyrobów włókienniczych (blokada Hamburga w okresie wojen napoleońskich) oznaczał dla miasta zastój gospodarczy i upadek tkactwa nakładczego w całym okręgu wałbrzyskim. Wówczas górnictwo węglowe stało się podstawą nowych rozwijających się w mieście dziedzin przemysłu.

Po 1844 r. miała miejsce budowa głównej osi komunikacyjnej Stary Zdrój – Wałbrzych – Sobięcin. W 1853 r. Wałbrzych otrzymał połączenie kolejowe z Wrocławiem (od 1843 r. funkcjonowała już linia łącząca Wrocław ze Świebodzicami, dokąd towary dostarczano wozami konnymi). Oprócz górnictwa rozwijał się w mieście przemysł ceramiczny, szklarski i metalowy. Jednocześnie pogarszały się warunki życia i pracy górników, co doprowadziło m.in. w latach 1869 i 1889 do strajków. Nastąpił w tym czasie dynamiczny wzrost liczby mieszkańców. Powstały nowe budowle użyteczności publicznej: rzeźnia, hala sportowa, zakłady kąpielowe; w 1869 r. Wałbrzych otrzymał gazownię, w 1896 r. – sieć tramwajową, w 1900 r. – kanalizację i wodociągi, których rozbudowę zakończono w 1908 roku. Wraz z rozwojem systemu szkolnictwa w Wałbrzychu wznoszone były gmachy szkolne, zarówno szkolnictwa podstawowego, jak i średniego oraz zawodowego. Miasto stało się siedzibą sądu okręgowego, izby handlowej, banku Rzeszy oraz kilku instytucji związanych z funkcjonowaniem górnictwa i przemysłu.

W wyniku urbanizacji w latach 1871-1918 wykształcił się rodzaj federacji osiedli: Wałbrzych, Sobięcin, Stary Zdrój, Biały Kamień, Rusinowa, Pogórze, Szczawno Zdrój, Nowe Szczawno, Szczawienko.

Obecna aglomeracja powstawała w etapach: 1896-08, 1919-24, 1929-34 (wówczas dołączone zostało Podgórze), 1951-57 (Piaskowa Góra, Poniatów, Kozice, Rusinowa, Konradów, Biały Kamień, Sobięcin), 1958-70 (Podzamcze, Szczawienko, Glinik Stary, Glinik Nowy), 1973-80 (Książ, Lubiechów).

W czasie działań II wojny światowej zabudowa Wałbrzycha nie poniosła strat, podobnie jak inne miejscowości w południowej części Sudetów. Sam Wałbrzych został zajęty przez Armię Czerwoną bez walk 8 maja 1945 roku.

Po przejęciu przez władze polskie miasto początkowo nosiło nazwę *Borowieck*. Obecną nazwę zatwierdzono w 1946 roku. W latach 1975-98 Wałbrzych był stolicą województwa wałbrzyskiego, od 1999 r. jest miastem na prawach powiatu (z wyłączeniem lat 2002-12 kiedy to wchodził w skład powiatu wałbrzyskiego).

Układ przestrzenny

Założone zapewne w 1. ćw. XV stulecia prywatne miasto było otwartym osiedlem handlowym zlokalizowanym na płaskim wyniesieniu, od wschodu ograniczonym stromym brzegiem szerokiej doliny z korytem rzeki Pełcznicy. Do połowy XIX w., było to niewielkie miasto z centralnie umieszczonym prostokątnym rynkiem. Teren o zabudowie regularnej ograniczał się prawdopodobnie do bezpośredniego otoczenia Rynku, który był otoczony szczytowo ustawionymi drewnianymi domami na jednakowej wielkości, wydłużonych działkach, które użytkowane były w większej części jako ogrody i pola uprawne. Szerokości działek przyrynkowych zaczęły się różnicować dopiero w XVII wieku.

Wychodzące z naroży Rynku ulice w liczbie siedmiu miały zróżnicowaną szerokość, zależną od ich znaczenia gospodarczego. Najszersze były dwie przeciwległe, będące częścią głównego traktu handlowego prowadzącego ze Starego Zdroju (z Świebodzic) do Podgórza (Mieroszowa), czyli obecne ul. Gdańska i S. Moniuszki. Przy ul. S. Moniuszki wznosił się od XV w. parafialny kościół miasta z otoczonym kolistym murem cmentarzem. Na północ od niego usytuowana była plebania; południowa granica własności kościelnej wyznaczyła zachowany do dzisiaj bieg ul. Garbarskiej.

Z płn.-wsch. naroża Rynku wychodziła obecna ul. T. Kościuszki prowadząca do browaru miejskiego i błoni nad Pełcznicą, gdzie znajdował się między innymi miejski szpital. Ze względu na znaczny spadek terenu wylot tej ulicy na Rynku został przeprowadzony w wykopie, nad którym przerzucono most.

Obecna ul. 1 Maja prowadziła w kierunku najstarszego, bo uznawanego za powstały jeszcze przed lokacją miasta, kościoła MB Bolesnej, sąsiadującego z wybudowanym w poł. XVIII w. kościołem ewangelickim i symultanicznego cmentarza miejskiego. Rozszerzenie ul. 1 Maja przy kościele MB Bolesnej uważa się za pozostałość przedlokacyjnego układu ruralistycznego.

Drugorzędne znaczenie miała obecna ul. H. Sienkiewicza z ledwie kilkoma domami. Obecna ul. św. Jadwigi, jak nadal, pełniła jedynie rolę przechodu łączącego Rynek z miejskimi błoniami, czyli obecną al. Wyzwolenia, a ul. Rycerska prowadziła w stronę ogrodów i pól.

Na południe od miasta znajdował się, związany z nim jedynie komunikacyjnie ul. S. Moniuszki i Garbarską, wzniesiony ok. 1610 dwór Czetrtrizów z rozległym folwarkiem. Miał on charakter typowej rezydencji wiejskiej, nie włączonej do układu urbanistycznego ówczesnego miasta. Zespół zabudowy zachował do dzisiaj charakter enklawy, mimo modernizacji i rozbudów przeprowadzonych od 1882 r. przez Hochbergów, dokonanych po 1945 r. podziałów własności i przekształcenia drogi wewnętrznej w ogólnodostępną ul. Zamkową.

U wschodniej podstawy wyniesienia, na którym zlokalizowano miasto, przeprowadzono Młynówkę – jej bieg rozpoczynał się od tzw. Stawu Młyńskiego położonego na południe od zabudowy folwarku Czetrtrizów, a ujście do Pełcznicy znajdowało się dopiero na wysokości skrzyżowania obecnej ul. J. Słowackiego z al. Wolności. Jej bieg w części wyznacza obecna ul. Młynarska. Pomiędzy ul. Młynarską, Garbarską a A. Mickiewicza znajdował się jeden z bielników miejskich (*Die Alte Bleiche*) oraz tajemnicza, gdyż o nieznanym do końca funkcji i czasie powstania, ziemna konstrukcja na rzucie czworoboku otoczonego wypełnioną wodą fosą, zwana szańcem z letnim domem (*Das Sommerhaus auf der Schantze*), widoczna na planie z l. 1734-38 i z 1811 roku.

Zgodnie z rysunkiem F.B. Wernhera w zabudowie rynkowej przeważały domy szachulcowe, ale widoczne są również budynki założone na podwójnej szerokości działki z ozdobnymi szczytami i podcieniami. Wówczas tzw. „Wróble wzgórze”, na którym wzniesiono później nowy kościół ewangelicki, stanowiło jeszcze teren niezabudowany. U zbiegu obecnych ulic Młynarskiej i T. Kościuszki usytuowany był młyn poruszany wodą z Młynówki; drugi młyn zwany Piaskowym istniał nieco na północ, na terenie obecnego browaru; trzeci – tzw. Młyn Sobieciński – znajdował się przy północnym odcinku dzisiejszej ul. J. Słowackiego, poniżej rozwidlenia traktu prowadzącego do Starego Zdroju i Białego Kamienia.

W XVIII w. następuje powolny rozwój przestrzenny miasta. Na planie Wałbrzycha z 1738 r. widoczne są nowe działki przeznaczone pod zabudowę, wytyczone wzdłuż Młynówki. W 1765 r. do zabudowy miejskiej włączono obręb ul. J. Słowackiego. Najpoważniejszą inwestycją ostatniej ćwierci XVIII w. była budowa nowego parafialnego kościoła ewangelickiego pw. Zbawiciela. Zbudowany został w latach 1785-88 według projektu architekta C.G. Langhansa i towarzyszyły mu budynki plebanii i szkoły parafialnej.

W końcu XVIII w. zaczynają się pojawiać pierwsze wydobywcze szyby węglowe. Miasto rozwija się wzdłuż głównych traktów komunikacyjnych, przy drodze do Starego Zdroju, Białego Kamienia, Sobiecina czy Podgórze. Odcinki tych dróg otrzymują z czasem rangę ulic.

W 1. poł. XIX w. rozwój miasta następował głównie w kierunku północnym, bowiem południowy był zablokowany przez własność Hochbergów i widmut parafii katolickiej. Rozpoczęto również zagospodarowywanie błoń doliny potoku Pełcznica (wytyczona na wschód od miasta, równoległe do głównego traktu obecna Aleja Wyzwolenia – *Auenstrasse* stanowiła początkowo jedyną część miasta, gdzie funkcje gospodarcze połączono rekreacją. Urządzono tam promenadę, z aleją lipową posadzoną w 1818 r., prowadzącą do drogi w stronę niezbyt odległych urządzeń uzdrowiskowych w Starym Zdroju.

Z budowli miejskich tego okresu wyróżnia się tzw. Pałac Albertich, obecnie siedziba Muzeum Porcelany w Wałbrzychu. Pałac wzniesiony został w 1801 r. dla J. Sonnabenda według projektu L. Niederäckera, od 1834 r. stanowił własność fabrykanckiej rodziny Albertich; następnie wykupiony przez miasto stał się w 1926 r. siedzibą Muzeum Regionalnego z biblioteką i archiwum.

W ciągu XIX w. zagospodarowano tereny wzdłuż ul. J. Słowackiego. Rozbudowie uległy zakłady przemysłowe, w tym zlokalizowane w zachodniej części śródmieścia zabudowania fabryki porcelany „Krzysztof” C. Kristera, które zajęły spory areal, skutecznie blokując możliwości rozbudowy miasta w tym kierunku.

Okolo 1850 r. podjęto decyzję o budowie nowej siedziby rady miejskiej. Grożący zawaleniem stary ratusz zburzono w 1853 roku. Jednocześnie zlikwidowano wtedy przecinając plac rynkowy tzw. „drogę w wykopie” i położono bruk. Nowy ratusz wzniesiony został w latach 1855-57 według projektu wrocławskiego architekta H.F. Wäsermanna, a następnie rozbudowany do dzisiejszej formy w latach 1903-04 wg projektu również wrocławskiego architekta K. Grossera. Wolnostojący gmach ratusza zajmuje całą północno-wschodnią pierzeję ukształtowanego w poł. XIX wieku pl. Magistrackiego.

Na południowy zachód od ścisłego centrum miasta rozciągały się cmentarze, które powstały w dużej części na terenie dawnego widmutu parafii rzymskokatolickiej.

W XIX w. miasto rozrastało się dość chaotycznie. W 2. poł. XIX w. rozpoczęto odczuwać pierwsze skutki szkód górniczych, co powodowało, że liczne tereny musiały być wyłączone spod zabudowy.

Przy licznych zakładach przemysłowych powstawały osiedla robotnicze: przy zakładach porcelany Kristera powstała zabudowa robotnicza zlokalizowana przy obecnych ul. B. Limanowskiego i gen. J. Zajaczka; przy szybach *Konrad* i *Graf Schweinitz* z 1. poł. XIX w. zabudowano teren pomiędzy obecnymi ul. A. Wajdy i M. Konopnickiej na użytek Księżęcego Zarządu Kopalń; przy szybach *Hans Heinrich* i *Maria* powstała zabudowa okolicy obecnej ul. Skarżyskiej; przy szybie *Anna* z 3. ćw. XIX w., który istniał na terenie północnej części obecnych cmentarzy przy ul. S. Moniuszki – zabudowa ul. S. Moniuszki, J. Pankiewicza i J. Kossaka; na południe od założenia zamkowego, przy ul. P. Skargi, wokół przędzalni, zgrupowana była luźna zabudowa domków robotniczych z ogródkami, a następnie w latach 20. XX w. powstała tam dzielnica dwupiętrowych ceglanych kamienic; pracownicze domy mieszkalne powstały również przy ul. Nowy Świat i A. Pługa.

W 2. poł. XIX w. i na pocz. XX w. nastąpił dalszy rozwój urbanistyczny, budowano liczne gmachy użyteczności publicznej, szkoły, urzędy, banki, domy towarowe, powstawały też pierwsze linie tramwajowe.

W 1904 r. sporządzony został plan rozbudowy i zasiedlenia Wałbrzycha, nowych osiedli robotniczych, rozwoju transportu i komunikacji. Autorem planu był architekt Stüben z Berlina. Do tego czasu układ przestrzenny śródmieścia w zasadzie został ukształtowany – na początku XX w. wytyczano jeszcze ulice w północnej i zachodniej części śródmieścia (w granicach niniejszego opracowania). Nie wszystkie wyrysowane wówczas na planie ulice zrealizowano. Istotną, zmieniającą obraz miasta inwestycją 1. ćw. XX w. była budowa szkoły katolickiej dla dziewcząt w latach 1911-12. Zlikwidowano wówczas jeden ze starszych cmentarzy Wałbrzycha przy obecnej ul. B. Limanowskiego.

Układ i przebieg ulic, placów oraz bloków zabudowy wykształcony do pocz. XX w. w zasadzie zachowany jest do dzisiaj. Na początku XX stulecia osuszono Młynówkę i przykryto kanał Pełcznicy, ale układ ulic, który wynikał z ukształtowania naturalnego terenu, jest zachowany. Budynki, które powstawały sukcesywnie do 1945 r., uzupełniając luki w dotychczasowej zabudowie, wpisywały się w zastany układ ulic. Powstały liczne budynki secesyjne i modernistyczne – kamienice, wille oraz obiekty publiczne. Po 1945 r. w wyniku szkód górniczych część budynków musiała zostać rozebrana, prowadzono też prace wyburzeniowe we wnętrzach blokowych. Współcześnie liczne budynki śródmieścia zostały odrestaurowane – przeprowadzono remonty dachów i elewacji. Nawierzchnie głównych placów i ulic zostały odnowione z użyciem granitowych bruków. Zaaranżowano niektóre wnętrza blokowe: Pasaż Okrężny na tyłach północnej pierzei Rynku oraz parking przy ul. Rycerskiej.

Ochrona układu urbanistycznego

Układ urbanistyczny Starego Miasta został wpisany do rejestru zabytków decyzją nr 712/683/WI z 08.12.1977. Granice układu urbanistycznego podlegającego ochronie określono w postanowieniu Dolnośląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków we Wrocławiu nr 952/2007 z 11.09.2007.

Układ urbanistyczny jest ujęty w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Obszar objętym wpisem do rejestru zabytków Starego Miasta w Wałbrzychu zawiera się w granicach obszaru objętego programem rewitalizacji Śródmieścia. Na obszarze wpisu wszelkie prace budowlane i remontowe związane ze zmianą istniejącej formy budynków wymagają pozwoleń Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków.

Dla każdej z ulic z obszaru objętego opracowaniem sformułowano ramowe wytyczne konserwatorskie, niezależne od wytycznych dla poszczególnych budynków.

Na mapie oznaczono budynki wpisane do rejestru zabytków oraz ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków. Oznaczono również obiekty istotne jako element struktury urbanistycznej ulicy. Są to budynki historyczne, lecz znacznie przebudowane i obecnie pozbawione wartości artystycznej. Uznaje się, że dopuszczalna jest ich przebudowa lub zastąpienie nowymi obiektami z zachowaniem linii zabudowy i gabarytu, bez potrzeby powtarzania form historycznych.

Niemal wszystkie kamienice śródmieścia, w kondygnacji przyziemia, sukcesywnie poddawane były po 1945 r. adaptacji do funkcji handlowych, co często uzewnętrzniło się zastosowaniem nieestetycznych i ahistorycznych form wykroju witryn oraz przypadkowością kolorystyki i okładzin ścian parteru.

Dla śródmieścia Wałbrzycha przygotowane zostało w l. 2013-15 przez Studio Urbanistyki i Architektury Danuta Grajek opracowanie planistyczne pod nazwą: *Koncepcja zagospodarowania Starego Miasta w Wałbrzychu* jako praca przygotowawcza dla zmiany studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta. Opracowanie to zawiera analizy urbanistyczne, rozpoznanie stanu istniejącego, schematy problemowe, jak również koncepcję urbanistyczną zagospodarowania obszaru i program prac planistycznych, służący skoordynowaniu propozycji rozwiązań przestrzennych i funkcjonalnych, w tym rozważeniu zmian w obowiązujących miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. Rozważono również możliwość ustanowienia parku kulturowego – jako dodatkowej formy ochrony zabytków wynikającej z *Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* – dla obszaru staromiejskiego. Dodatkowo – rozważono potencjalne możliwości ochrony krajobrazu kulturowego śródmieścia Wałbrzycha wynikające z *Ustawy z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu* (tekst jednolity Dz.U. 2015 poz. 774 ze zmianami) – w trakcie prac planistycznych ustawa jeszcze była w trakcie procesu legislacji.

Stan zachowania historycznej substancji:

- Dobry.
- Zachowane są: historyczny przebieg ulic, zarysy głównych placów i w dużym stopniu historyczna zabudowa.

- Luki w zabudowie pierzejowej oraz zły stan zachowania zabudowy widoczne są na ulicach: Młynarskiej, Kościelnej, J. Pankiewicza, Niskiej, św. Jadwigi.

Zalecenia konserwatorskie:

- Na obszarze objętym wpisem do rejestru zabytków należy zachować historyczny układ przestrzenny, tj. rozplanowanie placów, dróg, ulic, kompozycji zieleni, historyczny układ ulic. Należy utrzymać historyczną parcelację działek oraz istniejące linie zwartej zabudowy. Wskazane jest uzupełnienie linii zabudowy, zwłaszcza tam, gdzie rozebrano budynki tworzące zwarte pierzeje. Nowa zabudowa winna w zakresie wysokości i gabarytu nawiązywać do sąsiedniej. Przy tym nie oznacza to konieczności powtarzania form historycznych.
- Niektóre wnętrza kwartałów zabudowy wymagają uporządkowania (m.in. w kwartale pomiędzy południową pierzeją Rynku, ul. S. Moniuszki, Kościelną, pl. Kościelnym i 1 Maja oraz pomiędzy ul. Niską, Garbarską i S. Moniuszki).
- Zalecane jest dalsze porządkowanie wewnątrz bloków zabudowy, dopuszczalna jest częściowa rozbiórka oficyn i budynków gospodarczych.
- Należy dążyć do pełnej rewaloryzacji zabudowy historycznej śródmieścia, również elementów małej architektury w tym ogrodzeń (zarówno wpisanych do rejestru zabytków, ujętych w gminnej ewidencji zabytków, jak również pozostałych – oznaczonych na planszy jako ważny element struktury urbanistycznej śródmieścia).
- Należy utrzymać charakter placu Magistrackiego jako ogólnomiejskiego zieleńca z obrzeżnym obsadzeniem, obsadzenie al. Wyzwolenia oraz dążyć do rewaloryzacji pozostałych terenów zieleni komponowanej oznaczonych na planszy.
- Zalecane jest kontynuowanie rewaloryzacji nawierzchni ulic śródmieścia jako nawierzchni brukowanych; wskazane jest odsłonięcie zachowanych starych nawierzchni kostkowych. Niewskazane jest urządzenie nawierzchni z zastosowaniem obcych strukturze staromiejskiej elementów (np. należałoby przeprojektować „zygzakowe” urządzenie parkingu po południowej stronie kościoła ewangelickiego).
- Ważną dla rewaloryzacji śródmieścia kwestią jest kompleksowa rewaloryzacja ulicy Młynarskiej, uzupełnienie luk po wyburzeniach oraz sanacja zachowanej w złym stanie zabudowy po obu jej stronach (od zachodu są to oficyny kamienic rynkowych).
- Dla obszaru rewitalizacji Śródmieścia konieczne jest opracowanie katalogu dopuszczalnych form nośników reklamowych wraz z zasadami ich umieszczania.
- Prace planistyczne dla śródmieścia powinny być ogólnie zgodne z omówioną powyżej *Koncepcją zagospodarowania Starego Miasta w Wałbrzychu* (2013-15).
- Dla wzmocnienia ochrony krajobrazu kulturowego śródmieścia Wałbrzycha można rozważyć ustanowienia parku kulturowego – jako dodatkowej formy ochrony zabytków wynikającej z *Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (tekst jednolity Dz.U. 2017 poz. 2187) oraz w celu ochrony krajobrazu kulturowego i ładu historycznie ukształtowanego układu przestrzennego miasta wykorzystanie możliwości wynikających z *Ustawy z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu* (tekst jednolity Dz.U. 2015 poz. 774 ze zm.).

Zabytki archeologiczne

Ochronie archeologicznej podlega historyczny układ urbanistyczny Starego Miasta, wpisany do rejestru zabytków decyzją z 8.12.1977 r. pod numerem 712/683/Wł w granicach określonych postanowieniem nr 952/2007 z 11.09.2007 roku. Służby konserwatorskie uznają przy tym, że szczególną uwagę badawczą, należy skupić na kościele pw. Matki Boskiej Bolesnej i okolicach dworu Czettritzów wraz z dawnym folwarkiem, a także na miejscu po dawnym kościele pw. św. Michała Archanioła (obecnie parafialny pw. Aniołów Stróżów).

Obecnie z obszaru Śródmieścia i Wałbrzycha ogólnie jest znanych 21 stanowisk archeologicznych, z których 12 posiada określoną lokalizację. Informacje o pozostałych stanowiskach są na tyle lakoniczne, że nie udało się ich oznaczyć na mapie. Najwięcej stanowisk odkryto w obrębie Starego Miasta. Są to głównie obiekty średniowieczne i nieco późniejsze, ale odnotowano również znaleziska neolityczne (toporek typu ślązańskiego odnaleziony w 1865 r.) i przypisywane kulturze łużyckiej (cmentarzysko ciałopalne odkryte w czasie prac ziemnych prowadzonych przy budowie pomocniczego budynku szkolnego w 1865 r. czy brązowy naramiennik odnaleziony w 1872 r.). Za stanowisko archeologiczne uznano miejsce po najstarszym wałbrzyskim cmentarzu *Sandfriedhof*. Wprawdzie istnieją informacje o całkowitej likwidacji cmentarza i ekshumacji zwłok w 1910 r., niemniej w trakcie nadzoru archeologicznego nad pracami ziemnymi prowadzonymi na terenie dawnego cmentarza w 2009 r. odkryto jamę z ludzkimi kośćmi bez układu anatomicznego. W 2017 w czasie prac ziemnych związanych z wymianą sieci wodociągowej i kanalizacyjnej przy skrzyżowaniu ul. B. Limanowskiego i 1 Maja natrafiono na kolejne szczątki ludzkie.

Istnieją dwie koncepcje dotyczące lokalizacji najstarszej siedziby możnowładczej. Część badaczy sugeruje istnienie założenia obronnego w pobliżu kościoła pw. Matki Boskiej Bolesnej, inni uznają, że siedziba możnowładcza funkcjonowała u zbiegu dzisiejszej ulicy Garbarskiej z ulicą A. Mickiewicza. Być może obydwie koncepcje należy brać pod uwagę – w pobliżu kościoła pw. Matki Boskiej Bolesnej mogło istnieć starsze założenie obronne, a u zbiegu ulic Garbarskiej i A. Mickiewicza, młodsze.

Kościół pw. Matki Boskiej Bolesnej uchodził za budowlę, która powstała w miejscu najstarszej, średniowiecznej świątyni parafialnej wsi *Waldenburg*. Badania archeologiczne prowadzone wokół kościoła nie potwierdzają tej koncepcji. Najstarsze relikty kościoła pochodzą sprzed XVII wieku, ale na pewno nie są średniowieczne. Należy przy tym zaznaczyć, że badania archeologiczne miały dość ograniczony zasięg, zatem trudno całkowicie wykluczać koncepcję lokalizacyjną średniowiecznej świątyni. Ta świątynia mogła znajdować się w pobliżu kościoła Matki Boskiej Bolesnej. Nie można wykluczyć, że w trakcie prowadzenia prac ziemnych związanych z inwestycjami zostaną dokonane odkrycia kolejnych stanowisk pradziejowych, średniowiecznych i późniejszych.

Tabela – stanowiska archeologiczne w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków

Numer stanowiska	Obszar AZP	Funkcja	Kultura	Chronologia	Uwagi
1/1	87-21	Osada (ceramika, fragment szklanego pucharka, łoż dębiana)		Późne średniowiecze XIV wiek	W trakcie prac ziemnych prowadzonych w zachodniej części rynku w 1970 roku dokonano odkryć i podjęto badania ratownicze (A. Kudła, B. Sadurska). Teren zabudowany.
<p><i>Źródła:</i> Dokumentacja AZP obszaru 87-21 – archiwum WUOZ, Delegatura w Wałbrzychu.</p>					
2/2	87-21	Grodzisko, wieża mieszkalna „ <i>Alte Schloss</i> ”		Późne średniowiecze	Lokalizacja patrz komentarz poniżej wykazu źródeł.
<p><i>Źródła:</i> Archiwum Państwowe we Wrocławiu, Wydział Samorządowy Prowincji Śląskiej, sygn. 776, s. 49, 63, 539, 541, 543-559, 576, 594. K. Demidziuk, <i>Katalog archiwalnych stanowisk archeologicznych powiat Wałbrzych</i>, Wrocław 1994, nr 38, s. 38 – mps, archiwum OT NID we Wrocławiu. Grodziska średniowieczne katalog (karta zabytku?) – archiwum WUOZ, Delegatura w Wałbrzychu. M. Frankowska, B. Matejuk, <i>Studium historyczno-urbanistyczne miasta Wałbrzych</i>, PP PKZ Wrocław 1980, s. 10, 18-19 – archiwum OT NID we Wrocławiu. Dokumentacja AZP obszaru 87-21 – archiwum WUOZ, Delegatura w Wałbrzychu. G. Schönaich, <i>Der „Wall” in Waldenburg</i>, „<i>Altschlesische Blätter</i>”, 1931, R. 6, nr 5, s. 65-70. F. Geschwendt, <i>Die Vorgeschichte des Waldenburger Gebirges</i>, „<i>Altschlesien</i>”, 1936, cz. 6, z. 2, s. 209. K. Demidziuk, <i>Archiwalia archeologiczne z terenu Wałbrzycha do 1945 roku</i>, „<i>Silesia Antiqua</i>”, 2008, t. 44, s. 327-350. D. Nowakowski, <i>Śląskie obiekty typu motte. Studium archeologiczno-historyczne</i>, Wrocław 2017, s. 451-452, nr 376. Komentarz do stanu badań: Istnieją dwie koncepcje dotyczące lokalizacji grodziska lub grodzisk. Część przedwojennych badaczy opowiada się za lokalizacją na pl. Kościelnym w pobliżu <i>Marienkappelle</i> (obecnie kościół pom. Matki Boskiej Bolesnej). Inni badacze sugerują lokalizację u zbiegu ul. Garbarskiej i Adama Mickiewicza. Według np. G. Schönaicha grodzisko znajdowało się „<i>neben altlutherischen Kirche und die katolische Knabenschule</i>” czyli u zbiegu ul. Garbarskiej i ul. Adama Mickiewicza. Na mapie konserwatorskiej sprzed 1945 grodzisko oznaczono właśnie w tej lokalizacji. Podobno w tym miejscu istniały folwark i młyn Ulryka Schaff’a, wzmiankowany w 1382 – za D. Nowakowski, 2017, <i>Śląskie obiekty typu motte...</i>, l.c. Z kolei F. Geschwendt omawiając znaleziska wokół <i>Marienkappelle</i> (obecnie kościół pom. Matki Boskiej Bolesnej) wspomina również o „<i>verschwundenen Burghügel</i>” – nieistniejącym grodzisku. Prawdopodobnie koncepcja o grodzisku wczesnośredniowiecznym wywodzi się z XVII kroniki autorstwa I. Naso (1667 rok), który informuje bez podania źródeł, że w 1191 Wałbrzych miał swój kościół, utożsamiany przez autora z pierwszym kościołem MBB i zamek. Według Katalogu średniowiecznych grodzisk (archiwum WUOZ we Wrocławiu) grodzisko wałbrzyskie było zlokalizowane „dawniej w pobliżu kaplicy NMP” i zostało zniszczone przez zabudowę miejską. Na mapie obiekt oznaczono w lokalizacji podawanej w dokumentacji AZP i dokumentacji archiwalnej – Muzeum Archeologiczne we Wrocławiu.</p>					

Numer stanowiska	Obszar AZP	Funkcja	Kultura	Chronologia	Uwagi
3/3	87-21	Osadnictwo miejskie		Późne średniowiecze – okres nowożytny, XV, XVII-XIX wiek.	Według KESA w okresie międzywojennym natrafiono w trakcie prac ziemnych w obrębie zabudowy staromiejskiej na liczne fragmenty naczyń średniowiecznych. Obecnie teren zabudowany. W 1995 i 1996 prowadzono nadzór archeologiczny nad pracami ziemnymi, na wysokości kościoła MMB odkryto fragmenty ceramiki od XV do XIX wieku i bryłkę przepalanej polepy.

Źródła:

„Altschlesische Blätter”, 1938, R. 13, nr 1, s. 29 – urząd miejski przekazał liczne ułamki późnośredniowiecznej ceramiki.

Dokumentacja AZP obszaru 87-21 – archiwum WUOZ, Delegatura w Wałbrzychu.

Z. Lissak, W. Piszczalowski, *Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego przeprowadzonego w ul. 1-go Maja w Wałbrzychu w roku 1995 oraz 1996*, Wrocław 1996 - archiwum WUOZ, Delegatura w Wałbrzychu, sygn. 3616.

4/4	87-21	Cmentarzysko ciałopalne	Łużycka	III okres epoki brązu / okres halsztacki	Stanowisko (6 urn – 5 dużych, jedna mała i przepalona kości) zostało odkryte w 1865 w trakcie prac ziemnych pod pomocniczy budynek szkolny w pobliżu <i>Marienkappelle</i> (obecnie kościół pom. Matki Boskiej Bolesnej). – „[...] <i>im Jahre 1865 beim Grundgraben zu einem Nebengebäude der katholischen Schule Urnenflachgräber mit fünf grossen und einer kleinen Urne mit Leichenbrand aufgefunden [...]</i> ” Uwaga: Stanowisko zostało źle zlokalizowane w ramach AZP i w K. Demidziuk, <i>Archiwalia...</i> Na mapie niniejszego opracowania stanowisko oznaczono we właściwym miejscu.
-----	-------	-------------------------	---------	--	--

Źródła:

Archiwum Państwowe we Wrocławiu, Wydział Samorządowy Prowincji Śląskiej, sygn. 776, s. 61, 539, 559, 576.

K. Demidziuk, *Archiwalia archeologiczne z terenu Wałbrzycha do 1945 roku*, „Silesia Antiqua”, 2008, t. 44, s. 333.

F. Geschwendt, *Die Vorgeschichte des Waldenburger Gebirges*, „Altschlesien”, 1936, cz. 6, z. 2, s. 207.

Wałbrzych – Śródmieście

Wytoczne konserwatorskie dla obszaru objętego programem rewitalizacji

Numer stanowiska	Obszar AZP	Funkcja	Kultura	Chronologia	Uwagi
Dokumentacja AZP obszar 87-21 – archiwum WUOZ, Delegatura w Wałbrzychu.					
5/5	87-21	Znalezisko luźne (toperek kamienny typu ślązańskiego)	Kultura ceramiki sznurowej	Neolit	Odkrycie przypadkowe sprzed 1865 roku dokonane między <i>Marienkappelle</i> (obecnie kościół Matki Boskiej Bolesnej) a nieistniejącym grodziskiem.
<p><i>Źródła:</i></p> <p>Archiwum Państwowe we Wrocławiu, Wydział Samorządowy Prowincji Śląskiej, sygn. 776, s. 49, 60-61, 539-576.</p> <p>K. Demidziuk, <i>Katalog archiwalnych stanowisk archeologicznych powiat Wałbrzych</i>, Wrocław 1994, nr 43, s.43 – archiwum OT NID we Wrocławiu.</p> <p>F. Geschwendt, <i>Die Vorgeschichte des Waldenburger Gebirges</i>, „Altschlesien”, 1936, cz. 6, z. 2, s. 206, Abb. 10.</p> <p>K. Demidziuk, <i>Archiwalia archeologiczne z terenu Wałbrzycha do 1945 roku</i>, „Silesia Antiqua”, 2008, t. 44, s. 333.</p>					
Dokumentacja AZP obszaru 87-21 – archiwum WUOZ, Delegatura w Wałbrzychu.					
43/16	87-21	Dawny cmentarz „Na Piasku” – <i>Sandfriedhof</i>		Średniowiecze – okres nowożytny, przed połową XV wieku – 1910.	Podobno przed budową szkoły w 1912 miano przeprowadzić ekshumację. W trakcie badań archeologicznych przed budową ORLIKA odkryto jamę z ludzkimi szczątkami bez układu anatomicznego.
<p><i>Źródła:</i></p> <p>D. Karst, <i>Sprawozdanie z badań archeologicznych przy budowie boisk sportowych „Moje boisko – ORLIK 2012” przy Publicznym Gimnazjum nr 1 przy ul. Bolesława Limanowskiego 12 we Wałbrzychu (dz. nr 429/9, 430)</i>, Świdnica 2009 – archiwum WUOZ, Delegatura w Wałbrzychu, sygn. 6839.</p>					
44/17	87-21	Osadnictwo miejskie – relikty pierwszego ratusza i pozostałości miejskiego wodociągu		Okres nowożytny 1731-1853 (pierwszy ratusz), początek XIX wieku (wodociąg)	Badania wykopaliskowe K. Jaworskiego i B. Krukiewicz w l. 1997-1999 w trakcie rewitalizacji rynku.
<p><i>Źródła:</i></p> <p>K. Jaworski, B. Krukiewicz, <i>Rynek w Wałbrzychu, Badania w latach 1997-1999</i>, „Śląskie Sprawozdania Archeologiczne”, 2000, t. 42, s. 269-289.</p>					
45/18	87-21	Grób		Okres nowożytny, 2 poł. XVIII lub początek XIX wieku	Badania archeologiczne z 2010 roku – K. Jaworski, S. Rodak, A. Kowalska, M. Kuleszo.
<p><i>Źródła:</i></p> <p>S. Rodak, A. Kowalska, A. Hałuszko, <i>Nowożytny pochówek na pl. Kościelnym w Wałbrzychu [w:] Nowa Kronika Wałbrzyska</i>, red. S. Bielawska, Wałbrzych 2016, s. 207-224.</p>					
46/19	87-21	Miejsce produkcyjne (?) (ceramika, 2 fragmenty szkła, żużel szklany, bryła spieczonej gliny, fragment muru		Średniowiecze (?) – okres nowożytny, koniec XV wieku, XVII-XIX wiek.	Według badaczy w tym miejscu w XV wieku prawdopodobnie istniała zabudowa szachulcowa, regularne osadnictwo miejskie zaczęło się

Numer stanowiska	Obszar AZP	Funkcja	Kultura	Chronologia	Uwagi
		nieznanego pochodzenia).			u schyłku XVIII i w XIX wieku.
<p><i>Źródła:</i> A. Łaciuk, W. Tymciów, <i>Sprawozdanie z badań ratowniczych przy ul. M. Kopernika w Wałbrzychu (linia wysokiego napięcia)</i>, Wrocław 1995 – archiwum WUOZ, Delegatura w Wałbrzychu, sygn. 3578.</p>					
48/21	87-21	Znalezisko luźne (naramiennik z brązu).	Kultura łużycka	Okres halszacki	Odkrycia dokonano w 1872 roku, zgłoszono w 1943 roku. Według KESA jest to cmentarzysko ciałopalne kultury łużyckiej, wg K. Demidziuk, <i>Archiwalia...</i> też, na mapie konserwatorskiej w archiwum Muzeum Archeologicznego stanowisko oznaczono jako znalezisko luźne ep. brązu/okres halszacki, zatem wskazuje to na miejsce odkrycia naramiennika.
<p><i>Źródła:</i> Archiwum Państwowe we Wrocławiu, Wydział Samorządowy Prowincji Śląskiej, sygn. 776, s. 37-38, 89-96. Archiwum Państwowe we Wrocławiu, Wydział Samorządowy Prowincji Śląskiej, sygn. 776, s. 586-591. K. Demidziuk, <i>Katalog archiwalnych stanowisk archeologicznych powiat Wałbrzych</i>, Wrocław 1994, nr 46, s.46 – archiwum OT NID we Wrocławiu. K. Demidziuk, <i>Archiwalia archeologiczne z terenu Wałbrzycha do 1945 roku</i>, „Silesia Antiqua”, 2008, t. 44, s. 333.</p>					
49/22	87-21	Osada (ceramika, kości zwierzęce)		Okres nowożytny, XVI-XVII wiek.	Archiwum Państwowe we Wrocławiu, Wydział Samorządowy Prowincji Śląskiej, sygn. 776, s. 586-591.
<p><i>Źródła:</i> K. Demidziuk, <i>Archiwalia archeologiczne z terenu Wałbrzycha do 1945 roku</i>, „Silesia Antiqua”, 2008, t. 44, s. 334.</p>					
50/23	87-21	Relikty budowli o nieznanym celu Dwie fazy budowlane kościoła Matki Boskiej Bolesnej Tzw. cudowne źródło, nad którym zbudowano Marienkapelle (kościół pw. Matki Boskiej Bolesnej)		Okres nowożytny, przed XVII wiekiem; Okres nowożytny, XVII wiek, 1714-1718; Nieokreślona	Informacje od 1667, badania urzędowe w 1940 – „cudowne” źródło.
<p><i>Źródła:</i> Archiwum Państwowe we Wrocławiu, Wydział Samorządowy Prowincji Śląskiej, sygn. 776, s. 539, 563, 567, 574-576, 594. A. Boguszewicz, K. Grenda, S. Jurkiewicz, A. Rumuńska, <i>Sprawozdanie z ratowniczych badań archeologicznych w trakcie zabezpieczenia konstrukcji kościoła Matki Bożej Bolesnej w Wałbrzychu</i>, Wrocław 2001 – archiwum WUOZ, Delegatura w Wałbrzychu, sygn. 4784.</p>					

Wałbrzych – Śródmieście

Wytoczne konserwatorskie dla obszaru objętego programem rewitalizacji

Numer stanowiska	Obszar AZP	Funkcja	Kultura	Chronologia	Uwagi
<p>F. Geschwendt, <i>Die Vorgeschichte des Waldenburger Gebirges</i>, „Altschlesien”, 1936, cz. 6, z. 2, s. 206-207 – źródło miało wybijać za ołtarzem Marienkapelle. Wiąże się z nim legenda o kobiecie z brodą (Wilgefortis zwana też Kummernis - święta popularna od średniowiecza m.in. na Śląsku).</p> <p>K. Demidziuk, <i>Archiwalia archeologiczne z terenu Wałbrzycha do 1945 roku</i>, „Silesia Antiqua”, 2008, t. 44, s. 334.</p>					
47/20*	87-21	Cmentarzysko ciałopalne (2 malowane gliniane czarki)	Kultura łużycka	Okres halszacki	Odkrycie przypadkowe z 1920 roku. Czarki zostały znalezione na łące w pobliżu ewangelickiego kościoła, na terenach zalewowych Pełcznicy. Miejsce to leży w południowo-wschodniej części miasta, ok. 300 m od kaplicy maryjnej.
<p><i>Źródła:</i></p> <p>Archiwum Państwowe we Wrocławiu, Wydział Samorządowy Prowincji Śląskiej, sygn. 776, s. 61, 68, 539-601, 651-652.</p> <p>Archiwum Państwowe we Wrocławiu, Wydział Samorządowy Prowincji Śląskiej, sygn. 776, s. 586-591.</p> <p>K. Demidziuk, <i>Katalog archiwalnych stanowisk archeologicznych powiat Wałbrzych</i>, Wrocław 1994, nr 40, s. 40 – archiwum OT NID we Wrocławiu.</p> <p>F. Geschwendt, <i>Die Vorgeschichte des Waldenburger Gebirges</i>, „Altschlesien”, 1936, cz. 6, z. 2, s. 207.</p> <p>K. Demidziuk, <i>Archiwalia archeologiczne z terenu Wałbrzycha do 1945 roku</i>, „Silesia Antiqua”, 2008, t. 44, s. 333.</p>					
51/24*	87-21	Skarb (?) (5 monet w tym: moneta cesarza Hadriana (117-138 n.e.), dwie brązowe monety Antonina Piusa (138-161 n.e.), dwie nieokreślone monety)		Okres wpływów rzymskich	Odkrycie przypadkowe dokonane w 1937 roku.
<p><i>Źródła:</i></p> <p>F. Geschwendt, <i>Bronzemünzen aus Waldenburger Gebirge</i>, „Altschlesische Blätter”, 1939, R. 14, nr 2, s. 59.</p> <p>K. Demidziuk, <i>Archiwalia archeologiczne z terenu Wałbrzycha do 1945 roku</i>, „Silesia Antiqua”, 2008, t. 44, s. 337, 2008.</p> <p><i>Komentarz do stanu badań:</i></p> <p>Wg K. Demidziuka (jako stanowisko nr 27) miejsce odkrycia wszystkich monet tzn. 5 monet z <i>Waldenburg</i> i jednej z <i>Altwasser</i> jest tożsame i należy je lokalizować w Starym Zdroju. Według F. Geschwendta miejsce odkrycia 5 monet z <i>Waldenburga</i> nie jest znane – „um so bedauerlicher ist es, dass die Fundstelle von fünf weiteren römischen Münzen, die heute im Museum Waldenburg aufbewahrt werden, nicht bekannt ist“.</p>					
52/25*	87-21	Osadnictwo miejskie (kanał wodociąg, doprowadzający wodę do rynku, fragment ceramicznej fajki z manufaktury w Zborowskim koło Lublińca działającej w latach 1753-1860.		Okres nowożytny, XVIII-XIX wiek(?).	Badania prowadzono prawdopodobnie na obszarze podwórka przy kamienicy nr 2.

Numer stanowiska	Obszar AZP	Funkcja	Kultura	Chronologia	Uwagi
Źródła: A. Boguszewicz, <i>Sprawozdanie z badań ratowniczych przy ul. 1-go Maja</i> , Wrocław 1990 – archiwum WUOZ, Delegatura w Wałbrzychu – w sprawozdaniu brak materiałów ilustracyjnych i kartograficznych.					
53/26*	87-21	Znalezisko luźne (narzędzie kamiennie z piaskowca?)		Nieokreślona	Odkrycie przypadkowe z 1913 roku.
Źródła: Archiwum Państwowe we Wrocławiu, Wydział Samorządowy Prowincji Śląskiej, sygn. 776, s. 32. K. Demidziuk, <i>Katalog archiwalnych stanowisk archeologicznych powiat Wałbrzych</i> , Wrocław 1994, nr 37, s. 37 – archiwum OT NID we Wrocławiu.					
54/27*	87-21	Nieokreślone (naczynia gliniane)		Nieokreślona	Odkrycie przypadkowe w 1927 roku.
Źródła: Archiwum Państwowe we Wrocławiu, Wydział Samorządowy Prowincji Śląskiej, sygn. 776, s. 658. K. Demidziuk, <i>Katalog archiwalnych stanowisk archeologicznych powiat Wałbrzych</i> , Wrocław 1994, nr 41, s.41 – archiwum OT NID we Wrocławiu.					
55/28*	87-21	Nieokreślone (naczynia gliniane)		Nieokreślona	Odkrycie przypadkowe z 1941 roku.
Źródła: Archiwum Państwowe we Wrocławiu, Wydział Samorządowy Prowincji Śląskiej, sygn. 776, s. 645-650. K. Demidziuk, <i>Katalog archiwalnych stanowisk archeologicznych powiat Wałbrzych</i> , Wrocław 1994, nr 44, s. 44 – archiwum OT NID we Wrocławiu.					
6/6*	87-21	Źródło kultowe		Nieokreślona	Według KESA w latach 40. XX wieku w bliżej nieokreślonej części miasta odkryto źródło uznane za kultowe.
Źródła: „Altschlesische Blätter“, 1942, R. 17, nr 4, s. 234 Dokumentacja AZP obszaru 87-21 – archiwum WUOZ, Delegatura w Wałbrzychu.					
7/7*	87-21	Osada(?) Osada(?) Osada(?)	Łużycka Przeworska	Neolit Epoka brązu Okres wpływów rzymskich	Według KESA w latach 30. XX wieku w obrębie zabudowy staromiejskiej znaleziono ułamki naczyń kultury łużyckiej i przeworskiej.
Źródła: Dokumentacja AZP obszaru 87-21 – archiwum WUOZ, Delegatura w Wałbrzychu.					
56-29*	87-21	Znalezisko luźne (narzędzie krzemienne)		Nieokreślona	Narzędzie przekazał Zimmermann.
Źródła: „Altschlesische Blätter“, 1941, R. 16, nr 1, s. 66.					
57/30	87-21	Obszar obserwacji archeologicznej historycznej miejscowości o średniowiecznej genezie, tożsamy z gra-		Średniowiecze – okres nowożytny.	Decyzja o wpisie do rejestru zabytków numer 712/683/Wł 8.12.1977 i postanowienie numer 952/2007 z 11.09.2007.

Wałbrzych – Śródmieście

Wytoczne konserwatorskie dla obszaru objętego programem rewitalizacji

<i>Numer stanowiska</i>	<i>Obszar AZP</i>	<i>Funkcja</i>	<i>Kultura</i>	<i>Chronologia</i>	<i>Uwagi</i>
		nicami układu urbanistycznego wpisanego do rejestru zabytków, w tym obszar ochrony archeologicznej dawnego kościoła św. Michała Archanioła, kościoła MB Bolesnej i zamku Czetrtrizów.			

* Stanowisko bez lokalizacji.

Ul. Aptekarska

Dawne nazwy ulicy: *Apothekerstrasse*.

Łącznik pomiędzy ulicami H. Sienkiewicza i J. Tuwima powstał zapewne wraz z budową budynku mieszkalnego (ul. Aptekarska 4a) około 1915 roku. Wcześniej istniało w zwartej zabudowie ul. H. Sienkiewicza (pomiędzy numerami 2 i 4) przejście do wnętrza kwartału.

Stan zachowania historycznej substancji:

- Dobry.
- Obecnie zachowane są: historyczny przebieg ulicy i historyczna zabudowa.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania: przebieg ulicy i jej zabudowa.

ul. Aptekarska 4a

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Budynek mieszkalny, mur., ok. 1915 r.; historyzm z elementami neobaroku. Wolnostojący, usytuowany we wnętrzu kwartału pomiędzy ul. H. Sienkiewicza i J. Tuwima, po północnej stronie przechodu, na spadku terenu w kierunku północnym.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła budynku trójkondygnacyjnego, z mieszkalnym poddaszem, wzniesionego na rzucie litery „U”, nakrytego dachem mansardowym, ze zryzalitowanymi skrzydłami bocznymi zaakcentowanymi dwukondygnacyjnymi szczytami ze zwieńczeniami o linii wklęsło-wypukłej.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: widoczne spękania ścian i tynków, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń, pokrycie dachu wymienione współcześnie. Zachowana kompozycja elewacji głównej – południowej z dwoma wejściami.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynki spękane, zniszczone, zachowany w złym stanie ceglany cokół obejmujący poziom przyziemia. W złym stanie zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: gzymsy, obramienia otworów wejściowych z ornamentalnie opracowanymi naczółkami, wypełnione dekoracją ornamentálną płycin, tynkowa dekoracja szczytów z motywami wieńców oraz z pionowymi płycinami wypełnionymi dekoracją kandelabrową.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana ramowo-płycinowa stolarka dwuskrzydłowych drzwi wejściowych (stolarka odnowiona), stolarka okienna w większości współczesna, częściowo zachowane drewniane okiennice.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny, wnętrza.
- Zalecany remont elewacji z uzupełnieniem tynkowej dekoracji.

- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych wzorów (podziałów).

Ul. Bolesława Chrobrego

Dawne nazwy ulicy: *Fürstensteiner Strasse*.

Zabudowa południowo-wschodniego odcinka dzisiejszej ul. Bolesława Chrobrego ukształtowała się na pocz. XX w. Pierzeje ulicy na tym odcinku zabudowane są okazałymi, IV-kondygnacyjnymi budynkami mieszkalnymi usytuowanymi w zwartej zabudowie, z wysokimi dachami i użytkowymi poddaszami. W miarę jednolitą zabudowę ulicy stanowią budynki wzniesione z utrzymaniem stylistyki historyzmu z elementami secesji i art déco.

Stan zachowania historycznej substancji:

- Dobry.
- Obecnie zachowane są: historyczny przebieg ulicy i historyczna zabudowa.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania: przebieg ulicy i jej zabudowa.

ul. Bolesława Chrobrego 1

WEZ 1979

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem 23/A/00 decyzją z 29.05.2000.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., 1910 r.; eklektyzm. Wzniesiony według projektu z roku 1910 wykonanego w pracowni *Natsch&Gedicke* sporządzonego dla inwestora Hochwalda Loge. Na parterze przewidziana była cukiernia. W 1935 r. przebudowano pomieszczenia I piętra. (inwestor – firma H. Schäbitza, projektant – Willy Bergemann). Przed 1945 r. w cukierni urządzono *Vierhäuser-Apotheke*. W okresie powojennym w budynku nadal funkcjonowała apteka, remonty budynku przeprowadzono w latach 1964, 1969. Narożny, usytuowany w północno-wschodniej pierzei zwartej zabudowy ul. Bolesława Chrobrego, u zbiegu z ul. A. Szmida.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła czterokondygnacyjnego, podpiwniczzonego budynku narożnego wzniesionego na planie litery „V”, ze ściętym południowym narożem, nakrytego dachem łamanym wielospadowym z lukarnami w dolnej połaci.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i współcześnie wymienione ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja elewacji głównych od strony ulic Bolesława Chrobrego, oraz A. Szmida. Elewacja południowo-zachodnia dziesięcioosiowa, jej partię środkową (w obrębie 4-7 osi) ujmują lizeny z motywem głów kobiecych i męskich; w III kondygnacji w jej obrębie wsparty na konsolach wolutowych balkon z pełną balustradą dekorowaną imitacją tralek; zwieńczenie w postaci szczytu o falistej linii krawędzi. Elewacja wschodnia dwudzielna – część południowa ośmioosiowa, z dwuosiową częścią środkową z balkonem w III kondygnacji, zakończoną podobnie kształtowanym szczytem o falistej linii; część północna elewacji ośmioosiowa, załamana, z wysokimi okna-

- mi zamkniętymi półkoliście oraz blendami. Naroże jednoosiowe. W I kondygnacji prostokątne witryny, częściowo wtórnie przekształcone. W elewacji tylnej – balkony.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: boniowanie partii przyziemia, artykulacja elewacji w postaci gzymśów i lizen; ponad pierwszym piętrzem – fryz z ornamentem roślinnym. Wejście główne do budynku w elewacji południowo-zachodniej ujęte obramieniem złożonym z szerokich lizen wspierających mocno wysunięty gzymś podparty dodatkowo wolutowymi konsolami; powyżej półokrągłe, przeszklone nadświetle w obramieniu złożonym z profilowanej opaski oraz girlandy spływającej po bokach, spiętej u góry motywem muszli.
 - Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych (drzwi drewniane, dwuskrzydłowe, ramowo-płycinowe; górne płyciny z owalnymi przeszklzeniami, częściowo zachowana zabytkowa stolarka okienna z drobnym podziałem szczeblinowym oraz profilowanym ślemieniem.
 - Zachowana oryginalna klatka schodowa – schody drewniane z drewnianą, tralkową balustradą; konstrukcja schodów z duszą; w sieni zachowana okładzina ceramiczna z dekoracyjnym pasem z kafli zdobionych stylizowanym ornamentem roślinnym.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych lub nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Bolesława Chrobrego 2

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., szach., pocz. XX w., przebudowa narożnika oraz budowa werandy przed 1945 r.; secesja. Narożna, usytuowana w południowo-zachodniej pierzei zwartej zabudowy ul. Bolesława Chrobrego, u zbiegu z ul. J. Wysockiego.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana rozcłonkowana bryła budynku podpiwniczonego, czterokondygnacyjnego, narożnego, wzniesionego na planie litery „L”, nakrytego dachem wielospadowym z cylindryczną wieżyczką w dolnej połaci od północnego wschodu; w elewacji południowo-zachodniej trójkondygnacyjny ryzalit nakryty daszkiem cebulastym; południowe naroże budynku zaakcentowane ryzalitem z loggią w III kondygnacji z tarasem (obecnie weranda nakryta dachem pulpitowym); środkowy uskok w elewacji południowo-wschodniej zakończony wysokim, trójkątnym szczytem w konstrukcji szachulcowej; południowo-wschodnie naroże ścięte w poziomie przyziemia. W I kondygnacji prostokątne witryny, częściowo wtórnie przekształcone.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja zróżnicowanych elewacji; osie okienne nieregularnie rozmieszczone.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany kamienny cokół oraz narożniki zaakcentowane rustyką, szachulcowa konstrukcja IV kondygnacji i szczytu, detal architektoniczny: kamienne opaski okienne opracowane gładko, z przewiązkami; wyrobione w tynku opaski otworów okiennych. Okna o zróżnicowanych kształtach –

prostokątne, zamknięte łukiem kotarowym lub półokrągło. Ponad trójdzielnym oknem I p. w elewacji południowo-wschodniej płycina wypełniona ornamentem roślinnym z liści suchego akantu. W ściętym narożu otwór wejściowy; półokrągłe zamknięcie wnęki ujęte wolutami, dopełnione dekoracją roślinną. Loggia w południowym narożu budynku otwarta arkadami wspartymi na masywnych, niskich kolumnach o gładkich trzonach i kapitelach zdobionych stylizowanymi kwiatami. Ponad oknami III kondygnacji w elewacji południowo-wschodniej herb z dwudzielną tarczą (w dolnym polu szachownica, w górnym motyw 3 gór). Elewacja tylna pozbawiona cech stylowych.

- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: drzwi wejściowe drewniane, dwuskrzydłowe, ramowo płycinowe z przeszklonym nadświetlem, skrzydła częściowo przeszklone, dolne płyciny zamknięte łukiem ostrym, stolarka okienna współczesna.
- Zachowana drewniana balustrada klatki schodowej.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny, zachowany historyczny układ klatki schodowej i wnętrz.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według historycznych wzorów (podziałów).

ul. Bolesława Chrobrego 3

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., lata 20. XX w., modernizm z elementami art déco. Usytuowana w zabudowie zwartej północno-wschodniej pierzei ul. Bolesława Chrobrego.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła czterokondygnacyjnego, podpiwniczonego budynku wzniesionego na planie prostokąta z ryzalitem w elewacji tylnej, nakrytego dachem dwuspadowym, kalenicowym z lukarnami.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń, tynki w złym stanie. Zachowana asymetryczna kompozycja elewacji głównej z 5-osiowym przyziemiem i czterema osiami okiennymi w wyższych kondygnacjach). Wejście do budynku w podcieniu, w 1 osi. Elewacja tylna trójosiowa z trójkondygnacyjnym ryzalitem zakończonym tarasem na osi budynku.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu w fasadzie i w elewacji tylnej: zachowany kamienny cokół oraz wyrobiony w tynku detal architektoniczny: boniowanie w narożach ryzalitu, gzymsy podokienne (w II kondygnacji na całą szerokość budynku, w III i IV kondygnacji gzyms spina wyłącznie okna). Ponad gzymsem nadokiennym w III kondygnacji, na osi fasady, płaskorzeźba przedstawiająca antytetycznie siedzące postacie opierające się o dzban. W fasadzie otwory przyziemia zamknięte łukiem ostrym, w poziomie II i IV kondygnacji okna w tynkowych opaskach; okna w poziomie III kondygnacji w obramieniach utworzonych przez zdobione boniowaniem ścięte ościeża. Okna elewacji tylnej bez obramień; pomiędzy oknami ryzalitu dekoracja tynkowa w kształcie rombów.

- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: drzwi wejściowe w elewacji głównej współczesne; częściowo zachowana historyczna stolarka okienna z profilowanym ślemieniem i słupkiem.
- Zachowana posadzka w sieni, klatka schodowa, częściowo stolarka wewnętrzna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według historycznych wzorów (podziałów).

ul. Bolesława Chrobrego 4

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ 1979

Kamienica, mur., ok. 1900-10 r.; secesja z elementami stylów historycznych. Usytuowany w południowo-zachodniej pierzei zwartej zabudowy ul. Bolesława Chrobrego.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła budynku podpiwniczonego, trójkondygnacyjnego, wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem dwuspadowym w układzie kalenicowym, o bryle rozczłonkowanej wysokim, dwukondygnacyjnym, schodkowym szczytem w obrębie 1-2 osi oraz trójkondygnacyjnym, wysuniętym dwubocznie wykuszem ponad przyziemiem, nakrytym daszkiem naczółkowym. W elewacji tylnej dwa piony loggii.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i współcześnie wymienione ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana asymetryczna kompozycja 7-osiowej elewacji głównej z wejściem głównym ujętym portalem w 3 osi przyziemia.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany cokół elewacji frontowej opracowany w kamiennych ciosach piaskowca, wyrobiony w tynku detal architektoniczny fasady: boniowanie partii przyziemia, gzymsy. Podcień, w którym główny otwór wejściowy poprzedzony zewnętrznymi schodami i podestem, zamknięty łukiem pełnym, obramienie w kształcie szerokiej opaski z ciosów kamiennych, górą zamkniętej dwubocznie, ozdobionej wklęsło rzeźbionym kartuszem z godłem cechowym. Okna o niejednorodnych kształtach – prostokątne, zamknięte łukiem odcinkowym, zamknięte łukiem ostrym. Poniżej szczytu w III kondygnacji trzy okna opracowane „triforyjnie”, rozdzielone kolumnami. Część okien w tynkowych obramieniach (m.in. profilowane do 1/3 wysokości). Elewacja tylna bez cech stylowych.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych współczesna, częściowo zachowana historyczna stolarka okienna (w 1 osi parteru szerokie okno z witrażem).
- Zachowany układ wnętrza z przelotową sienią; zachowana dwubiegowa klatka schodowa.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.

- Do zachowania witrażowe przeszklenia okna w parterze fasady. W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według historycznych wzorów (podziałów).

ul. Bolesława Chrobrego 5

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., 1. ćw. XX w.; historyzm. Usytuowana w zabudowie zwartej północno-wschodniej pierzei zwartej zabudowy ul. Bolesława Chrobrego, skrajna.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła czterokondygnacyjnego budynku wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem dwuspadowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja czterosiowej elewacji. Wejście do budynku w podcieniu, w 1 osi, poprzedzone schodami wyrównawczymi. W I kondygnacji prostokątne witryny, częściowo wtórnie przekształcone. Elewacja tylna oraz boczna bez dekoracji.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacje na ceglanym cokole, zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny fasady w postaci gzymsów podokiennych w II i IV kondygnacji oraz profilowanego gzymsu koronującego, artykulacji przyziemia uproszczonymi pilastrami; okna II i III kondygnacji we wspólnych obramieniach: pomiędzy oknami, w osiach, rozety, ponad oknami III kondygnacji trójkątne naczółki wsparte na konsolkach, pomiędzy którymi płyciny ze stylizowanymi motywami roślinnymi.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych wtórna, zachowana częściowo historyczna stolarka drewniana bez dekoracji.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Bolesława Chrobrego 6

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ 1979

Kamienica, mur., ok. 1906 r. (1907 r.); secesja z elementami neogotyku. Usytuowana w południowo-zachodniej pierzei zwartej zabudowy ul. Bolesława Chrobrego.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła budynku podpiwniczonego, trójkondygnacyjnego, wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem dwuspadowym w układzie kalenicowym, o bryle rozczłonkowanej w obrębie 1-2 osi fasady ponad przyziemem dwukondygnacyjnym, prostokątnym, trójosiowym, wspartym na masywnych wspornikach wykuszem, zakoń-

czonym trójkątną facjatą w nakrywającym wykusz daszku pulpitowym. W elewacji tylnej dwa piony loggii.

- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i współcześnie wymienione ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana asymetryczna kompozycja 6-osiowej elewacji głównej z wejściem głównym ujętym portalem w 3 osi przyziemia.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu fasady: zachowany cokół elewacji frontowej opracowany w kamiennych ciosach piaskowca, wyrobiony w tynku detal architektoniczny: w zwieńczeniu elewacji w obrębie 3-6 osi szeroki fryz secesyjny z motywem kwiatów polnych i trawy, płaskie opaski okienne. Obramienie wejścia głównego zamknięte łukiem ostrym, w profilowanej opasce tynkowej. Otwory okienne o zróżnicowanych kształtach – prostokątne, prostokątne o zaokrąglonych narożach, zamknięte łukiem ostrym. W II i III kondygnacji wykusza po trzy wąskie okna usytuowane blisko siebie. Okna w tynkowych obramieniach do 1/3 wysokości). Elewacja tylna bez cech stylowych. Ściany szczytowe zwieńczone sterczynami.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: drzwi wejściowe drewniane, ramowo-płycinowe z zachowanym oryginalnym przeszklonym nadświetlem osadzonym na kostkowo opracowanym ślemieniu, z czterema wysokimi, przeszklonymi płycinami zamkniętymi łukiem ostrym, stolarka okienna wtórna.
- Zachowany układ wnętrza z przelotową sienią; dwubiegowa klatka schodowa.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych lub nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Bolesława Chrobrego 8

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ 1979

Kamienica, mur., szach., 1906 r.; secesja z elementami neogotyku. Usytuowana w południowo-zachodniej pierzei zwartej zabudowy ul. Bolesława Chrobrego.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła budynku podpiwniczonego, trójkondygnacyjnego, wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem dwuspadowym w układzie kalenicowym, o bryle rozczłonkowanej w obrębie 4-5 osi fasady ryzalitem pozornym, w którym – w III kondygnacji oraz w kondygnacji poddasza – prostokątny, jednoosiowy, wsparty na drewnianych podporach wykusz w konstrukcji szachulcowej, nakryty daszkiem naczółkowym; ponad wykuszem, w połąci dachu – nieco przesunięty w stosunku do osi ryzalitu – trójkątny szczyt oraz połączona z nim od północy facjata w konstrukcji szachulcowej. W elewacji tylnej dwa piony loggii.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i współcześnie wymienione ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana asymetryczna kompozycja 9-osiowej elewacji głównej (o nierównomiernie

zakomponowanych osiach okiennych), z wejściem głównym ujętym portalem w 3 osi przyziemia.

- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu fasady: zachowany cokół elewacji frontowej opracowany w kamiennych ciosach piaskowca; obramienie wejścia głównego zamknięte łukiem ostrym ujęte szerokim obramieniem z piaskowcowych ciosów, wyrobiony w tynku detal architektoniczny: w zwieńczeniu elewacji w obrębie 1-3 osi szeroki fryz secesyjny z motywem kwiatów polnych i trawy, pasy gzymsowe, płaskie opaski okienne do 1/3 wysokości. Ponad wejściem tablica z datą 1906. Otwory okienne o zróżnicowanych kształtach – prostokątne o różnej szerokości, prostokątne o zaokrąglonych narożach, zamknięte łukiem ostrym oraz odcinkowym. Dwa wąskie okna ponad wejściem we wspólnym obramieniu, rozdzielone półkolumną. Elewacja tylna bez cech stylowych.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: drzwi wejściowe drewniane, ramowo-płycinowe, trójdzielne, w górnej części wąskie i wysokie płyciny zamknięte łukiem ostrym przeszklone, dekoracyjnie opracowane zawiasy; częściowo zachowana stolarka okienna z profilowanym ślemieniem i drobnym podziałem szczeblinowym.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych wzorów (podziałów).

ul. Bolesława Chrobrego 10

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., ok. 1905-10 r.; historyzm z elementami neobaroku. Usytuowana w południowo-zachodniej pierzei zwartej zabudowy ul. Bolesława Chrobrego, tworzy całość kompozycyjną z budynkiem przy ul. Bolesława Chrobrego 12.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła budynku podpiwniczonego, czterokondygnacyjnego, wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem łamanym z lukarnami, w układzie kalenicowym, o bryle rozczłonkowanej w obrębie 4-6 osi fasady ryzalitem pozornym zwieńczonym trójkątnym naczółkiem. W elewacji tylnej dwa piony loggii.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i współcześnie wymienione ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana symetryczna kompozycja 9-osiowej elewacji głównej (o równomiernie zakomponowanych osiach okiennych), z wejściem głównym na osi budynku.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu fasady: zachowany niski cokół elewacji frontowej opracowany w kamiennych ciosach piaskowca, wyrobiony w tynku detal architektoniczny: pasy gzymsowe, boniowane lizeny na skraju pseudoryzalitu oraz pomiędzy jego osiami okiennymi, tynkowe „arkady” wokół wejścia oraz okien w przyziemiu pseudoryzalitu. Wejście do budynku zaakcentowane zadaszaniem wspartym na konsolach; ponad daszkiem prostokątne nadświetle. Otwory okienne prostokątne, w ryzalicie pozornym ponad oknami II i III kondygnacji dekoracja w postaci kłinców, ponad oknami IV kondygnacji – prostokątne płyciny zwieńczone trójkątnymi naczółkami. Elewacja tylna bez cech stylowych.

- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka w większości wtórna; zachowane pojedyncze oryginalne, drewniane okna z profilowanymi ślemieniami i słupkami.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych wzorów (podziałów).

ul. Bolesława Chrobrego 12

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., ok. 1905-10 r.; historyzm z elementami neobaroku. Narożna, usytuowana w południowo-zachodniej pierzei zwartej zabudowy ul. Bolesława Chrobrego, tworzy całość kompozycyjną z budynkiem przy ul. Bolesława Chrobrego 10.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła budynku podpiwniczonego, czterokondygnacyjnego, wzniesionego na planie litery „L”, z zaokrąglonym narożem północnym, nakrytego dachem łamanym, wielospadowym, z lukarnami w układzie kalenicowym, o bryle rozczłonkowanej w obrębie 4-6 osi fasady oraz w obrębie 2-5 osi elewacji północno-zachodniej ryzalitami pozornymi zwieńczonymi trójkątnymi naczółkami. W elewacjach tylnych pion logii.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i współcześnie wymienione ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana asymetryczna kompozycja 8-osiowej elewacji głównej, z otworami wejściowymi w 2 i 5 osi oraz kompozycja 6-osiowej, również asymetrycznej elewacji bocznej.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu elewacji głównych: zachowany niski cokół elewacji opracowany w kamiennych ciosach piaskowca, wyrobiony w tynku detal architektoniczny: pasy gzymsowe, boniowane lizeny na skrajach pseudoryzalitów oraz pomiędzy jego osiami okiennymi, tynkowe „arkady” wokół otworów wejściowych oraz okien w przyziemiu pseudoryzalitów. Wejścia do budynku zaakcentowane zadaszzeniami wspartymi na konsolach; ponad daszkami prostokątne nadświetla. Otwory okienne prostokątne, w ryzalitach pozornych ponad oknami II i III kondygnacji dekoracja w postaci kłinców, ponad oknami IV kondygnacji – prostokątne płyciny zwieńczone trójkątnymi naczółkami. Elewacja tylna bez cech stylowych.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka w większości wtórna; zachowane pojedyncze oryginalne, drewniane okna z profilowanymi ślemieniami i słupkami.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych wzorów (podziałów).

ul. Bolesława Chrobrego 13

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Willa, obecnie budynek biurowy, m.in. siedziba Wojewódzkiego Inspektoratu Inspekcji Handlowej we Wrocławiu, delegatury w Wałbrzychu, mur., 1909 r., historyzm. Budynek użytkował dyrektor zarządzający kopalniami książańskimi, stąd nazwa *Schultevilla*; w księgach adresowych z lat 20. XX w. budynek figurował jako własność książąt von Pless. Wolnostojąca, po północno-wschodniej stronie ul. Bolesława Chrobrego, na rozległej, tarasowo kształtowanej parceli; mury oporowe wzmocnione kamienną okładziną. Przed elewacją główną – południowo-zachodnią – podjazd.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana rozczłonkowana bryła wolnostojącego, podpiwniczonego budynku wzniesionego na nieregularnym rzucie, nakrytego dachami wielospadowymi z naczółkami; południowa część budynku dwukondygnacyjna, z wyniesionym w elewacji południowo-zachodniej dwukondygnacyjnym szczytem; północna część budynku wybudowana na skarpie opadającej w kierunku południowym również dwukondygnacyjna, z czterokondygnacyjną, ośmioboczną wieżą nakrytą smukłym hełmem wtopioną w elewację północno-zachodnią, przy wieży – w poziomie II kondygnacji weranda wsparta na trzech toskańskich kolumnach ustawionych na wysokich postumentach, tworząc podcień, w którym wejście do budynku; do elewacji północno-wschodniej przylega parterowa, drewniana weranda na rzucie litery „L”, nakryta dachem wielospadowym o niskim kącie nachylenia połaci.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja oraz pokrycie z blachy dachu i wieży bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja elewacji. Elewacja południowo-zachodnia – główna sześciosiowa, rozczłonkowana dwuosiowym ryzalitem w obrębie 3-4 osi zakończonym szczytem (szczyt ujęty w II kondygnacji spływami oraz kulami, w zwieńczeniu trójkątny fronton, którego polu motyw promieni słonecznych); naroża elewacji i ryzalitu pozornego zaakcentowane lizenami i boniami; na osi wejście do budynku.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: boniowania, lizeny, prostokątne, dekoracyjne płyciny o sfazowanych narożach, obramienie wejścia w elewacji głównej w postaci profilowanej opaski oraz gzymsu powyżej (odcinkowo wygięty, z wyłamanymi narożami); obramienia okienne uszakowe, z nadokiennikami w formie płycin nakrytych prostymi odcinkami gzymsu, uszakowe spięte kluczem.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana stolarka drzwi wejściowych w elewacji głównej oraz w podcieniu – drzwi drewniane, ramowo-płycinowe, z górnymi płycinami przeszklonymi; częściowo zachowana historyczna stolarka okienna.
- Zachowana ażurowa, metalowa, zabiegowa klatka schodowa z duszą, z dekoracyjnie opracowaną kutą balustradą z motywami roślinnymi.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Bolesława Chrobrego 25

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ 1979

Kamienica, mur., 1911 r., proj. Architekt Otton Rogge; eklektyzm. Dom wzniesiony dla Theodora Blecha – dyrektora Zarządu Kanalizacyjnego Obszaru Pelcznicy *Der Kanalverband für das Laisebachgebiet*. Usytuowana we wschodniej pierzei zwartej zabudowy ul. Bolesława Chrobrego

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła budynku trójkondygnacyjnego, wysoko podpiwniczonego, z użytkowym poddaszem, wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego czterosпадowym dachem łamanym; bryła budynku rozczłonkowana wykuszami oraz loggią pomiędzy nimi w elewacji głównej.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana symetryczna kompozycja elewacji: w obrębie 3-7 osi, w II-III kondygnacji dziewięcioosiowej elewacji głównej dwa pięciobocznie wysunięte wykusze (w 3 i 7 osi) połączone wspartymi na kolumnach krytymi balkonami pierwszego i drugiego piętra (pomiędzy kolumnami balkonu w II kondygnacji rozpięte półokrągłe arkady); ponad loggią i wykuszami elewację wieńczy dwukondygnacyjny, 5-osiowy szczyt o łamanej linii oraz dwa wazony z owocami; wejście główne ujęte masywnym portalem na osi elewacji.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu fasady: zachowany kamienny, rustykalny cokół z oknami wysokich piwnic oraz wyrobiony w tynku detal architektoniczny: boniowanie partii parteru, gzymsy, narożne pilastry z motywem wieńca u góry, balustradowy fryz w poziomie I piętra oraz fryz z motywem podpiętej wstęgi w poziomie II piętra; wejście główne ujęte zdwojonymi kolumnami doryckimi, na których rozpięte belkowanie zakończone kostkowym gzymsem, powyżej nadświetle ujęte płycinami z motywami roślinnymi; okna II i III kondygnacji we wspólnych, profilowanych opaskach, w nadokiennikach okien II kondygnacji bocznych osi znajduje się ornament meandrowy. Elewacja tylna bez cech stylowych.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana stolarka drzwi wejściowych, w dużym stopniu zachowana zabytkowa stolarka okienna z drobnymi podziałami szczeblinowymi. Okna korytarza posiadają fragmentarycznie zachowane witraże
- Zachowana reprezentacyjna sień nakryta sklepieniem kolebkowym z stiukową kratą, z dwubiegową klatką schodową wyłożoną marmurową boazerią oraz zdobiona stiukową dekoracją ramową.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych historycznych wzorów (podziałów).
- Wnętrza.

ul. Bolesława Chrobrego 27

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ 1979

Kamienica (pierwotnie dwa budynki), mur., szach., pierwotny budynek północny – 1909 r., południowy – 1911 r., eklektyzm. Oba budynki wybudowane dla Gustava Hejna, kontrolera kasy sądowej, projekt obu budynków wykonał architekt Otton Rogge. Usytuowane we wschodniej pierzei zwartej zabudowy ul. Bolesława Chrobrego

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła budynku trójkondygnacyjnego, w północnej części wysoko podpiwniczonego, z użytkowym poddaszem, wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem łamanym; dwudzielna bryła budynku rozczłonkowana balkonami, wykuszami oraz loggiami w elewacji głównej.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i współcześnie wymienionego ceramicznego pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana asymetryczna, dwudzielna kompozycja elewacji: w obrębie 1 osi balkony o pełnych balustradach w II i III kondygnacji osi, w 3 osi trójbocznie wysunięty wykusz, ponad którym szczyt o łamanej linii; w 5 osi loggie (z kolumnami) w II i III kondygnacji, w 6 osi trójbocznie wysunięty ponad parterem wykusz nakryty wielobocznym daszkiem. W I kondygnacji zamknięte łukiem witryny, częściowo wtórnie przekształcone.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany kamienny, rustykalny cokół oraz wyrobiony w tynku detal architektoniczny w południowej części elewacji: profilowane gzymsy, opaski okienne płyciny ponad II kondygnacją (w wykuszu płycina z postacią dziecięcą i ornamentem okuciowym). Wykusz w poziomie poddasza w konstrukcji szachulcowej). Wejście do budynku na osi elewacji (w obrębie północnego członu), otwór wejścia zamknięty półkolością, łuk wejścia ujmują dwie tokańskie kolumnienki. W części południowej budynku w przyziemiu wejście do lokalu handlowego oraz po bokach dwie witryny – otwory zamknięte łukiem spłaszczonym, stolarka wtórna.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych wtórna, częściowo zachowana zabytkowa stolarka okienna z drobnymi podziałami szczeblinowymi.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych historycznych wzorów (podziałów).

ul. Bolesława Chrobrego 29

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ 1979

Kamienica, mur., szach., 1909 r., eklektyzm. Wybudowana dla Rudolfa Timlera, sekretarza do spraw technicznych *Eisenbahn Betrieb*. Usytuowana we wschodniej pierzei zwartej zabudowy ul. Bolesława Chrobrego.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła budynku trójkondygnacyjnego, wysoko podpiwniczonego, z użytkowym poddaszem, wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem łamanym; bryła budynku rozczłonkowana balkonami i wykuszami w elewacji głównej.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i współcześnie wymienionego ceramicznego pokrycia dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana asymetryczna kompozycja elewacji: w obrębie 1 osi wyoblony wykusz zakończony loggią w 1 kondygnacji; w 3 osi w II kondygnacji balkon wsparty na konsolach, w III kondygnacji wykusz nakryty daszkiem trójspadowym.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu fasady: zachowany kamienny, rustykalny cokół oraz ściana użytkowego poddasza w konstrukcji szachulcowej. Wejście do budynku w skrajnej, południowej na osi elewacji, otwór wejścia zamknięty półkoloście.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych wtórna, stolarka okienna wtórna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Bolesława Chrobrego 31

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ 1975

Kamienica, obecnie Regionalne Centrum Krwiodawstwa i Krwiolecznictwa, mur., szach., 1909 r., eklektyzm. Wybudowana przez właścicieli firmy architektonicznej *Natsch&Gedicke* z Podgórz, remontowana w latach 1965-66. Narożna, usytuowana u zbiegu ul. Bolesława Chrobrego z ul. Czerwonego Krzyża, we wschodniej pierzei zwartej zabudowy ul. Bolesława Chrobrego

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła budynku trójkondygnacyjnego, wysoko podpiwniczonego, z użytkowym poddaszem, wzniesionego na rzucie litery „V”, nakrytego dachem wielospadowym; bryła budynku rozczłonkowana dwubocznym ryzalitem w elewacji bocznej, balkonami, loggiami i wykuszami w elewacji głównej.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i współcześnie wymienione ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana asymetryczna kompozycja elewacji: w elewacji głównej w 1 osi, w II-III kondygnacji wykusz, w obrębie 2-5 osi II-kondygnacyjny, trójkątny szczyt (na belce w szczycie napis *Anno Domini MCMIX*, połączyć dachu po prawej stronie szczytu wyniesiona o jedną kondygnację; w skrajnych, południowych osiach w II kondygnacji loggia otwarta trzema arkadami rozpiętymi na masywnych kolumnach. Wejście do budynku w 5 osi, w podcieniu, osłonięte daszkiem. W elewacji bocznej dwubocznie wysunięty ryzalit (w III i IV kondygnacji ryzalitu drewniane werandy).
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany kamienny, rustykalny cokół (w narożu pn. kamienna okładzina obejmuje również parter), konstrukcja sza-

chulcowa górnych partii budynku, werandy, rustykalne, kamienne opaski okienne wokół okien parteru w elewacji głównej; w parterze wykusza otwory okienne ujęte arkadami rozpiętymi na masywnych kolumnach. Po prawej stronie wejścia umieszczona we wnęce stiukowa podobizna niedźwiedzia. Elewacja tylna bez cech stylowych.

- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych oraz stolarka okienna wtórna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

Ul. Browarna

Dawne nazwy ulicy: *Am Konradschacht*.

Ulica Browarna została wytyczona zapewne na przełomie XIX i XX w., jako droga dojazdowa do budynków nr 1 i 2.

Stan zachowania historycznej substancji:

- Dobry.
- Obecnie zachowane są: historyczny przebieg ulicy i historyczna zabudowa.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania: przebieg ulicy i jej zabudowa.

ul. Browarna 1

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Budynek mieszkalny, obecnie nieużytkowany, mur., XIX/XX w.; historyzm. Wolnostojący, bliźniaczy z budynkiem nr 2, usytuowany po południowej stronie ul. Browarnej.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Zły, budynek wyłączony z użytkowania.
- Zachowana bryła budynku dwukondygnacyjnego, z poddaszem, wzniesionego na rzucie prostokąta, nakrytego dachem dwuspadowym o niskiej strzałce.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: widoczne spękania ścian. Zachowana kompozycja elewacji.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: ceglane ściany pomalowane wtórnie farbą, otwory przyziemia zamurowane. W złym stanie zachowany skromny ceglany detal architektoniczny w postaci gzymsów i nadproży okien.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka wtórna, w złym stanie.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Zalecany remont budynku.

ul. Browarna 2

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Budynek mieszkalny, obecnie nieużytkowany, mur., XIX/XX w.; historyzm. Wolnostojący, bliźniaczy z budynkiem nr 2, usytuowany po południowej stronie ul. Browarnej.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.

- Zachowana bryła budynku dwukondygnacyjnego, z poddaszem, wzniesionego na rzucie prostokąta, nakrytego dachem dwuspadowym o niskiej strzałce.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: budynek zabezpieczony przed spękaniem ścian. Zachowana kompozycja elewacji, zewnętrzne schody
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: ceglane ściany pomalowane wtórnie farbą. Zachowany skromny ceglany detal architektoniczny w postaci gzymsów i nadproży okien.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwiowa skromna, drewniana.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Zalecany remont budynku.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Browarna 3

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Budynek Zarządu Powszechnej Kasy Chorych dla Miasta Wałbrzycha i Powiatu Wałbrzyskiego *Verwaltungsgebäude der Allgem. Ortskrankenkasse für Stadt- u. Landkreis Waldenburg (Schles.)* oraz siedziby specjalistycznych przychodni lekarskich, obecnie NZOZ – Przychodnia „Na Browarnej”, mur., 1927-28; modernizm z elementami neobaroku. Wolnostojący, usytuowany po północnej stronie ul. Browarnej. Od frontu i od strony zachodniej zachowane urządzenie terenu - ogrodzenie i trawniki.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła budynku trójskrzydłowego, trój- i czterokondygnacyjnego, z użytkowym poddaszem, wzniesionego na rzucie litery „U”, nakrytego dachami czterospadowymi (w połaciach dachowych rzędy facjat), z bryłą rozczłonkowaną zryzalitowanym, wyższym skrzydłem frontowym z 3-osiowym ryzalitem zakończonym tarasem mieszczącym wejście do budynku.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i współczesne ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja elewacji frontowej (południowej), 11-osiowej: osie skrajne w obrębie skrzydeł budowli, zryzalitowana elewacja południowa IV-kondygnacyjnego skrzydła głównego; w obrębie 5-7 osi ryzalit (w ryzalicie – trzy otwory wejściowe ujęte wspólnym obramieniem wykonanym z kamienia, z ościeżami z dekoracją stylizowaną, zgeometryzowaną, wykonaną w wysokim reliefie; powyżej trzy osie wysokich, smukłych okien klatki schodowej we wspólnych, profilowanych obramieniach, o trójkątnym, wyłamanym w narożach zamknięciu; pomiędzy oknami, na wysokości IV kondygnacji – na wspornikach, pełnoplastyczne figury – alegorie Zdrowia i Wiedzy) poprzedzony zewnętrznymi, szerokimi, kamiennymi schodami wyrównawczymi. Balustrady schodów niskie, na nich ustawione żeliwne, kute latarnie.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany kamienny, rustykalny cokół, gzymsy, obramienia otworów wejściowych oraz okien.

- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych wtórna, zachowana drewniana, wielopodziałowa, oryginalna stolarka okienna, lawabo.
- Zachowany jednolity, modernistyczny, oryginalny układ i wystrój wnętrza: układ klatek schodowych, schody, balustrady, barwna okładzina ceramiczna, stolarka wewnętrzna,

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktury budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Do zachowania ogrodzenia wokół budynku oraz trawniki.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według historycznych wzorów (podziałów). Zalecana wymiana drzwi wejściowych na drewniane, nawiązujące formą do wzorów historycznych.
- Sugerowany wpis do rejestru zabytków budynku wraz elementami małej architektury i otoczeniem.

Ul. Jana Brzechwy

Dawne nazwy ulicy: *Albertistrasse*, *Mariana Buczka* (do 2017 r.).

Tereny przy obecnej ulicy J. Brzechwy do 1864 r. należały do rodziny Alberti. W 1864 r. powstał plan rozbudowy ulicy. Zwarta zabudowa ulicy kształtowała się w 4. ćw. XIX w. i na pocz. XX wieku. Zabudowa po północnej stronie ulicy ukształtowana na wysokiej skarpcie ponad ulicą Wyzwolenia.

Stan zachowania historycznej substancji:

- Dobry.
- Obecnie zachowane są: historyczny przebieg ulicy i historyczna zabudowa.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania: przebieg ulicy i jej zabudowa. Zalecane uzupełnienie zabudowy odcinka zachodniego pierzei południowej.

ul. Jana Brzechwy 1

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków

Budynek funkcjonalnie i przestrzennie połączony z gmachem będącym siedzibą redakcji gazety *Schlesische Bergwacht* wraz z drukarnią, w kwartale zabudowy ograniczonym ulicami: al. Wyzwolenia, ul. Kopernika i ul. J. Brzechwy, obecnie budynek nieużytkowany, mur., lata 1924-25, modernizm z elementami historyzmu. Autor projektu: Richard Enders, inwestor: redakcja gazety *Schlesische Bergwacht*. Po II wojnie światowej w kompleksie mieściła się drukarnia *Książka i Wiedza*, uruchomiona 1.03.1947 roku, w latach 1953-1976 – *Wałbrzyska Drukarnia Akcydensowa*, po 1976 r. – *Dolnośląskie Zakłady Graficzne*. Od 2000 r. *Dolnośląskie Zakłady Graficzne UNIPAP Sp. z o.o.*, a następnie *Dolnośląskie Zakłady Graficzne Sp. z o.o.*, obecnie nieczynne (**zob. al. Wyzwolenia 41**). Usytuowany po północnej stronie ul. J. Brzechwy.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła budynku trójkondygnacyjnego, wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem dwuspadowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja elewacji głównej o regularnie rozmieszczonych osiach; elewacja boczna – północno-zachodnia ślepa.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany kamienny, rustykalny cokół (poziom I kondygnacji), gzyms podokienny w III kondygnacji.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana historyczna stolarka okienna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: integralność z kompleksem zabudowań, ul. Wyzwolenia 41, bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.

- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych historycznych wzorów (podziałów).

ul. Jana Brzechwy 2

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ 1979

Budynek mieszkalny, mur., ok. 1880 r., historyzm. Wolnostojący, usytuowany szczytowo po północnej stronie ul. J. Brzechwy, na spadku terenu w kierunku północnym.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła budynku podpiwniczonego, piętrowego z użytkową kondygnacją w poddaszu, wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem dwuspadowym o niskiej strzałce.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja elewacji budynku o nieregularnie rozmieszczonych osiach; wejście do budynku w elewacji południowo-zachodniej. W elewacji bocznej – południowo-wschodniej drewniana weranda z ornamentálną dekoracją snycerską
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacje opracowane w dwubarwnej cegle licowej (w regularne pasy), na wtórnie otynkowanym cokole; zachowany ceglany detal architektoniczny: dekoracyjnie opracowane nadproża, ceglany portal wejścia głównego z kamiennym, segmentowym, wylamanym w narożach naczółkiem; drewniane, opracowane snycersko wsporniki dachu.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych dwuskrzydłowych z przeszklonym nadświetlem, ramowo-płycinowych; stolarka okienna współczesna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła budynku z werandą, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Zalecany remont werandy.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych historycznych wzorów (podziałów).

ul. Jana Brzechwy 3

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków

Rejonowy Urząd Górniczy (*Bergrevieramt*), obecnie budynek mieszkalny, mur., k. XIX w. historyzm z elementami neoklasycyzmu i neorenesansu. Wolnostojący, usytuowany szczytowo po północnej stronie ul. J. Brzechwy, na spadku terenu w kierunku północnym; pierwotnie od strony ulicy częściowo ogrodzony.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.

- Zachowana bryła budynku podpiwniczonego, III-kondygnacyjnego z frontu i IV-kondygnacyjnego od strony elewacji tylnej, wzniesionego na rzucie zbliżonym do kwadratu, nakrytego dachem czterospadowym w kształcie ściętego ostrosłupa.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: budynek zabezpieczony przed uszkodzeniami górnymi, wzmocniony przyporami. Ściany spękane. Zachowana kompozycja elewacji budynku, fasada 5 osiowa, z umieszczonym na osi 1-osiowym ryzalitem z wejściem głównym. W partii dachu lukarny wspólnie nakryte blachą, ujęte spływami wolutowymi; nie zachowane pierwotnie istniejące sterczyny.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacje tynkowane, południowo-wschodnia i południowo-zachodnia opracowane dekoracyjnie; naroża budynku oraz ryzalitów podkreślone boniowaniem, zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: rozbudowany portal wejścia głównego z segmentowym naczółkiem wspartym na kanelowanych pilastrach, w belkowaniu tryglify oraz rauty; wejście poprzedzone trzema kamiennymi stopniami (stan zachowania zły). Ponad wejściem, w ryzalicie zdwojone okna ujęte w pilastry kompozytowe: w II kondygnacji z naczółkiem segmentowym, w III kondygnacji - trójkątnym. Pozostałe okna w profilowanych obramieniach z segmentowanymi i trójkątnymi naczółkami, dodatkowo zdobione motywami roślinnymi. Gzyms wieńczący kostkowy, poniżej fryz dekorowany tryglifami, oraz girlandami. Stan dekoracji zły, tynki spękane, z odspojeniami oraz ubytkami. Elewacje północno-wschodnia i północno-zachodnia bez wystroju, wspólnie odnowione
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych dwuskrzydłowych, o konstrukcji ramowo-płycinowej z przeszklonymi górnymi płycinami; częściowo zachowana oryginalna drewniana stolarka okienna z dekorowanymi słupkami.
- Zachowane elementy wystroju i wyposażenia wnętrza.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktury budynku: bryła budynku z werandą, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Budynek zagrożony uszkodzeniami górnymi – wskazany monitoring oraz stosowne zabezpieczenia. Zalecany remont elewacji południowo-wschodniej i południowo-zachodniej.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych historycznych wzorów (podziałów).

ul. Jana Brzechwy 4

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ 1979

Kamienica, mur., ok. 1900 r., remont kapitalny przeprowadzono w 1974 r., historyzm z elementami secesji. Budynek usytuowany kalenicowo w zwartej zabudowie północnej pierzei ul. J. Brzechwy, skrajny, na spadku terenu w kierunku północnym, ponad wysoką skarpą.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry. Budynek wspólnie remontowany (ok. 2010 r.).
- Zachowana bryła budynku III-kondygnacyjnego z dodatkową kondygnacją poddasza od frontu; od strony północnej, ponad skarpą IV-kondygnacyjnego; wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem mansardowym, krytym dachówką. Bryła rozczłonkowana trójbocznie wysuniętym wykuszem w skrajnej, południowej osi fasady, ponad

- parterem, zakończonym cebulastym hełmem krytym blachą (pierwotnie dachówka) ze sterczyną; facjatami, szczytami, loggiami i balkonami w elewacjach frontowej i tylnej.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: budynek po remoncie, ściany nośne, konstrukcja dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 5-osiowej fasady: w 1 osi wejście główne, w obrębie 1-2 osi w II i III kondygnacji balkony o ażurowych balustradach; powyżej – II-kondygnacyjny szczyt z okulusem w zamknięciu; w 5 osi – wykusz. W elewacji tylnej – loggie w II kondygnacji oraz w poziomie poddasza, ponad którymi dwa trójkątne szczyty. W elewacji bocznej – ryzalit.
 - Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny fasady: boniowanie w poziomie przyziemia; profilowane gzymsy, profilowane opaski okienne, parapety okien wsparte na konsolkach, okulus w szczycie ujęty girlandą; pomiędzy oknami II i III kondygnacji płyciny wypełnione dekoracją złożoną z motywów ornamentalnych i geometryczno-roślinnych.
 - Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowane drzwi wejściowe do budynku o konstrukcji ramowo-płycinowej z przeszklonym nadświetlem; płyciny dekorowane girlandami; częściowo zachowana historyczna, drewniana stolarka okienna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny, oryginalna stolarka.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych historycznych wzorów (podziałów).

ul. Jana Brzechwy 5

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ 1979

Kamienica, mur., lata 80. XIX w., historyzm. Budynek usytuowany kalenicowo w zwartej zabudowie północnej pierzei ul. J. Brzechwy, skrajny, na spadku terenu w kierunku północnej, ponad wysoką skarpą.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła budynku częściowo podpiwniczonego, trójkondygnacyjnego z obniżoną, dodatkową kondygnacją poddasza, w części tylnej IV-kondygnacyjnego; wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem pulpitowym z pokryciem z papy. W elewacji tylnej dwa pionowe balkony.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne w cegle klinkowej, dwubarwnej, czerwonej z dekoracyjnymi żółtymi pasami – cegła częściowo zmurzała, widoczne ubytki zwłaszcza w partii cokołowej (częściowo kamiennej), konstrukcja dachu zabezpieczona ściągami. Zachowana kompozycja 8-osiowej fasady oraz pozostałych elewacji. Elewacja główna ujęta skrajnymi, 2-osiowymi ryzalitami pozornymi; w obrębie zachodniego ryzalitu – brama wjazdowa; wejście do budynku w 5 osi.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu fasady: zachowany ceglany detal architektoniczny: gzymsy, obramienia odcinkowo zamkniętych okien oraz bramy i otworu wejścia, konsolowy, ceglany gzyms wieńczący.

- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana stolarka drzwi wejściowych dwuskrzydłowych z przeszklonym nadświetlem, nadświetle bramy oraz częściowo drewniana stolarka okienna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Zalecane odnowienie elewacji.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych historycznych wzorów (podziałów).

ul. Jana Brzechwy 6

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków

Kamienica, mur., pocz. XX w., historyzm. Budynek wolnostojący, usytuowany kalenicowo po północnej stronie ul. J. Brzechwy, odsunięty w głąb parceli, na spadku terenu w kierunku północnym, ponad wysoką skarpą.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła budynku czterokondygnacyjnego; wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem pulpitowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne zawilgocone; tynki w złym stanie, zawilgocone, odspojone, z licznymi ubytkami. Zachowana asymetryczna kompozycja 5-osiowej fasady z niskim szczytem o wklęsło-wypukłym wykroju w obrębie 2-3 osi. Wejście do budynku w 2 osi. W elewacji tylnej balkony – w złym stanie, z dodatkowym zabezpieczeniem.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu fasady: nie zachowane boniowanie elewacji w poziomie przyziemia (współcześnie otynkowane) ponad przyziemiem zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: gzymsy, pasy boni, opaski profilowane oraz obramienia okienne z motywem ornamentu kostkowego; w szczycie motyw słońca.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych oraz okienna współczesna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Zalecany remont elewacji z odtworzeniem boniowania w partii przyziemia.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Jana Brzechwy 7

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków

Kamienica, mur., lata 80. XIX w., historyzm. Budynek usytuowany kalenicowo w zwartej zabudowie północnej pierzei ul. J. Brzechwy, skrajny, na spadku terenu w kierunku północnym, ponad wysoką skarpą.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła budynku podpiwniczonego, czterokondygnacyjnego od frontu, pięciokondygnacyjnego z ryzalitem na osi od strony elewacji tylnej, wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem pulpitowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany zawilgocone, tynki w złym stanie, z odspojeniami i ubytkami. Zachowana kompozycja 8-osiowej fasady o regularnie rozmieszczonych osiach.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu fasady: profilowany gzyms ponad przyziemiem w elewacji głównej, wtórna okładzina cokołu; pozostałe elewacje bez cech stylowych.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych od frontu wtórna; stolarka okienna w większości współczesna, częściowo zachowana historyczna stolarka drewniana bez dekoracji.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Zalecane odnowienie elewacji.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Jana Brzechwy 8

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków

Budynek mieszkalny, mur., lata 80. XIX w., historyzm. Budynek wolnostojący, usytuowany kalenicowo po północnej stronie ul. J. Brzechwy, odsunięty w głąb parceli, na spadku terenu w kierunku północnym, ponad wysoką skarpią.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła budynku dwukondygnacyjnego z poddaszem; wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem dwuspadowym o niskiej strzałce.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne zawilgocone; tynki w złym stanie, zawilgocone, odspojone, z licznymi ubytkami. Zachowana asymetryczna kompozycja 5-osiowej elewacji głównej z ryzalitem pozornym w obrębie 2-4 osi oraz powyżej niskim szczytem. Wejście do budynku w 2 osi.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu fasady: ponad przyziemiem zachowany wyrobiony w tynku skromny detal architektoniczny: gzymsy, pasy boni i motywy dekoracyjne w postaci rautów, profilowane opaski okienne.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: w złym stanie zachowania stolarka dwuskrzydłowych, drewnianych drzwi wejściowych z nadświetlem; stolarka okienna współczesna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Zalecany remont elewacji, stolarki drzwiowej.

- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych wzorów (podziałów).

ul. Jana Brzechwy 9

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków

Kamienica, mur., ok. 1890 r., historyzm. Budynek usytuowany kalenicowo w zwartej zabudowie północnej pierzei ul. J. Brzechwy, na spadku terenu w kierunku północnym, ponad wysoką skarpą.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła budynku podpiwniczonego, czterokondygnacyjnego z obniżoną kondygnacją poddasza od frontu, wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem dwuspadowym o niskiej strzałce krytym papą.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 6-osiowej fasady o regularnie rozmieszczonych osiach. Wejście do budynku w 3 osi.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu fasady: zachowany profilowany gzyms ponad przyziemiem w elewacji głównej oraz płaskie opaski okienne; elewacja tylna bez cech stylowych.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych wtórna; stolarka okienna w większości współczesna, częściowo zachowana historyczna stolarka drewniana bez dekoracji.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Zalecane odnowienie elewacji.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Jana Brzechwy 10

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków

Kamienica, mur., ok. 1890 r., historyzm. Budynek usytuowany kalenicowo w zwartej zabudowie północnej pierzei ul. J. Brzechwy, na spadku terenu w kierunku północnym, ponad wysoką skarpą.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła budynku podpiwniczonego, czterokondygnacyjnego z obniżoną kondygnacją poddasza od frontu, wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem dwuspadowym o niskiej strzałce.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych fasady: ściany nośne, zawilgocone, tynk zniszczony, w dolnej partii fasady skutą. Zachowana kompozycja 6-osiowej fasady o regularnie rozmieszczonych osiach. Wejście do budynku w 3 osi. W 6 osi przejazd bramny.

- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany kamienny cokół, profilowany gzyms ponad przyziemiem w elewacji głównej; elewacja tylna bez cech stylowych.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych wtórna oraz okienna w większości współczesna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Zalecane odnowienie elewacji.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Jana Brzechwy 11

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków

Kamienica, mur., ok. 1890 r., historyzm. Budynek usytuowany kalenicowo w zwartej zabudowie północnej pierzei ul. J. Brzechwy, skrajny, na spadku terenu w kierunku północnym, ponad wysoką skarpią.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła budynku podpiwniczonego, czterokondygnacyjnego od frontu, pięciokondygnacyjnego, z uskokiem, w elewacji tylnej, wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem pulpitowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany zawilgocone, tynki w złym stanie, z odspojeniami i licznymi ubytkami. Zachowana kompozycja 7-osiowej fasady z ryzalitem pozornym w obrębie 3-4 osi oraz wejściem w podcieniu, poprzedzonym drewnianymi schodami wyrównawczymi, w 5 osi.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: w bardzo złym stanie zachowany tynkowy detale architektoniczny fasady: boniowanie w poziomie przyziemia, gzymsy, płyciny wokół okien; obramienie wejścia głównego w postaci tynkowej dekoracji składającej się z kwadratowych płyt po bokach oraz wyłamanego dwubocznie odcinka gzymsu ponad drzwiami; pozostałe elewacje bez cech stylowych.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana drewniana stolarka drzwi wejściowych ramowo-płycinowych, dwuskrzydłowych z nadświetlem; stolarka okienna w większości współczesna, częściowo zachowana historyczna stolarka drewniana bez dekoracji.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detale architektoniczne.
- Zalecane odnowienie elewacji.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Jana Brzechwy 12

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków

Kamienica, mur., lata 70. XIX w., historyzm. Usytuowany kalenicowo w zwartej zabudowie południowej pierzei ul. J. Brzechwy, skrajny.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła budynku pięciokondygnacyjnego, wzniesionego na planie zbliżonym do prostokąta, z uskokiem w tylnej elewacji, nakrytego dachem pulpitowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 6-osiowej fasady o regularnie rozmieszczonych osiach; wejście do budynku w 4 osi.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu fasady: tynki osłabione, ceglany cokół przesłonięty okładziną, zastosowaną również jako obramienie otworu wejściowego; zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: boniowanie w poziomie przyziemia, artykulacja elewacji w postaci pionowych pasów tynkowych pomiędzy 2-3-4-5 osią ponad przyziemem, profilowane gzymsy podokienne, w tym gzyms poniżej okien II kondygnacji z dekoracją geometryczną oraz wydatny, dekorowany gzyms koronujący; otwory okienne w tynkowych opaskach, w 3 i 4 osi w II-IV kondygnacji w rozbudowanych obramieniach: w II kondygnacji zwieńczone sterczynkami, z dekoracją ornamentálną w płycinach nadokiennych, w III kondygnacji z wydatnym nadprożem dekorowanym pionowymi żłobieniami, w IV kondygnacji nadproże zamknięte dekoracją kostkową; okna bocznych osi w II-III kondygnacji ujęte odcinkami wspólnego, wyłamanego gzymsu.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych wtórna, stolarka okienna w większości współczesna, częściowo zachowana historyczna stolarka drewniana bez dekoracji.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Zalecane odnowienie elewacji.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Jana Brzechwy 13

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków

Kamienica, mur., lata 70. XIX w., historyzm. Budynek usytuowany kalenicowo w zwartej zabudowie południowej pierzei ul. J. Brzechwy.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła budynku wysoko podpiwniczonego, czterokondygnacyjnego, wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem pulpitowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja dachu bez widocznych uszkodzeń, tynki w złym stanie. Zachowana kompozycja 7-osiowej fasady o regularnie rozmieszczonych osiach; wejście do budynku w 7, skrajnej osi.

- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu fasady: kamienny cokół współcześnie otynkowany, w ostatniej kondygnacji skute częściowo opaski okienne, skuty gzyms koronujący oraz częściowo profilowana opaska otworu wejściowego; w złym stanie technicznym (z licznymi ubytkami) zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny fasady: profilowane gzymsy podokienne w II, III i IV kondygnacji; otwory okienne 3-4 osi w II-IV kondygnacji we wspólnych obramieniach, pomiędzy oknami blendy zdobione poziomym żłobkowaniem: w II kondygnacji z płycinami podokiennymi, w III kondygnacji z podokiennikami imitującymi tralkową balustradę oraz wydatnym nadprożem z prostokątnymi płycinami nadokiennymi, w IV kondygnacji nadproże dekorowane żąbkowaniem; okna w 7 osi II i III kondygnacji ujęte pilastrami wspierającymi wydatne nadproże; pozostałe otwory okienne w I kondygnacji z parapetami wspartymi na konsolkach, w II kondygnacji z prostokątnymi płycinami podokiennymi i nadprożami, w III kondygnacji z nadprożami i gzymsem podokiennym wspartym na konsolkach. Zachowana górna partia profilowanej opaski ujmującej prostokątny otwór wejściowy.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych wtórna, stolarka okienna w większości współczesna, częściowo zachowana historyczna stolarka drewniana bez dekoracji.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Zalecane odnowienie elewacji wraz z odtworzeniem brakujących elementów dekoracji architektonicznej oraz odsłonięciem kamiennego cokołu.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Jana Brzechwy 14

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków

Kamienica, mur., lata 70. XIX w., historyzm. Budynek usytuowany kalenicowo w zwartej zabudowie południowej pierzei ul. J. Brzechwy.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła budynku wysoko podpiwniczzonego, czterokondygnacyjnego, wzniesionego na planie trapezu, nakrytego dachem pulpitowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja dachu bez widocznych uszkodzeń, tynki w złym stanie. Zachowana kompozycja 9-osiowej fasady z ryzalitami pozornymi w 1 oraz 8-9 osi; brama wjazdowa w 9, skrajnej osi, wejście do budynku z bramy.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: nie zachowane boniowanie partii cokołowej (współcześnie otynkowana), detale wyrobionego w tynku wystroju architektonicznego w złym stanie technicznym (z ubytkami): profilowane pasy gzymsów międzykondygnacyjnych oraz wsparty na wolutowych konsolach wyładowany gzyms wieńczący zdobiony palmetami; górna partia dwudzielnego obramienia otworu bramnego z murowanym sześciodzielnym nadświetlem (lewa część partii wejścia zamurowana), z ornamentem meandrowym; okna I-III kondygnacji w profilowanych opaskach (niektóre z uszakami oraz trójkątnymi i segmentowymi naczółkami wspartymi na wy-

dłużonych konsolkach); pseudoryzalit w 8-9 osi zaakcentowany lizenami w narożach oraz spiętrzonymi żłobkowanymi pilastrami na osi, okna w II-III kondygnacji ujęte pilastrami korynckimi, ponad którymi fryz z symetryczną dekoracją roślinną, w płycinach podokiennych w III kondygnacji tonda z głowami kobiecymi; podobne podokienniki w 1, 3 i 6 osi II kondygnacji.

- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych wtórna, stolarka okienna w większości współczesna, częściowo zachowana oryginalna stolarka drewniana z dekorowanymi słupkami.
- Zachowany przejazd bramny nakryty sklepieniem żaglastym na gurtach.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Zalecane odnowienie elewacji wraz z odtworzeniem boniowania partii cokołowej.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych historycznych wzorów (podziałów).

ul. Jana Brzechwy 15

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków

Kamienica, mur., lata 70. XIX w., historyzm. Budynek usytuowany kalenicowo w zwartej zabudowie południowej pierzei ul. J. Brzechwy.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry; elewacja współcześnie odnowiona.
- Zachowana bryła budynku częściowo podpiwniczonego, czterokondygnacyjnego z obniżoną, dodatkową kondygnacją poddasza; wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem pulpitowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 6-osiowej fasady o regularnie rozmieszczonych osiach z wyodrębnioną partią centralną; wejście do budynku w 1 osi.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny fasady: gzymsy podokienne, w tym gzyms podokienny poniżej okien poddasza z żąbkowaniem oraz profilowany gzyms wieńczący dekorowany pasem ornamentu żąbkowego, lizeny ujmujące dwie centralne osie fasady; zróżnicowane obramienia okienne: profilowane opaski, nadokienniki wsparte na konsolkach oraz ślepe balustradki w podokiennikach w II kondygnacji, okna dwóch środkowych osi w bogatych obramieniach, ujęte parami pilastrów w II i III kondygnacji oraz pojedynczymi w IV kondygnacji.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych wtórna (jeszcze w 1986 r. zachowane były oryginalne, drewniane, dekorowane, dwuskrzydłowe drzwi wejściowe z nadświetlem); stolarka okienna w większości współczesna, częściowo zachowana historyczna stolarka drewniana bez dekoracji.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych historycznych wzorów (podziałów).

ul. Jana Brzechwy 16

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Sala widowiskowa hotelu *Kaiserhof* (od 1919 r. *Deutscherhof*), w okresie powojennym od 1951 r. siedziba Teatru Lalki i Aktora w Wałbrzychu. Budynek murowany, k. XIX w., historyzm. Wolnostojący, usytuowany kalenicowo w zabudowie południowej pierzei ul. J. Brzechwy, na parceli, stanowiącej pierwotnie ogród należący do hotelu (**zob. Mikołaja Kopernika 2**).

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry; elewacja współcześnie odnowiona.
- Zachowana bryła budynku dwuczłonowego, z częścią zachodnią II-kondygnacyjną oraz wschodnią – parterową; części budynku nakryte dachami dwuspadowymi o niskiej strzałce; w części zachodniej szczyt dachu przesłonięty attyką.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja elewacji.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny fasady części zachodniej: gzymsy, zdwojone lizeny ujmujące naroża elewacji oraz pojedyncze – pomiędzy osiami okiennymi (zdwojonymi okienkami II kondygnacji), konsolowy, mocno wysunięty gzyms koronujący, na osi wejście – otwór zamknięty łukiem odcinkowym.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: wtórna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych historycznych wzorów (podziałów).

Ul. Czerwonego Krzyża

Dawne nazwy ulicy: *Waldstrasse*.

Ulica Czerwonego Krzyża łącząca ul. Bolesława Chrobrego i Andrzeja Szmidta, wytyczona została zapewne w końcu XIX wieku.

Stan zachowania historycznej substancji:

- Dobry.
- Obecnie zachowane są: historyczny przebieg ulicy i historyczna zabudowa.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania: przebieg ulicy i jej zabudowa.

ul. Czerwonego Krzyża 4

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków

Budynek użyteczności publicznej, obecnie przychodnie stomatologiczne, mur., lata 20.-30. XX w., modernizm. Wolnostojący, usytuowany na narożnej parceli, u zbiegu ulic Czerwonego Krzyża (po jej południowej stronie) i A. Schmidta, na spadku terenu w kierunku zachodnim.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana rozczłonkowana, dwudzielna bryła budynku trójkondygnacyjnego nakrytego dachem czterospadowym w części wschodniej oraz dwukondygnacyjnego, z dodatkową kondygnacją w poddaszu nakrytego dachem mansardowym w części wschodniej.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja dachów oraz ceramiczne pokrycie bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja elewacji; W elewacji północnej części wschodniej wejście do budynku, w podcieniu, którego otwór zamknięty łukiem ostrym i ujęty masywną ceglana opaską, poprzedzony biegiem zewnętrznych, granitowych schodów.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacje części wschodniej w jednobarwnej cegle klinkierowej, naroża budynku gładko tynkowane, z regularnie rozmieszczonymi pasami ceglany (nie sięgającymi krawędzi budynku); elewacje części zachodniej tynkowane, na ceglany cokole, naroża budynku dekorowane analogicznymi pasami ceglany obejmującymi narożniki ścian.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych oraz okienna współczesna.
- Zachowany historyczny kształt parceli oraz podmurówka ogrodzenia.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny oraz historyczna forma ogrodzenia.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

Ul. Romana Dmowskiego

Dawne nazwy ulicy: *Garten Strasse, Schaelstrasse, Feliksa Dzierżyńskiego*.

Wytyczona zapewne na przełomie 3. i 4. ćw. XIX w., odchodząca od placu Magistrackiego w kierunku północno-zachodnim ulica Romana Dmowskiego nosiła nazwę *Garten Strasse* do 1927 r., a następnie *Schaelstraße* do 1945 r.; w okresie powojennym – *F. Dzierżyńskiego*. Zabudowę ulicy w większości tworzą wzniesione w zwartej zabudowie kamienice czynszowe. Dominantę przestrzenną ulicy, a zarazem ważny element kompozycyjny pl. Magistrackiego, zamykający przestrzeń placu od strony północnej stanowi gmach banku (nr 2) - obiekt, który wskutek powojennych przebudów w znacznym stopniu utracił walory artystyczne i architektoniczne. Budynki nr 7 i 22, które nie zostały ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków, są istotne dla zachowania struktury urbanistycznej ulicy i pierzei.

Stan zachowania historycznej substancji:

- Dobry.
- Obecnie zachowane są: historyczny przebieg ulicy i historyczna zabudowa.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania: przebieg ulicy i jej zabudowa.

ul. Romana Dmowskiego 1

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem A/4636/727/Wł decyzją z 16.03.1979.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków

Kamienica, mur., k. XIX w., historyzm z elementami neorenesansu i neomanieryzmu. Usytuowana kalenicowo w zwartej zabudowie południowo-zachodniej pierzei ul. R. Dmowskiego.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła budynku podpiwniczego, trójkondygnacyjnego; wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem dwuspadowym, z stromą połącią dachu nad fasadą, z facjatami.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 9-osiowej fasady z ryzalitami pozornymi zakończonymi szczytami w 1 i 8 osi; wejście do budynku w 4 osi, przejazd bramny w 9 osi; okna II kondygnacji zamknięte odcinkowo, pozostałe prostokątne.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: Ponad przyziemiem fasada opracowana w cegle; cokół budynku pierwotnie tynkowany, obecnie obłożony wtórnie okładziną; w złym stanie, z ubytkami, zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: boniowanie przyziemia, gzymsy, bonia w narożach pseudoryzalitów i w dekoracji szczytów, obramienia okienne w postaci opasek okiennych z przewiązkami, niektóre dekorowane rautami; profilowany gzyms wieńczący.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych – zachowane drzwi drewniane dwuskrzydłowe, ramowo-płycinowe z dekorowaną listwą

przymykową (w złym stanie, wymagają renowacji); częściowo zachowana drewniana, oryginalna stolarka okienna z dekorowanymi słupkami.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Zalecany remont fasady i stolarki.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych historycznych wzorów (podziałów).

ul. Romana Dmowskiego 2

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem A/4635/728/Wł decyzją z 16.03.1979.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków [uwaga: zachodnia przybudówka z przejazdem istotna jako element struktury urbanistycznej miasta, nie kwalifikująca się do objęcia Gminną Ewidencją Zabytków].

Bank (*Communalständische Bank für die Preussische Oberlausitz*), obecnie siedziba Urzędu Miejskiego w Wałbrzychu, mur., k. XIX w., historyzm z elementami neobaroku. Usytuowany na spadku terenu w kierunku wschodnim, w narożu północno-wschodniej pierzei ul. R. Dmowskiego i ul. M. Kopernika, kompozycyjnie zamyka północne naroże pl. Magistrackiego.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni. Budynek po kapitalnym remoncie, utracił częściowo cechy stylowe.
- Zachowana bryła budynku podpiwniczonego, dwukondygnacyjnego; wzniesionego na planie litery „L”, nakrytego dachami dwuspadowymi o niskim kącie nachylenia połaci, z wysuniętym w kierunku południowym balkonowym portykiem mieszczącym ujęte boniowanym obramieniem i kolumnami toskańskimi wejście główne do budynku; portyk poprzedzony zewnętrznymi, granitowymi schodami na planie wycinka koła.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana ogólna kompozycja elewacji.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: nie zachowany neobarokowy wystrój architektoniczny elewacji głównych – obecnie bardzo uproszczona artykulacja elewacji nawiązuje jedynie do dawnego wystroju: pierwotnie elewacje artykułowane były przez kompozytowe pilastry wielkiego porządku, okna posiadały rozbudowane obramienia; poziom przyziemia dekorowany był boniowaniem.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych oraz okienna wtórna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Romana Dmowskiego 3-5

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem A/4636/727/Wł decyzją z 16.03.1979.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków

Kamienica, mur., lata 80. XIX w., historyzm z elementami neorenesansu. Usytuowana kalenicowo w zwartej zabudowie południowo-zachodniej pierzei ul. R. Dmowskiego.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła budynku podpiwniczonego, czterokondygnacyjnego z dodatkową obniżoną kondygnacją poddasza; wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem dwuspadowym o niskim kącie nachylenia połaci.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja dachu bez widocznych uszkodzeń, widoczne uszkodzenia cokołu, ścian przejazdu bramnego i otworu wejściowego, tynki w złym stanie. Zachowana kompozycja 16-osiowej fasady z ryzalitami pozornymi w 1, 6 i 11 osi; wejście do budynku w 1 osi, przejazd bramny zamknięty łukiem pełnym w 6 osi; w obrębie 12-13 osi zachowana oryginalna witryna lokalu usługowego.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: w złym stanie zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny fasady: boniowanie przyziemia, gzymsy, w tym częściowo skuty konsolowy gzyms wieńczący; obramienie otworu bramnego w formie kliniowo ułożonych boni, rozbudowane obramienia okienne: okna w profilowanych opaskach, niektóre ujęte kanelowanymi pilastrami, zwieńczone segmentowymi i trójkątnymi naczółkami.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych – zachowane drzwi drewniane, dwuskrzydłowe z przeszklonym nadświetlem, ramowo-płycinowe z dekorowaną listwą przymykową i przeszklonymi środkowymi płycinami; stolarka okienna w większości współczesna, częściowo zachowana historyczna stolarka drewniana bez dekoracji.
- Przejazd bramny nakryty sklepieniem żaglastym na gurtach, w przejeździe zachowany bruk.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Zalecany remont fasady i stolarki.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych historycznych wzorów (podziałów).

ul. Romana Dmowskiego 4

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków

Kamienica, mur., lata 80. XIX w., historyzm z elementami neorenesansu. Usytuowana kalenicowo w zwartej zabudowie północno-wschodniej pierzei ul. R. Dmowskiego.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.

- Zachowana bryła budynku podpiwniczony, czterokondygnacyjny z dodatkową, obniżoną kondygnacją poddasza; wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem dwuspadowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja dachu bez widocznych uszkodzeń, tynki w złym stanie. Zachowana symetryczna kompozycja 5-osiowej fasady; wejście do budynku poprzedzone stopniami wyrównawczymi w 3 osi; okna prostokątne.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu fasady: w złym stanie, z ubytkami zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: boniowanie przyziemia, gzymsy, obramienia okienne w postaci opasek okiennych oraz prostokątnych nadokienników w II i III kondygnacji; profilowany gzyms wieńczący.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych wtórna; częściowo zachowana historyczna stolarka drewniana bez dekoracji.
- *Zalecenia konserwatorskie:*
 - Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
 - Zalecany remont fasady.
 - W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych historycznych wzorów (podziałów).

ul. Romana Dmowskiego 6

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków

Kamienica, mur., lata 80. XIX w., historyzm z elementami neorenesansu. Usytuowana kalenicowo w zwartej zabudowie północno-wschodniej pierzei ul. R. Dmowskiego.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni. Elewacja współcześnie remontowana.
- Zachowana bryła budynku w I kondygnacji prostokątne witryny, częściowo wtórnie przekształcone, czterokondygnacyjny z dodatkową, obniżoną kondygnacją poddasza; wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem dwuspadowym o niskim kącie nachylenia połaci.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 4-osiowej fasady; wejście do budynku zamknięte łukiem pełnym w obrębie 3-4 osi; witryny w przyziemiu, okna prostokątne.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny fasady: boniowanie przyziemia, gzymsy, profilowane opaski okien i wejścia do budynku, nadokienniki w formie odcinków gzymsów ponad parami okien; profilowany gzyms wieńczący.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: drzwi wejściowe drewniane, dwuskrzydłowe z nadświetlem, ramowo-płycinowe; częściowo zachowana historyczna stolarka drewniana bez dekoracji.
- *Zalecenia konserwatorskie:*
 - Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
 - W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Romana Dmowskiego 8

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków

Kamienica, mur., lata 80. XIX w., historyzm z elementami neorenesansu. Usytuowana kalenicowo w zwartej zabudowie północno-wschodniej pierzei ul. R. Dmowskiego.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni. Przyziemie fasady współcześnie remontowane.
- Zachowana bryła budynku w I kondygnacji prostokątne witryny, częściowo wtórnie przekształcone, czterokondygnacyjnego z dodatkową, obniżoną kondygnacją poddasza; wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem dwuspadowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 4-osiowej fasady; wejście do budynku zamknięte łukiem pełnym w 1 osi; okna prostokątne.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny fasady: boniowanie przyziemia, gzymsy podokienne, profilowane opaski okien i wejścia do budynku, nadokienniki w formie odcinków gzymsów; profilowany gzyms wieńczący.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: drzwi wejściowe drewniane, dwuskrzydłowe z nadświetlem, ramowo-płycinowe; częściowo zachowana historyczna stolarka drewniana bez dekoracji.
- *Zalecenia konserwatorskie:*
- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Zalecany remont fasady.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Romana Dmowskiego 10

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków

Kamienica, mur., lata 80. XIX w., historyzm z elementami neoklasycyzmu. Usytuowana kalenicowo w zwartej zabudowie północno-wschodniej pierzei ul. R. Dmowskiego.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni. Przyziemie fasady współcześnie odnowione.
- Zachowana bryła budynku w I kondygnacji prostokątne witryny, częściowo wtórnie przekształcone, czterokondygnacyjnego z dodatkową, obniżoną kondygnacją poddasza, rozczłonkowana 2-osiowym ryzalitem na osi, wyniesionym ponad poziom dachu i zwieńczonym trójkątnym frontonem; wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem dwuspadowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja dachu bez widocznych uszkodzeń, tynki w złym stanie. Zachowana kompozycja 6-osiowej fasady; brama przejazdowa zamknięta łukiem odcinkowym w 3 osi; okna prostokątne.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny fasady: pilastry wielkiego porządku (w dwóch rzędach) akcentujące osie okienne ryzalitu pozornego, gzymsy podokienne, profilowana opaska obejmująca

górną część otworu bramy, nadokienniki w formie odcinków gzymsów; profilowany gzyms wieńczący.

- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: drzwi wejściowe współczesne; częściowo zachowana historyczna stolarka drewniana bez dekoracji.
- *Zalecenia konserwatorskie:*
- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Zalecany remont fasady.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Romana Dmowskiego 12

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków

Kamienica, mur., lata 80. XIX w., historyzm z elementami neorenesansu. Usytuowana kalenicowo w zwartej zabudowie północno-wschodniej pierzei ul. R. Dmowskiego.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła budynku w I kondygnacji prostokątne witryny, częściowo wtórnice przekształcone, czterokondygnacyjnego z dodatkową, obniżoną kondygnacją poddasza; wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem dwuspadowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja dachu bez widocznych uszkodzeń, tynki w złym stanie. Zachowana kompozycja 6-osiowej fasady z ryzalitami pozornymi w obrębie 1-2 oraz 5-6 osi; wejście do budynku w 3 osi, otwór prostokątny; okna prostokątne.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny fasady: gzymsy, w obrębie pseudoryzalitów w II i III kondygnacji wspólne obramienia okienne złożone z pilastrów o gładkich trzonach wspierających odcinki belkowania, opaski części okien i wejścia do budynku, nadokienniki w formie odcinków gzymsów; profilowany gzyms wieńczący.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych oraz okienna wtórna.
- *Zalecenia konserwatorskie:*
- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Zalecany remont fasady.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Romana Dmowskiego 14

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków

Kamienica, mur., lata 80. XIX w., historyzm. Usytuowana kalenicowo w zwartej zabudowie północno-wschodniej pierzei ul. R. Dmowskiego.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła budynku w I kondygnacji prostokątne witryny, częściowo wtórnie przekształcone, czterokondygnacyjnego, wzniesionego na planie prostokąta z wysuniętą częścią oficynową, nakrytego dachem dwuspadowym z facjatami.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne z widocznymi spękaniem, konstrukcja dachu bez widocznych uszkodzeń, tynki w złym stanie. Zachowana kompozycja 4-osiowej fasady; wejście do budynku w 4 osi, poprzedzone schodami wyrównawczymi, otwór prostokątny; okna prostokątne.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny fasady: gzyms ponad przyziemiem oraz koronujący; artykulacja osi fasady ponad przyziemiem gładkimi lizenami, opaski okienne oraz wokół otworu wejścia (opaska w dolnej części skuta).
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana stolarka drewnianych, dwuskrzydłowych z nadświetlem drzwi wejściowych (drzwi współcześnie odnowione); stolarka okienna wtórna.
- *Zalecenia konserwatorskie:*
- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Zalecany remont fasady.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Romana Dmowskiego 16

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków

Kamienica, mur., lata 80. XIX w., historyzm. Usytuowana kalenicowo w zwartej zabudowie północno-wschodniej pierzei ul. R. Dmowskiego.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła budynku w I kondygnacji prostokątne witryny, częściowo wtórnie przekształcone, czterokondygnacyjnego, wzniesionego na planie prostokąta z wysuniętą częścią oficynową, nakrytego dachem dwuspadowym z facjatami.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne oraz konstrukcja dachu bez widocznych uszkodzeń, tynki w złym stanie. Zachowana kompozycja 4-osiowej fasady; wejście do budynku w 1 osi, poprzedzone schodami wyrównawczymi, otwór prostokątny; okna prostokątne.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny fasady - gzyms ponad przyziemiem oraz koronujący; artykulacja osi fasady ponad przyziemiem gładkimi lizenami, opaski okienne oraz wokół otworu wejścia (opaska w dolnej części skuta).
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana stolarka drewnianych, dwuskrzydłowych z nadświetlem drzwi wejściowych (drzwi w złym stanie); częściowo zachowana historyczna stolarka drewniana bez dekoracji.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Zalecany remont fasady, odnowienie stolarki drzwi wejściowych.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Romana Dmowskiego 18

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków

Kamienica, mur., lata 80. XIX w., historyzm. Usytuowana kalenicowo w zwartej zabudowie północno-wschodniej pierzei ul. R. Dmowskiego.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła budynku w I kondygnacji prostokątne witryny, częściowo wtórnie przekształcone, czterokondygnacyjnego z dodatkową, obniżoną kondygnacją poddasza, wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem dwuspadowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne oraz konstrukcja dachu bez widocznych uszkodzeń, tynki w złym stanie. Zachowana kompozycja 3-osiowej fasady; wejście do budynku w 1 osi, poprzedzone schodami wyrównawczymi, otwór prostokątny; okna prostokątne.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu - zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny fasady: gzymsy podokienne oraz koronujący; opaski okienne oraz wokół otworu wejścia (opaska w dolnej części skuta); ponad oknami II kondygnacji dekoracja w formie płaskich, prostokątnych ram.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana stolarka drewnianych, jednoskrzydłowych z nadświetlem drzwi wejściowych (drzwi w złym stanie); częściowo zachowana historyczna stolarka drewniana bez dekoracji.
- *Zalecenia konserwatorskie:*
- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Zalecany remont fasady, odnowienie stolarki drzwi wejściowych.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Romana Dmowskiego 20

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków

Kamienica, mur., lata 80. XIX w., historyzm z elementami neorenesansu. Usytuowana kalenicowo w zwartej zabudowie północno-wschodniej pierzei ul. R. Dmowskiego.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni. Elewacja częściowo współcześnie pomalowana.
- Zachowana bryła budynku w I kondygnacji prostokątne witryny, częściowo wtórnie przekształcone, czterokondygnacyjnego; wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem dwuspadowym.

- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja dachu bez widocznych uszkodzeń, tynki w złym stanie. Zachowana kompozycja 6-osiowej fasady z ryzalitem pozornym w obrębie 3-4 osi; wejście do budynku w 6 osi, otwór prostokątny; okna prostokątne.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny fasady: gzymsy, w obrębie pseudoryzalitu w II i III kondygnacji wspólne obramienie złożone z pilastrów o gładkich trzonach wspierających płytkie arkady, opaski części okien i wejścia do budynku (część opasek z klincami na osiach), ponad oknami II kondygnacji dekoracja w formie płaskich, prostokątnych ram; profilowany gzyms wieńczący.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych wtórna; częściowo zachowana historyczna stolarka drewniana bez dekoracji.
- *Zalecenia konserwatorskie:*
- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Zalecany remont fasady.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

Ul. Garbarska

Dawne nazwy ulicy: *Gerber Strasse*.

Zarys ulicy Garbarskiej widoczny jest na planie miasta z 1738 r., oraz z większą dokładnością na planie z 1811 roku. Jest to ulica o nieregularnym przebiegu (półkolisty bieg ulicy wyznaczyła granica dawnej, średniowiecznej własności kościelnej), na dużym spadku wysokości w kierunku ul. A. Mickiewicza. Na zakończeniu ulicy, przy jej wschodnim krańcu, wybudowany został w latach 1847-48 kościół staroluterański, obecnie pełniący funkcję polskokatolickiej świątyni pw. Zesłania Ducha Świętego.

Stan zachowania historycznej substancji:

- Dobry.
- Obecnie zachowane są: historyczny przebieg ulicy i jej historyczna zabudowa.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania: przebieg ulicy, jej zabudowa i kamienny bruk.

ul. Garbarska 2

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków

Kamienica, mur., ok. 1860 r. historyzm z elementami neoklasycyzmu i neorenesansu. Usytuowana po zachodniej stronie ul. Garbarskiej, pomiędzy parterowymi budynkami pełniącymi funkcje usługowe.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła budynku trójkondygnacyjnego z obniżoną, dodatkową kondygnacją poddasza; wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem pulpitowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 5-osiowej fasady o regularnie rozmieszczonych osiach oraz pozostałych elewacji; w parterze zachowany układ witryn lokali handlowych w południowej części; w północnej – wykrój otworów zmieniony.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: gzymsy, obramienia okienne złożone z profilowanych opasek oraz odcinków belkowania ponad nadprożem, konsolkowy gzyms wieńczący.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych oraz okienna współczesna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Zalecana rekompozycja przyziemia: ujednoczenie tynków oraz witryn.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych lub nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Garbarska 3

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków

Kamienica, mur., ok. 1890 r.; historyzm z elementami neoklasycyzmu i neobaroku. Narożna, usytuowana u zbiegu ul. Garbarskiej i Niskiej; bryła kształtowana analogicznie jak budynek, ul. Garbarska 4.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła czterokondygnacyjnego budynku narożnego wzniesionego na planie zbliżonym do trapezu, nakrytego dachem dwuspadowym, z wyniesioną częścią narożną (czwarta kondygnacja wyższa) nakryta dachem w kształcie ściętego ostrosłupa, z pokryciem ceramicznym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu (wymienione wspólnie) bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja elewacji (północnej i zachodniej), w I kondygnacji prostokątne witryny, częściowo wtórnie przekształcone.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: gzymsy, lizeny, profilowane obramienia otworów okiennych spięte na osi kłińcami, prostokątne płyciny podokienne w II kondygnacji oraz płyciny pomiędzy oknami IV kondygnacji.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana stolarka drzwi wejściowych, stolarka okienna wtórna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Zalecana rekompozycja przyziemia.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Garbarska 4

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków

Kamienica, obecnie duszpasterstwo rzymskokatolickiej parafii pw. św. Aniołów Stróżów w Wałbrzychu, mur., ok. 1890 r.; historyzm z elementami neoklasycyzmu i neobaroku. Narożna, usytuowana u zbiegu ul. Garbarskiej i Młynarskiej; bryła kształtowana analogicznie jak budynek, ul. Garbarska 3.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła podpiwniczonego, czterokondygnacyjnego budynku narożnego wzniesionego na planie zbliżonym do trapezu, nakrytego dachem dwuspadowym, z wyniesioną częścią narożną (czwarta kondygnacja wyższa) nakrytą dachem w kształcie ściętego ostrosłupa, z pokryciem ceramicznym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu (wymienione wspólnie) bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja elewacji (północnej i wschodniej); w I kondygnacji prostokątne witryny, częściowo wtórnie przekształcone.

- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany ceglany cokół, wyrobiony w tynku detal architektoniczny: boniowanie parteru, gzymsy, lizeny, profilowane obramienia otworów okiennych spięte na osi klincami, z nadokiennikami w formie odcinków gzymsu wspartego na konsolach, prostokątne płyciny podokienne w II kondygnacji oraz płyciny pomiędzy oknami IV kondygnacji.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana stolarka drzwi wejściowych, dwuskrzydłowym z nadświetlem; skrzydła ramowo-płycinowe, dekorowane, z listwą przymykową zakończoną wolutą; górne płyciny przeszklone, przesłonięte kratą; częściowo zachowana zabytkowa stolarka okienna z profilowanym ślemieniem i dekorowanym słupkiem.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny, oryginalna stolarka.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych historycznych wzorów (podziałów).

ul. Garbarska 6

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków

Plebania rzymskokatolickiego kościoła pw. Aniołów Stróżów, obecnie budynek mieszkalny, mur., ok. poł. XIX w., przebudowany ok. 1900 r.; historyzm z elementami neoklasycyzmu. Wolnostojący, usytuowany po południowej stronie kościoła pw. Aniołów Stróżów, szczytowo względem ul. Garbarskiej.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry. Współcześnie przeprowadzony remont dachu i elewacji.
- Zachowana bryła dwukondygnacyjnego budynku wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem dwuspadowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana symetryczna kompozycja elewacji z wejściem do budynku na osi symetrii.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany ceglany cokół oraz wyrobiony w tynku detal architektoniczny: gzymsy, profilowane obramienia otworów wejściowych i okiennych (w tym obramienie środkowego okna parteru w elewacji wschodniej – w postaci pilastrów podtrzymujących odcinek belkowania).
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych oraz okienna współczesna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania kształt parceli sąsiadującej z terenem kościoła, struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Garbarska 7

Kościół wpisany do rejestru zabytków pod numerem A/1256 decyzją z 12.06.2009.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków

WEZ 1959, 2008

Kościół staroluterański, obecnie polskokatolicki pw. Zesłania Ducha Świętego, wybudowany w latach 1847-48. Gmina staroluterańska w Wałbrzychu istniała już w 1831 r.; początkowo nabożeństwa odbywały się w wynajętych pomieszczeniach. W 1847 r. w święto Zesłania Ducha Świętego zdecydowano o budowie kościoła i szkoły; szkołę otwarto 1 lipca, a 12 września rozpoczęto budowę świątyni. Uroczyste poświęcenie kościoła nastąpiło 4 czerwca 1848 roku. Po 1945 r. budowla została przekazana wspólnocie kościoła polskokatolickiego. Przed 1945 r., zapewne w latach 20. lub 30. XX w. nastąpiła zmiana kompozycji fasady. Pierwotnie ponad wejściem głównym – w układzie triforyjnym znajdowało się okno oraz po bokach blendy osadzone na gzymsie obiegającym budowlę – pozostawiono okno, ujęte w dwie profilowane opaski (zewnętrzna spięta kluczem), zlikwidowano blendy oraz gzyms w tej elewacji. W 1979 r. kościół został mocno zniszczony podczas powodzi (w jej wyniku nastąpiło podniesienie poziomu gruntu wokół kościoła); po powodzi prowadzone były prace budowlane – podniesiono posadzkę, skrócono drzwi, wybudowano schody przy wejściach w celu zniwelowania różnic poziomów. Architektura kościoła utrzymana w formach stylowych neorenesansu. Jest to budowla wolnostojąca, nieorientowana, usytuowana u zbiegu ulic Garbarskiej i A. Mickiewicza, w sąsiedztwie domu parafialnego i budynku dawnej szkoły staroluterańskiej;

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana zwarta bryła założonej na rzucie prostokąta budowli, nakrytej dachem dwuspadowym z sygnaturką ponad częścią północną oraz lukarnami powiekowymi.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Częściowo (co wynika z podniesienia poziomu terenu wokół kościoła) zachowana kompozycja jednoosiowej elewacji z głównym wejściem do kościoła od południa, potrójnym oknem w elewacji północnej oraz okulusami w szczytach krótszych elewacji; regularna kompozycja dłuższych, pięcioosiowych, dwustrefowych elewacji artykułowanych wysokimi, zamkniętymi półkoliście oknami w górnym poziomie i niższymi, prostokątnymi oknami w poziomie dolnym.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany wykonany w tynku detal architektoniczny w postaci narożnych lizen w elewacjach południowej i północnej, konsolkowy gzyms wieńczący; gzymsy podokienne, profilowane opaski okienne.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: drzwi wejścia głównego przycięte, zachowana zabytkowa stolarka okienna.
- Zachowany układ jednoprzestrzennego wnętrza, salowego, z prostokątną nawą i dwiema kondygnacjami wspartych na kwadratowych filarach empor oraz jednokondygnacyjną emporą organową, z węższym i niższym prezbiterium, ponad którym przeszklona empora.
- Zachowane wyposażenie kościoła: balustrady empor z malarską dekoracją patronową, prospekt organowy oraz ołtarz z pocz. XX w. z obrazem przedstawiającym *Modlitwę w Ogrójcu* pochodzącym z kościoła w Boguszowie.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny, oryginalna stolarka i okucia.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych historycznych wzorów (podziałów) i profili.

Ul. Gdańska

Dawne nazwy ulicy: *Freiburger Strasse*, *Altwasser Strasse*, *Hermann Stehr Strasse*, *Nikosa Bellojanisa*.

Ulica wielokrotnie zmieniała nazwę: *Freiburger Strasse* - do 1847 r., *Altwasser Strasse*, *Hermann Stehr Strasse* - od 1934 r., po 1945 r. *Nikosa Bellojanisa* oraz od lat 90. XX w. - ul. Gdańska. Ulica łącząca Rynek z placem Magistrackim. Przebieg ulicy jako jednej z siedmiu wychodzących z placu rynkowego wykształcił się przed połową XVIII wieku. Zarys ulicy Gdańskiej widoczny jest na planie miasta z 1738 r., oraz z większą dokładnością na planie z 1811 roku. Na planie miasta z 1811 r. widoczna jest zwarta zabudowa pierzei zachodniej oraz zabudowa narożnej parceli przy Rynku. Zabudowa ulicy w obecnym kształcie powstała po pożarze, który w dniu 20.04.1827 r. zniszczył obie pierzeje. Zabudowę ulicy tworzą głównie kamienice III-kondygnacyjne, usytuowane kalenicowo, w zwartej zabudowie, z historyzującym wystrojem elewacji.

Równoległe do ul. Gdańskiej, na tyłach posesji pierzei wschodniej współcześnie zaaranżowano Pasaż Okrężny.

Stan zachowania historycznej substancji:

- Dobry.
- Obecnie zachowane są: historyczny przebieg ulicy, jej historyczna zabudowa i brukowana nawierzchnia.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania: przebieg ulicy, jej zabudowa i brukowana nawierzchnia.

ul. Gdańska 1

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków

WEZ 1997

Stajnia, magazyny i dom mieszkalny, obecnie budynek usługowy, mur. (kamienno-ceglany). Budynek powstał zapewne w 1862 r. z połączenia lub w miejscu dwóch wcześniejszych usytuowanych w tym miejscu budynków; z tego czasu mógł pochodzić również (niezachowany, wyburzony w okresie powojennym) mur z bramą wzdłuż ul. Gdańskiej – samą bramę przekształcono w ścianę zachodnią nowo wybudowanego pomieszczenia handlowego; na budynku znajduje się tablica z datą 1862 i nazwiskiem właściciela, który wzniósł budynek: E. Walter. Obecna zabudowa przy ul. Gdańskiej 1 wiązała się z dawną, narożną parcelą rynkową (oznaczoną na planie miasta z ok. 1738 numerem 9, która obejmowała teren narożny przy Rynku o szerokości elewacji frontowej dzisiejszej kamienicy Rynek 4). Przed 1906 r. nastąpił podział posesji na dwie (rynkową oraz od ul. Gdańskiej). Historyzm z elementami neoklasycyzmu i neorenesansu. Budynek usytuowany w zabudowie zwartej, wschodniej pierzei ul. Gdańskiej.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry. Budynek remontowany w 2015 roku.

- Zachowany rzut budynku złożony z dwóch prostokątów wydłużonych na osi północ-południe, rozczłonkowana bryła budynku – zasadniczo dwuczęściowa, niepodpiwniczona: niższa część południowa wydłużona na osi północ-południe, dwukondygnacyjna, kryta dachem jednospadowym; wyższa część północna z wysuniętym północno-zachodnim skrzydłem, trójkondygnacyjna, kryta stropodachem.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja dwuczłonowej elewacji głównej.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany w większości wyrobiony w tynku detal architektoniczny (zachowany i częściowo odtworzony podczas ostatniego remontu): gzymsy, profilowane opaski.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych oraz okienna współczesna.
- Zachowany układ wnętrza, sklepienia parteru: kolebkowe z lunetami, krzyżowe oraz – w pomieszczeniu północno-zachodnim – sklepienie gwiazdziste.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Gdańska 2

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem A/4637/710/Wł decyzją z 13.02.1979.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków

WEZ 1979

Kamienica (przed II wojną światową siedziba firmy Roberta Hahna *Destilateur Hahn*), mur., 3./4. ćw. XVIII w., 1827 r., przebudowana na pocz. XX w., ok. 1904-05 (rekompozycja przyziemia, nadbudowa szczytu i lukarni); historyzm z elementami secesji. Budynek odbudowany w 1827 r. w miejscu starszej budowli, po pożarze, który miał miejsce w dniu 20.04.1827 r. i zniszczył obie pierzeje ul. Gdańskiej; zachowane mury w części piwnic i parteru pochodzą z lat 1770-80; z czasów przebudowy na pocz. XX w. zachowana kompozycja parteru, szczyt oraz stolarka drzwi wejściowych. Jest to budynek narożny, usytuowany kalenicowo u zbiegu z ul. Rycerską, w zabudowie zwartej zachodniej pierzei ul. Gdańskiej, od podwórza posiada jednokondygnacyjną oficynę gospodarczą.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry. Budynek współcześnie remontowany.
- Zachowana zwarta bryła trójkondygnacyjnego, podpiwniczonego, z mieszkalnym poddaszem, budynku narożnego wzniesionego na planie zbliżonym do prostokąta, nakrytego czterospadowym dachem łamanym, z umieszczonym na osi fasady szerokim, wolutowym, jednokondygnacyjnym i 2-osiowym, zamkniętym linią wklęsło-wypukłą, szczytem, z lukarnami w połaciach dachu oraz sfazowanym narożem na wysokość parteru.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja elewacji – 7-osiowej, symetrycznie zakomponowanej fasady oraz 4-osiowej od strony ul. Rycerskiej; w I kondygnacji prostokątne witryny, częściowo wtórnie przekształcone.

- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: elewacje opracowane w gładkim tynku, artykułowane gzymsami międzykondygnacyjnymi i zwieńczone profilowanym gzymsem wieńczącym; okna w profilowanych opaskach tynkowych, w III kondygnacji – opaski uszakowe; powyżej głównego wejścia prostokątna tablica z datą odbudowy (rzymskimi literami) 1827. Elewacja tylna gładko tynkowana.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana drewniana stolarka drzwi wejściowych – dwuskrzydłowych z przeszklonym nadświetlem, ramowo-płycinowych o górnych płycinach przeszklonych i przesłoniętych dekoracyjną kratą, dolne płyciny płaskorzeźbione ze stylizowanymi, secesyjnymi motywami roślinnymi, stolarka okienna współczesna.
- Zachowany trójtraktowy układ wewnątrz z zachowanymi sklepieniami w poziomie piwnic i parteru.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych historycznych wzorów (podziałów).

ul. Gdańska 3

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem 698/707/Wł decyzją z 12.02.1979.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków

WEZ 1979

Kamienica, mur., ok. 1870 r.; historyzm z elementami neorenesansu i neobaroku. Wzniesiony w miejscu budynku wcześniejszego, z pozostawieniem części piwnic pochodzących zapewne z końca XVIII w. lub pocz. XIX w. Do ok. 1945 w budynku mieścił się zakład zegarmistrzowski, po którym do niedawna pozostawał relikw metalowego szyldu – zegara na ozdobnym wysięgniku (prawdopodobnie z lat 20. XX, nie istnieje). W tym budynku w latach 60. I 70. XIX w. mieściła się żydowska restauracja koszerna. W latach 90. XIX w. parter został przebudowany poprzez podział pomieszczeń dawnej restauracji na dwa lokale sklepowe oraz wydzielenie przelotowej sieni. Około 1930 r. miał miejsce remont i przebudowa pomieszczeń usługowych na parterze; w 1958 r. – remont pomieszczeń handlowych, gładkie otynkowanie elewacji w poziomie parteru, wymiana pokrycia dachu. Usytuowany kalenicowo w zabudowie zwartej wschodniej pierzei ul. Gdańskiej.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry. Elewacja współcześnie remontowana.
- Zachowana bryła budynku podpiwniczonego, czterokondygnacyjnego z obniżoną kondygnacją mieszkalnego poddasza, wzniesionego na planie prostokąta z przylegającymi do elewacji tylnej parterowymi oficynami gospodarczymi i magazynowymi, nakrytego dachem pulpitowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana symetryczna kompozycja ośmioosiowej fasady. W I kondygnacji prostokątne witryny, częściowo wtórnie przekształcone.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: gzymsy ponad przyziemiem, podokienny w poziomie okien poddasza oraz wydatny, profilowany gzyms wieńczący, uszakowe oraz uszakowe spięte klinem

na osi obramienia otworów okiennych, naczółki oraz gładkie płyciny o zróżnicowanych kształtach. Okładzina cokołu współczesna.

- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych oraz stolarka okienna współczesna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Gdańska 4

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem 699/708/Wł decyzją z 13.02.1979.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków

WEZ 1978

Kamienica, mur., XIX/XX w., historyzm. Usytuowany kalenicowo w zabudowie zwartej zachodniej pierzei ul. Gdańskiej.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła budynku podpiwniczonego, trójkondygnacyjnego, z poddaszem użytkowym, wzniesionego na planie zbliżonym do prostokąta, nakrytego dachem dwuspadowym o stromej połaci krytej dachówką ponad fasadą.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne zawilgocone, tynki w złym stanie, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana symetryczna kompozycja czteroosiowej elewacji z wejściem do budynku oraz jednoosiowym, trójkątnym, wyłamanym w narożach szczytem na osi elewacji. W I kondygnacji prostokątne witryny, częściowo wtórnie przekształcone.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: przyziemie fasady wtórnie gładko otynkowane, powyżej zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: boniowanie podkreślające naroża fasady, gzyms, profilowane opaski i obramienia otworów okiennych; elewacja tylna gładko tynkowana.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych oraz stolarka okienna wtórna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Zalecany remont fasady.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Gdańska 5

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem 698/707/Wł decyzją z 12.02.1979.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków

WEZ 1979

Kamienica, mur., XIX/XX w.; ok. 1930 r. - przebudowa lokalu handlowego, dobudowanie nadwieszanej dobudówki przy elewacji tylnej; 1955 – remont sklepu i elewacji frontowej na parterze, naprawa pokrycia dachu; historyzm. Usytuowany kalenicowo w zabudowie zwartej wschodniej pierzei ul. Gdańskiej. Budynek wzniesiony na wąskiej działce, rozbudowany w głąb parceli, składa się z członu frontowego oraz oficyny, w obrębie której znajduje się klatka schodowa.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry; współcześnie przeprowadzony remont elewacji frontowej.
- Zachowana bryła czterokondygnacyjnego, podpiwniczonego budynku frontowego wraz z oficyną, wzniesionego na wydłużonym, dwudzielnym planie, nakrytego dachem dwuspadowym z krytą dachówką stromą połącją ponad fasadą, z nadwieszoną dobudówką w narożu pomiędzy budynkiem frontowym a oficyną.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja trójosiowej elewacji z bramą przejazdową w 3 osi przyziemia, symetrycznej na wyższych kondygnacjach, z pseudowykuszem wspartym na konsolkach oraz zwieńczonym segmentowym naczółkiem na osi fasady, w obrębie II-III kondygnacji. W I kondygnacji prostokątne witryny, częściowo wtórnie przekształcone.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: cokół z współczesną okładziną, przyziemie wtórnie gładko tynkowane, w obrębie II i III kondygnacji elewacja opracowana w czerwonej cegle licówce, na wysokości IV kondygnacji - w tynku fakturowym; zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: gzymsy, obramienia otworów okiennych oraz tynkowa, geometryczna dekoracja w poziomie IV kondygnacji.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: częściowo zachowana zabytkowa stolarka okienna z dekorowanymi słupkami.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych historycznych wzorów (podziałów).

ul. Gdańska 6

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem 699/708/Wł decyzją z 13.02.1979.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków

WEZ 1978

Kamienica, mur., ok. poł. XIX w., XIX/XX w.; historyzm. Usytuowany kalenicowo w zabudowie zwartej zachodniej pierzei ul. Gdańskiej.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.

- Zachowana bryła budynku częściowo podpiwniczonego, trójkondygnacyjnego z dodatkową, obniżoną kondygnacją poddasza, wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem pulpitowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja czteroosiowej elewacji głównej z otworem wejściowym umieszczonym na osi. W I kondygnacji prostokątne witryny, częściowo wtórnje przekształcone.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu fasady: okładzina cokołu współczesna, przyziemie wtórnje gładko tynkowane; powyżej zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: pseudoboniowanie w obrębie II-III kondygnacji, gzymsy, konsolowy wyładowany gzyms wieńczący, profilowane opaski okienne, nadokienniki segmentowe okien II kondygnacji oraz w postaci odcinków gzymsów w III kondygnacji; elewacja tylna gładko tynkowana.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana stolarka drzwi wejściowych (drzwi drewniane, jednoskrzydłowe, ramowo-płycinowe z górną płyciną przeszkloną), stolarka okienna współczesna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Zalecany remont fasady oraz drzwi wejściowych.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych historycznych wzorów (podziałów).

ul. Gdańska 8

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem 699/708/Wł decyzją z 13.02.1979.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków

WEZ 1978

Kamienica, mur., ok. poł. XIX w., k. XIX w.; w latach 60. XX w. rozebrano oficyny; historyzm z elementami neorenesansu i neoklasycyzmu. Usytuowany kalenicowo w zabudowie zwartej zachodniej pierzei ul. Gdańskiej.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry. Fasada współcześnie remontowana.
- Zachowana bryła budynku częściowo podpiwniczonego, czterokondygnacyjnego, wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem dwuspadowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja sześciosiowej fasady o nieregularnie rozmieszczonych osiach, z wejściem usytuowanym pośrodku fasady. W I kondygnacji prostokątne witryny, częściowo wtórnje przekształcone.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: okładzina cokołu wtórna, zachowany wyrobiony w tynku bogaty detal architektoniczny fasady: boniowanie partii przyziemia oraz w poziomie I i II pietra, profilowane gzymsy podokienne, poniżej ostatniej kondygnacji gzyms kostkowy z ornamentem falowym, gzyms wieńczący fasadę wyładowany, z motywem meandru we fryzie; rozbudowane obramienia otworów okiennych ujętych w profilowane opaski oraz zwieńczone odcinkami gzymsów (w poziomie II kondygnacji gzymsy wsparte na wolutowych konsolkach, pośrodku płycin nadokiennych motywy rombów).

- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana drewniana stolarka drzwi wejściowych dwuskrzydłowych z nadświetłem, ramowo-płycinowych, częściowo zachowana historyczna stolarka okienna bez dekoracji.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych historycznych wzorów (podziałów).

ul. Gdańska 10

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem 700/709/Wł decyzją z 13.02.1979.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków

WEZ 1959

Kamienica (*Café Poppe, Automaten Restaurant, Restauracja Barbórka*), mur., k. XVIII w., 1827 r., 4. ćw. XIX w.; klasycyzm. Budynek położony u zbiegu z ul. J. Kilińskiego, kompozycyjnie zamyka południowy narożnik pl. Magistrackiego; usytuowany kalenicowo w zabudowie zwartej zachodniej pierzei ul. Gdańskiej, skrajny, na lekko opadającym terenie w kierunku południowym.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła budynku dwuskrzydłowego, podpiwniczonego, trójkondygnacyjnego z użytkowym poddaszem, wzniesionego na planie litery „L”, nakrytego ceramicznym dachem mansardowym. W południowym skrzydle w przyziemiu pierwotnie lokal restauracyjny – jednoprzestrzenne wnętrze nakryte sklepieniem kolebkowym z lunetami.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i współczesne ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana symetryczna kompozycja elewacji (siedmioosiowej fasady z pseudoryzalitem w obrębie 3-5 osi od strony ul. Gdańskiej oraz trójosiowej elewacji szczytowej od strony ul. J. Kilińskiego z pseudoryzalitem w środkowej osi). W I kondygnacji prostokątne witryny, częściowo wtórnie przekształcone.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: boniowanie partii przyziemia, gzymsy, silnie wyładowany profilowany gzyms wieńczący; pilastry jońskie wielkiego porządku artykułujące osie pseudoryzalitu fasady oraz pilastry o uproszczonych głowicach ujmujące pseudoryzalit w elewacji szczytowej; opaski okienne; wsparty na konsolkach trójkątny naczółek ponad centralnym oknem w II kondygnacji elewacji szczytowej; elewacje tylne o skromnej dekoracji.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: witryny oraz stolarka okienna wtórne.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

Ul. Bartosza Głowackiego

Dawne nazwy ulicy: *Ritterstrasse, Peterstrasse*.

Ulica o nieregularnym przebiegu, w południowej części śródmieścia.

Stan zachowania historycznej substancji:

- Dobry.
- Obecnie zachowane są: historyczny przebieg ulicy i jej historyczna zabudowa.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania: przebieg ulicy i jej zabudowa.

ul. Bartosza Głowackiego 6-6a

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Budynek mieszkalny, mur., XIX/XX w.; historyzm. Wolnostojący, usytuowany u zbiegu ulic W. Głowackiego i Południowej, bliźniaczy z budynkiem nr 8-8a, usytuowanym równolegle, po przeciwnej stronie ul. Południowej (poza zakresem opracowania).

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła budynku dwukondygnacyjnego, dodatkową, obniżoną kondygnacją poddasza, wzniesionego na rzucie prostokąta, nakrytego dachem dwuspadowym o niskiej strzałce, z dwoma ryzalitami w krótszych elewacjach, w których wejścia do budynku; na osiach elewacji dłuższych ryzality pozorne zakończone niskimi, trójkątnymi szczytami.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: osłabione, ceglane elewacje z ubytkami. Zachowana kompozycja elewacji.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: skromny ceglany detal architektoniczny w postaci gzymsów i odcinkowych nadproży okien.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka wtórna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Zalecany remont elewacji.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

Pl. Grunwaldzki

Dawne nazwy ulicy: *Vierhäuserplatz*.

Obok Rynku i placu Magistraciego jeden z najbardziej reprezentacyjnych placów śródmieścia Wałbrzycha, założony u zbiegu ulic: J. Słowackiego, P. Wysockiego, Bolesława Chrobrego, A. Szmidta i Alei Wyzwolenia. W obecnym kształcie o nieregularnym, wielobocznym zarysie. Zachowana zabudowa placu powstała po 1900 r., mimo że plac wytyczony był już wcześniej, dojeżdżały do niego tramwaje. W 1898 r. na placu oddano do użytku węzeł komunikacyjny. Obecnie plac otaczają reprezentacyjne, narożne budynki: Bolesława Chrobrego 1 i 2, Wyzwolenia 2, J. Słowackiego 15a i 16.

Stan zachowania historycznej substancji:

- Dobry.
- Obecnie zachowane są: historyczny układ placu i historyczna zabudowa.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania: układ placu i jego zabudowa.

Ul. Gwarków

Dawne nazwy ulicy: *Altwasser Strasse, Antka Kochanka*

ul. Gwarków 38A – wieża pożarnicza

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Drewniana wieża pożarnicza (wspinalnia, suszarnia węży), należąca do kopalnianej straży pożarnej, wybudowana w 1 ćw. XX wieku. Wzniesiona w konstrukcji szkieletowej, na planie kwadratu, trójkondygnacyjowa, szalowana deskami w układzie pionowym z listwami na łączeniach. Dach płaski kryty blachą. W ścianie wsch. okiennice drewniane dwuskrzydłowe. Obecnie nieużytkowana.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.

Zalecenia konserwatorskie:

- Zachować budynek jako historyczne świadectwo rozbudowanych funkcji związanych z istnieniem kopalni i koksowni.

Ul. Świętej Jadwigi

Dawne nazwy ulicy: *Wasserstrasse*.

Ulica prowadząca z Rynku do Młynarskiej a następnie w stronę łąk nad Pełcznicą, obecnej ul. A. Mickiewicza.

Stan zachowania historycznej substancji:

- Średni.
- Obecnie zachowane są: historyczny przebieg ulicy i częściowo jej historyczna zabudowa.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania: przebieg ulicy i jej zabudowa.

ul. św. Jadwigi 1

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, 4. ćw. XIX w., mur., historyzm. Usytuowana kalenicowo w zabudowie zwartej północnej pierzei ul. św. Jadwigi.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Zły.
- Zachowana bryła trójkondygnacyjnego budynku wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem dwuspadowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne zawilgocone, tynki w złym stanie, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 6-osiowej fasady. W I kondygnacji prostokątne witryny, częściowo wtórnie przekształcone.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany skromny, wyrobiony w tynku detal architektoniczny fasady: gzyms oraz w I kondygnacji nadokienniki w formie odcinków gzymsu.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych współczesna, częściowo zachowana historyczna stolarka okienna bez dekoracji.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Zalecany remont elewacji.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych lub nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. św. Jadwigi 3

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, 4. ćw. XIX w., mur., historyzm. Usytuowana kalenicowo w zabudowie zwartej północnej pierzei ul. św. Jadwigi.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Zły.
- Zachowana bryła budynku trójkondygnacyjnego, z obniżoną kondygnacją poddasza, wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem pulpitowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne zawilgocone, tynki w złym stanie, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 7-osiowej fasady. W I kondygnacji prostokątne witryny, częściowo wtórnie przekształcone.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany skromny, wyrobiony w tynku detal architektoniczny fasady: gzymsy oraz w I i II kondygnacji nadokienniki w formie odcinków gzymsu.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowane drzwi wejściowe drewniane, dwuskrzydłowe z nadświetlem, częściowo zachowana historyczna stolarka okienna bez dekoracji.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Zalecany remont elewacji.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych lub nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

Ul. Marii Konopnickiej

Dawne nazwy ulicy: *Scheuerstrasse*

Obecna ul. M. Konopnickiej, o regularnym przebiegu, prowadzi od rozwidlenia z ul. J. Słowackiego w kierunku północno-wschodnim. Zabudowa pierzejowa ulicy jest zwarta; oprócz budynków ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków istotną rolę w strukturze przestrzeni ulicy i jej wnętrza urbanistycznego odgrywają budynki wzniesione przed 1945 r., nie posiadające wysokiej wartości architektonicznych, jednakże tworzące pierzeje – są to budynki, ul. M. Konopnickiej 8, 9, 10, 11, 14, 15.

Stan zachowania historycznej substancji:

- Dobry.
- Obecnie zachowane są: historyczny przebieg ulicy i jej historyczna zabudowa.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania: przebieg ulicy i jej zabudowa.

ul. Marii Konopnickiej 1

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, 4. ćw. XIX w., mur., historyzm. Narożna, zamyka kompozycyjnie rozwidlenie ulic M. Konopnickiej i J. Słowackiego. Usytuowana w zabudowie północno-wschodniej pierzei ul. M. Konopnickiej, na spadku terenu w kierunku północnym.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana rozczłonkowana bryła budynku częściowo podpiwniczonego, IV-kondygnacyjnego z dodatkową, obniżoną kondygnacją poddasza, wzniesionego na rzucie wieloboku, zbliżonego do trapezu, nakrytego dachem wielospadowym o niskiej strzałce krytym papą.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne zawilgocone, tynki w złym stanie, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja elewacji budynku o regularnie rozmieszczonych osiach; wejście do budynku w 3 osi elewacji południowo-zachodniej. W I kondygnacji prostokątne witryny, częściowo wtórnie przekształcone.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacje tynkowane, elewacje główne opracowane analogicznie; zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: boniowanie przyziemia, gzymsy podokienne, gzymsy koronujący z pasem ornamentu ząbkowego, obramienia okienne z prostokątnymi nadokiennikami. Pozostałe elewacje bez wystroju.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: częściowo zachowana historyczna drewniana stolarka okienna bez dekoracji.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła budynku, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.

- Zalecany remont elewacji.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych historycznych wzorów (podziałów).

ul. Marii Konopnickiej 1a

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, 4. ćw. XIX w., mur., historyzm. Usytuowana kalenicowo w zabudowie północno-wschodniej pierzei ul. M. Konopnickiej, na spadku terenu w kierunku północnym.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła budynku podpiwniczonego, III-kondygnacyjnego z dodatkową, obniżoną kondygnacją poddasza, wzniesionego na rzucie prostokąta, nakrytego dachem pulpitowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne zawilgocone, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 4-osiowej fasady budynku o regularnie rozmieszczonych osiach; wejście do budynku w 4 osi. W I kondygnacji prostokątne witryny, częściowo wtórnie przekształcone.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacje tynkowane; zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny fasady: gzymsy podokienne, profilowane opaski okienne. Pozostałe elewacje bez wystroju.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka wtórna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła budynku, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykroj otworów, detal architektoniczny.
- Zalecany remont elewacji.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Marii Konopnickiej 4

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem 701/666/Wł decyzją z 25.05.1977.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ 1996

Kamienica, XIX/XX w., mur., historyzm z elementami form neorenesansu północnego. Narożna, zamyka kompozycyjnie rozwidlenie ulic M. Konopnickiej i Nowy Świat. Usytuowana kalenicowo w zabudowie północno-wschodniej pierzei ul. M. Konopnickiej, na spadku terenu w kierunku północnym.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana rozczłonkowana bryła budynku podpiwniczonego, IV-kondygnacyjnego, wzniesionego na rzucie pięcioboku, zbliżonego do trapezu, ze ściętym 1-osiowym narożem, w którym w II-IV kondygnacji balkony o ażurowych balustradach, nakrytego dachem wielospadowym z wysoką połącją ceramicznego dachu ponad elewacjami

- głównymi z mansardami, ujętymi pilastrami i zwieńczonymi naczółkami o kulistych sterczynach.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne zawilgocone, tynki w złym stanie, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja elewacji południowo-zachodniej - fasady oraz północnej, urozmaiconych pseudoryzalitami; główne wejście do budynku w 6 osi fasady.
 - Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacje na ceglany cokole, w poziomie przyziemia wykonane w tynku boniowanie, powyżej elewacje w cegle klinkierowej, elewacje główna oraz naroże opracowane analogicznie; zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: boniowanie przyziemia oraz naroży budynku oraz pseudoryzalitów, gzymsy, gzymsy koronujący skuty, obramienia okienne z prostokątnymi, trójkątnymi, segmentowymi oraz w kształcie łuku Tudorów nadokiennikami i podokiennikami, w których motywy wstęgi, muszli, lwie maski, głowy, motywy groteskowe i roślinne.
 - Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana stolarka drzwi zewnętrznych (w obu głównych elewacjach) – dwuskrzydłowych z przeszklonym nadświetlem, ramowo-płycinowa, dekorowana rautami, rozetami, stolarka okienna wtórna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła budynku, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykroj otworów, detal architektoniczny.
- Zalecany remont elewacji oraz stolarki drzwi wejściowych.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych historycznych wzorów (podziałów).

ul. Marii Konopnickiej 5

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem 702/665/Wł decyzją z 25.05.1977.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ 1976

Kamienica, 1896 r., mur., historyzm z elementami form neorenesansu północnego. Usytuowana kalenicowo w zabudowie zwartej północno-wschodniej pierzei ul. M. Konopnickiej.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana rozczłonkowana bryła budynku podpiwniczonego, III-kondygnacyjnego, wzniesionego na rzucie litery „L”, nakrytego dachem wielospadowym z mansardami.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne zawilgocone, tynki w złym stanie, konstrukcja i jednocześnie wymienione pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja elewacji południowo-zachodniej – fasady: fasada dwudzielna, z uskokiem. 4 i 1-osiowa, z cofniętą na głębokość dwóch osi okiennych częścią zachodnią; 4 osi przesłania zajmujący naroże uskołu II kondygnacyjny ryzalit zakończony tarasem, z nakrytym ceglany sklepieniem żaglastym podcieniem w przyziemiu (arkady zamknięte łukiem pełnym) oraz przeszkloną werandą w II kondygnacji; w 1 osi wtórnie (po 1986 r.) zaaranżowane wejście do lokalu usługowego poprzedzone biegiem zewnętrznych, współczesnych schodów. Okna pojedyncze i trójdzielne, oraz zamknięte łukiem odcinkowym i pełnym.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: fasada opracowana w cegle klinkierowej, zachowany piaskowcowy oraz wyrobiony w tynku detal architektoniczny: ka-

mienne zworniki z maskami spinające arkady podcienia, kamienna balustrada ryzalitu; wyrobione w tynku gzymsy, w tym gzyms wieńczący z ornamentem ząbkowym, dekoracja szczytów ponad 3 oraz 5 osi w postaci wolut (w zwieńczeniu szczytu ponad 5 osi data budowy 1896); rozbudowane obramienia okienne – opaski z przewiązkami, prostokątne o sfazowanych narożach płyciny podokienne oraz bogato zdobione naczółki o zróżnicowanych kształtach, w których motywy muszli oraz ornament roślinny.

- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: częściowo zachowana stolarka drzwi zewnętrznych (nadświetle dekorowane wolutami), stolarka okienna wtórna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła budynku, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Zalecany remont elewacji oraz stolarki drzwi wejściowych.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych historycznych wzorów (podziałów).

ul. Marii Konopnickiej 5a

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ 1979

Kamienica, ok. 1915 r., mur., historyzm. Usytuowana kalenicowo w zabudowie zwartej północno-wschodniej pierzei ul. M. Konopnickiej.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana rozczłonkowana bryła budynku podpiwniczonego, IV-kondygnacyjnego z mieszkalnym poddaszem, wzniesionego na rzucie litery „L”, nakrytego dachem łamanym, wielospadowym z mansardami.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i współcześnie wymienione ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja elewacji południowo-zachodniej – fasady: fasada dwudzielna, z uskokiem o wyoblonym narożu, 4-osiowa, z cofniętą, 1-osiową częścią zachodnią; wejście do budynku w 4 osi, w 2 osi, w obrębie II-III kondygnacji prostokątny wykusz.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: fasada tynkowana, zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: boniowanie w poziomie I i II kondygnacji, pasy gzymsowe, klucze w nadprożach okien II kondygnacji oraz zwieńczenia w formie trójkątnych naczółków ponad oknami III kondygnacji; wejście do budynku ujęte obramieniem ze stałym nadświetlem, zamkniętym odcinkiem gzymsu wspartym na pilastrach o gładkich trzonach z wolutowymi kapitelami.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana historyzująca, drewniana stolarka drzwi zewnętrznych, częściowo zachowana oryginalna drewniana stolarka okienna z podziałami szczeblinowymi.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła budynku, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny, oryginalna stolarka.
- Zalecany remont elewacji.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych historycznych wzorów (podziałów).

ul. Marii Konopnickiej 5b

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, ok. 1915 r., mur., historyzm. Narożna, usytuowana kalenicowo w zabudowie zwartej północno-wschodniej pierzei ul. M. Konopnickiej, u zbiegu z ul. P. Wysockiego.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana rozczłonkowana bryła budynku podpiwniczonego, IV-kondygnacyjnego z mieszkalnym poddaszem, wzniesionego na rzucie litery „V”, ze ściętym narożem, nakrytego dachem łamanym, wielospadowym z mansardami.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i współcześnie wymienione pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń, tynki w złym stanie. Zachowana kompozycja elewacji południowo-zachodniej – fasady oraz ekspozowanej elewacji od strony ul. P. Wysockiego: elewacje wieloosiowe, rozczłonkowane płytkami pseudoryzalitami oraz szczytami; w narożu ryzalit zakończony tarasem, rozbudowane zwieńczenie w postaci wolutowego szczytu.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: fasada tynkowana, zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: boniowanie w poziomie I i II kondygnacji, pasy gzymsowe, klucze w nadprożach okien II kondygnacji oraz zwieńczenia w formie trójkątnych naczółków ponad oknami III kondygnacji; zamknięty łukiem odcinkowym otwór wejściowy do budynku ujęty obramieniem zamkniętym trójkątnym, wyłamanym w narożach naczółkiem z motywem kul w narożach, którego pole środkowe wypełnia kartusz.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi zewnętrznych wtórna, częściowo zachowana oryginalna drewniana stolarka okienna z podziałami szczeblinowymi.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła budynku, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny, oryginalna stolarka.
- Zalecany remont elewacji.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych historycznych wzorów (podziałów).

ul. Marii Konopnickiej 6

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ 1979

Kamienica, k. XIX w., mur., historyzm z elementami form neorenesansu północnego. Usytuowana kalenicowo w zabudowie zwartej południowo-zachodniej pierzei ul. M. Konopnickiej, skrajna.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła budynku podpiwniczonego, IV-kondygnacyjnego, wzniesionego na rzucie prostokąta, nakrytego dachem łamanym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne zawilgocone, konstrukcja i współcześnie wymienione ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych

uszkodzeń. Zachowana kompozycja elewacji północno-wschodniej – fasady - rozczłonkowanej pseudoryzalitem w skrajnych dwóch zachodnich osiach (w pseudoryzalicie w III kondygnacji balkon wsparty na wydatnych, wydłużonych wspornikach, o ażurowej, kutej balustradzie) oraz północno-zachodniej – szczytowej; wejście do budynku w elewacji tylnej.

- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu obu eksponowanych elewacji: elewacje opracowane w cegle klinkierowej, opracowane analogicznie; zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: artykulacja elewacji pasami gzymsów, w tym gzyms koronujący z ornamentem ząbkowym, pilastrami korynckimi, lizenami i pionowymi pasami boni w narożach budynku oraz pomiędzy 1 i 2 4 i 5 osią; bogate obramienia okienne, uszakowe, spięte kluczem opaski okien.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: częściowo zachowana historyczna, drewniana stolarka okienna z dekorowanymi słupkami.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła budynku, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykroj otworów, detal architektoniczny.
- Zalecany remont elewacji oraz stolarki drzwi wejściowych.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych historycznych wzorów (podziałów).

ul. Marii Konopnickiej 7

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Budynek mieszkalny, lata 20./30. XX w., mur., modernizm. Usytuowana kalenicowo w zwartej zabudowie południowo-zachodniej pierzei ul. M. Konopnickiej. Bliźniaczy budynek narożny nr 7a.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry. Współcześnie wyremontowana fasada.
- Zachowana bryła budynku podpiwniczonego, IV-kondygnacyjnego, wzniesionego na rzucie prostokąta, nakrytego dachem dwuspadowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne oraz pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 4-osiowej fasady budynku z uskokiem pomiędzy 3 i 4 osią; wejście do budynku pomiędzy 2 i 3 osią, brama wjazdowa w 4 osi.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacje tynkowane oraz opracowane w cegle klinkierowej (pasy w obrębie 2-3 osi, w poziomie wejścia i okien); zachowany ceglany detal architektoniczny fasady: gzymsy, spięte kluczem (w tynku) obramienie drzwi wejściowych oraz opaski okienne.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana oryginalna drewniana stolarka drzwi wejściowych oraz częściowo okienna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła budynku, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykroj otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Marii Konopnickiej 7a

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Budynek mieszkalny, lata 20./30. XX w., mur., modernizm. Usytuowany w zwartej zabudowie południowo-zachodniej pierzei ul. M. Konopnickiej, narożny. Bliźniaczy budynek domu nr 7.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła budynku podpiwniczego, IV-kondygnacyjnego, wzniesionego na rzucie prostokąta, z wyoblonym narożem południowym, nakrytego dachem wielospadowym; przy elewacji głównej wtórnie zaaranżowany podjazd dla osób niepełnosprawnych.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne oraz pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja elewacji południowo-zachodniej i południowo-wschodniej budynku z uskokiem; wejście do budynku pomiędzy 2 i 3 osią w elewacji głównej. W I kondygnacji prostokątne witryny, częściowo wtórnie przekształcone.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacje tynkowane oraz opracowane w cegle klinkierowej (pasy w poziomie okien, poziom przyziemia, naroże); zachowany ceglany detal architektoniczny fasady: gzymsy, spięte kluczem (w tynku) obramienie drzwi wejściowych, umieszczone w narożu wejście do lokalu handlowego oraz opaski okienne.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych wtórna, częściowo zachowana oryginalna drewniana stolarka okienna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła budynku, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Zalecany remont elewacji z zastosowaniem jednakowej kolorystyki jak w przypadku budynku nr 7.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Marii Konopnickiej 12-13

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, 4 ćw. XIX w., mur., historyzm. Usytuowana kalenicowo w zwartej zabudowie południowo-zachodniej pierzei ul. M. Konopnickiej.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła budynku podpiwniczego, IV-kondygnacyjnego z dodatkową, obniżoną kondygnacją poddasza, wzniesionego na rzucie prostokąta, nakrytego dachem dwuspadowym o niskiej strzałce.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne oraz pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń, tynki w złym stanie. Zachowana kompozycja elewacji głównej 8-osiowej, brama wjazdowa w 4 osi. W I kondygnacji prostokątne witryny, częściowo wtórnie przekształcone.

- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacje tynkowane; zachowany skromny, wyrobiony w tynku detal architektoniczny fasady: pasy boniowania w przyziemiu, gzymsy, uproszczone obramienia okienne.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka bramy wjazdowej wtórna, częściowo zachowana oryginalna drewniana stolarka okienna bez dekoracji.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła budynku, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Zalecany remont elewacji.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Marii Konopnickiej 16

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ 1979

Kamienica, 4 ćw. XIX w., mur., historyzm. Usytuowana kalenicowo w zwartej zabudowie południowo-zachodniej pierzei ul. M. Konopnickiej.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła budynku podpiwniczonego, IV-kondygnacyjnego z dodatkową, obniżoną kondygnacją poddasza, wzniesionego na rzucie prostokąta, nakrytego dachem dwuspadowym o niskiej strzałce.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne oraz pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana symetryczna kompozycja elewacji głównej 8-osiowej, z ryzalitem pozornym zakończonym dwubocznie w obrębie 4-5 osi, brama wjazdowa w pseudoryzalicie. Otwór bramny oraz otwory okienne zamknięte od-cinkowo, dwa wąskie okna w ostatniej kondygnacji pseudoryzalitu – łukiem pełnym, pozostałe prostokątne; w I kondygnacji prostokątne witryny, częściowo wtórnie przekształcone. Elewacja tylna bez dekoracji, szczytowa – ślepa.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacje tynkowane; zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny fasady: pasy boniowania, gzymsy, obramienia okienne; środkowe okna w pseudoryzalicie ujęte wspólnymi obramieniami.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka okienna w większości wtórna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła budynku, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Marii Konopnickiej 18

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ 1979

Kamienica, 4 ćw. XIX w., mur., historyzm. Usytuowana kalenicowo w zwartej zabudowie południowo-zachodniej pierzei ul. M. Konopnickiej.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła budynku podpiwniczonego, IV-kondygnacyjnego, wzniesionego na rzucie prostokąta, nakrytego kalenicowym dachem dwuspadowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne oraz wspólnie wymienione ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana symetryczna kompozycja elewacji głównej 7-osiowej, z szczytem na osi; wejście do budynku na osi fasady. W I kondygnacji prostokątne witryny, częściowo wtórnie przekształcone.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacje tynkowane; częściowo zachowany detal architektoniczny fasady: boniowanie w parterze, gzymsy, pasy tynkowe, obramienia okien II kondygnacji z ciosów, dekoracyjne obramienia okienne w skrajnych osiach oraz w środkowej w poziomie III kondygnacji.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwiowa wtórna, częściowo zachowana oryginalna drewniana stolarka okienna bez dekoracji.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła budynku, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykroj otworów, detal architektoniczny.
- Zalecany remont elewacji wraz z ujednoczeniem witryn i kolorystyki w przyziemiu.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Marii Konopnickiej 19

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, ok. 1880 r., mur., historyzm z elementami neoklasycyzmu i neorenesansu. Narożna, usytuowana w zabudowie zwartej południowo-zachodniej pierzei ul. M. Konopnickiej, u zbiegu z ul. J. Lewartowskiego. Przed budynkiem ogródek frontowy od strony ul. J. Lewartowskiego.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana rozczłonkowana, dwuskrzydłowa bryła budynku podpiwniczonego, IV-kondygnacyjnego z dodatkową, obniżoną kondygnacją poddasza, wzniesionego na rzucie litery „L”, nakrytego dachem wielospadowym;
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń, tynki w złym stanie. Zachowana kompozycja elewacji południowo-wschodniej – fasady oraz eksponowanej elewacji od strony ul. J. Lewartowskiego: elewacje wieloosiowe, rozczłonkowane płytkami pseudowyk-szami. W I kondygnacji prostokątne witryny, częściowo wtórnie przekształcone.

- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacje tynkowane, zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: pasy boni, gzymsy, zwieńczenia pseudowykuszy w formie trójkątnych naczółków, obramienia okienne, w tym obramienia okien w pseudowykuszach z motywem korynckich pilastrów, oraz otworów drzwiowych.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana drewniana stolarka drzwi zewnętrznych, ramowo-płycinowych z nadświetlem, częściowo zachowana oryginalna drewniana stolarka okienna z podziałami szczeblinowymi.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła budynku, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny, oryginalna stolarka.
- Zalecany remont elewacji.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych historycznych wzorów (podziałów).
- Do zachowania ogródek frontowy.

Ul. Mikołaja Kopernika

Dawne nazwy ulicy: *Gutenbergstrasse*.

Ulica Mikołaja Kopernika wytyczona została ok. poł. XIX wieku. Plan miasta z 1863 r. obrazuje istotny etap rozwoju przestrzennego tej części miasta - wyznaczone są już pierzeje placu Magistrackiego, plac jest obsadzony obrzeżnie drzewami, widoczna jest już nowa budowla ratuszowa (wzniesiona w latach 1855-57 według projektu wrocławskiego architekta Hermana Friedricha Wäsermanna), usytuowana w północno-wschodniej pierzei placu, powyżej skarpy terenowej – zagospodarowanej w formie skweru, pierwotnie z tarasowym ogrodem urządzonym w latach 1855-57; widoczny jest również serpentynowy przebieg ul. Mikołaja Kopernika. Na planie miasta z 1885 r. uwidoczniono kręty przebieg ulicy oraz schody na prostym odcinku ulicy o dużym spadku w kierunku wschodnim, widoczna jest już zabudowa północno-wschodniej pierzei ulicy, zabudowa placu Magistrackiego oraz ratusz, zabudowa ul. R. Dmowskiego. Naroże ulic Mikołaja Kopernika oraz J. Brzechwy zajmował kompleks dawnego hotelu *Kaiserhof* (potem *Deutscherhof*), obecnie siedziba Urzędu Miasta i kompleks teatru wałbrzyskiego.

Przy ulicy znajdują się następujące budowle i elementy urządzonej zieleni:

- Schody, 3./4. ćw. XIX w.
- Skwer, 3./4. ćw. XIX w.
- Schron przy Urzędzie Miejskim w Wałbrzychu, XX w.

Stan zachowania historycznej substancji:

- Dobry.
- Obecnie zachowane są: historyczny przebieg ulicy i historyczna zabudowa, elementy zagospodarowania przestrzeni miejskiej – schody w ciągu ulicy (remontowane w 2013 r.),
- Zachowany serpentynowy przebieg ulicy oraz teren zielonego skweru.
- Zachowana elewacja wschodnia wejścia do schronu przy ratuszu z kamienną okładziną (schron zabezpieczony poprzez zamurowanie wejścia).

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania: przebieg ulicy i jej zabudowa, historyczne elementy zagospodarowania publicznej przestrzeni: zieleń, schody, teren skweru, elewacja schronu.

ul. Mikołaja Kopernika 2

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Hotel *Kaiserhof*, od 1919 r. *Deutscherhof*, obecnie Urząd Stanu Cywilnego oraz biura Urzędu Miejskiego w Wałbrzychu. W okresie powojennym w budynku hotelowym mieściła się siedziba Zakładu Ubezpieczeń Społecznych (do 2011 r.), natomiast w sali widowiskowej/restauracyjnej od 1951 r. znalazła swe miejsce siedziba Teatru Lalki i Aktora w Wałbrzychu. Budynek murowany, wzniesiony został ok. 1880-90 r., przebudowa ze zmianą wystroju fasady zapewne ok. 1920 r., historyzm. Wolnostojący, usytuowany w zabudowie północnej pierzei ul. Mikołaja Kopernika (**zob. Jana Brzechwy 16**).

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana rozczłonkowana, dwuskrzydłowa bryła budynku podpiwniczonego, III-kondygnacyjnego z użytkową kondygnacją poddasza, wzniesionego na rzucie zbliżonym do litery „L”, nakrytego dachami dwuspadowymi; w południowo-wschodnim oraz północno-wschodnim narożu – bryła rozczłonkowana wyniesionymi, IV-kondygnacyjnymi wieżyczkami nakrytymi dachami czterospadowymi.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja wieloosiowych elewacji, rozczłonkowanych płytkami ryzalitami pozornymi.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: fasada tynkowana, zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: artykułujące elewacje gzymsy, pilastry, lizeny, płyciny, naczółki, opaski i zróżnicowane dekoracyjne obramienia okienne; ponad wejściem głównym w elewacji południowej - w zwieńczeniu obramienia trzy tonda z popiersiami.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka wtórna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: rozczłonkowana wieżyczkami bryła budynku, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych historycznych wzorów (podziałów).

Ul. Juliusza Kossaka

Dawne nazwy ulicy: *Kirchweg, Angerweg.*

Wąska ulica Juliusza Kossaka wytyczona została zapewne na przełomie 3. i 4. ćw. XIX w., natomiast zwarta zabudowa pierzei wschodniej powstała ok. 1910 roku. Na planie miasta z 1811 r. widoczny jest zasięg parcelacji posesji przy obecnej ul. J. Pankiewicza – późniejsza ulica zostanie wytyczona wzdłuż tylnych granic posesji. Od zachodu do ulicy sięgają parcele i budynki pomocnicze budynków położonych przy ul. J. Matejki.

Stan zachowania historycznej substancji:

- Dobry.
- Obecnie zachowane są: historyczny przebieg ulicy, jej historyczna zabudowa i brukowana nawierzchnia.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania: przebieg ulicy, jej zabudowa i brukowana nawierzchnia.

ul. Juliusza Kossaka 5

Obiekt ujęty w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., ok. 1910 r.; historyzm z elementami art déco i neobaroku. Budynek zamyka kompozycyjnie naroże ul. J. Kossaka i pl. Kościelnego; usytuowany jest w zwartej zabudowie wschodniej pierzei ul. J. Kossaka; podobnie opracowana fasada domu nr 6.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowany bryła narożnego budynku podpiwniczonego, czterokondygnacyjnego z mieszkalnym poddaszem, wzniesionego na rzucie litery „V”, nakrytego dachem mansardowym, wielospadowym, z ściętym narożem północno-zachodnim w przyziemiu, o bryle rozczłonkowanej okrągłym wykuszem narożnym, dwukondygnacyjnymi, wspartymi na wspornikach wykuszami w obrębie II-III kondygnacji, zakończonymi balkonami oraz wyniesionymi ponad nimi szczytami o łamanym wykroju, w elewacjach głównych.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja elewacji zachodniej z wejściem głównym w 2 osi, czteroosiowym wykuszem z loggiami w centralnych osiach oraz kompozycja elewacji północnej z balkonami po południowej stronie dwuosiowego wykusza; w połaciach dachowych lukarny.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: boniowanie, gzymsy, obramienia otworów wejściowych i okiennych, płyciny oraz dekoracja w formie podwieszonych wieńców.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana drewniana stolarka drzwi wejściowych dwuskrzydłowych z nadświetlem, częściowo zachowana historyczna, drewniana stolarka okienna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych lub nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Juliusza Kossaka 6

Obiekt ujęty w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., ok. 1910 r.; historyzm z elementami art déco i neobaroku. Budynek usytuowany jest kalenicowo w zwartej zabudowie wschodniej pierzei ul. J. Kossaka; podobnie opracowana fasada domu narożnego nr 5.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła budynku podpiwniczonego, czterokondygnacyjnego z mieszkalnym poddaszem, wzniesionego na rzucie prostokąta, nakrytego dachem mansardowym, o bryle rozczłonkowanej dwukondygnacyjnym, jednoosiowym wykuszem, wspartym na wspornikach, w obrębie II-III kondygnacji, zakończonym tarasem oraz wyniesionym ponad nim szczytem wolutowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja elewacji zachodniej z wejściem głównym w 1 osi, wykuszem oraz loggiami obejmującymi dwie skrajne, południowe osie.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: boniowanie, gzymsy, obramienie otworu wejściowego w postaci ułożono klinicowo boni, płyciny oraz dekoracja szczytu w formie podwieszzonego wieńca.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana drewniana stolarka drzwi wejściowych dwuskrzydłowych z nadświetlem dekorowanym motywem wieńca, częściowo zachowana historyczna, drewniana stolarka okienna.
- *Zalecenia konserwatorskie:*
- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych lub nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Juliusza Kossaka 7

Obiekt ujęty w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Budynek użyteczności publicznej, po 1945 r. Dolnośląska Biblioteka Pedagogiczna Oddział w Wałbrzychu, obecnie budynek nieużytkowany, mur., ok. 1915 r.; modernizm. Usytuowany kalenicowo w zabudowie wschodniej pierzei ul. J. Kossaka.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni. Budynek nieużytkowany.

- Zachowana bryła budynku podpiwniczonego, trójkondygnacyjnego z użytkowym poddaszem wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem łamanym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne ogólnie w dobrym stanie, uszkodzony południowo-zachodni narożnik budynku, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana symetryczna kompozycja elewacji z wyeksponowaną osią centralną (przeszklenie klatki schodowej – z górnym, szerokim, półkolistym zamkniętym oknem); boczne osie okienne (po 5) rytmicznie zakomponowane; w dolnej połaci dachowej trzy trójosiowe facjaty nakryte dwuspadowymi daszkami.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacje tynkowane, zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: pasy gzymsowe, opaska wokół okien doświetlających klatkę schodową, wspólne obramienia otworów okiennych w osiach 1-5, 7-11 – okna górnych kondygnacji oraz opaski zamknięte łukiem kotarowym.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana drewniana stolarka drzwi wejściowych dwuskrzydłowych z nadświetłem, zachowana historyczna, drewniana stolarka okienna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Zalecany remont elewacji.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych lub nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

Ul. Kościelna

Dawne nazwy ulicy: *Kirchstrasse*.

Wąska ulica Kościelna, o prostym przebiegu, łączy place, przy których znajdują się główne kościoły miasta. Na XIX-wiecznych planach miasta widoczna jest luźna zabudowa ulicy. Zabudowa pierzejowa powstała na pocz. XX wieku. Nawierzchnia ulicy remontowana była w 2015 roku.

Stan zachowania historycznej substancji:

- Dobry.
- Obecnie zachowane są: historyczny przebieg ulicy i jej historyczna zabudowa oraz brukowana nawierzchnia.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania: przebieg ulicy i jej zabudowa oraz brukowana nawierzchnia.

ul. Kościelna 2

Obiekt ujęty w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Budynek mieszkalny, mur., ok. 1860-70 r.; historyzm. Usytuowany kalenicowo w północnej pierzei ul. Kościelnej.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła budynku podpiwniczonego, dwukondygnacyjnego z użytkowym poddaszem, wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem dwuspadowym z krytą dwuspadowym daszkiem facjatą na osi fasady.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne zawilgocone, tynki z ubytkami, zawilgocone, w złym stanie, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 5-osiowej fasady z wejściem w podcieniu, w środkowej osi.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany w złym stanie skromny, wyrobiony w tynku detal architektoniczny: narożne lizeny, pas gzymsowy poniżej okien poddasza, konsolki poniżej facjaty.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych wtórna, zachowana historyczna, częściowo zachowana drewniana stolarka okienna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Zalecany remont budynku.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Kościelna 6

Obiekt ujęty w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ 2000

Kamienica, mur., lata 20. XX w.; modernizm z elementami neobaroku. Usytuowana kalenicowo w zabudowie zwartej południowej pierzei ul. Kościelnej, na terenie opadającym w kierunku południowo-wschodnim; wzdłuż elewacji tylnej obetonowana skarpa.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry. Elewacja remontowana współcześnie.
- Zachowana rozczłonkowana bryła budynku podpiwniczonego, trzykondygnacyjnego w części środkowej (od drugiej kondygnacji część środkowa cofnięta) oraz pięciokondygnacyjnego w zryzalitowanych częściach bocznych, wzniesionego na planie wydłużonego pięcioboku, nakrytego dachem mansardowym z lukarnami w obu połaciach, krytym dachówką nad elewacją frontową (frontowe części boczne w formie belwederów kryte jednospadowymi stropodachami). W przyziemiu pomieszczenia gospodarcze.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne zawilgocone, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń, tynki w złym stanie. Zachowana trójdzielna kompozycja fasady z szeroką, czteroosiową częścią środkową, cofniętą o głębokość tarasu powyżej pierwszej kondygnacji oraz zwieńczoną mansardową połacią dachu; z węższymi i wyniesionymi w formie belwederów częściami bocznymi o trzech wąskich i blisko siebie osadzonych oknach w każdej kondygnacji.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: gzymsy, ponad częściami bocznymi attyka z półkolistymi otworami, obramienia otworów wejściowych i okiennych – obramienie wejścia głównego opracowane w cegle, otwór ujęty zdwojonymi lizenami, ponad którymi profilowany gzyms, na którym osadzone półplastyczne wazon, pomiędzy wazonami półkole nadświetla; osie okien we wspólnych ramach, pomiędzy kondygnacjami płyciny z motywami ośmiornymi gwiazd.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana stolarka drzwi wejściowych (drzwi drewniane, jednoskrzydłowe, pełne, ramowo-płycinowe, zdobione dekoracją z listew w kształcie spłaszczonych sześcioboków, oraz z półkolistym nadświetlem stałym z promienistym układem szprosów, wypełnione zielonymi szybkami), częściowo zachowana drewniana stolarka okienna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykroj otworów, detal architektoniczny.
- Zalecany remont elewacji.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych lub nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Kościelna 6a

Obiekt ujęty w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., ok. 1915 r.; modernizm, z elementami neobaroku. Usytuowana kalenicowo w zabudowie zwartej południowej pierzei ul. Kościelnej, na terenie opadającym w kierunku południowo-wschodnim.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła budynku podpiwniczonego, trójkondygnacyjnego z poddaszem użytkowym, wzniesionego na planie zbliżonym do prostokąta, nakrytego dachem mansardowym z czteroosiową facjatą ujętą wolutowymi spływami.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja elewacji: 4-osiowej w poziomie przyziemia z wejściem w 1 osi oraz w poziomie I piętra (szerokie okna zamknięte łukiem spłaszczonym) oraz 7-osiowej w poziomie III kondygnacji.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: boniowanie całej powierzchni elewacji frontowej, gzymsy, tynkowa dekoracja wokół otworów okiennych oraz otworu wejściowego w postaci klinowo ułożonych boni oraz płyt podokiennych.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana drewniana stolarka drzwi wejściowych dwuskrzydłowych z nadświetlem, częściowo zachowana historyczna, drewniana stolarka okienna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Zalecany remont elewacji.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych lub nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

Pl. Kościelny

Dawne nazwy ulicy: *Kirchstrasse, pl. Juliana Marchlewskiego*

Plac Kościelny usytuowany jest na wschód od Rynku i połączony z głównym placem miasta ul. 1 Maja. Na placu wybudowany został kościół Matki Boskiej Bolesnej, w bezpośrednim jego sąsiedztwie założono cmentarz na Piasku. Od 1742 r. na obecnym pl. Kościelnym stał ewangelicki dom modlitwy, który w 1788 r. ustąpił miejsca obecnemu kościołowi św. Zbawiciela, usytuowanemu na wyniesieniu terenowym. Zachowany do dzisiaj zarys placu widoczny jest na planie miasta z 1738 roku.

Obecnie plac otaczają budynki: kościoła ewangelickiego (pl. Kościelny 4a), kamienica, pl. Kościelny 3, 3a, plebania ewangelicka, pl. Kościelny 4, budynki północnej pierzei ul. 1 Maja o numerach 4, 6; od północnego zachodu kompozycyjnie przestrzeń placu jest zamknięta budynkiem szkoły, ul. B. Limanowskiego 12 i budynkiem, ul. B. Limanowskiego 9, natomiast od zachodu plac zamykają budynki nr 2 i 3. W centralnej części placu ustawiony był pomnik ku czci poległych żołnierzy – obecnie, mniej więcej w tym samym miejscu współczesny Pomnik Niepodległości odsłonięty 11 listopada 2005 roku. Wcześniej na placu Kościelnym istniał pomnik J. Marchlewskiego (nawiązujący do nieaktualnej już nazwy placu).

Stan zachowania historycznej substancji:

- Dobry.
- W ramach *Lokalnego Programu Rewitalizacji Wałbrzycha na lata 2008-2015* zrealizowano następujące prace modernizacyjne: wykonano ciągi pieszo-jezdne, murki z kamienia łamanego oddzielające powierzchnie zielone, nasadzono drzewa i krzewy ozdobne, wykonano nowe oświetlenie nawiązujące do oświetlenia Rynku, oświetlenie Pomnika Niepodległości, przebudowano ogrodzenie Muzeum Porcelany oraz wykonano nową bramę wejściową do parku przy muzeum.
- Obecnie zachowane są: historyczny układ placu i historyczna zabudowa, brukowana nawierzchnia.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania: układ placu i jej zabudowa, rodzaj nawierzchni.

Kościół pomocniczy rzymskokatolicki pw. Matki Bożej Bolesnej, Sanktuarium Matki Bożej Bolesnej – pl. Kościelny 1

Kościół wpisany do rejestru zabytków pod numerem A/4622/1052 decyzją z 25.01.1964.

Kościół wpisany do rejestru zabytków decyzją nr A/1840 z 30.06.1966.

Zabytkowe elementy wystroju i wyposażenia kościoła wpisane do rejestru zabytków decyzją nr 1216/B/05/1-29 z 26.07.2005.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ – 1968 r.

Kościół, mur., 1714 (lub 1714-1718); barokowy, wzniesiony na miejscu wcześniejszego, drewnianego. Przyjmuje się, że kościół wzmiankowany był w 1305 r., jako parafialny. Po

wybudowaniu w XV wieku, na południe od Rynku nowego miejskiego kościoła parafialnego pw. św. Michała Archanioła (na jego miejscu wznosi się neogotycki kościół Aniołów Stróżów), kościół Matki Bożej Bolesnej pełnił funkcję kościoła cmentarnego, dla położonego po zachodniej cmentarza, tzw. Na Piasku. Kościół był także miejscem pielgrzymkowym. Kultem otaczana była słynąca łaskami, umieszczona w ołtarzu, gotycka figura Piety. Za ołtarzem znajdowało się źródło, uznawane za cudowne. W XIX wieku źródło wyschło.

Kościół orientowany, położony jest na terenie centrum staromiejskiego, na południe od Rynku przy w północno zachodnim narożu placu Kościelnego, od zachodu i południa, wąski pas terenu przykościelnego, wydzielony został współczesnym ogrodzeniem.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry, po współcześnie przeprowadzonych pracach restauracyjnych.
- Zachowana bryła jednonawowego kościoła z trójbocznie zamkniętym prezbiterium i dostawioną od południa prostokątną dwukondygnacyjną zakrystią; kościół kryty dachem dwuspadowym, nad prezbiterium trójpołaciowym; na kalenicy ustawiona sygnaturka, przykryta cebulastym hemem, zwieńczonym krzyżem na kuli; zakrystia kryta dachem trójpołaciowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń; pokrycie dachu współczesne. Konstrukcja sygnaturki i hemu pobita blachą. Zachowana kompozycja elewacji; otwór drzwiowy na osi elewacji zachodniej i północnej, zamknięty łukiem pełnym; otwory okienne umieszczone w elewacji nawy oraz w ścianach prezbiterium zamknięte łukiem pełnym. Wnętrze przykryte drewnianym polichromowanym stropem, nawę obiegają drewniane empory, wsparte na drewnianych słupach.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacje tynkowane, zdobione ramową dekoracją złożoną z lizen i opasek; otwory okienne i drzwiowe ujęte szerokimi, płaskimi opaskami.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana stolarka drzwiowa; drzwi dwuskrzydłowe płycinowe, z ozdobnymi zawiasami pasowymi, klamkami i szylkami; zachowana stolarka okienna, okna drewniane dwuskrzydłowe z profilowanym słupkiem.
- Zachowane barokowe wyposażenie kościoła, z gotycką Pietą w ołtarzu głównym.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, zachowany detal architektoniczny; drewniany polichromowany strop.
- Do zachowania stolarka drzwiowa
- Do zachowania wyposażenie kościoła.

Kościół ewangelicko-augsburski Zbawiciela – pl. Kościelny 4a

Kościół wpisany do rejestru zabytków pod numerem A/4622/1052 decyzją z 25.01.1964.

Do rejestru zabytków wpisane elementy wyposażenia kościoła: późnobarokowe ołtarz, ambona, świeczniki wiszące oraz secesyjna chrzcielnica, nr rejestru B/2535/1-4 decyzja z 11.10.2016 oraz organy wraz z projektem organowym, nr rejestru B/1705/793/514/1 decyzja z 23.01.1996.

Obiekt ujęty w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ 1968.

Kościół ewangelicki, obecnie ewangelicko-augsburski parafialny kościół Zbawiciela, mur., zbudowany w latach 1785-88 według projektu architekta Carla Gottharda Langhansa na miejscu wcześniejszej, szachulcowej świątyni ewangelickiej z 1742 roku. Kamień węgielny pod budowę kościoła położono 8 sierpnia 1785 r., w czasie, kiedy pastorem był Gottfried Breth. Kościół poświęcono 24 listopada 1788 roku. Wieżę przebudowano (pierwotnie była na planie koła), a pseudokopułę remontowano w latach 1862-64. Data 23 czerwca 1946 r. uznawana jest za początek działalności polskiej parafii ewangelicko-augsburskiej w Wałbrzychu. Od 1972 r. kościół pełni funkcję parafialnego kościoła ewangelicko-augsburskiego. Wałbrzyski kościół Zbawiciela jest jednym z najcenniejszych obiektów architektury w Wałbrzychu, a zarazem jednym z najwybitniejszych przykładów architektury klasycystycznej na Śląsku.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła założonej na rzucie prostokąta budowli, z prostokątną zakrystią od strony wschodniej oraz wieżą od strony zachodniej; korpus nakryty dachem czterospadowym, zakrystia – trójspadowym; wieża prostokątna u podstawy, powyżej kwadratowa i w najwyższej kondygnacji ośmioboczna, ze zwieńczeniem w postaci ośmiobocznego, ceglanego hełmu.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń, tynki w złym stanie. Zachowana kompozycja fasady z głównym wejściem do kościoła w zachodniej elewacji wieży, umieszczonym we wgłębny portyku zwieńczonym trójkątnym naczółkiem; kompozycja dłuższych elewacji rozczłonkowanych pozornymi ryzalitami, zwieńczonymi trójkątnymi tympanonami w poziomie dachu; układ okien w elewacjach południowej i północnej w dwóch poziomach (dolne niskie, prostokątne, górne wysokie, zamknięte półkoliście, z trójkątnymi naczółkami).
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: gzymsy, segmentowe i trójkątne naczółki okien, portale.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana drewniana stolarka drzwi wejściowych dwuskrzydłowych, krata przed wejściem, stolarka okienna współczesna.
- Zachowane jednoprzestrzenne, salowe, nakryte eliptyczną pseudokopułą wnętrze kościoła, które okala konstrukcja dwukondygnacyjnych empor opartych na murowanych filarach w części dolnej oraz kolumnach jońskich powyżej, o pełnych balustradach.
- Zachowane jednorodne wyposażenie kościoła z końca XVIII wieku.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budowli: bryła, forma i pokrycie dachu, elementy wykończenia i detalu, stolarka.
- Zalecany remont elewacji.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według historycznych wzorów (podziałów).
- Do zachowania sposób urządzenia zielenią komponowaną skarpy oraz układ schodów pomiędzy kościołem a poziomem placu Kościelnego.

pl. Kościelny 4

Obiekt ujęty w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ 1979

Budynek mieszkalny z kaplicą, obecnie plebania parafii ewangelicko-augsburskiej Zbawiciela w Wałbrzychu, mur., lata 1875-76, historyzm z elementami neorenesansu. Budynek wzniesiony w miejscu dawnego domu pastorów należącego do nieistniejącego dziś ewangelickiego kościoła. Projekt budynku sporządziła firma budowlana *Cesterlink & Hentschel* z Wrocławia. Budynek narożny, wolnostojący, zamykający kompozycyjnie pl. Kościelny od strony wschodniej.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła budynku narożnego wolnostojącego, przylegającego narożem do sąsiedniego w szeregowej zabudowie zwartej ul. 1 Maja, podpiwniczonego, trójkondygnacyjnego, z wysokim parterem, zbudowanego na planie litery „C”, otoczonego małym podwórkiem, zamkniętym murem; budynek nakryty dachem pogrążonym, bryła rozczłonkowana, z narożnym pseudoryzalitem, od podwórza pion toalet.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne zawilgocone, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń, tynki w złym stanie. Zachowana kompozycja elewacji głównych (zachodniej i północnej): elewacja zachodnia 7-osiowa, niesymetryczna, dwuczłonowa, część północna mieszcząca kaplicę w przyziemiu lekko zryzalitowana, posiada wysokie okna parteru, zamknięte łukiem pełnym, na osi elewacji wejście główne do budynku; elewacja północna 5-osiowa, również niesymetryczna, z ryzalitem pozornym narożnym, w obrębie 4-5 osi, z wejściem do sieni bocznej i do kaplicy w 1 osi.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: boniowanie partii przyziemia oraz naroży budynku i pseudoryzalitów, gzymsy, w tym wyładowany gzyms wieńczący z umieszczonymi w partii gładkiego fryzu małymi oknami doświetlającymi poddasze; obramienia otworów wejściowych i okiennych: profilowane tynkowe opaski; segmentowe i trójkątne nadokienniki wsparte na konsolkach; pary okien pseudoryzalitu w obramieniach aediculowych, ujęte półkolumnami jońskimi - w II kondygnacji zwieńczone odcinkiem belkowania, ponad oknami III kondygnacji – trójkątne naczółki; elewacje tylne gładko tynkowane.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana drewniana stolarka drzwi wejściowych dwuskrzydłowych z nadświetlem, częściowo zachowana historyczna, drewniana stolarka okienna.
- Zachowany układ wnętrza, z obszerną salą modlitw na parterze w północnej części budowl.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Zalecany remont elewacji.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych historycznych wzorów (podziałów).

Ul. Tadeusza Kościuszki

Dawne nazwy ulicy: *Weinrichstrasse, Charlottenbrunner Strasse.*

Przebieg ulicy jako jednej z siedmiu wychodzących z placu rynkowego wykształcił się przed połową XVIII wieku. Zachowany do dzisiaj przebieg ulicy wychodzącej z północno-wschodniego naroża Rynku w kierunku wschodnim widoczny jest na planie miasta z 1738 r. – na którym oznaczono zabudowania dawnego młyna miejskiego (obecnie w tym miejscu ul. T. Kościuszki 2) położonego nad Młynówką biegnącą wzdłuż obecnej ul. Młynarskiej. Na planie z 1811 r. oznaczono na jej wschodnim, obecnym krańcu zabudowania browaru.

Stan zachowania historycznej substancji:

- Dobry.
- Obecnie zachowane są: historyczny przebieg ulicy i jej historyczna zabudowa oraz brukowana nawierzchnia.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania: przebieg ulicy i jej zabudowa oraz rodzaj nawierzchni.

ul. Tadeusza Kościuszki 1 (funkcjonalnie połączony z budynkiem nr 3)

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem A/4638/711/Wł decyzją z 13.02.1979.

Obiekt ujęty w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ 1979

Budynek mieszkalno-usługowy, mur., wybudowany ok. poł. XIX w. w miejscu starszej budowl, wykupiony z rąk prywatnych w 1846 r. z przeznaczeniem na szkołę górniczą, która rozpoczęła działalność w kwietniu 1847 r.; po wybudowaniu nowego budynku szkoły (obecnie Pankiewicza 6) w 1858 r. budynek opuszczono, a w 1860 r. został zakupiony przez kupca Petzolda, który uruchomił pierwszą gazownię w Wałbrzychu - budynek przeznaczony na biura gazowni, został w dniu 11 marca 1863 r. przejęty przez władze miasta wraz z gazownią (*Stadt-Gaswerke*), obecnie PGNiG SA Biuro obsługi Klienta; ok. 1930 r. częściowe zmiany budowlane (z tego czasu m.in. łącznik z klatką schodową pomiędzy budynkami 1 i 3 zdobiony wykładziną z czarnego szkła, okładzina parteru z płytek ceramicznych oraz rzeźba młodzieńca z kagankiem w narożniku fasady); 1959 r. – remont wnętrza i budynku; 1976 r. – remont wnętrza parteru i częściowa przebudowa; remont elewacji, otynkowanie tynkiem ostrym ziarnistym (po remoncie elewacji częściowa utrata cech stylowych: zlikwidowany detal architektoniczny); współcześnie – kolejny remont elewacji; historyzm nawiązujący do form neogotyku i renesansu północnego. Budynek narożny, usytuowany u zbiegu ul. Kościuszki i Sienkiewicza oraz Rynku. Elewacją frontową – południową zwrócony w kierunku ul. Kościuszki, położony na spadku terenu w kierunku fasady. Kompozycyjnie zamyka północno-wschodnie naroże Rynku.

Do budynku przylega oficyna - budynek piętrowy, wzniesiony na planie prostokąta, nakryty dachem dwuspadowym. Obiekt po przeprowadzonym współcześnie remoncie kapitalnym.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowany bryła usytuowanego na spadku terenu dwukondygnacyjnego, z użytkowym poddaszem, budynku narożnego z piwnicami, które w fasadzie pełnią funkcję przyziemia, wzniesionego na planie prostokąta, z jednokondygnacyjną przybudówką od strony północnej oraz dwukondygnacyjną przybudówką od strony wschodniej, stanowiącą łącznik z analogicznie kształtowaną fasadą budynku, ul. T. Kościuszki 3 – oba budynki połączone są funkcjonalnie; budynek narożny nakryty dachem dwuspadowym w układzie szczytowym o pokryciu ceramicznym, z facjatami.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana ogólna kompozycja elewacji: fasada czteroosiowa z trójosiowym, schodkowo zakończonym szczytem, w poziomie przyziemia (piwnic) od strony ul. T. Kościuszki dwa duże okna; w elewacji zachodniej – czteroosiowej – wtórnie zamurowane okna przyziemia. Wejście do budynku w dwukondygnacyjnej, dwuosiowej przybudówce – łączniku.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacje gładko tynkowane; w wyniku powojennych remontów uproszczony detal architektoniczny (uproszczona dekoracja schodkowego szczytu oraz dekoracja otworów okiennych, zachowane biforyjne obramienie otworów okiennych w łączniku wschodnim w formie spiralnie opracowanych archiwolt opartych na kolumnie o spiralnie opracowanym trzonie); zachowana zdobiąca naroże od strony Rynku, ustawiona we wnęce alegoryczna figura młodzieńca.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych oraz okienna współczesna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny. wskazane przywrócenie detali i wykroju okien fasady i elewacji bocznej.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych historycznych wzorów (podziałów).

ul. Tadeusza Kościuszki 2

Obiekt ujęty w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., 4. ćw. XIX w., zapewne z wykorzystaniem reliktyw XVIII-w. zabudowy zespołu młyna miejskiego; historyzm z elementami neoklasycyzmu. Wolnostojąca, usytuowana kalenicowo po południowej stronie ul. T. Kościuszki, szczytowo przy ul. Młynarskiej.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Zły/średni.
- Zachowana bryła częściowo podpiwniczonego budynku trójkondygnacyjnego z dodatkową obniżoną kondygnacją poddasza, wzniesionego na planie prostokąta z ryzalitem w elewacji tylnej, nakrytego dachem dwuspadowym o niskim kącie nachylenia połaci; podcięte północno-zachodnie naroże budynku.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne zawilgocone, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń; tynki w złym stanie, odspojone, spękane i z ubytkami. Zachowana kompozycja elewacji głównej od strony ul. T. Kościuszki o nieregularnie rozmieszczonych osiach okiennych, z wejściem

głównym do budynku w 4 osi, w I kondygnacji prostokątne witryny, częściowo wtórnie przekształcone. Elewacja od strony ul. Młynarskiej 3-osiowa.

- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: boniowanie partii przyziemia, gzymsy, profilowane opaski okienne oraz nadokienniki w formie odcinków gzymsów, profilowana opaska wokół otworu drzwi wejściowych.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana drewniana stolarka drzwi wejściowych dwuskrzydłowych, częściowo zachowana historyczna, drewniana stolarka okienna.

Zalecenia konserwatorskie:

- zachować układ budynku względem linii zabudowy ulicy, odpowiadający położeniu wcześniejszego młyna wodnego
- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Zalecany remont budynku.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według historycznych wzorów (podziałów).

ul. Tadeusza Kościuszki 3 (funkcjonalnie połączony z budynkiem nr 3)

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem A/4638/711/Wł decyzją z 13.02.1979.

Obiekt ujęty w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ 1979

Budynek mieszkalno-usługowy, mur., wybudowany ok. poł. XIX w. w miejscu starszej budowli, wykupiony z rąk prywatnych w 1846 r. z przeznaczeniem na szkołę górniczą, która rozpoczęła działalność w kwietniu 1847 r.; po wybudowaniu nowego budynku szkoły (obecnie Pankiewicza 6) w 1858 r. budynek opuszczono, a w 1860 r. został zakupiony przez kupca Petzolda, który uruchomił pierwszą gazownię w Wałbrzychu - budynek przeznaczony na biura gazowni, został w dniu 11 marca 1863 r. przejęty przez władze miasta wraz z gazownią (*Stadt-Gaswerke*), obecnie PGNiG SA Biuro obsługi Klienta; ok. 1930 r. częściowe zmiany budowlane (z tego czasu m.in. łącznik z klatką schodową pomiędzy budynkami 1 i 3 zdobiony wykładziną z czarnego szkła, okładzina parteru z płytek ceramicznych oraz rzeźba młodzieńca z kagankiem w narożniku fasady); 1959 r. remont wnętrza i budynku; 1976 r. remont wnętrza parteru i częściowa przebudowa; remont elewacji, otynkowanie tynkiem ostrym żarnistym (po remoncie elewacji częściowa utrata cech stylowych: zlikwidowany detal architektoniczny); współcześnie – kolejny remont elewacji; historyzm nawiązujący do form neogotyku i renesansu północnego. Budynek usytuowany w zabudowie zwartej pierzei północnej ul. T. Kościuszki, położony na spadku terenu w kierunku fasady. Wraz z budynkiem nr 1 kompozycyjnie zamyka północno-wschodnie naroże Rynku.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła podpiwniczonego, II-kondygnacyjnego budynku, wzniesionego na planie prostokąta, z II-kondygnacyjnym, 3-osiowym, schodkowym szczytem na osi fasady, połączonego funkcjonalnie z analogicznie kształtowaną fasadą budynku, ul. T. Kościuszki 1; nakryty dachem dwuspadowym w układzie kalenicowym o pokryciu ceramicznym, w połączeniach okna połączeniowe; schodkowo opracowane murki ogniowe.

- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana ogólna kompozycja elewacji: fasada zakomponowana symetrycznie, siedmioosiowa z trójosiowym, schodkowo zakończonym szczytem, wejście do budynku na osi elewacji frontowej.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacje gładko tynkowane; w wyniku powojennych remontów uproszczony detal architektoniczny (zachowany gzyms ponad przyziemiem).
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych oraz okienna współczesna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych lub nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Tadeusza Kościuszki 5

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem A/4638/711/Wł decyzją z 13.02.1979.

Obiekt ujęty w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., ok. 1880 r.; historyzm z elementami neoklasycyzmu i neorenesansu. Usytuowana kalenicowo w zabudowie zwartej północnej pierzei ul. T. Kościuszki, na spadku terenu w kierunku wschodnim.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry. Budynek współcześnie wyremontowany.
- Zachowana bryła budynku wzniesionego na planie litery „L” ze skrzydłem oficynowym, trójkondygnacyjnego w obrębie nieznacznie cofniętej, skrajnej zachodniej osi, oraz z dodatkową obniżoną kondygnacją poddasza w pozostałej części; budynek nakryty dachem pulpitowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana asymetryczna kompozycja 6-osiowej elewacji z sienią przejazdową w obrębie obniżonej części budynku w 1 osi od zachodu; pozostałe osie okienne rozmieszczone rytmicznie. Podczas współcześnie przeprowadzonego remontu elewacji w poziomie przyziemia w miejscu witryn lokalu handlowego wprowadzono otwory okienne.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: podczas ostatniego remontu elewacji w poziomie przyziemia opracowano ceglany cokół do wysokości okien oraz powyżej stylizowane boniowanie. Powyżej – lico elewacji boniowane. Zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: profilowane gzymsy podokienne (w III kondygnacji gzyms wsparty na konsolkach, w IV kondygnacji pod gzymsem fryz z dekoracją geometryczną), wyładowany gzyms wieńczący wsparty na wspornikach; w poziomie poddasza elewacja artykułowana umieszczonymi przy otworach okiennych lizenami o trzonach dekorowanych wydłużonymi płycinami; dodatkową dekorację stanowią umieszczone pomiędzy lizenami, pomiędzy osiami okiennymi prostokątne płyciny o wciętych narożach; zachowane obramienie otworu bramnego w postaci profilowanej opaski oraz szerokiego nadproża dekorowanego klincem, profilowane opaski okienne w II i III

kondygnacji, okna II kondygnacji (z wyjątkiem okna w 1 osi) zwieńczone segmentowymi naczólkami; okna III-kondygnacji – prostymi odcinkami gzymsów.

- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka wtórna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykroj otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych lub nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Tadeusza Kościuszki 7

Obiekt ujęty w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., ok. 1910 r.; secesja. Budynek z oficyną, usytuowany kalenicowo w zabudowie zwartej północnej pierzei ul. T. Kościuszki, na spadku terenu w kierunku wschodnim.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry. Współcześnie przeprowadzony remont elewacji.
- Zachowana rozczłonkowana bryła pięciokondygnacyjnego budynku wzniesionego na planie nieregularnym, nakrytego dachami pulpitowymi, z oficynami dobudowanymi do elewacji północnej; korpus kamienicy dwuczłonowy, o zróżnicowanych poziomach poszczególnych kondygnacji, co wynika z usytuowania na dużym spadku terenu.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja dwuczłonowej fasady o rytmicznie rozmieszczonych osiach (w poszczególnych członach: zachodnim - 5 i wschodnim - 4 osie); w środkowej osi okna szersze; ostatnie kondygnacje obu członów korpusu – poddasza – nieco obniżone, oddzielone wydatnym gzymsem wspartym na konsolach. W I kondygnacji prostokątne witryny, częściowo wtórnie przekształcone.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: w poziomie przyziemia współczesna okładzina ceramiczna; zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: osie okienne w obrębie II-IV kondygnacji w układzie 2-2-1-2-2 ujęte tynkowymi ramami; w ich obrębie – pomiędzy kondygnacjami prostokątne płyciny zdobione kosztami kwiatów i obiegającą płycinę linią falistą taśmą; u zwieńczenia ram – dekoracja geometryczna – kostkowa; okna poddasza ujęte płytkami ramami.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: witryny, stolarka okienna współczesne; zachowana stolarka drzwi wejściowych (drzwi drewniane, jednoskrzydłowe, z nadświetlem; w skrzydle i nadświetlu romboidalne przeszklenia).

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykroj otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych lub nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Tadeusza Kościuszki 11

Obiekt ujęty w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Budynek mieszkalno-usługowy, mur., 3 ćw. XIX w. karczma z wyszynkiem, gruntowna przebudowa w pocz. XX w.; neoklasycyzm. Narożny, usytuowany kalenicowo w zabudowie zwartej północnej pierzei ul. T. Kościuszki, u zbiegu z ul. A. Mickiewicza, na spadku terenu w kierunku wschodnim.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła trójkondygnacyjnego budynku narożnego wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem dwuspadowym, z dwukondygnacyjnym poddaszem oraz facjatą na osi elewacji południowej.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu po wspólnie przeprowadzonym remoncie, bez widocznych uszkodzeń; ściany bez widocznych uszkodzeń, tynki elewacyjne w złym stanie – spękanie, odspojone, z ubytkami. Zachowana symetryczna kompozycja elewacji południowej – frontowej oraz wschodniej – bocznej; w I kondygnacji prostokątne witryny, częściowo wtórnie przekształcone.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: artykułujące elewacje pasy gzymsowe, lizeny oraz pionowe pasy.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana drewniana stolarka drzwi wejściowych dwuskrzydłowych, częściowo zachowana historyczna, drewniana stolarka okienna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Zalecany remont elewacji.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych lub nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Tadeusza Kościuszki 11a

Obiekt ujęty w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Oficyna., 1859 r.; neoklasycyzm. Dobudowana do elewacji tylnej budynku nr 11.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła trójkondygnacyjnego budynku narożnego wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem jednospadowym, z facjatą na osi elewacji wschodniej.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń; ściany bez widocznych uszkodzeń, tynki elewacyjne w złym stanie – spękanie, odspojone, z ubytkami. Zachowana symetryczna kompozycja elewacji wschodniej z wejściem w 5 osi, poprzedzonym zewnętrznymi schodami.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany wyrobiony w tynku skromny detal architektoniczny: artykułujące elewacje pasy gzymsowe, umieszczona

w konchowej wnęce, w szczycie figura Chrystusa oraz poniżej tabliczka z datą budowy i nazwiskiem jej właściciela.

- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana drewniana stolarka drzwi wejściowych dwuskrzydłowych, częściowo zachowana historyczna, drewniana stolarka okienna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Zalecany remont elewacji.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych lub nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

Ul. Książęca

Dawne nazwy ulicy: *Schlossbrücke*.

Ulica w południowej części śródmieścia, na wschód od zespołu zamkowego. Przebieg ulicy ukształtował się zapewne dopiero około poł. XIX wieku.

Stan zachowania historycznej substancji:

- Dobry.
- Obecnie zachowane są: historyczny przebieg ulicy, jej historyczna zabudowa i brukowana nawierzchnia.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania: przebieg ulicy, jej zabudowa i rodzaj nawierzchni.

ul. Książęca 1a

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, pocz. XX w., mur., historyzm. Narożna, zamyka kompozycyjnie rozwidlenie ulic Książęcej i A. Mickiewicza. Usytuowana kalenicowo w zabudowie północnej pierzei ul. Książęcej.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana rozczłonkowana bryła budynku podpiwniczonego, III-kondygnacyjnego z dodatkową kondygnacją poddasza, wzniesionego na rzucie nieregularnym, zbliżonym do litery „C”, nakrytego dachem mansardowym. Bryła budynku rozczłonkowana dwuosiowymi ryzalitami pozornymi, zakończonymi szczytami ujętymi spływami – dwoma zakończonymi trójkątnymi frontonami w elewacji południowej oraz jednym – zakończonym podniesionym, segmentowym naczółkiem w elewacji wschodniej.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne zawilgocone, tynki z ubytkami, osłabione, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 7-osiowej elewacji głównej budynku o regularnie rozmieszczonych osiach, z ryzalitami pozornymi w obrębie 2-3 oraz 6-7 osi oraz z wejściem do budynku w 1 osi.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacje w tynku fakturowym (współczesnym), zachowane gzymsy, trójkątny naczółek ponad wejściem do budynku.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: częściowo zachowana historyczna drewniana stolarka bez dekoracji.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła budynku, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Zalecany remont elewacji.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych historycznych wzorów (podziałów).

Ul. Stanisława Kunickiego

Dawne nazwy ulicy: *Kreutzstrasse*.

Zachowany do dzisiaj przebieg ulicy prowadzącej od północnego-wschodu do zbiegu z ul. Marsz. Józefa Piłsudskiego, al. Wyzwolenia i ul. A. Mickiewicza, przy pl. J. Tuwima widoczny jest już na XVIII-wiecznych planach miasta. Zabudowę wschodniego odcinka ulicy tworzą czynszowe kamienice z pocz. XX wieku.

Stan zachowania historycznej substancji:

- Dobry.
- Obecnie zachowane są: historyczny przebieg ulicy, jej historyczna zabudowa i brukowana nawierzchnia.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania: przebieg ulicy i jej zabudowa, rodzaj nawierzchni.

ul. Stanisława Kunickiego 3a

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kościół Adwentystów Dnia Siódmego, mur., 1. ćw. XX w., historyzm. Budynek wolnostojący, usytuowany w zabudowie zachodniej pierzei ul. S. Kunickiego, na spadku terenu w kierunku zachodnim.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła budynku parterowego, wzniesionego na planie wydłużonym, zbliżonym do prostokąta, nakrytego dachem dwuspadowym z sygnaturką.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Częściowo zachowana kompozycja elewacji – część otworów okiennych w południowej części budynku przemurowana.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacje tynkowane.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: wtórna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu z sygnaturką, zalecane przywrócenie pierwotnego układu otworów okiennych.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Stanisława Kunickiego 7

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., pocz. XX w., historyzm. Usytuowana kalenicowo w zabudowie zwartej zachodniej pierzei ul. S. Kunickiego, na spadku terenu w kierunku wschodnim.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła budynku podpiwniczonego, czterokondygnacyjnego z dodatkową, obniżoną kondygnacją poddasza, wzniesionego na planie trapezu, nakrytego dachem pulpitowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana symetryczna kompozycja 5-osiowej fasady z wejściem do budynku w 3 osi.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacje tynkowane, zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny fasady: gzymsy, opaski i obramienia okienne, spięte kluczem obramienie zamkniętego łukiem odcinkowym otworu wejścia.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowane oryginalne, drewniane drzwi wejściowe – dwuskrzydłowe, ramowo-płycinowe z górnymi płycinami przeszklonymi i przesłoniętymi kratą, częściowo zachowana historyczna, drewniana stolarka okienna z dekorowanymi słupkami.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Stanisława Kunickiego 8

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., pocz. XX w., historyzm. Usytuowana kalenicowo w zabudowie zwartej zachodniej pierzei ul. S. Kunickiego, na spadku terenu w kierunku wschodnim, u zbiegu z ul. J. Piłsudskiego.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła budynku podpiwniczonego, czterokondygnacyjnego z dodatkową, obniżoną kondygnacją poddasza, wzniesionego na planie trapezu, ze ściętym, 1-osiowym południowo-wschodnim narożem, nakrytego dachem pulpitowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne zawilgocone, tynki w złym stanie, uszkodzona attyka przesłaniająca dach. Zachowana kompozycja 5-osiowej fasady z wejściem do budynku w 3 osi.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacje tynkowane, w złym stanie zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny fasady: gzymsy, opaski i obramienia okienne, spięte kluczem obramienie otworu wejścia.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowane oryginalne, drewniane drzwi wejściowe – dwuskrzydłowe, ramowo-płycinowe z górnymi płycinami przeszklonymi i przesłoniętymi kratą, częściowo zachowana historyczna, drewniana stolarka okienna z dekorowanymi słupkami.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Zalecany remont elewacji.

- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

Ul. Bolesława Limanowskiego

Dawne nazwy ulicy: *Kirchhofstrasse, Sandstrasse, Georgi Dymitrowa*.

Obecna ulica B. Limanowskiego biegnie w miejscu starej drogi widocznej na planie miasta z 1811 r., prowadzącej z północy w stronę dawnego cmentarza oraz placu Kościelnego. U zbiegu ulic B. Limanowskiego i 1 Maja znajdował się rozległy cmentarz – obecnie w tym miejscu budynek szkolny, B. Limanowskiego 12 (zob. część opracowania dotycząca archeologii – stanowisko nr 43/16). Nazwę *Sandstrasse* ulica otrzymała w 1847 roku. Na terenach przyległych od zachodu do ulicy Limanowskiego rozwijały się od lat 20. XIX w. zakłady przemysłowe, w tym fabryka porcelany Carla Kristera.

Stan zachowania historycznej substancji:

- Dobry.
- Obecnie zachowane są: historyczny przebieg ulicy i jej historyczna zabudowa.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania: przebieg ulicy i jej zabudowa.

ul. Bolesława Limanowskiego 2

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Budynek mieszkalny, mur., lata 20.-30. XX w., modernizm. Usytuowany kalenicowo w zabudowie zwartej zachodniej pierzei ul. B. Limanowskiego, skrajny.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry; budynek współcześnie wyremontowany.
- Zachowana bryła budynku czterokondygnacyjnego, nakrytego dachem dwuspadowym, z lukarnami, nakrytymi dwuspadowymi daszkami.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana symetryczna kompozycja 9-osiowej fasady z wejściem do budynku w 2 osi i witrynami lokali handlowych w przyziemiu; elewacja szczytowa z uproszczoną dekoracją, w elewacji tylnej pionowy klatek schodowych w ryzalitach pozornych, zakończone trójkątnymi naczółkami.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu fasady: przyziemie opracowane w cegle, powyżej elewacje tynkowane, skrajne osie minimalnie cofnięte uskokiem, zachowane ceglany oraz wyrobiony w tynku detal architektoniczny fasady: w przyziemiu ceglana dekoracja pasowa oraz kostkowy gzyms, powyżej okna w prostych opaskach (trójdzielne okna skrajnych osi z wydatnymi nadprożami w formie odcinków gzymsu), gzymsy podokienne (skrajne osie bez gzymsu w poziomie okien II kondygnacji).
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka wtórna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Bolesława Limanowskiego 4

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ 1978

Kamienica, mur., XIX/XX w., historyzm. Usytuowana kalenicowo w zabudowie zwartej zachodniej pierzei ul. B. Limanowskiego.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła budynku podpiwniczonego, czterokondygnacyjnego, wzniesionego na planie zbliżonym do prostokąta, nakrytego dachem dwuspadowym; w stromej połaci ponad fasadą dwuosiowy szczyt oraz facjatkę nakryte daszkami w kształcie ostrosłupów.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń, tynki w złym stanie. Zachowana kompozycja 7-osiowej fasady z wejściem do budynku w 3 osi; 1-2 oś wyodrębniona lizenami, ponad nimi szczyt zamknięty segmentowym naczółkiem i ujęty kolistymi spływami. W I kondygnacji prostokątne witryny.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu fasady: elewacje tynkowane, w złym stanie zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny fasady: boniowanie przyziemia, lizeny, gzymsy, w tym konsolowy gzyms wieńczący, uszakowe, spięte kluczem obramienie otworu wejścia oraz otworów witryn lokali handlowych na parterze, spięte kluczami, profilowane opaski okien wyższych kondygnacji oraz obramienia w II i III kondygnacji z ozdobnymi nadokiennikami wspartymi na konsolkach: w formie odcinków gzymsów, trójkątne oraz segmentowe.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowane drewniane drzwi wejściowe – dwuskrzydłowe, ramowo-płycinowe, częściowo zachowana historyczna, drewniana stolarka okienna z dekorowanymi słupkami.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Zalecany remont elewacji.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Bolesława Limanowskiego 6

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ 1979

Kamienica, mur., pocz. XX w., historyzm. Usytuowana kalenicowo w zabudowie zwartej zachodniej pierzei ul. B. Limanowskiego.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry. Budynek współcześnie wyremontowany
- Zachowana bryła budynku podpiwniczonego, czterokondygnacyjnego, wzniesionego na planie zbliżonym do prostokąta, nakrytego dachem dwuspadowym; w stromej połaci ponad fasadą 1-osiowy szczyt oraz facjatkę nakryte daszkami pulpitowymi.

- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana symetryczna kompozycja 7-osiowej fasady z wejściem do budynku w 4 osi; w obrębie 2-3 oraz 5-6 osi w II-IV kondygnacji balkony o kutyh, wyprofilowanych balustradach; szczyt zamknięty trójkątnym naczółkiem. W I kondygnacji prostokątne witryny, częściowo wtórnie przekształcone.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu fasady: współczesna ceramiczna okładzina cokołu, płaszczyzna elewacji w przyziemiu gładko tynkowana (pierwotnie pasy boni), powyżej opracowana w cegle; zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny fasady: gzymsy i pasy tynkowe, zamknięte łukiem odcinkowym i spięte kluczem obramienie otwory wejścia, wolutowe wsporniki balkonów, opaski i obramienia okienne: rozbudowane, wspólne obramienia w 1, 4 i 7 osi II i III kondygnacji: z naczółkami segmentowymi i trójkątnym oraz płycinami podokiennymi z motywami rautowymi w górnych narożach.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowane drewniane drzwi wejściowe – dwuskrzydłowe z nadświetlem, ramowo-płycinowe z górnymi płycinami przeszklonymi i przesłoniętymi kratą z motywami kwiatowymi, częściowo zachowana historyczna, drewniana stolarka okienna z dekorowanymi słupkami.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny, stolarka.
- Zalecany remont elewacji.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych historycznych wzorów (podziałów).

ul. Bolesława Limanowskiego 7

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem 703/667/Wł decyzją z 25.05.1977.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ 1976

Kamienica, mur., k. XIX w., historyzm, neomanierizm. Usytuowana kalenicowo w zabudowie wschodniej pierzei ul. B. Limanowskiego, odsunięta w głąb posesji.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry. Budynek współcześnie wyremontowany
- Zachowana bryła budynku podpiwniczonego, czterokondygnacyjnego, wzniesionego na planie zbliżonym do prostokąta, nakrytego dachem dwuspadowym; w stromej połaci ponad fasadą 1-osiowy szczyt oraz facjatkę nakryte daszkami ostrosłupowymi.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 5-osiowej fasady; w obrębie 1 oraz 5 osi ryzality pozorne; ryzalit w 1 osi zakończony szczytem zamkniętym trójkątnym naczółkiem, ujętym wolutowymi spływami, obeliskami i kulami, w II kondygnacji z wykuszem zakończonym tarasem, wejście do budynku w 5 osi.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu fasady: płaszczyzna elewacji w przyziemiu tynkowana (pasy boni), powyżej opracowana w cegle; zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: gzymsy, w tym konsolowy gzyms wieńczący, pasy tynkowe, uszakowe opaski i obramienia okienne: w II kondygnacji oraz w III kondygnacji, ponad tarasem: z naczółkami półokrągłymi i trójkątnym oraz płycinami podokiennymi;

portal wejścia do budynku: otwór ujęty kanelowanymi pilastrami jońskimi, powyżej tryglify dźwigające przerwany naczółek o wolutowych zawinięciach pośrodku; w naczółku kartusz z girlandami laurowymi i wstęgami podtrzymywany przez półleżące na naczółku półnagie anioły, na osi – ponad kartuszem główka anielska. Elewacje boczna i tylna bez dekoracji.

- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowane drewniane drzwi wejściowe – dwuskrzydłowe z nadświetlem, ramowo-płycinowe z górnymi płycinami aedikulowymi, przeszklonymi, w dolnych płycinach rauty (dekoracja snycerska drzwi z ubytkami), stolarka okienna wtórna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny, stolarka.
- Zalecany remont stolarki drzwi wejściowych.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych historycznych wzorów (podziałów).

ul. Bolesława Limanowskiego 9

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Żeńska Szkoła Średnia i Realna (*Höhere Töchter Schule*), po 1945 r. m.in. siedziba szkoły podstawowej, obecnie Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Wałbrzychu, mur., k. XIX w., historyzm. Budynek usytuowany w zabudowie wschodniej pierzei ul. B. Limanowskiego.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry. Budynek współcześnie wyremontowany
- Zachowana rozczłonkowana bryła budynku podpiwniczonego, trój- i dwukondygnacyjnego, wzniesionego na planie zbliżonym do prostokąta z północnym aneksem zlicowanym z fasadą, nakrytego dachem pulpitowym przesłoniętym attyką.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja elewacji o regularnie rozmieszczonych osiach; fasada symetryczna z ryzalitem pozornym i wejściem głównym w środkowej osi.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu fasady: płaszczyzny elewacji opracowane w cegle; zachowany ceglany detal architektoniczny: gzymsy, w tym konsolowy gzyms wieńczący, spięte kluczami obramienia odcinkowo zamkniętych okien.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka wtórna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny, stolarka.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych historycznych wzorów (podziałów).

ul. Bolesława Limanowskiego 10

Budynki ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ 1979, 1998

Budynek przemysłowo-biurowy i hala fabryczno-magazynowa *Fabryki Porcelany "Krzysztof"* w Wałbrzychu. Jako rok początku działalności fabryki porcelany *"Krzysztof"* Carla Kristera uznaje się rok 1831. W 1921 roku fabryka stała się częścią dużego bawarskiego przedsiębiorstwa *Philip Rosenthal Krister Porzellan Manufaktur Ag.* W 1945 r. zakład upaństwowiono i zmieniono nazwę na *Państwową Fabrykę Porcelany Krister*, a następnie *Porcelana Stołowa Krzysztof*; w latach 1990-93 zakład sprywatyzowano i odtąd nosi nazwę *Fabryka Porcelany "Krzysztof" S.A.* Kompleks fabryki zajmuje rozległy teren w zachodniej części śródmieścia, pomiędzy ulicami: B. Limanowskiego, gen. J. Zajączka, A. Wajdy, R. Traugutta; zabytkowe budynki usytuowane są w południowej pierzei ul. gen. J. Zajączka. Klasycystyczna wieża zegarowa stanowi dominantę architektoniczną wschodniej części śródmieścia.

Budynek przemysłowo-biurowy, mur., ok. 1830 r., rozbudowany o wieżę w 1850 r. i wschodnią klatkę schodową ok. 1930 r., klasycyzm.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry. Budynek współcześnie wyremontowany
- Zachowana rozczłonkowana bryła budynku szeregowego, niepodpiwniczonego, trójkondygnacyjnego, dwuskrzydłowego, wzniesionego na planie zbliżonym do prostokąta, z załamaniem, z elewacją frontową od strony zakładu, nakrytego dachem kalenicowym, dwuspadowym z lukarnami powiekowymi.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja elewacji o regularnie rozmieszczonych osiach; na kalenicy dachu dwukondygnacyjna wieżyczka na planie kwadratu, w górnej kondygnacji naroża artykułowane zdwojonymi pilastrami oraz tarcze zegarowe, wieżyczka zwieńczona belwederkiem na planie ośmiokąta nakrytym drewnianą półkopałą i zwieńczonym metalową iglicą.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu fasady: cokół w ceramicznej okładzinie, elewacja gładko tynkowana.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka wtórna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

Hala fabryczno-magazynowa, mur., ok. 1830 r., klasycyzm.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry. Budynek współcześnie wyremontowany
- Zachowana bryła budynku szeregowego, niepodpiwniczonego, trójkondygnacyjnego, wzniesionego na planie prostokąta, z elewacją frontową od strony zakładu, nakrytego kalenicowym dachem dwuspadowym z lukarnami powiekowymi.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja elewacji o regularnie rozmieszczonych osiach, w fasadzie ryzality pozorne z trójkątnymi szczytami.

- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu fasady: cokół w ceramicznej okładzinie, elewacja gładko tynkowana.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka wtórna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Bolesława Limanowskiego 12

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Szkoła katolicka dla dziewcząt (*Höhere Töchtereschule*), po 1945 r. budynek pełnił funkcje szkolne, obecnie Publiczna Szkoła Podstawowa nr 1 w Wałbrzychu, mur., 1911-12, modernizm. Gmach wzniesiony pod nadzorem Miejskiego Urzędu Budowlanego, kierowanego przez Ottona Roggego, według przekształconego projektu architekta H. Strumpffa z Wrocławia. Oddany do użytku 14.08.1912 roku. Kompleks szkoły zajmuje rozległą parcelę u zbiegu ulic B. Limanowskiego i ul. 1 Maja, w miejscu dawnego cmentarza (zob. część opracowania dot. archeologii).

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana rozcłonkowana bryła budynku podpiwniczonego, trójkondygnacyjnego, wzniesionego na rzucie litery „L”, nakrytego dachem wielospadowym (główny korpus nakryty dachem czterospadowym przenikającym się z łamanym dachem szczytów o kalenicy prostopadłej do kalenicy korpusu).
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja elewacji; 16-osiowa fasada z 6-osiowym ryzalitem na osi zakończonym trójkondygnacyjnym szczytem, nakrytym dachem łamanym (analogiczny szczyt w elewacji zachodniej) i wejściem głównym w obrębie jego 1-3 osi; osie ryzalitu w II-III kondygnacji artykułowane kolumnami jońskimi wielkiego porządku (w narożach ryzalitu kolumny zdwojone), dźwigającymi wydatny gzyms dekorowany pasem ornamentu kostkowego, pomiędzy kolumnami tralkowa balustrada. W elewacji południowej wykusz.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacje na kamiennym, rustykalnym cokole, powyżej tynkowane; zachowany detal architektoniczny fasady: boniowanie w poziomie przyziemia, gzymsy, płyciny wokół okien w I kondygnacji szczytu; otwór wejścia głównego ze stałym nadświetlem, zamknięty łukiem pełnym, ujęty boniowaniem, ościeża w formie pilastrów, na których ustawione wykonane w rzeźbie półpełnej pary uczących się dzieci; przy wejściu głównym tynkowy kartusz.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: drzwi wejściowe dwuskrzydłowe, ramowo-płycinowe, stolarka okienna wtórna.
- Zachowana reprezentacyjna, 3-biegowa klatka schodowa wokół kwadratowej duszy, poprzedzona kolumnadą dorycką. W skrzydle południowym aula kryta kolebką z lunetami.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny, stolarka.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych historycznych wzorów (podziałów).
- Do zachowania oryginalny układ wnętrz.

ul. Bolesława Limanowskiego 13

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Budynek użyteczności publicznej (prawdopodobnie szalet), obecnie Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Wałbrzychu, lata 20.-30. XX w.(?), neoklasycyzm. Budowla stanowi obecnie południową część budynku nr 13 usytuowanego we wschodniej pierzei ul. B. Limanowskiego.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Budynek po kapitalnym remoncie.
- Stan zachowania rzutu i bryły: częściowo zachowana bryła budynku wybudowanego na planie prostokąta z kolumnowym portykiem od południa, zmieniona (obniżona) forma czterospadowego dachu.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń, tynki uszkodzone; zachowane jońskie kolumny wspierające podcień.
- Elewacje tynkowane.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, elementy wykończenia i detalu.

Ul. Lubelska

Dawne nazwy ulicy: *Salzbrunnen Weg*.

Ulica Lubelska położona jest w północnej części śródmieścia, przy ulicy luźna zabudowa.

Stan zachowania historycznej substancji:

- Dobry.
- Obecnie zachowane są: historyczny przebieg ulicy i częściowo jej historyczna zabudowa.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania: przebieg ulicy i jej historyczną zabudowę.

ul. Lubelska 1

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Siedziba Dolnośląskiego Towarzystwa Górniczego w Wałbrzychu (*Niederschlesische Bergbau A.G. Waldenburg (Nibag)*), obecnie budynek usługowy, mur., pocz. XX w., historyzm. Budynek usytuowany w zabudowie zachodniej pierzei ul. Lubelskiej.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana rozczłonkowana bryła budynku podpiwniczonego, dwukondygnacyjnego, wzniesionego na planie litery „C”; skrzydło wschodnie rozczłonkowane ryzalitami pozornymi, nakryte dachem dwuspadowym, pozostałe skrzydła nakryte dachem wielospadowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń, tynki w złym stanie, z ubytkami, odnowiona elewacja wschodnia i południowa skrzydła wschodniego. Zachowana kompozycja wieloosiowych elewacji o regularnie rozmieszczonych osiach, artykułowane gzymsami; w przyziemiu skrzydła wschodniego współczesne witryny.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu fasady: elewacje tynkowane, zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: gzymsy, opaski i zróżnicowane obramienia okienne.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: częściowo zachowana drewniana stolarka drzwiowa i okienna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Zalecany remont elewacji.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych historycznych wzorów (podziałów).

ul. Lubelska 1a

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Budynek mieszkalny, mur., szach., pocz. XX w., historyzm. Budynek usytuowany w głębi posesji, w zabudowie zachodniej pierzei ul. Lubelskiej.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Zły.
- Zachowana dwuczłonowa bryła budynku, jednokondygnacyjnego z poddaszem użytkowym, wzniesionego na planie prostokąta z ryzalitem w elewacji północnej, nakrytego dachami mansardowymi o prostopadłych kalenicach.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne bez widocznych uszkodzeń, tynki w złym stanie, z ubytkami, konstrukcja dachu osłabiona, ceramiczne pokrycie dachu nieszczelne. Częściowo zachowana kompozycja elewacji: południowa z bramami garażowymi i wejściem do budynku, poddasze i szczyt części wschodniej w konstrukcji szachulcowej.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu fasady: elewacje tynkowane, bez detalu.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: częściowo zachowana drewniana stolarka drzwiowa i okienna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów.
- Zalecany remont budynku.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych historycznych wzorów (podziałów).

Pl. Magistracki

Dawne nazwy placu: *Kaiser Wilhelm Platz*, *pl. Wolności*, *pl. Obrońców Stalingradu*.

Na najstarszym planie miasta z 1738 r. oraz na perspektywicznym rysunku F.B. Wernhera z ok. 1750 r. widać, że ówczesne miasto ograniczało się do rynku i wychodzących od niego 7 ulic. Na planie z 1811 r. w miejscu obecnego placu Magistrackiego widoczna jest obsadzona drzewami rozległa parcela nr 22, której kształt przypomina zarys dzisiejszego placu.

Plan miasta z 1863 r. obrazuje kolejny etap rozwoju przestrzennego placu. Wyznaczone są już pierzeje, plac jest obsadzony obrzeżnie drzewami. Widoczna jest już nowa budowla ratuszowa (wzniesiona w latach 1855-57 według projektu wrocławskiego architekta Hermana Friedricha Wäsermanna), usytuowana w północno-wschodniej pierzei placu, powyżej skarpy terenowej – zagospodarowanej w formie skweru, pierwotnie z tarasowym ogrodem urządzonym w latach 1855-57; widoczny jest również serpentynowy przebieg ul. Mikołaja Kopernika.

Na kolejnym planie miasta z 1885 r. widoczne są już częściowo zabudowane pierzeje placu oraz zabudowane tereny na północny zachód od placu.

Na planie Wałbrzycha z 1910 r. zaznaczono centralnie na placu (*Kaiser Wilhelm Platz*) fontannę, przy północno-zachodniej pierzei, pośrodku, pomnik króla Prus i cesarza Niemiec Wilhelma I Hohenzollerna (odsłonięty w 1893 r.), po przeciwnej stronie placu – centralnie przed południowo-wschodnią pierzeją – pomnik kanclerza Niemiec Ottona von Bismarcka. Pomniki zlikwidowano w 1920 r., ponownie ustawiono w 1933 r. – w 1945 r. zostały ostatecznie zniszczone. Takie urządzenie placu widoczne jest na licznych widokach, zdjęciach i pocztówkach z tego okresu – zarówno sprzed – jak i po rozbudowie gmachu ratusza (w latach 1903-04 wg projektu wrocławskiego architekta Karla Grossera z użyciem form neogotyckich). Ośmioboczna fontanna otoczona była balustradką, pomniki – również, plac ocieniało rzędowe obsadzenie drzewami i dokoła fontanny. Około 1910 r. powierzchnię placu urozmaicały liczne klomby. Na pocztówce z ok. 1917 r. widoczna jest altana.

Zabudowę placu tworzą kamienice i obiekty użyteczności publicznej w zwartych pierzejach, z wyróżniającym się w południowo-zachodniej pierzei gmachem banku rzeszy *Reichsbank*, obecnie siedzibą Prokuratury Rejonowej w Wałbrzychu z 1904 roku. Reliktem starszej zabudowy może być budynek nr 9, którego linia fasady przebiega ukośnie względem linii zabudowy pierzei.

W czasie II wojny światowej na placu urządzono basen przeciwpożarowy. W 1945 r. plac otrzymał nazwę placu Wolności. Projekt jego przebudowy wykonał naczelnik wydziału technicznego – Jan Duda. Prace porządkowe prowadzono w latach 1945-46. Zasypano dół po basenie, pośrodku placu zbudowano fontannę, nasadzono drzewa i krzewy, chodniki wyłożono płytami betonowymi. Plac zmodernizowano w 2014 r., przeprowadzono: rozbiórkę nawierzchni i małej architektury, przebudowę nawierzchni jezdnych, budowę i remont schodów terenowych, przebudowę oświetlenia i wykonanie iluminacji budynku ratusza i prokuratury, wykonanie nowej fontanny w centralnej części placu, wykonanie stacji meteorologicznej, wycinkę, przesadzenie i nasadzenia drzew i krzewów, wykonanie ogrodzenia terenów z zakomponowaną roślinnością, wymianę ławek parkowych i koszy na śmieci.

Stan zachowania historycznej substancji:

- Dobry.
- Obecnie zachowane są: historyczny układ placu i jego historyczna zabudowa.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania: układ placu i jego zabudowa, zieleń, nawierzchnie brukowane.

pl. Magistracki 1

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem 695/658/Wł decyzją z 25.05.1977.

Do rejestru zabytków wpisane elementy wyposażenia ratusza: witraże znajdujące się na klatce schodowej oraz w sali reprezentacyjnej, nr rejestru B/1707/318/1-2 decyzja z 02.02.1971.

WEZ 1976

Ratusz, mur.; pierwotny ratusz, grożący zawaleniem z powodu szkód górniczych, usytuowany pośrodku Rynku zburzono w 1853 r., obecny budynek wzniesiony został w latach 1855-57 według projektu wrocławskiego architekta Hermanna Friedricha Wäsermanna, rozbudowany w latach 1903-04 wg projektu również wrocławskiego architekta Karla Grossera z użyciem form neogotyckich. Remontowany w latach 1953 oraz 1975-76 (m.in. zmiana tynków zewnętrznych). Historyzm, neogotyck. Wolnostojący gmach ratusza usytuowany jest w północno-wschodniej pierzei pl. Magistrackiego, powyżej skarpy terenowej – obecnie zagospodarowanej w formie skweru, pierwotnie z tarasowym ogrodem urządzonym w latach 1855-57. W przyziemiu ratusza mieściła się restauracja *Zum Ratskeller*.

Podczas budowy w l. 1855-57 i przy rozbudowie w l. 1903-04 przy ratuszu powstały artystycznie kształtowane - mur oporowy, schody, balustrady.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana rozczłonkowana bryła i plan gmachu ratusza ukształtowany podczas rozbudowy mającej miejsce na pocz. XX w.: budynek podpiwniczony, założony na rzucie prostokąta, z dwoma prostokątnymi, symetrycznymi ryzalitami w elewacji tylnej oraz z dwoma trójbocznymi ryzalitami wieżowymi w fasadzie; część centralna (powstała w latach 1855-57) trójkondygnacyjna, nakryta dachem dwuspadowym w części frontowej oraz czterospadowym z sygnaturką ponad częścią tylną, od frontu ujęta dwiema oktogonalnymi wieżyczkami zwieńczonymi również ośmiobocznymi hełmami; części boczne (z czasu rozbudowy w latach 1903-04) dwukondygnacyjne z wykuszami w zewnętrznych narożach, nakryte dachami dwuspadowymi.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu, hełmów oraz zadaszeń wykuszy bez widocznych uszkodzeń. Zachowana symetryczna kompozycja fasady z trzema schodkowymi szczytami w części środkowej, z głównym wejściem poprzedzonym biegiem zewnętrznych schodów i podestem na osi, ponad którym wsparty na konsolach wykusz, stanowiący osłonę wejścia; rytm oraz kształt otworów okiennych (w skrzydle głównym w III kondygnacji okna sali posiedzeń większe, zamknięte łukiem ostrym). Zachowana kompozycja elewacji bocznych z trójkątnymi szczytami
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: przypory, kamienny oraz zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: kamienna okładzina cokołu oraz powierzchni ścian narożnych wykuszy, gzymsy, w tym arkadkowe gzymsy koronujące w skrzydłach bocznych, obramienie głównego wejścia, kamienne, uszakowe obramienia okienne, profilowane opaski, trójkątne naczółki, płycina z dekoracją maswerkową w wykuszu ponad wejściem głównym, tarcze herbowe i zegar z oryginalnym mechanizmem w środkowym szczycie.

- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowane dwuskrzydłowe, ramowo-płycinowe drzwi wejścia głównego z dolnymi płycinami dekorowanymi maswerkiem oraz górnymi przeszkłonymi i przesłoniętymi kratą; częściowo zachowana stolarka okienna oryginalna, stolarka wtórna wzorowana na formach historycznych.
- Stan zachowania ogrodzenia: zachowany mur oporowy skarpy, schody przy elewacji północno-zachodniej, ogrodzenie i balustrady.
- Zachowany trójtraktowy układ wnętrz, sklepienia korytarzy; umieszczona w tylnym trakcie, centralnie, wsparta na granitowych kolumnach trójbiegowa, kamienna klatka schodowa z kwadratową duszą. W nadprożu drzwi sali posiedzeń zachowany herb miasta i data 1904. W oknach klatki schodowej i sali posiedzeń zachowane witraże o motywach heraldycznych i roślinnych.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, elementy wykończenia i detalu, oryginalna stolarka.
- Do zachowania historyczna aranżacja otoczenia ratusza, kamienny mur oporowy z żeliwną balustradą od strony ul. M. Kopernika.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych wzorów.
- Do zachowania zabytkowe wnętrza.

pl. Magistracki 1

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Szalet miejski w zespole ratusza, mur., wzniesiony równolegle z budową ratusza w latach 1903-04 na pocz. XX w. wg projektu wrocławskiego architekta K. Grossera; historyzm, neogotyck. Budynek o niewielkiej kubaturze, wolnostojący, usytuowany na tyłach ratusza, przy linii ul. M. Kopernika.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry. Budynek po kapitalnym remoncie.
- Stan zachowania rzutu i bryły: zachowana rozczłonkowana bryła szaletu wybudowanego na planie zbliżonym do prostokąta, z ryzalitami, cylindryczną wieżyczką, nakrytego dwuspadowymi daszkami z sygnaturką na kalenicy.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: okładzina ceglana elewacji w kolorze białym, kamienny cokół.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, elementy wykończenia i detalu.

pl. Magistracki 3

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem 704/726/Wł decyzją z 16.03.1979 oraz decyzją nr 994/2006 z 21.09.2006 (decyzja doprecyzowuje określenie funkcji budynku oraz adres).

WEZ 1978

Kamienica, obecnie siedziba Cechu Rzemiosł Różnych i Małej Przedsiębiorczości w Wałbrzychu, mur., ok. 1875 r., remont pomieszczeń w 1976 r., remont kapitalny budynku w latach 1983-85; historyzm. Jest to budynek narożny, zamykający od północy zwartą zabudowę północno-zachodniej pierzei pl. Magistrackiego, u wylotu ul. R. Dmowskiego, na terenie lekko opadającym w kierunku północnym.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry. Elewacje współcześnie remontowane.
- Zachowana bryła wysoko podpiwniczonego, trójkondygnacyjnego budynku narożnego wzniesionego na planie zbliżonym prostokąta, nakrytego częściowo dachem dwuspadowym i dachem pulpitowym, z dwukondygnacyjnymi pseudowykuszeniami w elewacjach północno-wschodniej i południowo-wschodniej oraz ściętym narożem wschodnim z balkonem w II kondygnacji.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja elewacji z dwuosiowymi pseudowykuszeniami w poziomie II i III kondygnacji, zamkniętymi trójkątnymi naczółkami oraz wejściem głównym poprzedzonym schodami zewnętrznymi w 1 osi w elewacji południowo-wschodniej.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany kamienny cokół budynku, wyrobiony w tynku detal architektoniczny: pasy gzymsowe, prostokątne płyciny podokienne, zdobione liśćmi akantu konsole wspierające pseudowykusze; zachowana metalowa balustrada balkonu w II kondygnacji ściętego naroża.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana stolarka drzwi wejściowych dwuskrzydłowych z przeszklonymi płycinami przesłoniętymi metalową kratką oraz dekoracją snycerską, częściowo zachowana historyczna, drewniana stolarka okienna bez dekoracji.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, elementy wykończenia i detalu, stolarka.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych lub nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

pl. Magistracki 3a

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., ok. 1915 r.; neobarok. Usytuowana w zabudowie zwartej północno-zachodniej pierzei pl. Magistrackiego.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry. Fasada współcześnie remontowana. Przekształcone witryny oraz partia wejścia w fasadzie
- Zachowana bryła budynku czterokondygnacyjnego, wzniesionego na planie zbliżonym do prostokąta, z oficyną, nakrytego dachem dwuspadowym z naczółkami w częściach bocznych oraz czterospadowym ponad wyniesioną o 1 kondygnację czteroosiową partią centralną, z dwoma symetrycznie umieszczonymi, trójkondygnacyjnymi, trójbocznie wysuniętymi wykuszami nakrytymi daszkami wielospadowymi w fasadzie, ponad przyziemiem. Oficyna na rzucie trapezu dobudowana do elewacji tylnej.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana symetryczna kompozycja 6-osiowej fasady z wykuszami w 2 i 5 osi oraz czteroosiową facjatą na osi; w przyziemiu witryny, wejście do budynku w 6 osi.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu fasady: cokół z współczesną ceramiczną okładziną, powyżej fasada tynkowana; zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: gzymsy, ramowa artykulacja elewacji (pasy tynkowe, lizeny, pilastry jońskie).
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych wtórna, częściowo zachowana historyczna, drewniana stolarka okienna bez dekoracji.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

pl. Magistracki 5a

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ 1979

Kamienica, mur., ok. 1890 r.; historyzm z elementami neorenesansu. Usytuowana kalenicowo w zwartej zabudowie południowo-zachodniej pierzei pl. Magistrackiego. Zgodnie z informacjami zawartymi w dokumentacji konserwatorskiej w elewacji tylnej, na wys. ok. 1.5 m znajduje się wtórnie wmurowany zwornik z datą 1788.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry. Fasada współcześnie remontowana.
- Zachowana zwarta bryła budynku podpiwniczonego, czterokondygnacyjnego, z dodatkową, obniżoną kondygnacją poddasza, wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem pulpitowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana asymetryczna kompozycja pięcioosiowej fasady z wejściem do budynku w 1 osi; w I kondygnacji prostokątne witryny, częściowo wtórnie przekształcone.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: lico elewacji ponad przyziemiem opracowane w czerwonej cegle oraz boniowanie w obrębie 1 oraz 4-5 osi I piętra; zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny, a zwłaszcza elementy tworzące ramowy podział fasady o osiach okiennych w układzie 1-2-2: pionowe pasy boni w przyziemiu, pilastry o żłobkowanych trzonach w IV kondygnacji oraz lizeny w po-

ziomie poddasza; gzymsy podokienne (w tym gzyms podokienny w II kondygnacji wsparty na niskich pilastrach o żłobkowanych trzonach) oraz wyładowany gzyms wieńczący wsparty na konsolkach dekorowanych ornamentem cekinowym; obramienia otworów okiennych – profilowane opaski, w 1 oraz 4-5 osi II kondygnacji obramienia okienne z naczółkami segmentowymi, powyżej – z naczółkami trójkątnymi; pozostałe okna II-IV kondygnacji z naczółkami w postaci odcinków gzymsów.

- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana stolarka drzwi wejściowych (drzwi drewniane, jednoskrzydłowe z nadświetlem, ramowo-płycinowe, dekorowane motywem rombu ułożonego z listew; częściowo zachowana historyczna, drewniana stolarka okienna z dekorowanymi słupkami.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych historycznych wzorów (podziałów).

pl. Magistracki 6

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem A/4639/1565/Wł decyzją z 30.04.1997.

WEZ 1979, 1997

Kamienica, mur., ok. 1890 r.; historyzm z elementami neogotyku, neorenesansu i neomanieryzmu. Po 1900 r. dobudowano pion sanitarny przy elewacji tylnej; w latach 30. XX w. kamienicę zamieszkiwał zegarmistrz; w okresie powojennym budynek był remontowany – w latach 70. i 80. XX w. przeprowadzono remonty elewacji frontowej, w 1991 przeprowadzono prace dekarsko-blacharskie oraz pokryto dach blachą. Budynek usytuowany jest kalenicowo w zwartej zabudowie południowo-zachodniej pierzei pl. Magistrackiego, na niewielkim spadku terenu; linia elewacji głównej stanowi przedłużenie linii zabudowy południowo-zachodniej pierzei ul. J. Słowackiego. Na tyłach kamienicy wąskie podwórko.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry. Fasada współcześnie remontowana.
- Zachowana bryła budynku częściowo podpiwniczonego, trójkondygnacyjnego z mieszkalną kondygnacją strychową, wzniesionego na nieregularnym obrysie, na rzucie zbliżonym do kwadratu ze ściętym wschodnim narożnikiem, krytego dachem mansardowym z lukarnami (pokrycie z blachy); ponad wschodnim, ściętym narożem jednokondygnacyjna mansarda w formie wieży, kryta czterospadowym hełmem (w kształcie ściętego ostrosłupa) dekorowanym stalowym grzebieniem (ażurowa korona żeliwna).
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana asymetryczna kompozycja 5-osiowej fasady z witrynami lokali handlowych w przyziemiu, w obrębie ściętego narożnika 1 oś okienna.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu fasady: współcześnie opracowany rustykalny cokół, zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: pas gzymsowy podokienny w III kondygnacji oraz gzyms wieńczący z fryzem dekorowanym naprzemiennie prostokątnymi oraz okrągłymi płycinami; zachowana profilowana opaska wokół otworu wejściowego oraz obramienia okienne: uszakowe, profilowane opaski spięte kłińcami w III kondygnacji oraz uzupełnione o trójkątne, wyłamane w narożach i proste

naczółki wsparte na konsolkach, pomiędzy którymi prostokątne ramy. Ponad wejściem głównym znajduje się rama tynkowa w kształcie prostokąta z wcięciami narożnymi (zgodnie z dokumentacją konserwatorską jeszcze w latach 70. ubiegłego stulecia ponad wejściem znajdowała się kamienna płyta z inicjałami *HR*. Elewacja tylna bez cech stylowych.

- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana stolarka drzwi wejściowych: drzwi wejściowe drewniane, ramowo-płycinowe, dwuskrzydłowe, z przeszklonym nadświetlem; stolarka okienna wtórna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych historycznych wzorów (podziałów).

pl. Magistracki 7

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem A/4640/1555/Wł decyzją z 13.03.1997.

WEZ 1978

Siedziba filii banku Rzeszy *Reichsbank*, obecnie Prokuratura Rejonowa w Wałbrzychu, mur., 1904 r., proj. P. Resner z Wałbrzycha, 1962 r. – remont pomieszczeń; historyzm nawiązujący do form renesansu północnego. Narożny, zamykający od południa południowo-zachodnią pierzeję zwartej zabudowy pl. Magistrackiego.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła budynku podpiwniczonego, dwukondygnacyjnego z częściowo użytkowym poddaszem, którego korpus wzniesiony został na planie prostokąta, nakrytego dachem dwuspadowym w układzie kalenicowym, z pokryciem łupkiem naturalnym; od południowego wschodu – dwukondygnacyjny aneks (pierwotnie w przyziemiu otwarty portyk, obecnie przeszklony; na piętrze pierwotnie otwarta galeria, obecnie od południowego wschodu arkady zamurowane, w krótszych ścianach arkady przeszklone) mieszczący hol, nakryty dachem cebulastym; fasada zwieńczona wysokim szczytem schodkowym zdobionym spływami wolutowymi, motywami kul oraz lizenami. Południowo-wschodni szczyt budynku zwieńczony schodkowo. W elewacji tylnej ryzalit oraz wsparty na krokwiniach balkon w II kondygnacji.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja elewacji – fasada dwuczłonowa: w części południowo-wschodniej – jednoosiowej – II-kondygnacyjny aneks (portyk) z wejściem do budynku; pozostałą część fasady charakteryzuje dążenie do symetrii: symetrycznie ukształtowane zwieńczenie w postaci szczytu, na osi – trójkątny wykusz nakryty cebulastym dachem. Okna wysokiego parteru szerokie, zamknięte łukiem pełnym, okna piętra – mniejsze – prostokątne.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: opracowany w kamiennych ciosach cokół budynku (poziom piwnic i parteru), naroża budynku oraz szczyty; zachowany piaskowcowy detal architektoniczny: obramienie arkady wejścia do wnętrza aneksu z motywem głowy wilka w kluczu, dekoracja obramień okiennych, dekoracja wykusa

- podokienne płyciny z motywem kartuszy, wspornik zdobiony maską ludzką, dekoracja ornamentalna.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych oraz okienna współczesna.
- Zachowany układ wewnątrz: sień i korytarze nakryte sklepieniem odcinkowym z profilowanymi szwami.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według historycznych wzorów (podziałów).

pl. Magistracki 8

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem A/4645/1426/Wł decyzją z 27.02.1995.

WEZ 1994

Kamienica z winiarnią, mur., ok. 1880 r., w latach 90. XX w. remontowana, wnętrza parteru i piwnice zaadaptowane na restaurację; neoklasycyzm. Narożny, zamykający od południa południowo-wschodnią pierzeję zwartej zabudowy pl. Magistrackiego, usytuowany w linii zabudowy wschodniej pierzei ul. Gdańskiej, na terenie opadającym w kierunku wschodnim. Wzdłuż elewacji wschodniej wąski wjazd prowadzący na podwórze gospodarcze należące do kamienicy

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła dwuskrzydłowego, wzniesionego na planie zbliżonym do litery „V”, trójkondygnacyjnego budynku narożnego; piwnice w części dwukondygnacyjne, skrzydła nakryte dachami dwuspadowymi o niskiej strzałce z pokryciem z papy; przy elewacji wschodniej skrzydła zachodniego ryzalit mieszczący klatkę schodową.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja elewacji. Elewacja główna od ul. Gdańskiej - zachodnia, niesymetryczna, sześćoosiowa z ryzalitem pozornym w obrębie 1-2 osi oraz dwuosiowym pseudowykuszem w obrębie II-III kondygnacji pseudoryzalitu; wejście do budynku w 3 osi; wejście do restauracji w skrajnej, południowej osi. Elewacja od strony pl. Magistrackiego – północno-zachodnia, symetryczna (na spadku terenu), siedmioosiowa z analogicznie ukształtowanymi ryzalitami pozornymi w obrębie 1-2 oraz 6-7 osi oraz dwuosiowymi pseudowykuszeniami w obrębie II-III kondygnacji pseudoryzalitu.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany cokół z cementowych płytek imitujących rustykę oraz detal architektoniczny: boniowanie partii przyziemia oraz płytsze bonia w pozostałych płaszczyznach elewacji, gzymsy, w tym mocno rozbudowany, kostkowy gzyms wieńczący z fryzem, w którym – pomiędzy okrągłymi okienkami poddasza – dekoracja złożona z masek oraz wici i owoców winnego grona; pseudowykusze wsparte na kanelowanych wspornikach, w II kondygnacji okna ujęte pilastrami, okna w III kondygnacji – w zamkniętych łukiem arkadach (w płycinach podokiennych motywy gałęzi winogron, w przyłuczach rozetki); otwory drzwiowe w profi-

lowanych opaskach ujęte klińcowo zakomponowanymi boniami; okna w profilowanych opaskach.

- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana historyczna drewniana stolarka drzwi wejściowych dwuskrzydłowych, ramowo-płycinowych z półkolistym nadświetlem z secesyjnym witrażem przedstawiającym opartą o bezułek postać unoszącą kielich; stolarka okienna wtórna.
- Zachowany układ wnętrz z salami restauracyjnymi.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny, zabytkowe wnętrza.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według historycznych wzorów (podziałów).

pl. Magistracki 9

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ 1997

Kamienica, mur., 3. ćw. XIX w., 4. ćw. XIX w.; historyzm. Usytuowana kalenicowo po południowo-wschodniej stronie pl. Magistrackiego, ukośnie w stosunku do pierzei placu.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła czterokondygnacyjnego budynku wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem pulpitowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja elewacji północnej i zachodniej o w miarę regularnie rozmieszczonych osiach okiennych.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: gzymsy, opaski okienne, nadokienniki w postaci odcinków gzymsu wspartych na konsolkach ponad oknami II kondygnacji.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych i okienna wtórna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według historycznych wzorów (podziałów).

pl. Magistracki 10

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem A/4642/1641/Wł decyzją z 23.12.1998.

WEZ 1998

Kamienica, mur., 3. ćw. XIX w.; historyzm z elementami neorenesansu. Usytuowana w zabudowie zwartej północno-wschodniej pierzei pl. Magistrackiego, przy wylocie ul. H. Sienkie-

wicza, wysunięta o 1 oś przed linię zabudowy ulicy. Do elewacji tylnej przylega trójkondygnacyjna oficyna.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła budynku podpiwniczonego, trójkondygnacyjnego z dodatkową obniżoną kondygnacją poddasza (w trakcie tylnym czterokondygnacyjna, co wynika ze spadku terenu), kalenicowego, wzniesionego na planie zbliżonym do trapezu, nakrytego dachem dwuspadowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja trójosiowej fasady z wejściem do kamienicy w środkowej osi, z jednoosiowym ryzalitem pozornym w skrajnej, południowo-wschodniej osi, w I kondygnacji prostokątne witryny, częściowo wtórnie przekształcone; fragment szczytowej elewacji południowo-wschodniej jednoosiowy.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny fasady: boniowanie partii przyziemia oraz pozostałej płaszczyzny elewacji, gzymsy, w tym wydatny, konsolowy gzyms wieńczący, gzyms pod oknami II kondygnacji z bogatym fryzem palmetowym; witryny, otwór wejściowy do kamienicy oraz okna fasady w profilowanych opaskach; okna pseudoryzalitu oraz okna elewacji szczytowej, w obrębie II-III kondygnacji, ujęte wspólnymi obramieniami wspartymi na wolutowych konsolach, z ujmującymi otwory okienne pilastrami na cokołach, z rozetkami zdobiącymi głowice, zwieńczonymi trójkątnymi naczółkami; okna II kondygnacji fasady w 1-2 osi z trójkątnymi naczółkami wspartymi na konsolkach (konsolki oraz płyciny nadokienne poniżej naczółków dekorowane ornamentem roślinnym). Elewacja tylna bez cech stylowych.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana stolarka drzwi wejściowych drewnianych, dwuskrzydłowych z nadświetlem, częściowo zachowana drewniana stolarka okienna bez dekoracji.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według historycznych wzorów (podziałów).

pl. Magistracki 11

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., 3. ćw. XIX w. Narożny, usytuowany kalenicowo w zabudowie zwartej północno-wschodniej pierzei pl. Magistrackiego, przy wylocie ul. H. Sienkiewicza, graniczy z posesją gmachu ratusza.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry. Współcześnie przeprowadzono remont elewacji.
- Zachowana bryła czterokondygnacyjnego budynku narożnego wzniesionego na planie trapezu, na spadku terenu w kierunku północno-wschodnim; nakrytego dachem dwuspadowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja

trójosiowej elewacji; w I kondygnacji prostokątne witryny, częściowo wtórnice przekształcone.

- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: gzyms podokienny w II kondygnacji, profilowane opaski otworów okiennych; okna IV kondygnacji niższe, na opaski nałożone elementy w kształcie litery „T” (rodzaj kluczy).
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych oraz stolarka okienna wtórna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według historycznych wzorów (podziałów).

Ul. 1 Maja

Dawne nazwy ulicy: *Gottesberger Strasse, Hermsdorfer Chaussee*.

Obecna ul. 1 Maja przebiega na w obszarze śródmieścia Wałbrzycha oraz dzielnicy Sobięcin. W obszarze śródmieścia (*Waldenburg*) od Rynku do dzisiejszego placu Na Rozdrożu nosiła nazwę *Gottesberger Str.*, natomiast od dzisiejszego placu Na Rozdrożu aż do granicy z historycznym Sobięcinem: *Hermsdorfer Chaussee*. U zbiegu ul. 1 Maja oraz B. Limanowskiego istniał cmentarz (teren obecnej szkoły, ul. B. Limanowskiego 12, zob. część opracowania dot. archeologii). Przebieg ulicy jako jednej z siedmiu wychodzących z placu rynkowego wykształcił się przed połową XVIII wieku. Zabudowa po obu stronach ulicy – do wysokości dzisiejszego placu na Rozdrożu – widoczna jest na planie miasta z 1811 r. Na planie miasta z 1863 r. zabudowa sięga dalej na zachód (budynki zostały zaznaczone aż do dzisiejszych domów 20, 20a,b po stronie północnej i jeszcze dalej na zachód po stronie południowej. Zabudowa ulicy – w granicach niniejszego opracowania – wykształciła się już do połowy XIX w. Ostatni remont ulicy przeprowadzono w 2016 r. wraz z budową ronda na placu Na Rozdrożu w 2017 roku.

Stan zachowania historycznej substancji:

- Dobry.
- Obecnie zachowane są: historyczny przebieg ulicy i historyczna zabudowa oraz brukowana nawierzchnia.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania: przebieg ulicy, jej zabudowa i nawierzchnia z kamiennego bruku.

ul. 1 Maja 1

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica z kawiarnią i salą koncertową (*Conditorei u. Café H. Enderlein*, później *Café Vaterland*), mur., lata 60. XIX w., uproszczenie dekoracji fasady w latach 20.-30. XX w., sala koncertowa wyburzona w 2012 r.; historyzm z elementami art déco. Usytuowana w zabudowie zwartej południowej pierzei ul. 1 Maja.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry; współcześnie przeprowadzono remont elewacji.
- Zachowana bryła budynku trójkondygnacyjnego, wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem dwuspadowym z facjatkami, w układzie kalenicowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 7-osiowej fasady, w I kondygnacji prostokątne witryny, częściowo wtórnie przekształcone.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu fasady: zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: gzyms podokienny w II kondygnacji, profilowany gzyms wieńczący, okna II i III kondygnacji w układzie 2-2-2-1, w poszczególnych osiach ujęte wspólnym obramieniem zakończonym u góry wyłamanym w narożach lu-

kiem kotarowym; pomiędzy oknami prostokątne płyciny dekoracyjnie wycinane w narożach.

- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka okien fasady (z wyjątkiem trzech okien w III kondygnacji) współczesna, współczesne witryny oraz drzwi wejściowe do budynku.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według historycznych wzorów (podziałów).

ul. 1 Maja 2 – zob. Rynek 9 (wydzielony adres w obrębie budynku Rynek 9)

ul. 1 Maja 3

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ 1979

Kamienica, mur., ok. 1880 r.; historyzm z elementami neoklasycyzmu i neorenesansu. Usytuowana w zwartej zabudowie południowej pierzei ul. 1 Maja, zamyka od wschodu przestrzeń placu Kościelnego.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry. Budynek remontowany w 1970 r.; elewacja odnawiana współcześnie.
- Zachowana bryła budynku podpiwniczonego, czterokondygnacyjnego z obniżoną kondygnacją poddasza mieszkalnego, wzniesionego na planie zbliżonym do litery „T”, nakrytego dachem pulpitowym, z 2-osioowymi ryzalitami pozornymi w narożach fasady.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana symetryczna kompozycja 9-osiowej fasady z wejściem do budynku na jej osi oraz witrynami lokali usługowych w przyziemiu oraz 3-osiowa kompozycja elewacji zachodniej (od strony pl. Kościelnego).
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu elewacji głównych: lico fasady ponad przyziemiem opracowane w cegle, zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: boniowanie partii przyziemia oraz naroży elewacji i ryzalitów pozornych, gzymsy, w tym wsparty na wolutowych konsolach gzyms wieńczący, obramienia otworów okiennych: uszakowe, profilowane opaski, płyciny podokienne oraz konsolki wspierające gzymsy, klucze spinające obramienia, naczółki trójkątne oraz segmentowe.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: witryny współczesne, częściowo zachowana historyczna stolarka okienna z profilowanymi ślęmionami oraz dekorowanymi słupkami.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, historyzujący detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych wzorów.

ul. 1 Maja 4

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem A/4641/1515/Wł decyzją z 26.08.1996.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków [zachodnia część obecnego budynku nie wpisana do rejestru zabytków – istotna jako element struktury urbanistycznej miasta, nie kwalifikująca się do objęcia Gminną Ewidencją Zabytków].

WEZ 1979, 1996

Budynek mieszkalno-usługowy, mur., 4. ćw. XVIII w., przebudowa w 2. ćw. XIX w. - ok. 1840 r. (przekształcono elewację frontową, wprowadzając wówczas profilowane opaski i naczółki ponad oknami), na pocz. 2. poł. XIX w. została wykopana piwnica pod pierwszym traktem i przykryta stropem odcinkowym, wówczas mogła zostać dobudowana zachodnia część domu, w k. XIX w. budynek został przedłużony w kierunku wschodnim o 1 oś; późny barok, historyzm. Pierwotnie zapewne wolnostojący; usytuowany obecnie w zabudowie zwartej północnej pierzei ul. 1 Maja.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry; współcześnie przeprowadzono remont elewacji oraz położono nowe pokrycie dachowe.
- Zachowana barokowa bryła budynku częściowo podpiwniczonego, dwukondygnacyjnego z poddaszem częściowo mieszkalnym, z bocznymi przybudówkami, wzniesionego na rzucie prostokąta, nakrytego dachem mansardowym, czterospadowym z lukarnami (korpus).
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i współcześnie wymienione ceramiczne pokrycie dachu z lukarnami bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja fasady korpusu budynku z wejściem do budynku w 7 osi, w I kondygnacji prostokątne witryny, częściowo wtórnie przekształcone.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny fasady: gzyms podokienny w II kondygnacji, profilowane opaski okienne oraz nadokienniki w postaci odcinków gzymsów ponad oknami piętra. Z XVIII w. pochodzi też m.in. kamienny portal i obramienia okien, drzwi do piwnicy.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana stolarka drzwi wejściowych – dwuskrzydłowe, ramowo-płycinowe z przeszklonym nadświetlem, górne płyciny przeszklone; stolarka okienna współczesna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).
- Do zachowania oryginalny układ wnętrz.

ul. 1 Maja 6

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ 1979

Kamienica, mur., k. XVIII w. (?), 3 ćw. XIX w., przebud. pocz. XX w.; historyzm. Usytuowana w zabudowie zwartej północnej pierzei ul. 1 Maja.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła budynku częściowo podpiwniczonego, dwukondygnacyjnego z poddaszem, wzniesionego na rzucie zbliżonym do prostokąta, nakrytego dachem czterospadowym, mansardowym z lukarną na osi fasady; podcięte południowo-zachodnie naroże budynku.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i współcześnie wymienione ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 5-osiowej fasady budynku, w I kondygnacji prostokątne witryny, częściowo wtórnie przekształcone.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu fasady: zachowany wyrobiony w tynku gzyms podokienny w II kondygnacji oraz profilowany gzyms koronujący. W elewacji tylnej zachowany nieprofilowany portal kamienny oraz fragmenty kamiennych obramień okiennych.
- Zachowana niewielka, zadaszona bramka prowadząca na podwórze.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: witryny oraz stolarka okienna współczesna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według historycznych wzorów (podziałów).

ul. 1 Maja 7

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, 3. ćw. XIX w.; historyzm z elementami neoklasycyzmu. Usytuowana w zabudowie zwartej południowej pierzei ul. 1 Maja.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła budynku podpiwniczonego, trójkondygnacyjnego z dodatkową obniżoną kondygnacją poddasza, wzniesionego na planie zbliżonym do prostokąta, nakrytego dachem dwuspadowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 9-osiowej fasady (elewacji północnej) z częścią środkową (5-6 oś) w poziomie II-III kondygnacji ujętą pilastrami o uproszczonych kapitelach i bazach oraz zwieńczoną trójkątnym naczółkiem, w I kondygnacji prostokątne witryny, częściowo wtórnie przekształcone.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu fasady: zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: gzymsy ponad przyziemiem, podokienne w II i III kondygnacji oraz koronujący, nadokienniki w formie odcinków gzymsu w II kondygnacji.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych współczesna, witryny oraz stolarka okienna współczesne.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.

- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. 1 Maja 9

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem 688/667 decyzją z 30.03.1960.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ 1959

Pałac Albertich, obecnie Muzeum Porcelany w Wałbrzychu, mur. Pałac wzniesiony w 1801 r. dla Juliusa Sonnabenda wg proj. L. Niederäckera. Od 1834 r. pałac stanowił własność fabrykanckiej rodziny Albertich. Następnie wykupiony został przez miasto i stał się w 1926 r. siedzibą Muzeum Regionalnego z biblioteką i archiwum. Muzeum wałbrzyskie zostało założone w 1908 roku przez *Altertumsverein für das Waldenburger Gebirgsland* (Towarzystwo Starożytności Ziemi Wałbrzyskiej), powołane z inicjatywy Juliusa Joppicha i otrzymało nazwę *Altertumsmuseum für das Waldenburger Gebirgsland* (Muzeum Starożytności Ziemi Wałbrzyskiej). W 1926 roku opiekę nad muzeum, które zmieniło nazwę na *Heimatmuseum in Waldenburg* (Muzeum Regionalne w Wałbrzychu), przejął Zarząd Miejski w Wałbrzychu. Kolekcję przeniesiono do pałacu Albertich. Pierwszym dyrektorem muzeum został Friedrich Stelter. Klasycyzm. Pałac otoczony ogrodem usytuowany jest po południowej stronie ul. 1 Maja, zwrócony fasadą w stronę ulicy (na północny zachód), na terenie opadającym w kierunku wschodnim. Nie zachował się budynek magazynu muzealnego, rozebrany w 2013 roku, usytuowany pierwotnie kalenicowo przy ul. 1 Maja, po zachodniej stronie pałacu i bramy; dwukondygnacyjny z poddaszem – obecnie w tym miejscu pieszy ciąg komunikacyjny placu Na Rozdrożu.

Z pałace związane:

- ogród, XIX w.
- ogrodzenie, XIX w.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła trójskrzydłowej budowli pałacowej, założonej na symetrycznym planie, z centralnym, prostokątnym korpusem głównym i dwoma prostokątnymi skrzydłami prostopadłymi do naroży elewacji głównej; jest to budowla dwukondygnacyjna, kryta dachami czterospadowymi z pokryciem ceramicznym), w dachach schodkowe lukarny.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana symetryczna kompozycja poprzedzonej dziedzińcem 7-osiowej fasady korpusu, z centralnym, ryzalitem, podwyższonym o III kondygnację i zwieńczonym trójkątnym naczółkiem zdobionym ornamentem ząbkowym; w ryzalicie główne wejście zamknięte łukiem pełnym; powyżej okna ujęte umieszczonymi w narożach parami jońskich kolumn wielkiego porządku. Po bokach ryzalitu okna w płycinach arkadowych w dolnej kondygnacji i prostokątnych na piętrze. Pozostałe elewacje również artykułowane płycinami. Pośrodku tylnej elewacji 2-osiowy ryzalit również zwieńczony trójkątnym naczółkiem.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny, w tym umieszczona w ryzalicie, ponad wejściem głównym tablica z datą budowy *MDCCCI*.

- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka współczesna, nawiązująca do historycznej.
- Zachowane wnętrza. Obiekt pełni funkcje ekspozycyjne.
- Zachowany układ frontowego, prostokątnego dziedzińca oraz teren ogrodu z odcinkami ogrodzenia.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: trójskrzydłowa bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny, wnętrza.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według historycznych wzorów (podziałów).
- Do zachowania teren ogrodu i frontowego dziedzińca wraz z odcinkami ogrodzenia.

ul. 1 Maja 12

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., 1. ćw. XX w.; historyzm z elementami art déco. Usytuowana w zabudowie zwartej północnej pierzei ul. 1 Maja, przy pl. Na Rozdrożu, skrajna.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry. Współcześnie przeprowadzono remont elewacji i dachu.
- Zachowana bryła budynku czterokondygnacyjnego z użytkowym poddaszem, wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem dwuspadowym z lukarnami, z wykuszami w fasadzie. Elewacje skrzydeł oficynowych oraz elewacja wschodnia (ślepa) bez dekoracji.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana symetryczna kompozycja 5-osiowej fasady z bramą przelotową w środkowej osi oraz 1-osiowymi, trójbocznie wysuniętymi wykuszami w 2 i 4 osi; w I kondygnacji prostokątne witryny, częściowo wtórnie przekształcone.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny fasady: boniowanie partii przyziemia, gzymsy, boniowanie naroży wykuszy, aplikacje geometryczne umieszczone w płaszczyźnie ścian wykusza.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka współczesna.
- Zachowana oryginalna nawierzchnia w bramie przelotowej.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny, układ i nawierzchnia w przelotowej sieni.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. 1 Maja 14

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., pocz. XX w.; historyzm z elementami secesji. Usytuowana w zabudowie zwartej północnej pierzei ul. 1 Maja, przy pl. Na Rozdrożu, skrajna.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni. Dach remontowany współcześnie.
- Zachowana bryła budynku czterokondygnacyjnego z użytkowym poddaszem, wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem dwuspadowym z lukarnami, z wykuszami w fasadzie. Elewacja zachodnia i tylna bez dekoracji.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana symetryczna kompozycja 7-osiowej fasady z wejściem do budynku w środkowej osi oraz 1-osiowymi, wyoblonymi wykuszami w 3 i 5 osi; ponad wykuszami w połaci dachu szeroka facjata; w I kondygnacji prostokątne witryny, częściowo wtórnie przekształcone.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu fasady: elewacja w przyziemiu opracowana w cegle, powyżej w tynku fakturowym (żłobkowanym); zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: w poziomie okien II i IV kondygnacji pasy tynkowe z meandrem, w 1, 2, 6 i 7 osi pomiędzy kondygnacjami prostokątne tynkowe płyciny; otwór wejściowy ujęty tynkowym obramieniem złożonym z płyciny z płaską dekoracją w formie trójkątów wypełnionych motywem liści (akantu) i stylizowanej cyfry 9 oraz ujmującej całość profilowanej opaski powyżej 1/3 wysokości otworu.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych współczesna, częściowo zachowana oryginalna drewniana stolarka okienna z profilowanym słupkiem i ślemieniem oraz podziałami szczeblinowymi.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji z wykuszami, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny, ceglana okładzina przyziemia oraz tynk strukturalny powyżej.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych historycznych wzorów (podziałów).

ul. 1 Maja 16

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Budynek mieszkalno-usługowy, mur., 4. ćw. XIX w. Wolnostojący, usytuowany po północnej stronie ul. 1 Maja, na spadku terenu w kierunku północnym.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła dwukondygnacyjnego budynku wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem dwuspadowym z ryzalitem klatki schodowej w elewacji tylnej, północnej.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń, ściany spięte ściągami; tynki częściowo uszkodzone w elewacji tylnej. Zachowana 4-osiowa kompozycja elewacji głównej.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacje tynkowane, zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny fasady: gzymsy, profilowane opaski okienne.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych wtórna, częściowo zachowana historyczna drewniana stolarka okienna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych historycznych wzorów (podziałów).
- Zalecany remont elewacji i dachu.

ul. 1 Maja 17

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., 3./4. ćw. XIX w.; historyzm z elementami neoklasycyzmu. Wolnostojąca, usytuowana w południowej pierzei ul. 1 Maja.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni. Budynek remontowany w 1970 r.; elewacja odnawiana współcześnie.
- Zachowana bryła budynku podpiwniczonego, czterokondygnacyjnego z obniżoną kondygnacją poddasza mieszkalnego, wzniesionego na planie prostokąta z ryzalitem na osi elewacji tylnej, nakrytego dachem dwuspadowym o niskim kącie nachylenia połaci, z 2-osioowymi ryzalitami pozornymi w narożach fasady.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń (elewacje odnowione ok. 2007 r.). Zachowana symetryczna kompozycja 9-osiowej fasady z wejściem do budynku na jej osi.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacje tynkowane, zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny fasady: boniowanie partii przyziemia, profilowane pasy gzymsowe, w tym gzyms wieńczący z pasowym ornamentem ząbkowym, w II kondygnacji pomiędzy oknami pilastry wspierające gładki fryz z motywem wieńców, otwór wejściowy oraz okna w profilowanych opaskach: w III kondygnacji prostokątne płyciny podokienne oraz nadokienniki w postaci odcinków gzymsów wspartych na konsolkach; w pseudoryzalitach okna II i III kondygnacji we wspólnych obramieniach wspartych na konsolach - czoła pilastrów II kondygnacji zdobione dodatkowo ramami, a w płycinach podokiennych symetryczna dekoracja roślinna z rozetą pośrodku. Elewacje boczne oraz tylna bez dekoracji.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych wtórna, częściowo zachowana historyczna drewniana stolarka okienna z profilowanym ślemieniem i słupkiem.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, historyzujący detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych wzorów.

ul. 1 Maja 18

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Budynek biurowy *Armaturenwerk Rudolph Warmbt*, następnie m.in. budynek biurowy odlewni żeliwa i metali kolorowych huty *Karol*, obecnie budynek mieszkalno-usługowy, mur., pocz. XX w., po 1959 r. remont elewacji z uproszczeniem detalu; historyzm z elementami

neoklasycyzmu i neorenesansu. Usytuowany po północnej stronie ul. 1 Maja, na spadku terenu w kierunku północnym. Do budynku od strony zachodniej przylegają zabudowania przemysłowe (obecnie apteka *Na rozdrożu*).

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni, współcześnie odnowione elewacje oraz pokrycie dachowe (2016 r.).
- Zachowana bryła dwukondygnacyjnego budynku wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem dwuspadowym (pierwotnie kryty dachówką), z szczytem w elewacji południowej.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana ogólna dyspozycja 4-osiowej elewacji głównej.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacje tynkowane, częściowo zmieniony wykrój otworów okiennych, nie zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny (pierwotnie - boniowanie partii przyziemia, obramienia otworów okiennych pierwotnie wsparte były na konsolkach, okna parteru z dekoracyjnie opracowanymi nadprożami, w II kondygnacji ponad oknami elementy dekoracyjne w postaci podwieszonych festonów – również w szczycie, oraz wieńców).
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka współczesna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, dyspozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. 1 Maja 20

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Budynek mieszkalny, mur., 4. ćw. XIX w.; historyzm. Usytuowany po północnej stronie ul. 1 Maja, na spadku terenu w kierunku północnym. Do budynku od strony zachodniej przylega budynek, ul. 1 Maja 20a, b.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła budynku trójkondygnacyjnego (III kondygnacja obniżona), wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem płaskim.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja elewacji – elewacja główna 7-osiowa o regularnie rozmieszczonych osiach okiennych.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacje tynkowane, zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: boniowanie partii przyziemia, profilowane pasy gzymsowe, profilowane, uszakowe obramienia otworów okiennych w II kondygnacji.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka współczesna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.

- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

Ul. Mała

Dawne nazwy ulicy: *Mittelstrasse*.

Ulica w północno-zachodniej części śródmieścia; zlokalizowane były przy niej zabudowania dawnej łaźni miejskiej i pływalni (obecnie teren ogrodzony, obiekty w ruinie, niedostępne), oraz kompleks zabudowy rzeźni miejskiej.

Stan zachowania historycznej substancji:

- Dobry.
- Obecnie zachowane są: historyczny przebieg ulicy i częściowo jej historyczna zabudowa oraz częściowo brukowana nawierzchnia.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania: przebieg ulicy, jej zabudowa, brukowana nawierzchnia.

ul. Mała 3

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Budynek administracyjny wchodzący w skład zespołu rzeźni miejskiej, obecnie nie pełniący pierwotnej funkcji, częściowo użytkowany, mur. 1928 r. modernizm. Wolnostojący, usytuowany we wschodniej pierzei ulicy.

Rzeźnia miejska w Wałbrzychu powstała w 1888 roku, na terenie ograniczonym obecnymi ulicami A. Pługa, Małą, Nowy Świat i A. Wajdy. W roku 1928 wzniesiona została nowa część zespołu rzeźni, między obecnymi ul. A. Pługa i Małą – patrz ul. A. Pługa.

- Dobry.
- Zachowana bryła dwukondygnacyjnego budynku, z wysoką partią cokołową, wzniesionego na planie wydłużonego prostokąta, przykrytego dachem czterospadowym. W osiach skrajnych fasady jednoosiowe ryzality klatek schodowych.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 19-osiowej symetrycznej fasady; otwory okienne i drzwiowe prostokątne.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: wykonane z cegły klinkierowej licowanie elewacji i detal architektoniczny zachowane w stanie dobrym. Otwory okienne kondygnacji I szerokie prostokątne, w kondygnacji II prostokątne, ujęte prostymi opaskami. W ryzalitach w kondygnacji I prostokątny otwór drzwiowy, ujęty boniowanymi pilastrami, zwieńczony odcinkiem płaskiego belkowania z wąskim gzymsem. Otwór okienny w kondygnacji II, wysoki prostokątny oraz niewielki otwór okienny poddasza, ujęte wspólną prostokątną płyciną; pod otworem okiennym poddasza prostokątna płycina dekorowana zarysem przestrzennego rombu ułożonego z cegieł.
- Stan zachowania stolarki okiennej: w otworach okiennych kondygnacji I zachowana metalowa armatura; w kondygnacji II oraz w ryzalitach częściowo zachowana historyczna stolarka okienna, okna dwuskrzydłowe, czterodzielne.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.

W przypadku wymiany stolarki okiennej wymaga się stosowania drewnianej według zachowanych wzorów.

ul. Mała 5

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ 1979

Kamienica, mur., pocz. XX w., secesja. Skrajna, usytuowana w zabudowie zwartej wschodniej pierzei ul. Małej.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry. Współcześnie przeprowadzono remont elewacji.
- Zachowana bryła trójkondygnacyjnego budynku wzniesionego na planie litery „L”; nakrytego dachem dwuspadowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 7-osiowej elewacji z bramą wjazdową zamkniętą lukiem pełnym w 1 osi; w środkowej osi fasady wejście do budynku oraz okna klatki schodowej.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu fasady: cokół opracowany w cegle, powyżej elewacja tynkowana: zachowany wyrobiony w tynku gładkim i żłobkowanym detal architektoniczny: gzyms koronujący, pasy gzymsowe, dekoracyjne, geometryczne płyciny pomiędzy oknami, opaski otworów parteru z kluczami na osi.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana stolarka drzwi wejściowych drewnianych, dwuskrzydłowych z kwiatowo-owocową dekoracją secesyjną, stolarka okienna wtórna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według historycznych wzorów (podziałów).

ul. Mała 6

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ 1979

Łaźnia miejska (*Stadtbad*), obecnie ruina (budynek spalony), mur., 1889 r., rozbudowa na pocz. XX w., od 1974 r. remontowana. Wolnostojąca, usytuowana w zabudowie zachodniej pierzei ul. Małej.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Ruina.
- Zachowana fasada budynku ze zlikwidowanym portykiem, otwory okienne zamurowane, attyka nie zabezpieczona; zachowany w stanie ruiny korpus budynku pływalni (obecnie obiekt niedostępny).
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany częściowo i w złym stanie wyrobiony w tynku detal architektoniczny fasady: gzymsy, obramienia otworów okiennych z segmentowymi i trójkątnymi naczółkami.

- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: brak.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania fragment elewacji dawnej pływalni.
- Zalecana odbudowa obiektu z utrzymaniem historycznej funkcji.

Ul. Jana Matejki

Dawne nazwy ulicy: *Friedrichstrasse, Wilhelmstrasse.*

Ulica w południowej części śródmieścia, wytyczona na przełomie 3. i 4. ćw. XIX w. Zabudowę ulicy – po obu jej stronach – stanowią reprezentacyjne, okazałe gmachy użyteczności publicznej i wille, otoczone ogrodami, na obszernych parcelach, z częściowo zachowanymi okazałymi ogrodzeniami.

Stan zachowania historycznej substancji:

- Dobry.
- Obecnie zachowane są: historyczny przebieg ulicy i historyczna zabudowa, zachowane granice historycznych posesji i kształtowana zieleń.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania: reprezentacyjny charakter ulicy, jej przebieg, zabudowa, parcelacja, zieleń komponowana.

ul. Jana Matejki 1

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem 696/1008/Wł decyzją z 31.03.1984.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ 1979

Siedziba starostwa powiatowego (*Kreishaus u. Landratsamt Waldenburg*), po 1945 r. siedziba urzędów powiatowych i miejskich, obecnie Urząd Miejski w Wałbrzychu, mur., 1876-77 r., przebudowa wraz ze zmianą wystroju fasady na pocz. lat 20. XX w., w okresie powojennym remonty w latach 1951 i 1963; budynek zaprojektowany przez wałbrzyskiego mistrza budowlanego Jägera; historyzm, modernizm. Budynek wolnostojący, usytuowany w północno-wschodniej pierzei ul. J. Matejki, na parceli o nieregularnym kształcie, zbliżonym do trójkąta, u zbiegu z ul. Kossaka, parcela zagospodarowana parkowo; w głębi parceli budynek pomocniczy nr 1a.

Budynkowi towarzyszy urządzony w czasie budowy ogród.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła budynku podpiwniczonego, trójkondygnacyjnego z mezzaninem, rozczłonkowana ryzalitami, wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem płaskim.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja elewacji; dłuższe elewacje 9-osiove, rozczłonkowane dwoma ryzalitami narożnymi i środkowymi, nieco węższymi, szczytowe - trójosiowe z ryzalitami na osi. Część środkowa fasady zwieńczona trójkątnym szczytem. Wejście główne – na osi fasady.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: Wszystkie elewacje opracowane jednakowo; zachowany pochodzący z czasów XX-wiecznej przebudowy wyrobiony w tynku detal architektoniczny (przed przebudową budynek posiadał wystrój neorene-

sansowy): boniowanie przyziemia i naroży, płyciny i blendy; w naczółku szczytu fasady dwie półleżące postacie kobiece po bokach i pośrodku, w półkolistej płycinie wyznaczonej grubym, dekoracyjnym wałkiem – kartusz; gzymsy, w tym masywny, wyładowany gzyms wieńczący przerwany ponad ryzalitem środkowym z szerokim pasem fryzu wypełnionym stylizowanym ornamentem roślinnym, podobny fryz nad parterem; w ryzalicie środkowym fasady oraz bocznym w elewacji tylnej – stojące postacie wykonane w tynku; dodatkową dekorację stanowią ornamentalne aplikacje tynkowe; zamknięty łukiem pełnym otwór głównego wejścia ujęty żłobkowanymi lizenami i dekoracją roślinną w przyłuczach.

- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana oryginalna, drewniana stolarka drzwi wejściowych dwuskrzydłowych z nadświetlem przesłoniętym ozdobną kratą, ramowo-płycinowych, z przeszklonymi górnymi płycinami, częściowo zachowana oryginalna stolarka okienna.
- W północnej części budynku zachowana reprezentacyjna sala z zachowanym wystrojem, zaakcentowana w elewacji przez półkoliście zamknięte, wysokie okna.
- Teren wokół gmachu obsadzony zielenią wysoką.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła budynku, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych historycznych wzorów (podziałów).
- Do zachowania wnętrza i oryginalny wystrój.
- Do zachowania i uporządkowania parcella w historycznych granicach.

ul. Jana Matejki 1a

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ 1979

Budynek pomocniczy przy starostwie powiatowym (*Landratsamt*), obecnie Urząd Miejskim w Wałbrzychu, mur., lata 70. XIX w.; historyzm. Budynek wolnostojący, usytuowany przy tylnej granicy posesji, w północno-wschodniej pierzei ul. J. Matejki.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana dwudzielna bryła budynku dwukondygnacyjnego, wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem dwuspadowym o niskiej strzałce.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja elewacji; garaże w przyziemiu.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: boniowanie naroży, opaski okienne.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana drewniana stolarka okienna bez dekoracji.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła budynku, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.

- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych historycznych wzorów (podziałów).

ul. Jana Matejki 2

Budynek i ogród ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ 1979

Willa, obecnie biura Urzędu Miejskiego w Wałbrzychu, mur., 1885 r., remontowana w latach 1951 i 1964; historyzm z elementami neomanieryzmu. Budynek wolnostojący, usytuowany w północno-wschodniej pierzei ul. J. Matejki, na zagospodarowanej parkowo parceli o kształcie prostokąta.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry. Budynek współcześnie remontowany.
- Zachowana rozcłonkowana bryła budynku podpiwniczonego, dwukondygnacyjnego, wzniesionego na planie prostokąta, z pięciobocznym ryzalitem w formie wieżyczki nakrytej dachem kopulastym na osi elewacji południowo-zachodniej (od strony ul. J. Matejki) oraz płytkimi ryzalitami w pozostałych elewacjach, nakrytego dachem czterospadowym z balustradką i lukarnami; przy budynku współczesne, zewnętrzne podjazdy dla niepełnosprawnych.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja elewacji; główne wejście do budynku w elewacji tylnej.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacje na tynkowanym cokole, opracowane w czerwonej cegle; zachowany bardzo bogaty, wyrobiony w tynku detal architektoniczny: boniowanie naroży budynku i ryzalitów, gzymsy, zróżnicowane obramienia okien z prostymi, trójkątnymi i segmentowymi naczółkami, niektóre wsparte na wydłużonych, wolutowych konsolkach; trzy środkowe okna w pięciobocznym ryzalicie ujęte pilastrami, na których wsparte arkady z dekoracją muszlową; pozostałe okna fasady oraz skrajne przy fasadzie w elewacjach bocznych w bardziej rozbudowanych obramieniach – z płycinami podokiennymi dekorowanymi ornamentem okuciowym, kanelowanymi pilastarami w ościeżach oraz półkolistymi płycinami nadokiennymi, w których motywy aniołków i kartusza; ponad wejściem do budynku data 1895.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka wtórna.
- Zachowany teren ogrodu, otoczony współczesnym ogrodzeniem.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła budynku, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych historycznych wzorów (podziałów).
- Do zachowania teren ogrodu w historycznych granicach oraz brama ogrodzenia.

ul. Jana Matejki 3

Budynek i ogród ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ 1979

Budynek użyteczności publicznej, siedziba dyrekcji Przedsiębiorstwa Komunikacji Tramwajowej *Eisenbahn-Betriebsamt-Verkehrsamt*, w okresie powojennym, do 1974 r. jeden z budynków Prezydium Powiatowej Rady Narodowej, obecnie biura Urzędu Miejskiego w Wałbrzychu, mur., 1869 r., przebudowa 1896 r., 1. ćw. XX w.; wybudowany według projektu Heideny z Wrocławia; historyzm, neomanierizm, neobarok. Budynek wolnostojący, usytuowany w północno-wschodniej pierzei ul. J. Matejki, na zagospodarowanej parkowo parceli o kształcie prostokąta, na spadku terenu w kierunku wschodnim.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry. Budynek współcześnie remontowany.
- Zachowana rozczłonkowana bryła budynku podpiwniczonego, dwukondygnacyjnego z użytkowym poddaszem, wzniesionego na planie prostokąta, z ryzalitami zakończonymi wysokimi szczytami, nakrytego dachem dwuspadowym, kalenicowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja elewacji: elewacja frontowa 9-osiowa z dwuosiowymi, skrajnymi ryzalitami – szczyt ponad 1-2 osią 1-osiowy, ujęty obeliskami i zakończony naczółkiem segmentowym, główne wejście do budynku w podcieniu, w 5 osi, szczyt ponad 8-9 osią – dwuosiowy, ujęty obeliskami, zakończony trójkątnym naczółkiem i kulą, pod naczółkiem data przebudowy 1896; elewacja południowo-wschodnia opracowana analogicznie jak fasada, 4-osiowa z ryzalitem w 2-3 osi i szczytem; elewacja północno-zachodnia 2-osiowa, bez cech stylowych; elewacja tylna z ryzalitem klatki schodowej i pseudoryzalitem w 1 osi, ze skromną artykulacją gzymsami.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacje na tynkowanym cokole, elewacje główna i południowo-wschodnia dekoracyjnie opracowane, z zachowanym wyrobionym w tynku detalem architektonicznym: boniowanie naroży budynku i ryzalitów, gzymsy, gzyms wieńczący konsolowy z dekoracją w formie główek w narożach, spięte kluczem opaski zaokrąglonych w narożach okien parteru oraz obramienie podcienia wejścia; powyżej bardziej rozbudowane obramienia – uszakowe, z wolutami u dołu, prostokątnymi płycinami pod- i nadokiennymi (pomiędzy oknami ryzalitów w 1-2 osi fasady oraz w ryzalicie elewacji południowo-wschodniej, w II kondygnacji atlanty); w szczytach – okulusy oraz okna zamknięte łukiem pełnym w opaskach z przewiązkami.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana historyczna, bogato zdobiona stolarka drzwi wejściowych – trójskrzydłowych z nadświetlem i bocznymi, stałymi skrzydłami przeszklonymi, stolarka okienna współczesna, nawiązująca do historycznych wzorów.
- Zachowany teren ogrodu, otoczony współczesnym ogrodzeniem; na tyłach posesji parterowy budynek pomocniczy.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła budynku, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych historycznych wzorów (podziałów).
- Do zachowania teren ogrodu w historycznych granicach.

ul. Jana Matejki 5

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem A/4647/1404/Wł decyzją z 10.06.1994.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Willa, obecnie budynek nieużytkowany, mur., ok. 1885 r., historyzm z elementami neomanieryzmu. Budynek należał pierwotnie do rady zdrowia (*Sanitätsrat*) dra Issmera. W sąsiednim budynku (obecnie nr 5a) mieściła się jego prywatna lecznica. W okresie powojennym, do 2012 r. w budynku miała swą siedzibę Komenda Miejska Państwowej Straży Pożarnej. Budynek wolnostojący, usytuowany w południowo-zachodniej pierzei ul. J. Matejki, na zagospodarowanej parkowo parceli, w głębi posesji (na wydzielonej obecnie parceli ul. Przemysłowa 1a) – budynek pomocniczy.

Pozostałe elementy zagospodarowania nieruchomości nie objęte wpisem do rejestru zabytków a ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków:

- Ogród, 4. ćw. XIX w.
- Ogrodzenie, 4. ćw. XIX w.
- Budynek pomocniczy, obecnie na wydzielonej parceli, ul. Przemysłowa 1a

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Budynek posiada zachowane cechy stylowe; w złym stanie technicznym, nieużytkowany.
- Zachowana bryła budynku podpiwniczonego, dwukondygnacyjnego, wzniesionego na planie zbliżonym do kwadratu, rozczłonkowana ryzalitami (z wyjątkiem elewacji północno-zachodniej), nakrytego dachem czterospadowym z balustradą i lukarnami.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja podobnie komponowanych elewacji; elewacja główna – północno-wschodnia symetryczna, 5-osiowa, z ryzalitem i wejściem do budynku w środkowej osi; ponad ryzalitem wyłamana połać dachu; w ryzalicie elewacji południowo-wschodniej boczne wejście do budynku oraz powyżej nieduży balkon o wklęsło-wypukłej linii z ażurową balustradą.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacje tynkowane; zachowany bogaty, wyrobiony w tynku detal architektoniczny: boniowanie przyziemia, dekoracyjne gzymsy, w tym konsolowy gzyms koronujący, artykulacja elewacji pomiędzy osiami okiennymi i w narożach parteru boniowanymi lizenami i korynckimi pilastrami w poziomie piętra; zachowane profilowane opaski okien parteru oraz obramienia okien II kondygnacji z płycinami podokiennymi oraz nadokiennikami w formie odcinków gzymsów wspartych na wydłużonych, wolutowych konsolkach (ponad głównym wejściem podwójne okno z imitacją tralkowej balustrady w podokienniku).
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana w złym stanie technicznym oryginalna, drewniana stolarka drzwi wejściowych dwuskrzydłowych z nadświetlem, ramowo-płycinowych, z przeszklonymi i przesłoniętymi ozdobną kratą górnymi płycinami, zachowana oryginalna, drewniana stolarka okienna z dekorowanymi słupkami.
- Zachowany teren ogrodu.
- Zachowane oryginalne, kute ogrodzenie na podmurówce, krata bramki dekorowana liśćmi akantu, a słupek zakończony motywem delfina (?).
- Budynek pomocniczy zachowany w średnim stanie, założony na planie litery „T”, dwuczłonowy, II-kondygnacyjny z poddaszem, nakryty dachami dwuspadowymi o niskiej

strzałce (widoczne uszkodzone pokrycie z papy); zachowana kompozycja elewacji oraz skromny detal w postaci boniowania parteru i gzymsu.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła budynku, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Zalecany remont willi i budynku pomocniczego.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych historycznych wzorów (podziałów).
- Do zachowania teren ogrodu w historycznych granicach.
- Do zachowania i konserwacji oryginalne ogrodzenie posesji.

ul. Jana Matejki 5a

Budynek i ogród ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Lecznica radcy zdrowia (*Sanitätsrat*) dra Issmera, obecnie Ośrodek Diagnostyczno-Leczniczy przy Górniczej Fundacji Ochrony Zdrowia w Wałbrzychu, mur., ok. 1900-05 r., secesja. Dom mieszkalny właściciela – to obecny budynek nr 5. Budynek wolnostojący, usytuowany w południowo-zachodniej pierzei ul. J. Matejki, na zagospodarowanej parkowo parceli.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła budynku wysoko podpiwniczonego, trójkondygnacyjnego, wzniesionego na planie litery „H”, rozczłonkowana ryzalitami, nakrytego dachem dwuspadowym; dachy ponad ryzalitami dwuspadowe, o niskiej strzałce.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja elewacji; elewacja główna – północno-wschodnia symetryczna, 6-osiowa, z ryzalitami w skrajnych osiach; elewacja tylna komponowana analogicznie (ryzalit 2-osiowe); wejście główne poprzedzone zewnętrznymi schodami w elewacji północno-zachodniej; w 3-osiowej elewacji południowo-wschodniej w III kondygnacji wykusz osadzony na wydatnych konsolach.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacje tynkowane; zachowany bogaty, wyrobiony w tynku detal o secesyjnych formach: fryzy z fantazyjną dekoracją, geometryczne płyciny, rozbudowane naczółki okien w ryzalitach II kondygnacji ryzalitów fasady; rozbudowane obramienia okien klatki schodowej oraz otworu wejścia głównego w elewacji bocznej, północno-zachodniej
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: drzwi wejściowe współczesne, zachowana oryginalna, drewniana stolarka okienna o secesyjnych formach.
- Zachowany teren ogrodu.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła budynku, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Zalecane odnowienie elewacji.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych historycznych wzorów (podziałów).
- Do zachowania teren ogrodu w historycznych granicach.

ul. Jana Matejki 6

Budynek i ogród ujęty w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Budynek użyteczności publicznej, obecnie Niepubliczna Szkoła Podstawowa *Eureka*, mur., 4. ćw. XIX w., 1. ćw. XX w., secesja. Budynek wolnostojący, usytuowany w południowo-zachodniej pierzei ul. J. Matejki, na zagospodarowanej parkowo parceli; w głębi posesji budynek pomocniczy.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni. Budynek współcześnie wyremontowany.
- Zachowana rozczłonkowana bryła budynku wysoko podpiwniczonego, dwukondygnacyjnego z poddaszem, wzniesionego na planie zbliżonym do prostokąta, nakrytego dachami dwuspadowymi i pulpitowymi o niskiej strzałce.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja elewacji; elewacja główna – północno-wschodnia symetryczna, 3-osiowa, wejście główne poprzedzone zewnętrznymi schodami na osi; w elewacjach bocznych (dłuższych) ryzality pozorne z niskimi szczytami.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacje tynkowane; zachowany gzyms wieńczący oraz snycerska dekoracja dachu.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana oryginalna, drewniana stolarka drzwi wejściowych dwuskrzydłowych z nadświetlem, ramowo-płycinowych, stolarka okienna wtórna.
- Zachowany teren ogrodu.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła budynku, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według historycznych wzorów (podziałów).
- Do zachowania teren ogrodu w historycznych granicach.

ul. Jana Matejki 7

Budynek mieszkalny, budynek gospodarczy i ogród ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Budynek mieszkalny, obecnie Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna w Wałbrzychu, k. XIX w., historyzm. Budynek wolnostojący, usytuowany w południowo-zachodniej pierzei ul. J. Matejki, na zagospodarowanej parkowo parceli; w głębi posesji wzniesiony w k. XIX w. budynek gospodarczy.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana rozczłonkowana bryła budynku podpiwniczonego, dwukondygnacyjnego z poddaszem, wzniesionego na planie zbliżonym do prostokąta, z ryzalitami na osiach wszystkich elewacji, nakrytego dachem czterospadowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń, tynki naprawiane. Zachowana kompozycja elewacji; wejście główne w elewacji północnej.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacje tynkowane; zachowane pasy gzymsowe, snycerska dekoracja dachu, obramienie wejścia głównego oraz okienne

z nadokiennikami w formie odcinków gzymsu wspartych na wydłużonych konsolkach, pomiędzy którymi prostokątne płyciny.

- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych oraz okienna wtórna.
- Budynek gospodarczy zachowany w średnim stanie, założony na planie litery „T”, dwuczłonowy, I-kondygnacyjny z poddaszem, nakryty dachami dwuspadowymi o niskiej strzałce (widoczne uszkodzone pokrycie z papy); zachowana kompozycja elewacji oraz skromny detal w postaci gzymsu.
- Zachowany teren ogrodu.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku głównego oraz pomocniczego: bryła budynku, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według historycznych wzorów (podziałów).
- Budynek gospodarczy wymaga remontu pokrycia dachu.
- Do zachowania teren ogrodu w historycznych granicach.

Ul. Adama Mickiewicza

Dawne nazwy ulicy: *Töpferstrasse, Chausseestrasse.*

Obecna ul. A. Mickiewicza prowadzi od placu J. Tuwima na południe, od strony wschodniej obejmując układ przestrzenny śródmieścia. Zarys starej drogi prowadzącej wzdłuż koryta Pełcznicy (obecnie koryto rzeki przykryte) widoczny jest już na najstarszych planach miasta; na planie miasta z 1863 r. widoczna jest parcelacja gruntów przy drodze oraz nieliczna zabudowa. Zabudowa ulicy na całej jej dzisiejszej długości ukształtowała się w 4. ćw. XIX i na pocz. XX wieku.

Stan zachowania historycznej substancji:

- Dobry.
- Obecnie zachowane są: historyczny przebieg ulicy i historyczna zabudowa.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania: przebieg ulicy i jej zabudowa.

ul. Adama Mickiewicza 2

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ 1979

Kamienica, mur., ok. 1880 r.; historyzm z elementami neoklasycyzmu i neorenesansu. Usytuowana kalenicowo w zwartej zabudowie zachodniej pierzei ul. A. Mickiewicza.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła budynku podpiwniczonego, czterokondygnacyjnego z dodatkową, obniżoną kondygnacją poddasza, wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem dwuspadowym o niskiej strzałce, z 4-osiowym ryzalitem pozornym na osi fasady oraz ryzalitem klatki schodowej w elewacji tylnej.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: uszkodzona ściana fasady ponad poddaszem, tynki w złym stanie. Zachowana symetryczna kompozycja 8-osiowej fasady z brama przejazdową w 3 osi; w I kondygnacji prostokątne witryny, częściowo wtórnie przekształcone; ściana szczytowa – północna ślepa.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: lico fasady ponad przyziemiem opracowane w cegle, w złym stanie, z ubytkami zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: boniowanie partii przyziemia oraz poziomu I kondygnacji ryzalitu pozornego, gzymsy podokienne, gzymsy koronujący skuty, cokół z współczesną okładziną, artykulacja III i IV kondygnacji ryzalitu pozornego pilastrami o żłobkowanych trzonach w wielkim porządku, obramienia otworów okiennych, w II kondygnacji z prostokątnymi płycinami.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: brama oraz witryny współczesne, częściowo zachowana historyczna stolarka okienna z profilowanym ślemieniem oraz dekorowanym słupkiem.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, historyzujący detal architektoniczny.
- Zalecany remont fasady.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych wzorów.

ul. Adama Mickiewicza 3, 3a

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Winiarnia, obecnie budynek mieszkalny oraz budynek gospodarczy, mur., 4. ćw. XIX w.; historyzm z elementami stylu regionalnego. Budynek usytuowane po wschodniej stronie ul. A. Mickiewicza; budynek mieszkalny odsunięty od linii ulicy, przy skarpie terenowej, budynek gospodarczy prostopadły do mieszkalnego, sięga ulicy.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana dwuczłonowa bryła budynku mieszkalnego trójkondygnacyjnego w części północnej oraz dwukondygnacyjnego z dodatkową, obniżoną kondygnacją poddasza, wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem dwuspadowym o niskiej strzałce (szczytowy w części północnej, kalenicowy w części południowej).
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany zawilgocone, uszkodzone, tynki w złym stanie. Zachowana kompozycja fasady z wejściem w 4 osi.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: w złym stanie, z ubytkami zachowany skromny, wyrobiony w tynku detal architektoniczny: gzymsy i proste opaski okienne.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: drzwi wejściowe współczesne, częściowo zachowana historyczna stolarka okienna bez dekoracji.
- Budynek gospodarczy współcześnie remontowany, II-kondygnacyjny, na planie prostokąta.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, historyzujący detal architektoniczny.
- Zalecany remont budynku.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych wzorów.

ul. Adama Mickiewicza 4

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ 1979

Kamienica, mur., lata 80. XIX w.; historyzm z elementami neoklasycyzmu i neorenesansu. Usytuowana kalenicowo w zwartej zabudowie zachodniej pierzei ul. A. Mickiewicza.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni. Fasada współcześnie odnowiona z zachowaniem wystroju architektonicznego.

- Zachowana bryła budynku podpiwniczonego, czterokondygnacyjnego, wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem dwuspadowym o niskiej strzałce, z dwoma 2-osioowymi ryzalitami pozornymi zakończonymi trójkątnymi frontonami na skrajach fasady oraz ryzalitem klatki schodowej w elewacji tylnej. Ponad gzymsem wieńczącym prosta attyka.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana symetryczna kompozycja 7-osiowej fasady z wejściem do budynku w 4 osi; w I kondygnacji prostokątne witryny, częściowo wtórnie przekształcone.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacje gładko tynkowane, zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny fasady: boniowanie partii przyziemia, gzymsy podokienne, gzyms koronujący z fryzem z motywami tryglifów, cokół z współczesną okładziną, artykulacja naroży ryzalitów pozornych spiętrzonymi pilastrami (w IV kondygnacji o żłobkowanych trzonach), profilowane opaski prostokątnych okien, obramienia otworów okiennych, w II i III kondygnacji w obrębie pseudoryzalitów z prostokątnymi płycinami podokiennymi, okna trzech środkowych osi w II kondygnacji z nadokiennikami wspartymi na konsolkach, środkowe z trójkątnym naczółkiem, w III kondygnacji – konsolki poniżej gzymsu podokiennego; otwór wejściowy ujęty pilastrami o gładkich trzonach.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana drewniana, oryginalna stolarka drzwi wejściowych: dwuskrzydłowych z przeszklonym nadświetlem, ramowo-płycinowych, dolne płyciny dekorowane motywem rautów, górne – przeszklone; stolarka okienna wtórna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, historyzujący detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych wzorów.

ul. Adama Mickiewicza 6

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., ok. 1900 r.; historyzm z elementami neoklasycyzmu i neorenesansu. Usytuowana w zwartej zabudowie zachodniej pierzei ul. A. Mickiewicza, u zbiegu z ul. św. Jadwigi, narożny.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła budynku podpiwniczonego, trójkondygnacyjnego, wzniesionego na planie litery „L”, rozczłonkowana dwoma ryzalitami pozornymi oraz wykuszem w poziomie II-III kondygnacji w ściętym, 1-osiowym narożu; ponad głównymi elewacjami – wschodnią i południową połąć wysokiego dachu ze szczytami i mansardami; dach kryty blachą.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: część elewacji wschodniej i fragment dachu w trakcie remontu; tynki w złym stanie. Elewacje główne opracowane analogicznie. Wejście do budynku w 3 osi elewacji wschodniej, w ściętym narożu wejście do lokalu usługowego, witryny lokali usługowych w przyziemiu.

- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacje opracowane w cegle ponad przyziemiem, zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny elewacji głównej: boniowanie partii przyziemia, gzymsy podokienne, gzyms koronujący, artykulacja naroży budynku oraz ryzalitów pozornych pasami boni, prostokątne okna w uszakowych opaskach, obramienia otworów okiennych z trójkątnymi oraz segmentowymi naczółkami, szczyty zwieńczone półokrągłymi naczółkami oraz sterczynami (analogiczne w narożach szczytów).
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana drewniana, oryginalna stolarka drzwi wejściowych: dwuskrzydłowych z przeszklonym nadświetlem, ramowo-płycinowych, górne płyciny – przeszklone; częściowo zachowana oryginalna, drewniana stolarka okienna z dekorowanymi słupkami.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, historyzujący detal architektoniczny.
- Zalecany remont pozostałych fragmentów elewacji.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych wzorów.

ul. Adama Mickiewicza 7

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Budynek mieszkalny, obecnie budynek częściowo użytkowany jako usługowy, mur., 3./4. ćw. XIX w.; historyzm z elementami neoklasycyzmu i neorenesansu. Wolnostojący, usytuowany kalenicowo w głębi parceli, po wschodniej stronie ul. A. Mickiewicza.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła budynku wysoko podpiwniczony, dwukondygnacyjny, wzniesionego na planie zbliżonym do litery „T”, nakrytego dachem pulpitowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń, tynki w złym stanie. Zachowana symetryczna kompozycja 5-osiowej fasady, na osi 1-osiowy ryzalit pozorny z balkonowym portykiem, w elewacji północnej schodkowy, niski szczyt.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacje tynkowane, cokół z wtórną, ceramiczną okładziną, zachowany w złym stanie technicznym wyrobiony w tynku detal architektoniczny fasady: elewacja oraz ryzalit artykułowane w narożach ponad przyziemiem pilastrami w wielkim porządku, okna w profilowanych opaskach, okna I pietra z nadokiennikami w formie odcinków gzymsu wspartych na wydłużonych wolutowych konsolkach.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: częściowo zachowana drewniana, oryginalna stolarka.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, historyzujący detal architektoniczny.
- Zalecany remont elewacji.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych wzorów.

ul. Adama Mickiewicza 9

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., ok. 1880 r., historyzm. Wolnostojący, usytuowany kalenicowo po wschodniej stronie ul. A. Mickiewicza.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła budynku podpiwniczonego, III-kondygnacyjnego, z obniżoną kondygnacją poddasza, wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem dwuspadowym, kalenicowym; w elewacji tylnej ryzalit klatki schodowej.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne zabezpieczone ściągami, konstrukcja ceramicznego dachu bez widocznych uszkodzeń, tynki w złym stanie. Zachowana symetryczna kompozycja 6-osiowej elewacji głównej z wejściem do budynku na osi. Elewacje szczytowa północna ślepa, elewacja południowa opracowana analogicznie jak fasada, 5-osiowa.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacje tynkowane; zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny fasady i elewacji południowej: gzymsy, prostokątne okna w profilowanych opaskach, obramienia okienne z prostokątnymi podokiennikami oraz nadokiennikami; okna dwóch środkowych osi ujęte pilastrami oraz w III kondygnacji zwieńczone wspólnym trójkątnym naczółkiem.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana oryginalna, drewniana stolarka drzwi wejściowych dwuskrzydłowych z przeszklonym, półokrągłym nadświetlem, ramowo-płycinowych; częściowo zachowana drewniana, historyczna stolarka okienna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła budynku, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Zalecany remont elewacji.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych historycznych wzorów (podziałów).

ul. Adama Mickiewicza 14

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem A/4646/1442/Wł decyzją z 28.08.1995. [oficyny nie są wpisane do rejestru zabytków].

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ 1979

Budynek mieszkalny z oficynami, obecnie Urząd Statystyczny we Wrocławiu, oddział w Wałbrzychu, mur., 1897 r., neoklasycyzm. Pierwotnie siedziba wytwórni win i likierów Kirchniawy-Werke. Usytuowany kalenicowo w zabudowie zwartej zachodniej pierzei ul. A. Mickiewicza, skrajny.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry, współcześnie remontowany.
- Zachowana bryła budynku podpiwniczonego, dwukondygnacyjnego, z obniżoną kondygnacją poddasza, wzniesionego na planie prostokąta z I-kondygnacyjnym ryzalitem

- zakończonym balkonem w elewacji północnej, nakrytego dachem dwuspadowym o niskiej strzałce. Oficyny III i I-kondygnacyjne dobudowane do elewacji tylnej.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 6-osiowej elewacji głównej z wejściem do budynku w 6 osi oraz 3-osiowa elewacji bocznej - północnej.
 - Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacje tynkowane; zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: boniowanie w partii przyziemia, gzymsy, prostokątne okna w profilowanych opaskach, w II kondygnacji rozbudowane obramienia okienne: otwory okienne ujęte żłobkowanymi pilastrami o kompozytowych głowicach, z prostokątnymi podokiennikami (płyciny zdobione płaskorzeźbioną dekoracją z motywem antytetycznie przedstawionych gryfów; gryfy trzymają kątownicę – okno w 6 osi - i lirę – pozostałe okna) oraz zwieńczone trójkątnymi naczółkami. Elewacje tylne oraz elewacje oficyn bez cech stylowych, tynkowane.
 - Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana oryginalna, drewniana stolarka drzwi wejściowych dwuskrzydłowych z przeszklonym, prostokątnym nadświetlem, ramowo-płycinowych, o dolnych płycinach dekorowanych rautem i górnych przeszklonych; częściowo zachowana drewniana, historyczna stolarka okienna ze zdobionym korynckim pilastrem słupkiem oraz śłemeniem dekorowanym meandrem.
 - Zachowane wnętrza.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła budynku, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych historycznych wzorów (podziałów).

ul. Adama Mickiewicza 15

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., k. XIX w., historyzm. Budynek usytuowany kalenicowo po wschodniej stronie ul. A. Mickiewicza.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła budynku podpiwniczonego, IV-kondygnacyjnego, z obniżoną kondygnacją poddasza, wzniesionego na planie prostokąta z ryzalitem w elewacji tylnej, nakrytego dachem dwuspadowym o niskiej strzałce przesłoniętym niską attyką ponad fasadą. Do budynku od strony wschodniej przylegają oficyny.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja ceramicznego dachu bez widocznych uszkodzeń, attyka częściowo uszkodzona. Zachowana kompozycja 6-osiowej elewacji głównej z bramą wjazdową w obrębie 4-5 osi; zamknięte łukiem otwory witryn oraz bramy w przyziemiu, w 6 osi, w II i III kondygnacji balkony wsparte na masywnych ceglanych wspornikach, z ceglana, ażurową balustradą. Elewacje szczytowe ślepe.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: fasada opracowana w cegle; zachowany ceglany oraz tynkowy detal architektoniczny: kostkowe gzymsy, zamknięte odcinkowo okna w ceglanych opaskach; boczne partie attyki dekorowane tralkami; w technice sgraffita wykonane dekoracyjne tynkowe płyciny wypełnione ornamentem roślinnym; fryz z dekoracją roślinną poniżej konsolowego gzymsu poniżej poddasza;

blendy pomiędzy półkoliście zamkniętymi oknami poddasza również z symetryczną dekoracją roślinną; w centralnej płycinie – kartusz.

- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: brama przesłonięta współczesną kratą, częściowo zachowana drewniana, historyczna stolarka okienna z dekorowanymi słupkami.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła budynku, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Zalecany remont elewacji.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych historycznych wzorów (podziałów).

ul. Adama Mickiewicza 16

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Budynek administracyjny, obecnie Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska we Wrocławiu, delegatura w Wałbrzychu, mur., lata 20. XX w., neobarok. Usytuowany kalenicowo w zabudowie zwartej zachodniej pierzei ul. A. Mickiewicza.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła budynku podpiwniczonego, trójkondygnacyjnego, z użytkową kondygnacją poddasza, wzniesionego na planie prostokąta nakrytego dachem mansardowym z facjatami.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 7-osiowej elewacji głównej z wejściem do budynku w 1 osi; okna parteru i otwór drzwiowy zamknięte łukiem pełnym; w II i III kondygnacji w każdej osi po 3 wąskie, prostokątne otwory okienne; ponad przyziemiem wsparte na konsolach w 1, 4 i 7 osi płytkie, wyoblone, dwukondygnacyjne wykusze. Elewacja tylna o podobnej artykulacji, bez wykuszy.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacje tynkowane; współczesna ceramiczna okładzina cokołu; zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny fasady: boniowanie w partii przyziemia, gzymsy, okna II i III kondygnacji ujęte w tynkowe ramy; na osi wykuszy pomiędzy I i II kondygnacją tynkowe motywy dekoracyjne.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwiowa wtórna (?); częściowo zachowana drewniana, historyczna stolarka okienna; okna przyziemia przesłonięte oryginalnymi kratami dekorowanymi motywem wygiętych liści akantu.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła budynku, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny, kraty.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych historycznych wzorów (podziałów).

ul. Adama Mickiewicza 17a

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Budynek użyteczności publicznej, obecnie Przedszkole Niepubliczne „Jedyneczka”, mur., lata 20.-30. XX w., historyzm. Usytuowany po wschodniej stronie ul. A. Mickiewicza.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana rozczłonkowana bryła budynku podpiwniczonego, czterokondygnacyjnego, z użytkową kondygnacją poddasza, ze schodkowo zakomponowanymi tarasami w dolnych dwóch kondygnacjach, wzniesionego na planie litery „L”, nakrytego dachami dwuspadowymi.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja elewacji.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacje tynkowane; w elewacji zachodniej zachowana wnęka - zamknięta łukiem odcinkowym z płaskorzeźbionym motywem wazy, kiści winnych gron oraz krzyża na osi.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: częściowo zachowana drewniana, historyczna stolarka okienna bez dekoracji.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła budynku, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Zalecany remont elewacji oraz ujednoczenie kolorystyki.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych historycznych wzorów (podziałów).

ul. Adama Mickiewicza 18

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., 4. ćw. XIX w., historyzm. Usytuowana kalenicowo w zabudowie zwartej zachodniej pierzei ul. A. Mickiewicza. Do budynku, do elewacji tylnej przylega skrzydło oficyny.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła budynku podpiwniczonego, trójkondygnacyjnego, z dodatkową, obniżoną kondygnacją poddasza, wzniesionego na planie prostokąta nakrytego dachem dwuspadowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja dachu bez widocznych uszkodzeń, tynki i współczesna okładzina cokołu w złym stanie. Zachowana kompozycja 5-osiowej elewacji głównej z wejściem do budynku w 3 osi; w I kondygnacji prostokątne witryny, częściowo wtórnie przekształcone.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacje tynkowane; współczesna ceramiczna okładzina cokołu; zachowane gzymsy.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych wtórna; częściowo zachowana drewniana, historyczna stolarka okienna bez dekoracji.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła budynku, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Zalecany remont elewacji, wymiana stolarki.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych historycznych wzorów (podziałów).

ul. Adama Mickiewicza 19

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., 1. ćw. XX w., historyzm z elementami art déco. Usytuowana kalenicowo w zwartej zabudowie wschodniej pierzei ul. A. Mickiewicza, skrajna.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła budynku podpiwniczonego, czterokondygnacyjnego, z dodatkową, obniżoną kondygnacją poddasza, wzniesionego na planie pięcioboku, nakrytego dachem pulpitowym, rozczłonkowana w elewacji głównej, na jej skraju dwuosiowymi ryzalitami pozornymi; w elewacji tylnej ryzalit klatki schodowej.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja dachu bez widocznych uszkodzeń, tynki i współczesna okładzina cokołu w złym stanie. Zachowana kompozycja 9-osiowej elewacji głównej z wejściem do budynku w 5 osi.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacje tynkowane; współczesna ceramiczna okładzina cokołu; zachowane gzymsy; w III kondygnacji okna ryzalitów pozornych oraz elewacji północnej z wyłamanymi w narożach, trójkątnymi naczółkami.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: drzwi wejściowe drewniane z przeszklonymi i przesłoniętymi kratą górnymi płycinami; częściowo zachowana drewniana, historyczna stolarka okienna bez dekoracji.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła budynku, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Zalecany remont elewacji.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych historycznych wzorów (podziałów).

ul. Adama Mickiewicza 20

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., 4. ćw. XIX w., historyzm. Usytuowana kalenicowo w zabudowie zwartej zachodniej pierzei ul. A. Mickiewicza.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła budynku podpiwniczonego, trójkondygnacyjnego, wzniesionego na planie prostokąta nakrytego dachem dwuspadowym z lukarnami.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja dachu bez widocznych uszkodzeń, tynki i współczesna okładzina cokołu w złym stanie.

Zachowana kompozycja 5-osiowej elewacji głównej z wejściem do budynku w 3 osi; w I kondygnacji prostokątne witryny, częściowo wtórnie przekształcone.

- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacje tynkowane; współczesna ceramiczna okładzina cokołu; zachowane gzymsy, opaski i proste obramienia okienne.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowane drewniane drzwi wejściowe, dwuskrzydłowe ramowo-płycinowe z przeszklonym nadświetlem; częściowo zachowana drewniana, historyczna stolarka okienna bez dekoracji.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła budynku, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Zalecany remont elewacji.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych historycznych wzorów (podziałów).

ul. Adama Mickiewicza 21

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., 4. ćw. XIX w., historyzm. Usytuowana kalenicowo w zabudowie zwartej wschodniej pierzei ul. A. Mickiewicza.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła budynku podpiwniczonego, trójkondygnacyjnego, z dodatkową kondygnacją poddasza, wzniesionego na planie prostokąta nakrytego dachem dwuspadowym; w elewacji tylnej ryzalit klatki schodowej.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 6-osiowej elewacji głównej z wejściem do budynku na osi fasady; w I kondygnacji prostokątne witryny, częściowo wtórnie przekształcone.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacje tynkowane; współczesna ceramiczna okładzina cokołu; zachowane gzymsy, opaski i proste obramienia okienne.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowane drewniane drzwi wejściowe, dwuskrzydłowe, ramowo-płycinowe z przeszklonym nadświetlem; stolarka okienna wtórna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła budynku, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Zalecany remont elewacji.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych historycznych wzorów (podziałów).

ul. Adama Mickiewicza 22

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., 4. ćw. XIX w., historyzm. Usytuowana kalenicowo w zabudowie zwartej zachodniej pierzei ul. A. Mickiewicza.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła budynku podpiwniczonego, trójkondygnacyjnego, wzniesionego na planie prostokąta nakrytego dachem dwuspadowym z lukarnami.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja dachu bez widocznych uszkodzeń, tynki i współczesna okładzina cokołu w złym stanie. Zachowana kompozycja 5-osiowej elewacji głównej z wejściem do budynku w 3 osi.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacje tynkowane; współczesna ceramiczna okładzina cokołu; zachowane gzymsy, opaski i proste obramienia okienne.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowane drewniane drzwi wejściowe, dwuskrzydłowe ramowo-płycinowe z przeszklonym nadświetlem; częściowo zachowana drewniana, historyczna stolarka okienna wtórna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła budynku, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Zalecany remont elewacji.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych historycznych wzorów (podziałów).

ul. Adama Mickiewicza 23

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., 4. ćw. XIX w., historyzm. Usytuowana kalenicowo w zabudowie zwartej wschodniej pierzei ul. A. Mickiewicza.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła budynku podpiwniczonego, trójkondygnacyjnego, z dodatkową kondygnacją poddasza, wzniesionego na planie prostokąta ze skrzydłem oficynowym, nakrytego dachem dwuspadowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 5-osiowej elewacji głównej z wejściem do budynku na osi fasady.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu fasady: elewacja tynkowana; współczesna ceramiczna okładzina cokołu; zachowane gzymsy, opaski okienne i proste nadokienniki w II kondygnacji. Elewacje tylne oraz oficyny tynkowane, bez cech stylowych.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: drzwi wejściowe oraz stolarka okienna wtórna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła budynku, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Zalecany remont elewacji.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Adama Mickiewicza 24

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ 1979

Szkoła podstawowa ludowa *Volksschule*, następnie w latach 1889-1922 katolicka szkoła dla chłopców *Katholischen Knabenschule*, następnie ponownie szkoła ludowa, obecnie Zespół Szkół Zawodowych w Wałbrzychu, mur., budynek wzniesiony w latach 1867-68, proj. mistrz murarski Beer, historyzm z elementami neogotyku; remont więźby dachowej i pokrycia w latach 1945-46, remont kapitalny budynku w 1978 r. Usytuowany kalenicowo w zabudowie zachodniej pierzei ul. A. Mickiewicza, wolnostojący.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry. Współcześnie przeprowadzono remont budynku.
- Zachowana rozczłonkowana, symetryczna bryła budynku podpiwniczonego, dwu i trój-kondygnacyjnego z poddaszem, wzniesionego na planie litery „H”, z ryzalitami w bocznych elewacjach, nakrytego dachami dwuspadowymi.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja elewacji, w tym symetrycznie zakomponowanej fasady z równomiernie rozmieszczonymi osiami okien: zryzalitowane części boczne 3-osiove z 2-osioowymi trójkątnymi szczytami, część środkowa 6-osiowa z wysokimi, zamkniętymi łukiem ostrym oknami II kondygnacji oraz facjatkami w połaci dachu; główne wejście do budynku w elewacji południowej.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu – elementy wystroju elewacji uproszczone w stosunku do stanu pierwotnego: elewacje tynkowane; gzymsy, lizeny w narożach elewacji oraz ryzalitów w elewacjach bocznych, motywy blend zamkniętych łukiem ostrym w szczytach; obramienia wejść – portyk ujęty piaskowcowymi kolumnami z kompozytowymi kapitelami ujmujący wejście główne oraz obramienie wejścia w elewacji północnej – nawiązujące do schematu biforium, z nadświetlami w kształcie trójliścia; w ryzalitech elewacji bocznych w III kondygnacji, pośrodku, okna w kształcie czteroliścia.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka oryginalna stolarka drzwi wejściowych (para drzwi) – dwuskrzydłowych, ramowo-płycinowych, o górnych płycinach przeszklonych; stolarka okienna współczesna (pierwotnie w ostrołucznych oknach II kondygnacji fasady istniały maswerki).

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła budynku, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny, kraty.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych historycznych wzorów (podziałów).

ul. Adama Mickiewicza 25

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., 4. ćw. XIX w., historyzm. Usytuowana kalenicowo w zabudowie zwartej wschodniej pierzei ul. A. Mickiewicza.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.

- Zachowana bryła budynku podpiwniczonego, trójkondygnacyjnego, z dodatkową kondygnacją poddasza, wzniesionego na planie prostokąta ze skrzydłem oficynowym, nakrytego dachem dwuspadowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja dachu bez widocznych uszkodzeń, tynki w złym stanie. Zachowana kompozycja 5-osiowej elewacji głównej z bramą wjazdową na osi fasady; w I kondygnacji prostokątne witryny, częściowo wtórnie przekształcone.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacje tynkowane; zachowana ceramiczna okładzina cokołu; gzymsy, proste nadokienniki w II kondygnacji.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: brama wjazdowa oraz stolarka okienna wtórna; zachowana oryginalna witryna w I osi przyziemia.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła budynku, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Zalecany remont elewacji.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów), do zachowania witryna.

ul. Adama Mickiewicza 26

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ 1979

Budynek pomocniczy Szkoły Ludowej (?), obecnie Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej, ok. 1920 r., historyzm, modernizm. Usytuowany w zabudowie zachodniej pierzei ul. A. Mickiewicza, wolnostojący.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry. Współcześnie przeprowadzono remont budynku.
- Zachowana rozczłonkowana bryła budynku podpiwniczonego, w zasadniczej części dwukondygnacyjnego z poddaszem, wzniesionego na planie zbliżonym do litery „L”: główny człon budowli na planie prostokąta, nakryty dachem czterosпадowym z lukarnami, parterowy łącznik zachodni kryty dachem dwuspadowym, zewnętrzne schody przy elewacji wschodniej, I-kondygnacyjny ryzalit z dodatkowym wejściem w elewacji południowej.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne docieplone, konstrukcja dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja elewacji.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu – zachowany kamienny cokół.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka wtórna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła budynku, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny, kraty.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych historycznych wzorów (podziałów).

ul. Adama Mickiewicza 27

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., 4. ćw. XIX w., historyzm. Usytuowana kalenicowo w zabudowie zwartej wschodniej pierzei ul. A. Mickiewicza.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła budynku podpiwniczonego, trójkondygnacyjnego, wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem dwuspadowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 5-osiowej elewacji głównej z wejściem do budynku na osi fasady; w I kondygnacji prostokątne witryny, częściowo wtórnie przekształcone. W elewacji tylnej ryzalit klatki schodowej.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacje tynkowane, współczesna, ceramiczna okładzina przyziemia (pierwotnie boniowanie) elewacji głównej, zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny fasady: gzymsy, proste nadokienniki wsparte na konsolkach w II kondygnacji.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowane oryginalne drewniane drzwi wejściowe, dwuskrzydłowe z nadświetlem przeszklonym, ramowo-płycinowe; częściowo zachowana historyczna stolarka okienna bez dekoracji.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła budynku, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Zalecany remont elewacji wraz z odtworzeniem boniowania w poziomie przyziemia.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Adama Mickiewicza 28

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., 4. ćw. XIX w., historyzm. Usytuowana kalenicowo w zabudowie zwartej zachodniej pierzei ul. A. Mickiewicza.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni/zły.
- Zachowana bryła budynku podpiwniczonego, czterokondygnacyjnego z dodatkową, obniżoną kondygnacją poddasza, wzniesionego na planie zbliżonym do prostokąta, nakrytego dachem dwuspadowym o niskiej strzałce.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja dachu bez widocznych uszkodzeń, tynki w złym stanie, część otworów okiennych fasady w poziomie poddasza przemurowana. Zachowana kompozycja 7-osiowej elewacji głównej z wejściem do budynku na osi fasady; w I kondygnacji witryny, częściowo wtórnie przekształcone. Elewacja tylna 7-osiowa.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacje tynkowane, zachowane boniowanie w poziomie przyziemia fasady, powyżej - gładko tynkowana, podczas wojennych remontów zniszczony historyzujący wystrój fasady: częściowo skute gzymsy, skute obramienia okienne.

- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowane oryginalne drewniane drzwi wejściowe, dwuskrzydłowe z przeszklonym nadświetlem, ramowo-płycinowe; częściowo zachowana historyczna stolarka okienna bez dekoracji.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła budynku, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, zachowany detal architektoniczny.
- Zalecany remont elewacji wraz z odtworzeniem wystroju fasady.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Adama Mickiewicza 29

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ 1979

Kamienica, mur., 1897 r., historyzm. Usytuowana kalenicowo w zabudowie zwartej wschodniej pierzei ul. A. Mickiewicza, na lekkim załamaniu ulicy.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła budynku podpiwniczonego, czterokondygnacyjnego z dodatkową, obniżoną kondygnacją poddasza, wzniesionego na planie trapezu, nakrytego dachem pulpitowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 5-osiowej elewacji głównej z bramą wjazdową na osi fasady.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny fasady - boniowanie w poziomie przyziemia, powyżej fasada gładko tynkowana, gzymsy podokienne, obramienie bramy wjazdowej z kluczem, w którym data budowy domu, inicjały właściciela *HS* oraz numer budynku; opaski witryn w przyziemiu z kluczami dekorowanymi rautami, uszakowe opaski okienne z rozetami, w II i III kondygnacji nadokienniki w formie wspartych na konsolkach odcinków gzymsu oraz płycin nadokiennych z symetryczną dekoracją roślinną. Brama przejazdowa nakryta sklepieniem odcinkowym. Elewacja tylna bez dekoracji.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana drewniana ramowo-płycinowa stolarka bramy wjazdowej; stolarka okienna wtórna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła budynku, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, przejazd bramny.
- Zalecany remont elewacji.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych historycznych wzorów (podziałów).

ul. Adama Mickiewicza 30

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., pocz. XX w., historyzm. Usytuowana kalenicowo w zabudowie zwartej zachodniej pierzei ul. A. Mickiewicza.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła budynku podpiwniczonego, czterokondygnacyjnego, wzniesionego na planie zbliżonym do prostokąta, nakrytego dachem dwuspadowym; w IV kondygnacji, w obrębie 6-7 osi pseudowykus, ponad którym facjata.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne zawilgocone, konstrukcja dachu bez widocznych uszkodzeń, tynki w złym stanie. Zachowana ogólna kompozycja 8-osiowej elewacji głównej z wejściem do budynku w 5 osi oraz szczytem w obrębie 2-5 osi o wklęsło-wypukłym wykroju (w szczycie owalny okulus); w I kondygnacji prostokątne witryny, częściowo wtórnym przekształcone.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: nie zachowane boniowanie w poziomie II kondygnacji, obecnie fasada gładko tynkowana, podczas powojennych remontów zniszczony wystrój fasady w postaci opasek okiennych oraz profilowanej opaski otworu wejściowego. Elewacja tylna bez dekoracji.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych wtórna, częściowo zachowana historyczna stolarka okienna bez dekoracji.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła budynku, forma i ceramiczne pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykroj otworów, zachowany detal architektoniczny.
- Zalecany remont elewacji wraz z odtworzeniem wystroju fasady.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Adama Mickiewicza 31

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., 4. ćw. XIX w., historyzm. Usytuowana kalenicowo w zabudowie zwartej wschodniej pierzei ul. A. Mickiewicza.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła budynku podpiwniczonego, trójkondygnacyjnego, wzniesionego na planie prostokąta z ryzalitem klatki schodowej w elewacji tylnej, nakrytego dachem dwuspadowym z lukarnami powiekowymi.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 6-osiowej elewacji głównej z wejściem do budynku w 4 osi – otwór wejściowy zamknięty odcinkowo.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: fasada gładko tynkowana, zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: gzymsy, opaski otworów przyziemia, tynkowe ramy obejmujące otwory okienne w poszczególnych osiach. Elewacja tylna bez dekoracji.

- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana stolarka drzwi wejściowych, częściowo zachowana historyczna stolarka okienna bez dekoracji, kraty w oknach przyziemia.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła budynku, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Zalecany remont elewacji.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Adama Mickiewicza 32

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., 4. ćw. XIX w., historyzm. Usytuowana kalenicowo w zabudowie zwartej zachodniej pierzei ul. A. Mickiewicza.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana rozczłonkowana, dwudzielna bryła budynku podpiwniczonego, trójkondygnacyjnego, wzniesionego na planie litery „L”, nakrytego dachami pulpitowymi. W elewacji tylnej ryzalit klatki schodowej.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne zawilgocone, tynki w złym stanie, konstrukcja dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja dwudzielnej elewacji głównej z wysuniętą częścią północną, z wejściem do budynku na osi fasady członu południowego; w I kondygnacji prostokątne witryny, częściowo wtórnie przekształcone.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: w poziomie przyziemia boniowanie, powyżej fasada gładko tynkowana, w złym stanie zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny (zawilgocenia, ubytki): gzymsy, w członie północnym mocno wyładowany konsolowy gzyms wieńczący, poniżej fryz z okrągłymi otworami okiennymi poddasza, profilowane opaski otworu wejściowego oraz otworów okiennych, w II kondygnacji proste, gzymsowe nadokienniki. Elewacja tylna bez dekoracji.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych oraz stolarka okienna wtórna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła budynku, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Zalecany remont elewacji.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Adama Mickiewicza 33

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., 4. ćw. XIX w., historyzm. Usytuowana kalenicowo w zabudowie zwartej wschodniej pierzei ul. A. Mickiewicza. Wskutek podniesienia się poziomu gruntu wejście do budynku obniżone w stosunku do poziomu chodnika.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła budynku podpiwniczonego, trójkondygnacyjnego, wzniesionego na planie prostokąta z ryzalitem klatki schodowej w elewacji tylnej, nakrytego dachem pulpitowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 7-osiowej elewacji głównej rozczłonkowanej ryzalitem pozornym w 3-5 osi, z wejściem do budynku w 1 osi.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: fasada gładko tynkowana, zachowane wyrobiony w tynku detal architektoniczny: gzymsy, opaski otworów, nadokienniki w II kondygnacji w formie odcinków gzymsu wspartych na prostych płycinach. Elewacja tylna bez dekoracji.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana stolarka drewnianych trójskrzydłowych, ramowo-płycinowych drzwi wejściowych, z motywem aedikuli i rautu, stolarka okienna wtórna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła budynku, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny, stolarka drzwi wejściowych.
- Zalecany remont elewacji.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według historycznych wzorów (podziałów).

ul. Adama Mickiewicza 34

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., 4. ćw. XIX w., historyzm. Usytuowana kalenicowo w zabudowie zwartej zachodniej pierzei ul. A. Mickiewicza.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła budynku podpiwniczonego, czterokondygnacyjnego, wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem łamanym, z stromą połącią ponad fasadą, z facjantami ujętymi w spływy wolutowe, zakończonymi trójkątnymi naczółkami (zmieniona forma facjaty ponad 1 osią – pierwotnie z okrągłym otworem okiennym). Do budynku przylega od strony południowej parterowa dobudówka, o elewacjach zakończonych atyką.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne zawilgocone, tynki w złym stanie, z licznymi ubytkami, konstrukcja dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 4-osiowej elewacji głównej rozczłonkowanej uskokiem, z bramą przejazdową w skrajnej, 4 osi; w I kondygnacji prostokątne witryny, częściowo wtórnie przekształcone.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: w złym stanie zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: opaska wokół otworu bramy, gzymsy, obramienia otworów okiennych, w II kondygnacji proste, gzymsowe nadokienniki, w III kondygnacji z trójkątnymi naczółkami, w IV kondygnacji naczółki segmentowe – okna 2 i 3 osi we wspólnych obramieniach. Elewacja tylna bez dekoracji.

- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: częściowo zachowana historyczna stolarka okienna bez dekoracji.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła budynku, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Zalecany remont elewacji wraz z przywróceniem kształtu facjaty.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Adama Mickiewicza 35

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Budynek mieszkalny, obecnie Miejski Zarząd Budynków, mur., 4. ćw. XIX w., historyzm. Wolnostojący, usytuowany kalenicowo w zabudowie wschodniej pierzei ul. A. Mickiewicza.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana rozczłonkowana bryła budynku dwuskrzydłowego, dwukondygnacyjnego, wzniesionego na planie litery „L”, skrzydło frontowe nakryte dachem dwuspadowym o niskiej strzałce.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 4-osiowej elewacji głównej; wejście do budynku w elewacji północnej.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacje tynkowane, zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: gzymsy, opaski otworów, rozbudowane obramienia okien w II kondygnacji – okna ujęte pilastrami, wspólne nadokienniki dla okien 1-2 oraz 3-4 osi w formie odcinków belkowania, ponad którym antytetycznie ukazane anioły podtrzymujące kartusz.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych oraz okienna wtórna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła budynku, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Zalecany remont elewacji.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według historycznych wzorów (podziałów).

ul. Adama Mickiewicza 36

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Budynek mieszkalny, mur., lata 20. XX w., modernizm. Pierwotnie w tym miejscu znajdował się browar zamkowy z gospodą. Browar Zamkowy (*Schloßbrauerei*) został zbudowany z inicjatywy mistrza piwowarskiego Georga Kapellera w 1871 roku. Przy browarze działała gospoda *Zur Plumpe*. Browar był czynny do 1906 roku. W 1910 r. został on wraz z działką zakupiony przez *Wirtschaftsgenossenschaft Schlesischer Gastwirte* (Śląski Związek Gospodarczy Właścicieli Gospód i Restauracji), a następnie sprzedany Zarządowi Dóbr Książąt Pszczyńskich *Fürstlich Pleßische Verwaltung*. Gospoda prowadziła działalność do 1922 r.,

kiedy to została przebudowana na cele mieszkaniowe. Wolnostojący, usytuowany kalenicowo w zabudowie zachodniej pierzei ul. A. Mickiewicza.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła budynku trójkondygnacyjnego, dwuskrzydłowego; skrzydło główne wzniesione na planie prostokąta, nakryte dachem naczółkowym z facjatami, skrzydło tylne – prostopadłe, nakryte dachem dwuspadowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 9-osiowej elewacji głównej; wejście do budynku w 7 osi elewacji głównej poprzedzone zewnętrznymi schodami.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacje tynkowane, zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: boniowanie w poziomie przyziemia, gzymsy, obramienie wejścia.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych wtórna, częściowo zachowana historyczna drewniana stolarka okienna bez dekoracji.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła budynku, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Zalecany remont elewacji.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według historycznych wzorów (podziałów).

ul. Adama Mickiewicza 37

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., 4. ćw. XIX w., historyzm. Wolnostojąca, usytuowana kalenicowo w zabudowie wschodniej pierzei ul. A. Mickiewicza.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła budynku podpiwniczonego, trójkondygnacyjnego, wzniesionego na planie zbliżonym do prostokąta, ze ściętym, północno-zachodnim narożem, nakrytego dachem dwuspadowym o niskiej strzałce.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 6-osiowej elewacji głównej z ryzalitami pozornymi w 6 osi oraz w ściętym narożu; wejście do budynku w elewacji północnej - tylnej.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacje tynkowane, elewacje północna i zachodnia opracowane analogicznie; zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: gzymsy, nadokienniki w formie odcinków gzymsów, trójkątne naczółki na zamknięciu pseudoryzalitów.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka wtórna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła budynku, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Zalecany remont elewacji.

- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Adama Mickiewicza 40

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Zajazd *Fürst Blücher*, obecnie budynek mieszkalny, mur., 3./4. ćw. XIX w., historyzm. Wolnostojący, usytuowany kalenicowo w zabudowie zachodniej pierzei ul. A. Mickiewicza, na spadku terenu w kierunku zachodnim.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła budynku trójkondygnacyjnego, założonego na planie zbliżonym do prostokąta, nakrytego dachem dwuspadowym o niskiej strzałce; na osi fasady wyniesiony ryzalit pozorny, elewacja tylna z uskokiem i ryzalitem.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 8-osiowej elewacji głównej; wejście do budynku na jej osi.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacje tynkowane, zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: gzymsy, proste opaski okienne oraz obramienie wejścia.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana drewniana stolarka dwuskrzydłowych z nadświetlem drzwi wejściowych ramowo-płycinowych, częściowo zachowana historyczna drewniana stolarka okienna bez dekoracji.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła budynku, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych historycznych wzorów (podziałów).

ul. Adama Mickiewicza 41

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ 1979

Kamienica, mur., 4. ćw. XIX w., historyzm. Usytuowana kalenicowo w zabudowie zwartej wschodniej pierzei ul. A. Mickiewicza. Wskutek podniesienia się poziomu gruntu wejście do budynku obniżone w stosunku do poziomu chodnika.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła budynku podpiwniczonego, czterokondygnacyjnego z mieszkalnym poddaszem, wzniesionego na planie zbliżonym do prostokąta, nakrytego dachem pulpitowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja dachu bez widocznych uszkodzeń, tynki w złym stanie. Zachowana kompozycja 5-osiowej elewacji głównej; w I kondygnacji prostokątne witryny, częściowo wtórnie przekształcone.

- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: w złym stanie zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny fasady: gzymsy, obramienia otworów okiennych, z prostokątnymi płycinami nadokiennymi zdobionymi ornamentem roślinnym, naczółki proste, trójkątne i segmentowe wsparte na konsolkach.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: częściowo zachowana historyczna, drewniana stolarka okienna bez dekoracji.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła budynku, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Zalecany remont elewacji.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Adama Mickiewicza 42

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Urząd Gminy Górny Wałbrzych (*Amtsgebäude Ober Waldenburg*), po 1945 r. siedziba Społecznej Żydowskiej Szkoły Powszechnej im. Pereca, obecnie Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego Placówka Terenowa w Wałbrzychu, mur., 4. ćw. XIX w., historyzm. Wolnostojący, usytuowany kalenicowo w zabudowie zachodniej pierzei ul. A. Mickiewicza, na spadku terenu w kierunku zachodnim.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła budynku trójkondygnacyjnego, z dodatkową, obniżoną kondygnacją poddasza, założonego na planie prostokąta z ryzalitem w elewacji tylnej, nakrytego dachem dwuspadowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 6-osiowej elewacji głównej z ryzalitem pozornym zakończonym trójkątnym frontonem na osi; wejście do budynku w 3 osi elewacji głównej.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacje tynkowane, zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny w fasadzie: boniowanie w poziomie przyziemia, gzymsy, obramienia okienne z prostokątnymi płycinami podokiennymi i nadokiennikami.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych oraz stolarka okienna wtórna.
- Częściowo zachowany ogródek frontowy.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła budynku, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących historycznych wzorów (podziałów).

ul. Adama Mickiewicza 43

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ 1979

Szkoła i pensjonat dla dziewcząt Augusty Teschner, obecnie budynek mieszkalny, mur., 1. poł. XIX w., neobarok. Była to pierwsza w Wałbrzychu szkoła wyższa w Wałbrzychu, założona w 1838 roku. Usytuowany kalenicowo w zabudowie zwartej wschodniej pierzei ul. A. Mickiewicza, obniżony w stosunku do poziomu chodnika.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Zły.
- Zachowana bryła budynku niepodpiwniczonego, dwuskrzydłowego, wzniesionego na planie litery „L”, budynek główny dwukondygnacyjny, nakryty dachem dwuspadowym, skrzydło tylne – parterowe, nakryte dachem dwuspadowym z naczółkiem.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne zawilgocone, konstrukcja dachu budynku głównego bez widocznych uszkodzeń, ceramiczne pokrycie dachu współcześnie wymienione, tynki w złym stanie. Zachowana kompozycja 7-osiowej elewacji głównej, wejście do budynku w 4 osi – otwór drzwiowy o zaokrąglonych górnych narożach.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny fasady: obramienie otworu wejściowego w formie opaski spiętej klinowym kluczem, opaski otworów okiennych.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: drewniana, historyczna stolarka drzwi wejściowych, częściowo zachowana historyczna, drewniana stolarka okienna bez dekoracji.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła budynku, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Zalecany remont budynku.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).
- Zalecane uporządkowanie posesji – likwidacja zadaszeń, uporządkowanie nawierzchni podwórza.

ul. Adama Mickiewicza 43a

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Budynek mieszkalny przy szkole i pensjonacie dla dziewcząt Augusty Teschner, obecnie budynek mieszkalny, mur., XIX/XX w., historyzm. Usytuowany szczytowo, dobudowany do tylnego skrzydła budynku nr 43.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Zły.
- Zachowana bryła budynku parterowego, wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem dwuspadowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne zawilgocone, konstrukcja dachu oraz pokrycie dachu osłabione, tynki w złym stanie.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła budynku, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykroj otworów.
- Zalecany remont budynku.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Adama Mickiewicza 44

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., XIX/XX w., przebudowa w latach 20. XX w. (wówczas zmiana wystroju elewacji), historyzm, neobarok. Wolnostojąca, usytuowana kalenicowo w zabudowie zachodniej pierzei ul. A. Mickiewicza, na spadku terenu w kierunku zachodnim.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Budynek po przeprowadzonym współcześnie remoncie elewacji.
- Zachowana bryła budynku podpiwniczonego, trójkondygnacyjnego, z częściowo użytkowym poddaszem, wzniesionego na planie zbliżonym do trapezu, ze ściętym, północno-wschodnim narożem, nakrytego dachem wielospadowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja elewacji głównej ze zryzalitowanym narożem; wejście do budynku w elewacji zachodniej, głównej; w I kondygnacji prostokątne witryny, częściowo wtórnie przekształcone.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: podczas przeprowadzonego w ostatnich latach remontu elewacje budynku docieplono, częściowo, niezgodnie z historycznymi wzorami odtworzono detal fasady: zachowano kamienny cokół, odtworzono uproszczone boniowanie w partii przyziemia, gzymsy, odtworzono artykulację elewacji pilastrami w wielkim porządku w obrębie II i III kondygnacji – jońskie głowice pilastrów zastąpiono uproszczonymi, pierwotnie uszakowe opaski okienne – prostymi, zmieniono gzyms wieńczący.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: częściowo zachowana oryginalna, drewniana stolarka okienna z dekorowanymi słupkami, stolarka drzwi wejściowych wtórna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła budynku, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykroj otworów.
- Zalecane przywrócenie detalu w historycznym kształcie.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Adama Mickiewicza 46a

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., pocz. XX w., secesja. Wolnostojąca, usytuowana kalenicowo w zabudowie zachodniej pierzei ul. A. Mickiewicza, odsunięta od linii zabudowy ulicy.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła budynku trójkondygnacyjnego, z mieszkalną kondygnacją poddasza, założonego na planie równoległoboku, nakrytego dachem mansardowym z dwukondygnacyjnym szczytem na osi elewacji głównej oraz facjatkami.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne zawilgocone, boczne ściany docieplone, zabezpieczone przed spękaniem, tynki fasady i elewacji w złym stanie, z ubytkami, odspojone, konstrukcja dachu bez widocznych uszkodzeń, współcześnie wymienione ceramiczne pokrycie dachu. Zachowana kompozycja 4-osiowej elewacji głównej; wejście do budynku w 4 osi.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana drewniana, oryginalna stolarka drzwi wejściowych oraz częściowo drewniana, oryginalna stolarka z dekorowanymi słupkami.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła budynku, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykroj otworów.
- Wskazany remont elewacji i stolarki drzwiowej.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych historycznych wzorów (podziałów).

ul. Adama Mickiewicza 50

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., pocz. XX w., secesja. usytuowana kalenicowo w zwartej zabudowie zachodniej pierzei ul. A. Mickiewicza.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła budynku trójkondygnacyjnego, założonego na planie prostokąta, nakrytego dachem mansardowym z dwukondygnacyjnym szczytem na osi elewacji głównej oraz facjatkami, wejście główne do budynku w 4 osi fasady, powyżej, w obrębie II i III kondygnacji wykusz wsparty na masywnych konsolach; w elewacji tylnej ryzalit.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne zawilgocone, tynki w złym stanie, z ubytkami, odspojone, konstrukcja dachu bez widocznych uszkodzeń, współcześnie wymienione ceramiczne pokrycie dachu. Zachowana kompozycja 7-osiowej elewacji głównej; w I kondygnacji prostokątne witryny, częściowo wtórnie przekształcone.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka okienna i drzwiowa wtórna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła budynku, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykroj otworów.
- Wskazany remont elewacji.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Adama Mickiewicza 51

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., ok. 1900-05 r., secesja, art déco. Usytuowana kalenicowo w zabudowie zwartej wschodniej pierzei ul. A. Mickiewicza. Bliźniaczy budynek nr 53.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni. Współcześnie odnowiona fasada.
- Zachowana bryła budynku z suteroną, trójkondygnacyjnego, z mieszkalnym poddaszem, założonego na planie trapezu, nakrytego dachem mansardowym z mansardami, bryła budynku rozczłonkowana wykuszami i balkonami w elewacji głównej – zachodniej oraz ryzalitem klatki schodowej i przylegającymi do niego balkonami w elewacji tylnej.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja dachu bez widocznych uszkodzeń, współcześnie wymieniona dolna połącz ceramicznego pokrycia dachu. Zachowana kompozycja 9-osiowej elewacji głównej z półokrągłym wykuszem w obrębie II i III kondygnacji w 2 osi, powyżej trójosiowa mansarda (w 1-3 osi), wejście do budynku w 5 osi, w 6-7 osi w II-III kondygnacji wykusz prostokątny, przy którym po obu stronach balkony o pełnych balustradach; ponad wykuszem 1-osiowa mansarda.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu fasady: zachowany kamienny, rustykalny cokół (poziom sutereny), powyżej elewacja opracowana w cegle i częściowo tynkowana, zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny w fasadzie: geometryczne płyciny, wsporniki balkonów z przedstawieniami atlantów i kartuszami, obramienie wejścia do budynku z ustawionymi na cokole niskimi kolumnami wspierającymi naczółek, powyżej trójdzielne stałe nadświetle.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana oryginalna stolarka drewnianych drzwi wejściowych z nadświetlem i owalną, przeszkloną płyciną, częściowo zachowana historyczna, drewniana stolarka okienna bez dekoracji.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła budynku, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych historycznych wzorów (podziałów).

ul. Adama Mickiewicza 53

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., ok. 1900-05 r., secesja, art. deco. Usytuowana kalenicowo w zabudowie zwartej wschodniej pierzei ul. A. Mickiewicza. Bliźniaczy budynek nr 51.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni. Współcześnie odnowiona fasada i elewacja tylna.
- Zachowana bryła budynku z suteroną, trójkondygnacyjnego, z mieszkalnym poddaszem, założonego na planie prostokąta, nakrytego dachem mansardowym z mansardą, bryła budynku rozczłonkowana wykuszem i balkonami w elewacji głównej – zachodniej oraz ryzalitem klatki schodowej i przylegającymi do niego balkonami w elewacji tylnej.

- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja dachu bez widocznych uszkodzeń, współcześnie wymieniona dolna połać ceramicznego pokrycia dachu. Zachowana kompozycja 8-osiowej elewacji głównej z prostokątnym wykuszem w obrębie II i III kondygnacji w obrębie 4-5 osi, powyżej 4-osiowa mansarda; wejście do budynku w 4 osi. Elewacja szczytowa ślepa.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu fasady: zachowany kamienny, rustykalny cokół (poziom sutereny), powyżej elewacja opracowana w cegle i częściowo tynkowana; zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny w fasadzie: geometryczne płyciny, wsporniki balkonów z motywem głów i maskaronów, obramienie wejścia do budynku z ustawionymi na cokole niskimi kolumnami wspierającymi naczółek, powyżej trójdzielne stałe nadświetle.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych oraz stolarka okienna wtórna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła budynku, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykroj otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych historycznych wzorów (podziałów).

ul. Adama Mickiewicza 57

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., 1906 r., secesja. Usytuowana kalenicowo w zabudowie zwartej wschodniej pierzei ul. A. Mickiewicza.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni. Współcześnie odnowione elewacje oraz pokrycie dachu.
- Zachowana bryła budynku trójkondygnacyjnego, z mieszkalnym poddaszem, założonego na planie prostokąta, nakrytego dachem dwuspadowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja dachu bez widocznych uszkodzeń, współcześnie wymieniona część ceramicznego pokrycia dachu. Zachowana kompozycja 6-osiowej elewacji głównej, w obrębie 3-4 osi szczyt o wklęsło-wypukłym zamknięciu; w I kondygnacji prostokątne witryny, częściowo wtórnie przekształcone.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu fasady: zachowany kamienny, rustykalny cokół (poziom sutereny), powyżej elewacje tynkowane, zachowany wyrobiony w tynku bogaty, secesyjny detal architektoniczny w fasadzie: pasy boni, gzyms ponad przyziemiem wsparty na ozdobnych kartuszach, gzyms wieńczący wsparty na wolutowych konsolach, opaski okienne (opaski wokół witryn z maskami w narożach), na osi elewacji ponad oknami II kondygnacji kartusz z datą budowy 1906, wokół okien II i III kondygnacji bogata roślinna dekoracja, trójdzielne okno w szczycie ujęte obramieniem z motywem wstęgi, tarczy - godła cechu malarzy, głowy, sowy oraz siedzących postaci męskiej przy kolumnie (personifikacja sztuki) i kobiecej z kołem (personifikacja techniki).
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: witryny i stolarka drzwi wejściowych wtórna, zachowana oryginalna, drewniana stolarka okienna z dekorowanymi słupkami.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła budynku, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych historycznych wzorów (podziałów).

ul. Adama Mickiewicza 59

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., ok. 1910 r., secesja. Usytuowana kalenicowo w zabudowie zwartej wschodniej pierzei ul. A. Mickiewicza.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni. Budynek częściowo użytkowany.
- Zachowana bryła budynku trójkondygnacyjnego, z mieszkalnym poddaszem, założonego na planie litery „L”, nakrytego dachem mansardowym z facjatkami, bryła budynku rozczłonkowana uskokiem w fasadzie, wielobocznym wykuszem w narożu uskoju oraz dwukondygnacyjną przybudówką, w której wejście do budynku.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne zawilgocone, tynki w złym stanie, konstrukcja dachu bez widocznych uszkodzeń, współcześnie wymienione ceramiczne pokrycie dachu. Zachowana kompozycja elewacji głównej z uskokiem i wykuszem w obrębie II i III kondygnacji, w przyziemiu bramy wjazdowej; w I kondygnacji prostokątne witryny, częściowo wtórnie przekształcone.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu fasady: zachowany kamienny cokół, powyżej elewacje tynkowane, zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny w fasadzie: gzymsy, aplikacje z motywami roślinnymi i zwierzęcymi. Elewacja tylna bez dekoracji.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: drzwi wejściowe wtórne, częściowo zachowana drewniana stolarka okienna bez dekoracji.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła budynku, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Zalecany remont elewacji.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych historycznych wzorów (podziałów).

ul. Adama Mickiewicza 61

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., szach., 1912 r., secesja. Usytuowana kalenicowo w zabudowie zwartej wschodniej pierzei ul. A. Mickiewicza.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła budynku trójkondygnacyjnego, z mieszkalnym poddaszem, założonego na planie zbliżonym do litery „C”, nakrytego dachem mansardowym; w elewacji tylnej dwa skrajne ryzality z balkonami.

- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja dachu bez widocznych uszkodzeń, współcześnie wymienione ceramiczne pokrycie dachu; tynki w złym stanie. Zachowana symetryczna kompozycja 8-osiowej elewacji głównej: wejście do budynku na osi fasady, w 2-3 oraz 6-7 osi w II-III kondygnacji wykusze prostokątne, ponad wykuszami szachulcowe mansardy nakryte dwuspadowymi dachami; w I kondygnacji prostokątne witryny, częściowo wtórnie przekształcone.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu fasady: zachowany niski, kamienny, cokół, powyżej tynkowany, zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: geometryczne płyciny, pomiędzy wykuszami w III kondygnacji imitacja szczeblinowej balustrady; ponad zamkniętym odcinkowo otworem wejścia do budynku secesyjna, tynkowa dekoracja z kartuszem pośrodku, w którym data budowy domu 1912.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana oryginalna stolarka drewnianych drzwi wejściowych z nadświetlem, ramowo-płycinowych z górnymi przeszklonymi płycinami i nadświetlem przesłoniętymi dekoracyjnie opracowanymi kratami z motywami roślinnymi; częściowo zachowana historyczna, drewniana stolarka okienna bez dekoracji.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła budynku, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykroj otworów, detal architektoniczny.
- Zalecany remont elewacji.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych historycznych wzorów (podziałów).

ul. Adama Mickiewicza 63

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Budynek mieszkalny, mur., 3./4. ćw. XIX w., historyzm. Usytuowany szczytowo w zabudowie wschodniej pierzei ul. A. Mickiewicza, kalenicowo w stosunku do ul. Jagiellońskiej.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni. Zachowana bryła budynku dwukondygnacyjnego, z użytkowym poddaszem, założonego na planie prostokąta, nakrytego dachem dwuspadowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja dachu bez widocznych uszkodzeń, tynki w złym stanie. Zachowana symetryczna kompozycja 5-osiowej elewacji głównej – południowej, z wejściem na osi, w płytkim ryzalicie pozornym.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu fasady: elewacje tynkowane, zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny w fasadzie: gzymsy, w tym kostkowy ponad II kondygnacją, opaska otworu wejściowego.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych wtórna; częściowo zachowana historyczna, drewniana stolarka okienna bez dekoracji.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła budynku, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykroj otworów, detal architektoniczny.
- Zalecany remont elewacji.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych historycznych wzorów (podziałów).

Ul. Młynarska

Dawne nazwy ulicy: *Am Mühlendamm, Mühlenstrasse*.

Na najstarszym planie miasta z 1738 r., na tyłach głębokich parcel rynkowych odwzorowane zostało prosto biegnące koryto potoku Młynówki (potok *Mühlbach* zaczynał swój bieg w stawie *Diener Teich* – obecnie okolice ul. Moniuszki – i płynął wzdłuż obecnych ulic B. Głowackiego, P. Skargi, okrążając od wschodu zespół pałacowy, i Młynarskiej). Widoczne na tym planie już były parcele po wschodniej stronie ul. Młynarskiej oraz zabudowania dawnego młyna miejskiego (obecnie w tym miejscu dom ul. T. Kościuszki 2). Na planie miasta z 1811 r. widoczne są wydłużone parcele kamienic rynkowych i ul. S. Moniuszki oraz oficyny sięgające ul. Młynarskiej, a także luźna zabudowa jej wschodniej pierzei. Taki stan zabudowy ulicy utrzymywał się do 3. ćw. XIX w. Około roku 1870 koryto potoku zostało osuszone i przykryte. Odcinki zwartej zabudowy ul. Młynarskiej – w jej obu pierzejach powstały w 4. ćw. XIX w. i na pocz. wieku XX. Do ok. 1870 r. ulica nosiła nazwę *Am Mühlendamm*.

Stan zachowania historycznej substancji:

- Dobry.
- Obecnie zachowane są: historyczny przebieg ulicy, częściowo historyczna zabudowa, zachowana brukowa nawierzchnia; wolne parcele użytkowane jako parkingi.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania: przebieg ulicy i reliktury jej zabudowy, brukowa nawierzchnia. Zalecana rewitalizacja kompleksowa ulicy, na całym jej przebiegu, sanacja zabudowy i jej otworzenie.

ul. Młynarska 5 – zobacz Rynek 19

ul. Młynarska 16

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Dawna katolicka szkoła dla chłopców, mur., k. XIX w., w miejscu wcześniejszego budynku; historyzm z elementami neoklasycyzmu. Usytuowany w zabudowie zachodniej pierzei ul. Młynarskiej; sąsiaduje z terenem przy rzymskokatolickim kościele parafialnym pw. św. Aniołów Stróżów oraz posesją dawnej plebanii przy kościele (obecnie ul. Garbarska 6). Wolnostojący, usytuowany na skarpie terenowej, po południowej stronie budynku bieg kamiennych stopni prowadzących do wejścia do budynku znajdującego się w jego elewacji południowej.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła budynku trójkondygnacyjnego z poddaszem w części wschodniej oraz trójkondygnacyjnego w części tylnej, zachodniej (trzecia kondygnacja w poziomie poddasza nadbudowana wtórnie), wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem łamanym (pierwotnie dwuspadowym) z facjatkami, w układzie kalenicowym.

- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń, tynki w złym stanie. Zachowana kompozycja 7-osiowej elewacji głównej z ryzalitem pozornym (IV-kondygnacyjnym, zakończonym trójkątnym frontonem) w obrębie 3-5 osi; I kondygnacja – to poziom piwnic.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacje tynkowane, zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: gzymsy, opaski okienne, nadokienniki w formie odcinków gzymsu.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych wtórna, częściowo zachowana historyczna, drewniana stolarka okienna bez dekoracji.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła budynku, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny oraz kamienne schody do budynku.
- Zalecany remont elewacji.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych historycznych wzorów (podziałów).

ul. Młynarska 17

Budynek i ogród ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Duszpasterstwo rzymskokatolickiej parafii pw. św. Aniołów Stróżów, mur., 4. ćw. XIX w.; historyzm z elementami neoklasycyzmu. Budynek usytuowany kalenicowo w zabudowie zachodniej pierzei ul. Młynarskiej, obecnie funkcjonalnie połączony z drugim budynkiem użytkowanym przez parafię – ul. Garbarska 4.

Przy plebanii urządzony w 4. ćw. XIX w. ogród.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła budynku podpiwniczonego, trójkondygnacyjnego z dodatkową, obniżoną kondygnacją poddasza, wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem dwuspadowym z II-kondygnacyjnym, wielobocznym ryzalitem, nakrytym daszkiem wielospadowym, na osi elewacji południowej.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja elewacji; wejście do budynku poprzedzone kamiennymi schodami wyrównawczymi w skrajnej, północnej osi elewacji głównej - wschodniej.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacje tynkowane, zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: gzymsy i uproszczone obramienia okienne.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana oryginalna, drewniana stolarka drzwi wejściowych dwuskrzydłowych z nadświetlem, ramowo-płycinowych, stolarka okienna współczesna.
- Zachowany teren ogrodu przylegającego do budynku od południa. Otoczony współczesnym ogrodzeniem na starszej podmurówce.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła budynku, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.

- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych historycznych wzorów (podziałów).
- Do zachowania teren ogrodu w historycznych granicach.

ul. Młynarska 18

Budynek, ogród i brama ogrodzenia ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Willa, mur., 4. ćw. XIX w.; historyzm z elementami neoklasycyzmu. Usytuowana w zabudowie zachodniej pierzei ul. Młynarskiej, wolnostojąca, otoczona ogrodem. Zachowana dekoracyjna brama ogrodzenia nieruchomości.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła budynku podpiwniczonego, dwukondygnacyjnego z częściowo mieszkalnym poddaszem, wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem czterospadowym. Bryła budynku rozczłonkowana ryzalitami pozornymi zakończonymi trójkątnymi frontonami w elewacjach północnej, wschodniej i południowej oraz werandami w elewacji południowej.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja elewacji; wejście do budynku poprzedzone schodami wyrównawczymi w północnej elewacji.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacje tynkowane, zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: boniowanie przyziemia i naroży, gzymsy, opaski i obramienia okien w II kondygnacji z segmentowymi naczółkami.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana oryginalna, drewniana stolarka drzwi wejściowych dwuskrzydłowych z nadświetlem, ramowo-płycinowych, częściowo zachowana historyczna stolarka okienna z dekorowanymi słupkami.
- Zachowany teren ogrodu przylegającego do budynku od południa. Otoczony współczesnym ogrodzeniem, zachowane słupy bramy.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła budynku, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych historycznych wzorów (podziałów).
- Do zachowania teren ogrodu w historycznych granicach oraz brama ogrodzenia.

ul. Młynarska 21

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., k. XIX w., historyzm. Usytuowana kalenicowo w zabudowie zwartej wschodniej pierzei ul. Młynarskiej.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.

- Zachowana bryła budynku podpiwniczego, trójkondygnacyjnego, z dodatkową, obniżoną kondygnacją poddasza, założonego na planie trapezu, nakrytego dachem dwuspadowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne zawilgocone, osłabiony gzyms koronujący, tynki w złym stanie. Zachowana symetryczna kompozycja 7-osiowej elewacji głównej z wejściem do budynku w 4 osi.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacje tynkowane, zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny w fasadzie: gzymsy, opaski otworu drzwiowego oraz okienne, proste obramienia okien w II kondygnacji z prostokątnymi płycinami podokiennymi.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: wtórna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła budynku, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Zalecany remont elewacji.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Młynarska 25

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem A/5965 z 25.05.2015.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Budynek pełniący funkcję mieszkania pastora i nauczycieli szkoły parafii staroluterańskiej, następnie, od 1929 r. kancelaria parafialna i mieszkania, obecnie budynek jedynie w części użytkowany jako mieszkalny, mur., 1853 r., historyzm. Usytuowany kalenicowo w zwartej zabudowie wschodniej pierzei ul. Młynarskiej, skrajny.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Budynek posiada zachowane cechy stylowe, w złym stanie technicznym.
- Zachowana bryła budynku podpiwniczego, dwukondygnacyjnego, założonego na planie prostokąta, nakrytego kalenicowym dachem dwuspadowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne zawilgocone, cegła zmurszała, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu w złym stanie, tynki w złym stanie. Zachowana kompozycja 6-osiowej elewacji zachodniej, 3-osiowej szczytowej oraz 5-osiowej elewacji wschodniej z ryzalitem na osi, w którym wejście do budynku.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacje tynkowane, zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny fasady: gzymsy, profilowane opaski otworu drzwiowego oraz okienne; wejście do budynku ujęte gankiem murowanym, zwieńczonym trójkątnym frontonem.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana drewniana, oryginalna stolarka drzwi wejściowych, ramowo-płycinowych, o przeszklonych środkowych płycinach i dodatkowo przesłoniętych ozdobnymi kratami; częściowo zachowana drewniana stolarka okienna bez dekoracji.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła budynku, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów; detal architektoniczny.
- Zalecany remont budynku.

- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Młynarska 26

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., 3 ćw. XIX w., historyzm. Usytuowana kalenicowo w zwartej zabudowie wschodniej pierzei ul. Młynarskiej.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni. Budynek w złym stanie technicznym.
- Zachowana bryła budynku podpiwniczonego, dwukondygnacyjnego, założonego na planie zbliżonym do prostokąta, nakrytego kalenicowym dachem dwuspadowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne zawilgocone, cegła zmurszała, pokrycie dachu współcześnie wymienione, tynki w złym stanie. Zachowana kompozycja 7-osiowej elewacji głównej – zachodniej, z IV-kondygnacyjnym, 1-osiowym, zamkniętym dwubocznie ryzalitem pozornym pośrodku elewacji, wejście do budynku w 5 osi. Otwory przyziemia wtórnie przemurowane.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacje tynkowane, w złym stanie zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny fasady: gzymsy oraz skromne tynkowe obramienia okien pseudoryzalitu w II kondygnacji.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana drewniana, stolarka drzwi wejściowych, stolarka okienna bez dekoracji.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła budynku, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykroj otworów; detal architektoniczny.
- Zalecany remont budynku z rekompozycją przyziemia.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Młynarska 36

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., 3 ćw. XIX w., w miejscu wzmiankowanego w XVIII w. zespołu browaru miejskiego; historyzm. Usytuowana kalenicowo w zabudowie wschodniej pierzei ul. Młynarskiej, u zbiegu z ul. św. Jadwigi, narożny, na terenie opadającym stromo w kierunku wschodnim, skrajna.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła budynku podpiwniczonego, dwukondygnacyjnego, z dodatkową, obniżoną kondygnacją poddasza, założonego na planie zbliżonym do prostokąta, nakrytego dachem pulpitowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne wzmocnione przed spękaniem, pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń, tynki w złym stanie. Zachowana kompozycja elewacji: 4-osiowej – zachodniej, oraz 2-osiowej północnej; otwór wejściowy w 3 osi fasady. Elewacja południowa ślepa. W I kondygnacji fasady prostokątne witryny, częściowo wtórnie przekształcone

- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacje tynkowane, w złym stanie zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: gzyms podokienny w II kondygnacji oraz konsolowy, wieńczący; opaski otworów przyziemia, okna w II kondygnacji ujęte pilastrami wspartymi na wolutowych konsolkach, z nadokiennikami w formie odinków gzymsu.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: wtórna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła budynku, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów; detal architektoniczny.
- Zalecany remont budynku z rekompozycją przyziemia.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Młynarska 37

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., 3 ćw. XIX w., w miejscu wzmiankowanego w XVIII w. domu pasterzy, historyzm. Usytuowana kalenicowo w zabudowie wschodniej pierzei ul. Młynarskiej, u zbiegu z ul. św. Jadwigi, narożna, na terenie opadającym stromo w kierunku wschodnim.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła budynku podpiwniczonego, trójkondygnacyjnego, z dodatkową, obniżoną kondygnacją poddasza, założonego na planie zbliżonym do prostokąta, ze ściętym, południowo-zachodnim, 1-osiowym narożem, nakrytego dachem pulpitowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń, tynki w złym stanie, częściowo skute, z licznymi ubytkami, odspojone. Zachowana kompozycja elewacji: 6-osiowej – zachodniej, oraz 5-osiowej północnej; otwór wejściowy w 4 osi fasady.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacje tynkowane, w złym stanie zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny, z ubytkami: gzymsy; blendy zamknięte łukiem pełnym w narożu oraz w sąsiednich osiach.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowane drewniane, ramowo-płycinowe drzwi wejściowe, częściowo zachowana drewniana stolarka okienna z dekorowanymi słupkami.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła budynku, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów; detal architektoniczny.
- Zalecany remont budynku.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Młynarska 39

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., ok. 1905 r., historyzm z elementami secesji. Wolnostojąca, usytuowana kalenicowo w zabudowie wschodniej pierzei ul. Młynarskiej, na terenie opadającym stromo w kierunku wschodnim.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry. Elewacje współcześnie wyremontowane.
- Zachowana bryła budynku podpiwniczonego, trójkondygnacyjnego, założonego na planie zbliżonym do trapezu, z dwukondygnacyjnym, zakończonym tarasem, 2-osiowym ryzalitem, nakrytego dachem dwuspadowym; w części frontowej współcześnie wymienione pokrycie ceramiczne. W elewacji tylnej ryzalit klatki schodowej.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja fasady: 5-osiowej – zachodniej z ryzalitem w obrębie 4-5 osi; otwór wejściowy w 3 osi fasady; elewacje boczne ślepe. Otwór wejścia zamknięty łukiem odcinkowym; okna o zróżnicowanych kształtach.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu fasady: cokół ceglany, fasada częściowo opracowana w cegle, pozostałe płaszczyzny tynkowane; zachowany wyrobiony w tynku i ceglany detal architektoniczny: bonia, gzymsy, opaski okienne i płyciny z dekoracją geometryczną.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwiowa wtórna, częściowo zachowana historyczna, drewniana stolarka okienna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła budynku, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów; detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

Ul. Stanisława Moniuszki

Dawne nazwy ulicy: *Friedländer Chaussee, Friedländer Strasse.*

Przebieg ulicy jako jednej z siedmiu wychodzących z placu rynkowego wykształcił się przed połową XVIII wieku. Do czasów współczesnych ulica zachowała przebieg i sposób zabudowy widoczny na planie miasta z 1811 r. – gęstą zabudowę i wydłużone parcele na odcinku pomiędzy Rynkiem i kościołem katolickim, widoczny jest eksponowany, narożny budynek nr 23, i dalej, do skrzyżowania z ul. J. Matejki (na południowym odcinku ulicy zabudowa późniejsza, zwracają uwagę secesyjne kamienice z ok. 1905 r.). Dalej na południe ulica biegnie wzdłuż zachodniej granicy założenia pałacowo-parkowego, po przeciwnej stronie ulicy – założone zostały cmentarze (poza zakresem niniejszego opracowania) oraz zabudowa mieszkalna z lat 30. XX wieku.

Stan zachowania historycznej substancji:

- Dobry.
- Obecnie zachowane są: historyczny przebieg ulicy oraz historyczna zabudowa, na północnym odcinku ulicy zachowana brukowa nawierzchnia.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania: przebieg ulicy, jej zabudowa i brukowa nawierzchnia.

ul. Stanisława Moniuszki 1

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., zbudowana ok. 1850 r. w miejscu starszej kamienicy, przebudowana w końcu XIX w. z zachowaniem bryły i neogotyckiego szczytu; historyzm. Usytuowana w zabudowie zwartej wschodniej pierzei ul. S. Moniuszki, narożna, na spadku terenu w kierunku wschodnim, u wylotu ul. św. Jadwigi, kompozycyjnie zamyka południowo-wschodnie naroże placu rynkowego.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni; współcześnie przeprowadzono remont elewacji z częściowym uproszczeniem detalu architektonicznego.
- Zachowana bryła budynku podpiwniczonego, trójkondygnacyjnego z dodatkową, obniżoną kondygnacją poddasza, wzniesionego na planie prostokąta ze ściętym, północno-zachodnim narożem zakończonym prostokątnym szczytem, nakrytego dachem wielospadowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja elewacji z prostokątnymi witrynami, częściowo wtórnie przekształconymi; wejście do budynku w 3 osi.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: przyziemie z współczesną okładziną, częściowo zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: gzymsy, artykulacja elewacji lizenami, opaski okienne w narożu, uproszczona wskutek ostatniego remontu dekoracja zwieńczenia szczytu w postaci smukłych blank.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: wtórna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny; przywrócenie dekoracji szczytu według wzorów historycznych.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Stanisława Moniuszki 2 (w obrębie budynku wydzielony adres: Rynek 16)

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, dom mody, mur., ok. 1890 r. w miejscu starszej kamienicy; historyzm. Budynek narożny, usytuowany w zwartej zabudowie południowej pierzei Rynku, stanowiący jej wschodnie zakończenie, usytuowany u zbiegu Rynku i ul. Stanisława Moniuszki.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła czterokondygnacyjnego budynku, wzniesionego na planie silnie wydłużonego prostokąta, przykrytego dachem pogrążonym, z płytkim wykuszem w II kondygnacji elewacji północnej.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja elewacji frontowych, północnej 3-osiowej od strony Rynku i 10-osiowej wschodniej od strony ul. S. Moniuszki. Otwory okienne prostokątne. W I kondygnacji obu elewacji prostokątne witryny, częściowo wtórnie przekształcone.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wyrobiony w tynku detal architektoniczny zachowany w stanie dobrym. Podziały poziome elewacji w postaci szerokich profilowanych gzymsów międzykondygnacyjnych. Elewacja północna trójosiowa, w II-III kondygnacji z płytkim, przeszklonym, trójosiowym wykuszem, wspartym na prostych konsolach, flankowanym kanelowanymi kompozytowymi pilastrami. Otwory okienne wykusza szerokie, prostokątne, rozdzielone wąskimi kolumnami korynckimi. Nad wykuszem założony płytki balkon z metalową, ażurową, kutą balustradą. W III-IV kondygnacji elewacja rozczłonkowana pilastrami z toskańskimi i korynckimi głowicami. W III kondygnacji zakomponowana w formie trzech półkolistych arkad wspartych na toskańskich pilastrach. W podłuczcu środkowej arkady, pełnoplastyczne przedstawienie głowy Hermesa, w bocznych - inicjały RSW. W IV kondygnacji na pilastrach oparte szerokie belkowanie z fryzem ząbkowym; nad środkową częścią belkowania trójkątny naczółek. Elewacja zwieńczona silnie wyładowanym gzymsem koronującym z niewysoką attyką, wspartym na wydłużonych konsolach, zdobionych tryglifem. Między konsolami niewielkie otwory okienne poddasza. Elewacja wschodnia w kondygnacjach II-IV o prostokątnych otworach okiennych ujętych profilowanymi opaskami, w II kondygnacji z odcinkowymi naczółkami, w III kondygnacji zwieńczonymi odcinkiem gzymsu, w IV kondygnacji opaski uszakowe. Elewacja zwieńczona gzymsem analogicznym jak elewacja północna.
- Stan zachowania stolarki: stolarka drzwiowa wtórna, stolarka okienna częściowo wymieniona na PCV, z zachowaniem podziałów.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu z attyką; kompozycja elewacji z układem osi okiennych, kształtem otworów oraz wykuszem i balkonem.

- Do zachowania bogaty detal architektoniczny w postaci podziałów gzymsowych i pilastrów elewacji, obramień otworów okiennych oraz przedstawienia głowy Hermesa i inicjałów; balustrada balkonu.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych wzorów.

ul. Stanisława Moniuszki 3

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., zbudowana w 4. ćw. XIX w. w miejscu starszej kamienicy; historyzm. Usytuowana w zabudowie zwartej wschodniej pierzei ul. S. Moniuszki, u zbiegu z ul. św. Jadwigi, na spadku terenu w kierunku wschodnim.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry; współcześnie przeprowadzono remont elewacji z częściowym uproszczeniem detalu architektonicznego.
- Zachowana bryła budynku trójkondygnacyjnego, wzniesionego na planie prostokąta z ryzalitem w elewacji tylnej, nakrytego dachem dwuspadowym, kalenicowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja elewacji z prostokątnymi witrynami, częściowo wtórnie przekształconymi w przyziemiu.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: przyziemie z współczesną okładziną, zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: gzymsy oraz obramienia okienne z prostymi naczółkami.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: wtórna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Stanisława Moniuszki 4

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem A/4643/1614/Wł decyzją z 29.01.1998.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ 1997

Kamienica, mur., zbudowana w 1. poł. XIX w. w miejscu starszej kamienicy, przebudowana w 3. ćw. XIX w. i ok. 1910 r.; historyzm. Usytuowana kalenicowo w zabudowie zwartej zachodniej pierzei ul. S. Moniuszki.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry. Współcześnie przeprowadzony remont elewacji.
- Zachowana bryła budynku trójkondygnacyjnego z dodatkową, obniżoną kondygnacją poddasza, wzniesionego na planie prostokąta z ryzalitem w elewacji tylnej, nakrytego dachem dwuspadowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 5-osiowej fasady

z wejściem w 1 osi i z prostokątnymi witrynami, częściowo wtórnie przekształconymi w przyziemi; okna zamknięte łukiem pełnym.

- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacje tynkowane, zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny fasady: gzymsy, w tym silnie wyładowany gzyms koronujący wsparty na modylionach z fryzem z pasem ornamentu kostkowego i wiciowo-roślinnego; profilowane obramienia otworów przyziemia, obramienia okienne bogato dekorowane z płycinami podokiennymi z dekoracją plecionkową z rozetkami, w przyłączach wiec roślinna; w II i III kondygnacji okna 2-4 osi we wspólnym obramieniu zwieńczonym trójkątnym naczółkiem, ujęte kanelowanymi kolumnienkami z korynckimi kapitelami, ponad oknami w II kondygnacji pas plecionki.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: wtórna, drzwi wejściowe zrekonstruowane z zachowaniem historycznych wzorów.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Stanisława Moniuszki 5

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., zbudowana ok. 1900 r. w miejscu starszej kamienicy. Usytuowana kalenicowo w zabudowie zwartej wschodniej pierzei ul. S. Moniuszki, na spadku terenu w kierunku wschodnim.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry. Współcześnie przeprowadzony remont elewacji.
- Zachowana bryła budynku czterokondygnacyjnego z dodatkową, obniżoną kondygnacją poddasza, wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem pulpitowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 4-osiowej fasady z prostokątnymi witrynami, częściowo wtórnie przekształconymi w przyziemiu. Wejście do budynku w elewacji północnej.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacje tynkowane, zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny fasady: gzymsy, w tym silnie wyładowany gzyms koronujący wsparty na konsolach; uszakowe opaski okienne oraz nadokienniki z prostokątnymi płycinami wypełnionymi sgraffitową, barwną dekoracją kwiatową; pomiędzy oknami poddasza kwadratowe płyciny z kwiatowymi motywami w analogicznej technice. Podobna dekoracja blend w skrajnej, zachodniej osi elewacji bocznej, północnej.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowane drewniane drzwi wejściowe ramowo-płycinowe, częściowo zachowana drewniana stolarka okienna z dekorowanymi słupkami.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Stanisława Moniuszki 6

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., zbudowana w XVIII w. (z tego czasu zachował się fragment sklepienia klatki schodowej oraz kamienne obramienia okien elewacji tylnej), przebudowana w 3 ćw. XIX w.; barok, historyzm. W budynku mieściła się apteka „Pod Złotym Orłem” (*Adler Apotheke*). Usytuowana kalenicowo w zabudowie zwartej zachodniej pierzei ul. S. Moniuszki.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry. Współcześnie przeprowadzony remont elewacji.
- Zachowana bryła budynku podpiwniczonego, trójkondygnacyjnego z dodatkową, obniżoną kondygnacją poddasza, wzniesionego na planie prostokąta z ryzalitem pozornym na osi, z wewnętrznym dziedzińcem, nakrytego dachem wielospadowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 5-osiowej fasady z wejściem w 1 osi i prostokątnymi witrynami, częściowo wtórnie przekształconymi w przyziemiu; w obrębie 2-4 osi ryzalit pozorny zakończony wyniesionym szczytem zamkniętym dwubocznie.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu fasady: cokół z ceramiczną, współczesną okładziną, powyżej elewacja tynkowana, zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: pasy boni w przyziemiu; obramienia otworów przyziemia, artykulacja osi okiennych ryzalitu pasami boni, wąskie opaski okienne; pomiędzy oknami II i III kondygnacji w pseudoryzalicie tynkowe aplikacje – symboliczne wizerunki sowy, głowy orła i marabuta z moździerzem;
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: wtórna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Stanisława Moniuszki 7

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., zbudowana w 4. ćw. XIX w.; historyzm. Usytuowana w zabudowie zwartej wschodniej pierzei ul. S. Moniuszki, na spadku terenu w kierunku wschodnim.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła budynku podpiwniczonego, trójkondygnacyjnego, wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem dwuspadowym, kalenicowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń, tynki w złym stanie. Zachowana kompozycja elewacji z witrynami lokali handlowych i usługowych w przyziemiu.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu fasady: przyziemie z współczesną okładziną, w złym stanie zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: boniowanie w partii II i III kondygnacji, gzymsy oraz obramienia okienne.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: częściowo zachowana historyczna, drewniana stolarka okienna bez dekoracji.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Zalecany remont elewacji.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Stanisława Moniuszki 8

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., pocz. XX w.; historyzm. Usytuowana w zabudowie zwartej zachodniej pierzei ul. S. Moniuszki.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni. Współcześnie przeprowadzony remont elewacji.
- Zachowana bryła budynku czterokondygnacyjnego, nakrytego dachem dwuspadowym, kalenicowym z 2-osiową mansardą na osi fasady.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń, tynki w złym stanie. Zachowana kompozycja fasady 3-osiowej w I i II kondygnacji (witryny i okna lokalu usługowego, w 1 osi współcześnie zaaranżowane wejście z podjazdem dla niepełnosprawnych) oraz 6-osiowej powyżej.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu fasady: elewacja tynkowana, zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: artykulacja elewacji pilastrami o gładkich trzonach i geometrycznych głowicach w wielkim porządku (wspólne dla I i II oraz III i IV kondygnacji), gzymsy, proste opaski okienne.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: częściowo zachowana historyczna, drewniana stolarka okienna z dekorowanymi słupkami.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Zalecany remont elewacji.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według historycznych wzorów (podziałów).

ul. Stanisława Moniuszki 9

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., ok. 1900 r.; historyzm. Usytuowana w zabudowie zwartej wschodniej pierzei ul. S. Moniuszki, na spadku terenu w kierunku wschodnim.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła budynku trójkondygnacyjnego, wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem dwuspadowym, kalenicowym, z głębokimi oficynami (oficyny zabezpieczone współcześnie przed osuwaniem się masywnymi przyporami).

- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych obecnie uszkodzeń, tynki w złym stanie. Zachowana kompozycja elewacji z prostokątnymi witrynami, częściowo wtórnie przekształconymi w przyziemiu oraz wejściem do budynku w 1 osi.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: przyziemie z współczesną okładziną, wejście do budynku ujęte szerokimi, ściętymi ościeżami.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowane drewniane, ramowo-płycinowe drzwi wejściowe; częściowo zachowana historyczna, drewniana stolarka okienna bez dekoracji.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Zalecany remont elewacji.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Stanisława Moniuszki 10

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., wzniesiona w XVIII w. (prawdopodobnie z przeznaczeniem na szkołę powszechną) - z tego czasu zachowało się sklepienie sieni, gruntowna przebudowa w ostatniej ćw. XIX w.; historyzm. Usytuowana w zabudowie zwartej zachodniej pierzei ul. S. Moniuszki.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry. Współcześnie przeprowadzony remont elewacji.
- Zachowana bryła budynku czterokondygnacyjnego, wzniesionego na planie prostokąta ze skrzydłem oficynowym, nakrytego dachem dwuspadowym, kalenicowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 5-osiowej fasady z prostokątnymi witrynami, częściowo wtórnie przekształconymi i z nakrytym sklepieniem krzyżowym na gurtach przejazdem bramnym na osi.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu fasady: elewacja tynkowana, cokół z współczesną okładziną ceramiczną, zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny fasady: boniowanie w poziomie II-IV kondygnacji, gzymsy, obramienia okienne z prostokątnymi nadokiennikami, w 3 - środkowej osi okno II kondygnacji ujęte zdwojonymi pilastrami, w III kondygnacji okno z geometrycznie dekorowaną płyciną podokienną oraz kotarowo zamkniętym nadokiennikiem i motywem koła w płycinie nadokienniej.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: wtórna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Stanisława Moniuszki 11

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem A/4644/1632/Wł decyzją z 06.11.1998.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ 1998

Kamienica, mur., 2. poł. XV w., 3./4. ćw. XIX w., ok. 1930 r., historyzm, neorenesans. Usytuowana w zabudowie zwartej wschodniej pierzei ul. S. Moniuszki, na spadku terenu w kierunku wschodnim.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry. Współcześnie przeprowadzony remont elewacji.
- Zachowana bryła budynku czterokondygnacyjnego, wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem kalenicowym dwuspadowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 4-osiowej fasady z prostokątnymi witrynami, częściowo wtórnie przekształconymi w przyziemiu oraz pierwotnie bramą wjazdową w 4 osi (obecnie częściowo zamurowana witryną).
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacje tynkowane, zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny fasady: gzymsy, okna II-IV kondygnacji ujęte pilastrami o kompozytowych głowicach (trzony pilastrów w III i IV kondygnacji zdobione motywem rombów); w III i IV kondygnacji płyciny podokienne również z motywami rombów.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: wtórna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Stanisława Moniuszki 12-14

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., ok. 1930 r., modernizm. Połączone dwa budynki o wspólnie opracowanej fasadzie, usytuowane w zabudowie zwartej zachodniej pierzei ul. S. Moniuszki.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry. Współcześnie przeprowadzony remont elewacji.
- Zachowana bryła budynku czterokondygnacyjnego, z dodatkową, obniżoną kondygnacją poddasza, wzniesionego na planie trapezu, nakrytego dachem dwuspadowym, kalenicowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 9-osiowej fasady z prostokątnymi witrynami, częściowo wtórnie przekształconymi i wejściem do budynku w 9 osi.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu fasady: elewacja tynkowana, zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny fasady: artykulacja elewacji gzymsami podokiennymi w II kondygnacji i w poziomie poddasza, w II i III kondygnacji płyciny z geometrycznym obramieniem pomiędzy osiami okien, oraz pomiędzy oknami w po-

szczególnych osiach dwubocznie wysunięte płaszczyzny elewacji; w poddaszu okna w półokrągłych blendach.

- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych i witryny wtórne, częściowo zachowana drewniana stolarka okienna bez dekoracji.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Stanisława Moniuszki 13-15

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem 2/A/99 decyzją z 30.09.1999.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ 1999

Kamienica, mur., XVI/XVII w., 2. poł. XVIII/pocz. XIX w., 3. i 4. ćw. XIX w., pocz. XX w., historyzm. Usytuowana kalenicowo w zabudowie zwartej wschodniej pierzei ul. S. Moniuszki, na spadku terenu w kierunku wschodnim, powstała w wyniku połączenia dwóch sąsiadujących ze sobą domów.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni. Współcześnie przeprowadzony remont elewacji.
- Zachowana rozczłonkowana bryła budynku trójkondygnacyjnego, nakrytego dachem pulpitowym, wzniesionego na planie prostokąta ze skrzydłami oficynowymi, sięgającymi budynku, ul. Młynarska 13.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 5-osiowej fasady z prostokątnymi witrynami, częściowo wtórnie przekształconymi w przyziemiu oraz wejściem do budynku w 3 osi. Ponad przyziemiem osie okienne rozmieszczone nierównomiernie – dwie lewe usytuowane bliżej siebie. Widoczna różnica poziomów okien w III kondygnacji – okna dwóch lewych osi osadzone niżej.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu fasady: cokół z współczesną okładziną ceramiczną, elewacja tynkowana, zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: gzymsy, artykulacja osi okiennych II i III kondygnacji zdwojonymi i pojedynczymi pilastrami w wielkim porządku oraz artykulacja kondygnacji poddasza parami pilastrów, profilowane opaski okienne oraz pomiędzy oknami II i III kondygnacji kwadratowe płyciny o wciętych narożach. Otwory okienne w kamiennych obramieniach.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: częściowo zachowana drewniana stolarka okienna bez dekoracji.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Zalecany remont elewacji tylnych.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Stanisława Moniuszki 16

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., pocz. XX w. w miejscu wcześniejszej; historyzm. Usytuowana w zabudowie zwartej zachodniej pierzei ul. S. Moniuszki.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni. Współcześnie przeprowadzony remont elewacji.
- Zachowana bryła budynku czterokondygnacyjnego z dodatkową, obniżoną kondygnacją poddasza, nakrytego dachem dwuspadowym, kalenicowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja fasady 9-osiowej z narożnymi, 2-osioowymi ryzalitami pozornymi; okna w II i III kondygnacji pseudoryzalitów zamknięte odcinkowo, pozostałe prostokątne; w przyziemiu prostokątne witryny, częściowo przekształcone; wejście do budynku w 5 osi.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu fasady: kamienny, niski cokół, elewacja tynkowana, zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: artykulacja naroży pseudoryzalitów lizenami, pasy gzymsowe, opaski okienne oraz nadokienniki w formie odcinków gzymsów, okna w II i III kondygnacji pseudoryzalitów oraz okna poddasza ujęte pilastrami o prostych głowicach.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: wtórna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykroj otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według historycznych wzorów (podziałów).

ul. Stanisława Moniuszki 17

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., ok. 1910 r., art déco. Usytuowana w zabudowie zwartej wschodniej pierzei ul. S. Moniuszki, na spadku terenu w kierunku wschodnim.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry. Współcześnie przeprowadzony remont elewacji oraz wymienione ceramiczne pokrycie dachu.
- Zachowana bryła budynku trójkondygnacyjnego, wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem kalenicowym dwuspadowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 4-osiowej fasady z witrynami, częściowo wtórnie przekształconymi w przyziemiu oraz wejście do budynku w 1 osi. Otwory przyziemia zamknięte łukiem pełnym i obniżonym, okna wyższych kondygnacji o wykroju prostokątnym.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu fasady: elewacja tynkowana, zachowany ceglany cokół oraz filary pomiędzy otworami parteru, wyrobiony w tynku detal architektoniczny: gzymsy podokienne oraz wieńczący, okna II kondygnacji w płytkich blendach zamkniętych łukiem pełnym, w nadokiennikach geometryczne plakiety, okna III kondygnacji w profilowanych opaskach okiennych, 3 dekoracyjne plakiety ponad filarami parteru.

- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: wtórna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Stanisława Moniuszki 18

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., 4. ćw. XIX w. w miejscu wcześniejszej; historyzm. Narożna, usytuowana w zabudowie zwartej zachodniej pierzei ul. S. Moniuszki, u zbiegu z ul. Kościelną.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni. Współcześnie przeprowadzony remont elewacji.
- Zachowana bryła budynku dwuczłonowego, ze ściętym południowo-wschodnim narożem, czterokondygnacyjnego z dodatkową, obniżoną kondygnacją poddasza w części narożnej, trójkondygnacyjnego z dodatkową, obniżoną kondygnacją poddasza w części zachodniej, wzdłuż ul. Kościelnej, nakrytego dachami pulpitowymi.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 6-osiowej fasady oraz 8-osiowej elewacji południowej, ze zryzalitowaną partią 1-osiowego naroża; w przyziemiu witryny lokali handlowych, wejście do budynku poprzedzone schodami wyrównawczymi w 2 osi fasady.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu fasady: cokół z współczesną ceramiczną okładziną, elewacja tynkowana, zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: pasy gzymsowe ponad przyziemiem, gzyms podokienny w kondygnacji poddasza oraz konsolowy, mocno wyładowany gzyms wieńczący, opaski okienne; zamknięte łukiem okna poddasza w opaskami z kluczami oraz krawędzie pseudoryzalitu i naroża w ostatniej kondygnacji ujęte pilastrami. Zachowana prostokątna płycina ponad wejściem ze skutą i nieczytelną datą budowy.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana oryginalna, drewniana stolarka drzwi wejściowych, dwuskrzydłowych z nadświetlem, ramowo-płycinowych z górnymi płycinami dekorowanymi motywem rombu, a dolne – rautem; stolarka okienna wtórna, w 3-4 osi zachowana oryginalna, drewniana witryna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny, stolarka drzwi wejściowych oraz witryna.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według historycznych wzorów (podziałów).

ul. Stanisława Moniuszki 19

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Dom zgromadzenia siostr św. Elżbiety, k. XIX w., mur. Usytuowany w zabudowie zwartej we wschodniej pierzei ulicy, w układzie kalenicowym; w bezpośrednim sąsiedztwie kościoła

parafialnego pw. Świętych Aniołów Stróżów. Od strony ulicy wydzielony metalowym kutym ogrodzeniem, stanowiącym kontynuację ogrodzenia kościoła parafialnego.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła dwukondygnacyjnego budynku, wzniesionego na planie zbliżonym do prostokąta, krytego dachami o skośnej połaci frontowej. Na wierzchołku szczytu elewacji południowej ustawiony metalowy kuty krzyż.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń; pokrycie dachu współczesne. Zachowana kompozycja obu frontowych elewacji budynku. Elewacja zachodnia 4-osiowa, z otworem drzwiowym w skrajnej osi północnej. Elewacja południowa 6-osiowa, dwie północne osie skrajne rozwiązane w formie płytkiego ryzalitu, zwieńczonego trójkątnym szczytem. Otwory okienne i drzwiowy zamknięte łukiem pełnym.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacje oblicowane cegłą klinkierową. Elewacja zachodnia podzielona w połowie szeroką lizeną; elewacje dzielone szerokim gzymsem międzykondygnacyjnym z fryzem kostkowym, zwieńczone arkadkowym gzymsem koronującym.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana stolarka drzwi wejścia głównego; drzwi jednoskrzydłowe, płycinowe, z nadświetlem; zachowana stolarka okienna, okna dwuskrzydłowe czterodzielne z profilowanym ślemieniem i słupkiem dekorowanym wolutą.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, kształt facjat i lukarn; układ osi okiennych i wykrój otworów, zachowany detal architektoniczny.
- Do zachowania drzwi wejścia głównego.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej wymaga się stosowania stolarki drewnianej według zachowanych wzorów.

ul. Stanisława Moniuszki 20

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., ok. 1900 r. w miejscu wcześniejszej; historyzm. Narożna, usytuowana w zabudowie zwartej zachodniej pierzei ul. S. Moniuszki, u zbiegu z ul. Kościelną.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła budynku czterokondygnacyjnego, wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem płaskim.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 3-osiowej fasady oraz 8-osiowej elewacji północnej z pseudoryzalitem w 3-5 osi, wejście do budynku w 8 osi elewacji północnej; w północno-zachodnim narożu podcień wsparty na kwadratowym filarze.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacje tynkowane, zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: gzymsy oraz okrągłe plakiety ponad oknami III kondygnacji.

- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: częściowo zachowana historyczna, drewniana stolarka okienna bez dekoracji.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny, stolarka drzwi wejściowych.
- Zalecany remont elewacji.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według historycznych wzorów (podziałów).

ul. Stanisława Moniuszki 21

Kościół parafialny rzymskokatolicki pw. Matki Bożej Bolesnej i Świętych Aniołów Stróżów

Kościół wpisany do rejestru zabytków decyzja nr 683/1015/Wł z 14.05.1984.

Wyposażenie kościoła wpisane do rejestru zabytków: zabytkowe elementy wystroju i wyposażenia kościoła wpisane do rejestru zabytków decyzją nr 1133/B/05/1-82 z 28.01.2005 r.; instrument muzyczny – organy wpisane do rejestru zabytków decyzja nr 1152/B/05 z 15.03.2005 roku.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ – karta bez daty wykonania

Kościół rzymskokatolicki parafialny, mur., 1898-1904; 1995 – rozbiórka hemu wieży, hełm obecnie odtworzony. Kościół neogotycki, wzniesiony wg projektu Alexisa Langerera, z fundacji rodziny Hochbergów. Zbudowany na miejscu wcześniejszego kościoła pw. św. Michała Archaniola, który rozebrany został w roku 1896. Usytuowany w środkowej części Śródmieścia, na południe od Rynku, na parceli położonej między ulicami Stanisława Moniuszki i Młynarską. Główna dominanta przestrzenna tej części miasta. Prezbiterium zwrócone na jest północny wschód. Od południa teren przykościelny znacznie wyniesiony względem poziomu ulicy. Główne wejście, umieszczone w elewacji południowej, poprzedzone rozbudowanymi tarasami z szerokimi, symetrycznie założonymi biegami schodów o kamiennych stopniach i ceglanych policzkach. Teren przykościelny ogrodzony jest ogrodzeniem z metalowych kutych modułów; w części wschodniej i południowej z ceglanyymi murami oporowymi. Wyposażenie kościoła neogotyckie, zaprojektowane również przez Alexisa Langerera. Z starszego kościoła zachowana kamienna chrzcielnica (1593) i osiem płyt nagrobnych.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana silnie rozczłonkowana bryła trójnawowego czteroprzęsłowego kościoła, halowego, z pięcioprzęsłowym transeptem i prezbiterium zamkniętym sześciobocznie. Przy elewacji północnej, w narożu, między transeptem i nawą, dostawiona wysoka, smukła wieża, wzniesiona na planie pięcioboku z przyporą, przykryta wysokim, ostrosłupowym hełmem, zwieńczonym kutym krzyżem; przyziemie wieży otwarte; wyższe kondygnacje wieży z prześwitami w formie ostrołucznych otworów okiennych. Po obu stronach prezbiterium ustawione wieżyczki klatek schodowych oraz dwukondygnacyjne oratoria. Fasada kościoła symetryczna, w partii środkowej zwieńczona trójkątnym szczytem z wąskim wykuszem, zwieńczonym smukłą wieżyczką z ostrosłupowym heł-

mem; flankowana dwiema pięciobocznymi wieżyczkami klatek schodowych i wielokątnymi kaplicami. Wejście główne poprzedzone kruchtą założoną na planie trójkąta, zwieńczoną wimpergą i balustradą. Nawa główna kryta dachem dwuspadowym; w nawach bocznych każde z dwuosioowych przeszł dachem trójpołaciowym. Nad prezbiterium sygnaturka.

- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu i hełmów bez widocznych uszkodzeń; współczesne. Zachowana kompozycja elewacji, w nawach bocznych z wysokimi smukłymi otworami okiennymi, zamkniętymi łukiem ostrym, rozczłonkowanych przyporami. Na osi fasady, nad kruchtą ostrołuczny otwór okienny. Nawa główna przykryta sklepieniem sieciowym, nawy boczne sklepieniami pięciopodporowymi, wspartymi na wiązkowych filarach; ściany naw bocznych rozczłonkowane lizenami ze służkami. Empora organowa oparta na ostrołucznych arkadach.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: Elewacje oblicowane cegłą klinkierową, z bogatym detalem wykonanym w cegle i piaskowcu, w postaci fiał, kwiatonów; fryzów arkadkowych; w tympanonach portali otworów drzwiowych mozaiki. W elewacji frontowej umieszczone piaskowcowe plakiety z inicjałami i datą „AL 1898”, „GP 1904”. W środkowej części fasady, nad kruchtą, rozeta, ujęta ostrołuczną płyciną. Okna, wypełnione witrażami. Ściany wnętrza pokryte polichromią; krawędzie łuków, żebra sklepienne oraz filary dekorowane ceglanymi kształtkami z użyciem kształtek glazurowanych.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana stolarka drzwiowa; drzwi dwuskrzydłowe płycinowe, z ozdobnymi neogotyckimi zawiasami. pasowymi; okna wypełnione witrażami.
- Zachowane neogotyckie wyposażenie kościoła, zaprojektowane przez A. Langerę.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, bogaty detal architektoniczny.
- Do zachowania stolarka drzwiowa.
- Do zachowania wyposażenie kościoła.

ul. Stanisława Moniuszki 23

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem A/4648/668 decyzją z 30.03.1960.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ 1968

Dom mieszkalny *Florianka*, mur., XVII/XVIII w., przebudowa ok. 1867 r. (m.in. przekształcenie szczytu i ozdobienie go rzeźbami figuralnymi na zlecenie ówczesnego właściciela – mistrza strażackiego Augusta Bergera), 1. ćw. XX w. i po 1945 r. (okna i wnętrza), barok, historyzm. Wolnostojący, narożny, usytuowany w zabudowie wschodniej pierzei ul. S. Moniuszki, u zbiegu z ul. Garbarską, na spadku terenu w kierunku wschodnim.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana rozczłonkowana, dwudzielna bryła budynku dwukondygnacyjnego (kondygnacje na zróżnicowanych poziomach), z przybudówką od strony północno-zachodniej, wzniesionego na nieregularnym planie zbliżonym prostokąta, nakrytego dwoma da-

chami dwuspadowymi krytymi dachówką w układzie szczytowym względem ul. Garbarskiej.

- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne zawilgocone, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń, tynki w złym stanie. Zachowana kompozycja 5-osiowej, dwudzielnej fasady (od strony ul. Garbarskiej): część wschodnia 2-osiowa z trójkątnym szczytem, część zachodnia 3-osiowa, z 1-osiowym szczytem ujętym spływami, zakończonym odcinkiem gzymsu w kształcie spłaszczonego łuku z wyłamanymi narożami, na którym ustawione figury – św. Floriana pośrodku i dwóch aniołów po bokach; elewacja główna i szczyt członu zachodniego artykułowane gzymsami i uproszczonymi pilastrami; w przyziemiu budynku witryna, częściowo wtórnie przekształcone, oraz wejście do budynku w 3 osi.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacje tynkowane, w złym stanie zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana historyczna stolarka drzwi wejściowych drewnianych, dwuskrzydłowych z nadświetlem, ramowo-płycinowych, stolarka okienna wtórna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny, układ wnętrza.
- Zalecany remont budynku.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Stanisława Moniuszki 25

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., 4. ćw. XIX w., historyzm. Wolnostojąca, odsunięta od linii zabudowy, usytuowana kalenicowo w wschodniej pierzei ul. S. Moniuszki, na spadku terenu w kierunku wschodnim.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła budynku trójkondygnacyjnego, podpiwniczonego, wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem trójspadowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne zawilgocone, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń, tynki w złym stanie. Zachowana kompozycja 7-osiowej fasady; w środkowej osi blendy, wejście do budynku w 5 osi.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacje tynkowane, zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: gzymsy, artykulacja 3-5 osi fasady lizenami i szerokimi pasami tynkowymi, z trójkątnym naczółkiem.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych wtórna, częściowo zachowana historyczna, drewniana stolarka okienna bez dekoracji.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Zalecany remont elewacji.

- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Stanisława Moniuszki 26

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., XIX/XX w., historyzm. Usytuowana kalenicowo w zwartej zabudowie zachodniej pierzei ul. S. Moniuszki.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła budynku czterokondygnacyjnego, z kondygnacją poddasza, podpiwniczonego, wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem pulpitowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń, tynki w złym stanie. Zachowana kompozycja 6-osiowej fasady z 1-osiowymi ryzalitami pozornymi w skrajnych osiach, brama przejazdowa w 6 osi.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacje tynkowane, zachowany w złym stanie wyrobiony w tynku detal architektoniczny fasady: gzymsy, w tym konsolowy gzyms wieńczący, uszakowe, profilowane opaski okienne oraz witryny lokalu handlowego w 4-5 osi, obramienie bramy wjazdowej; obramienia okien II i III kondygnacji z trójkątnymi i prostymi, gzymsowymi naczółkami.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych wtórna, częściowo zachowana historyczna, drewniana stolarka okienna z dekorowanymi słupkami.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Zalecany remont elewacji.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Stanisława Moniuszki 27

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., pocz. XX w., historyzm. Usytuowana kalenicowo w wschodniej pierzei ul. S. Moniuszki, skrajna, na spadku terenu w kierunku wschodnim.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła budynku czterokondygnacyjnego, podpiwniczonego, wzniesionego na planie prostokąta z parterową dobudówką od północy, nakrytego dachem pulpitowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne zawilgocone, zabezpieczone, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń, tynki w złym stanie. Zachowana kompozycja 7-osiowej fasady z ryzalitem pozornym w 3-4 osi; wejście do budynku w pseudoryzalicie; brama wjazdowa w 7 osi.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacje tynkowane, zachowany w złym stanie wyrobiony w tynku detal architektoniczny: gzymsy, obramienia okien II

i III kondygnacji w ryzalicie pozornym fasady z prostokątnymi naczółkami. Pozostałe elewacje bez cech stylowych.

- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana stolarka drzwi wejściowych drewnianych, jednoskrzydłowych, ramowo-płycinowych, dekorowanych motywami rombów, częściowo zachowana historyczna, drewniana stolarka okienna bez dekoracji.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Zalecany remont elewacji.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Stanisława Moniuszki 28

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., k. XIX w., historyzm. Usytuowana kalenicowo w zwartej zabudowie zachodniej pierzei ul. S. Moniuszki.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni. Elewacja współcześnie odnowiona.
- Zachowana bryła budynku trójkondygnacyjnego, podpiwniczonego, wzniesionego na planie trapezu, nakrytego dachem pulpitowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń, tynki w złym stanie. Zachowana kompozycja 7-osiowej fasady; w przyziemiu witryny, częściowo wtórnie przekształcone, oraz wejście do budynku w 7 osi.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu fasady: pierwotnie fasada w całości tynkowana, dekorowana boniowaniem, obecnie przyziemie z współczesną okładziną, powyżej fasada tynkowana, zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: gzymsy, w tym konsolowy gzyms wieńczący, opaski w części otworów przyziemia, obramienia okien II i III kondygnacji z prostymi, gzymsowymi naczółkami.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana stolarka drzwi wejściowych drewnianych, dwuskrzydłowych, ramowo-płycinowych z górnymi płycinami przeszklonymi, przesłoniętymi kratami, dolne płyciny dekorowane rautem, stolarka okienna wtórna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Stanisława Moniuszki 29

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., k. XIX w., historyzm. Usytuowana kalenicowo w wschodniej pierzei ul. S. Moniuszki, na spadku terenu w kierunku wschodnim.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła budynku pięciokondygnacyjnego, podpiwniczonego, wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem pulpitowym; do budynku od wschodu dobudowane skrzydło oficynowe.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne zawilgocone, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń, tynki w złym stanie. Zachowana kompozycja 4-osiowej fasady z wejściem do budynku oraz balkonami powyżej w kondygnacjach II-IV w 2 osi.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacje tynkowane, zachowany w złym stanie wyrobiony w tynku detal architektoniczny fasady: boniowanie przyziemia, gzymsy, w tym konsolowy gzyms wieńczący, obramienia okien II -IV kondygnacji z prostymi, trójkątnymi oraz segmentowymi naczółkami; okna w 2 osi w II-IV kondygnacji ujęte korynckimi pilastrami. Balkony z kutymi, żeliwnymi balustradami, w III kondygnacji zachowane masywne, wolutowe wsporniki balkonu.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana historyczna stolarka drzwi wejściowych drewnianych, dwuskrzydłowych z nadświetlem, ramowo-płycinowych, z górnymi płycinami przeszklonymi i przesłoniętymi kratą, dekorowanych motywami rombów, częściowo zachowana historyczna, drewniana stolarka okienna z dekorowanymi słupkami.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Zalecany remont elewacji.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Stanisława Moniuszki 30

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., XIX/XX w., historyzm. Usytuowana w zwartej zabudowie zachodniej pierzei ul. S. Moniuszki, narożna, u zbiegu z ul. J. Pankiewicza, na spadku terenu w kierunku południowym.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni/zły. Pokrycie dachu współcześnie odnowione.
- Zachowana bryła budynku podpiwniczonego, trójkondygnacyjnego, podpiwniczonego, wzniesionego na planie prostokąta ze skrzydłem oficynowym, nakrytego dachem dwuspadowym ze stromymi połaciami powyżej elewacji głównych.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne zawilgocone, osłabione, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń, tynki w złym stanie, z dużymi ubytkami. Zachowana symetryczna kompozycja 5-osiowej fasady z wejściem do budynku w podcieniu, poprzedzonym schodami wyrównawczymi, w 3 osi oraz powyżej ujętym wolutowymi spływami trójkątnym szczytem, w połaci dachu fa-cjatką; zachowana kompozycja elewacji zachodniej od strony ul. J. Pankiewicza – 7 osiowej, z załamaniem, w 2 osi od południa w II i III kondygnacji balkony o ażurowych balustradach oraz ponad nimi analogiczny jak w fasadzie trójkątny szczyt, w połaci dachu lukarny.

- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu fasady: elewacje tynkowane, w złym stanie zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: gzymsy, dekoracja szczytów, obramienie otworu wejściowego, ujętego uproszczonymi pilastrami i zwieńczonego segmentowym naczółkiem; zachowane opaski i obramienia okienne z prostymi, gzymsowymi i segmentowymi naczółkami opartymi na tryglifowych konsolkach.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana oryginalna, w złym stanie stolarka drzwi wejściowych drewnianych, trójskrzydłowych, ramowo-płycinowych oraz częściowo drewniana stolarka okienna z dekorowanymi słupkami.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Zalecany remont budynku.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według historycznych wzorów (podziałów).

ul. Stanisława Moniuszki 31

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., ok. 1905 r., secesja. Usytuowana w wschodniej pierzei ul. S. Moniuszki, na spadku terenu w kierunku wschodnim, bliźniacza z budynkiem nr 33.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła budynku wysoko podpiwniczonego, czterokondygnacyjnego, wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem dwuspadowym, kalenicowym ze stromą połącią ponad fasadą.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne zawilgocone, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń, tynki zawilgocone. Zachowana kompozycja 5-osiowej fasady z wejściem do budynku w 3 osi (zamknięte łukiem odcinkowym); ponad wejściem i dodatkowym mniejszym oknem IV-kondygnacyjny wykusz – w obrębie II-III kondygnacji prostokątny, w poziomie IV kondygnacji i poddasza – trójboczny, zakończony cebulastym hełmem. Okna w IV kondygnacji zamknięte odcinkowo, okna wykusza w poziomie poddasza – półokrągło, pozostałe – prostokątne, przy wykuszu facjaty.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu fasady: elewacja tynkowana, na odsadźce cokołowej, zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: boniowanie przyziemia, w poziomie II i III kondygnacji lico elewacji pokryte tynkiem żłobkowym; zachowana opaska wejścia głównego ze stałym, owalnym nadświetlem ujętym opaską z girlandą, pomiędzy drzwiami a nadświetlem płycina z napisem *SALVE*; analogiczna opaska wokół dodatkowego okna przy wejściu. Zachowane zróżnicowane tynkowe, płaskie obramienia okien oraz dekoracyjne płyciny z motywami muszli, wieńców, roślinnymi; u podstawy wykusza motyw uskrzydłonej głowy męskiej.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana historyczna stolarka drzwi wejściowych drewnianych, jednoskrzydłowych, częściowo zachowana historyczna, drewniana stolarka okienna bez dekoracji.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.

- Zalecany remont elewacji.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według historycznych wzorów (podziałów).

ul. Stanisława Moniuszki 32

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., pocz. XX w., historyzm. Usytuowana w zwartej zabudowie zachodniej pierzei ul. S. Moniuszki, narożna, u zbiegu z ulicami. J. Pankiewicza i J. Kossaka, na spadku terenu w kierunku południowym.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry. Pokrycie dachu i elewacje współcześnie odnowione.
- Zachowana bryła budynku podpiwniczonego, czterokondygnacyjnego, wzniesionego na planie zbliżonym do trapezu, nakrytego dachem wielospadowym ze stromymi połaciami powyżej elewacji głównych.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja elewacji: 11-osiowej fasady załamanej pomiędzy 9 a 10 osią, z wejściem do budynku w 5 osi i dodatkowym wejściem w 10 osi, rozczłonkowanej ryzalitami pozornymi – w 1 oraz w 6-7 osi zakończonymi trójkątnymi szczytami, 1-osiowe naroże z balkonami wspartymi na wolutowych wspornikach, z pełnymi, murowanymi balustradami oraz kompozycja 5-osiowej elewacji zachodniej z ryzalitem pozornym w 4-5 osi.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu elewacji głównych: współczesna okładzina cokołu, elewacje tynkowane, zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: boniowanie całej płaszczyzny elewacji głównych, gzymsy, w tym konsolowy gzyms wieńczący, dekoracja szczytu, profilowane obramienia otworów wejściowych oraz okien parteru i IV kondygnacji, obramienia okienne z prostymi, gzymsowymi i segmentowymi naczółkami wspartymi na wydłużonych konsolkach w II i III kondygnacji (w ryzalitach pozornych otwory okienne ujęte dodatkowo pilastrami, nakryte wspólnymi naczółkami).
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana oryginalna stolarka drzwi wejściowych drewnianych, dwuskrzydłowych z nadświetlem, ramowo-płycinowych z górnymi płycinami przeszklonymi i przesłoniętymi kratami, oraz częściowo drewniana stolarka okienna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według historycznych wzorów (podziałów).

ul. Stanisława Moniuszki 33

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., 1905 r., secesja. Usytuowana w wschodniej pierzei ul. S. Moniuszki, na spadku terenu w kierunku wschodnim, bliźniacza z budynkiem nr 31.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła budynku wysoko podpiwniczonego, czterokondygnacyjnego, wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem dwuspadowym, kalenicowym ze stromą połącią ponad fasadą.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne zawilgocone, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń, tynki zawilgocone. Zachowana kompozycja 4-osiowej fasady z wejściem do budynku w 1 osi (zamknięte łukiem odcinkowym); w 4 osi IV-kondygnacyjny, trójboczny wykusz zakończony cebulastym hełmem. Okna w II kondygnacji zamknięte łukiem koszowym, w III kondygnacji – odcinkowym, pozostałe - prostokątne; w połąci dachu lukarna powiekowa.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: fasada tynkowana, na odsadzce cokołowej, zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: boniowanie przyziemia, w poziomie II i III kondygnacji lico elewacji pokryte tynkiem żłobkowanym; zachowana opaska wejścia głównego ze stałym, owalnym nadświetlem ujętym opaską z girlandą, pomiędzy drzwiami a nadświetlem płycina z napisem *J. 1905 S.* Zachowane zróżnicowane tynkowe, płaskie obramienia okien oraz dekoracyjne płyciny z motywami geometrycznymi i roślinnymi, wieńcami oraz girlandami.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana historyczna stolarka drzwi wejściowych drewnianych, jednoskrzydłowych, częściowo zachowana historyczna, drewniana stolarka okienna bez dekoracji.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Zalecany remont elewacji.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według historycznych wzorów (podziałów).

ul. Stanisława Moniuszki 35

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., XIX/XX w., historyzm. Usytuowana kalenicowo w wschodniej pierzei ul. S. Moniuszki.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła budynku podpiwniczonego, pięciokondygnacyjnego, wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem pulpitowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne zawilgocone, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń, tynki zawilgocone. Zachowana symetryczna kompozycja 5-osiowej fasady z wejściem do budynku w 3 osi; ponad wejściem wsparty na wolutowych wspornikach III-kondygnacyjny prostokątny wykusz. Okna prostokątne.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu fasady: elewacja tynkowana, na odsadzce cokołowej, zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: gzymsy, konsolowy gzyms koronujący, obramienia okienne z segmentowymi naczółkami w II kondygnacji, trójkątnymi w III kondygnacji i z prostymi odcinkami gzymsu w nadokienniku – w IV kondygnacji; naroża wykusza artykułowane pilastrami.

- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana historyczna stolarka drzwi wejściowych drewnianych, dwuskrzydłowych z nadświetlem, ramowo-płycinowych z górnymi płycinami przeszklonymi i przesłoniętymi kratą, częściowo zachowana historyczna, drewniana stolarka okienna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Zalecany remont elewacji.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według historycznych wzorów (podziałów).

ul. Stanisława Moniuszki 37

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., k. XIX w., historyzm. Usytuowana kalenicowo w wschodniej pierzei ul. S. Moniuszki.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła budynku podpiwniczzonego, czterokondygnacyjnego, wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem mansardowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne zawilgocone, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń, tynki zawilgocone. Zachowana symetryczna kompozycja 6-osiowej fasady z wejściem do budynku w 4 osi (otwór wejścia zamknięty łukiem odcinkowym); w obrębie 3-4 osi ryzalit pozorny zakończony niskim, trójkątnym szczytem. Okna prostokątne.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu fasady: elewacja tynkowana, na odsadźce cokołowej, zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: gzymsy i proste obramienia okienne.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana historyczna stolarka drzwi wejściowych drewnianych, dwuskrzydłowych z nadświetlem, ramowo-płycinowych, częściowo zachowana historyczna, drewniana stolarka okienna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Zalecany remont elewacji.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według historycznych wzorów (podziałów).

ul. Stanisława Moniuszki 38

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Willa, obecnie budynek nieużytkowany, mur., 1. ćw. XX w., modernizm. Budynek wolnostojący, usytuowany w zachodniej pierzei ul. S. Moniuszki, na ogrodzonej, zagospodarowanej parkowo parceli o kształcie trapezu.

Relikt pomnika dra Paula Rittera, administratora dóbr Hochbergów, pocz. XX w. (ok. 1905 r.).

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni. Budynek nie jest użytkowany
- Zachowana bryła budynku podpiwniczonego, dwukondygnacyjnego, wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem czterospadowym, z szerokimi parterowymi ryzalitami zakończonymi tarasami od wschodu i zachodu.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń, tynki w złym stanie. Zachowana kompozycja elewacji; wejście do budynku w ryzalicie wschodnim.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu fasady: elewacje na cokole, tynkowane, naroża budynku zaakcentowane boniami, zachowane nadokienniki w formie półokrągłych nadokiennych płycin oraz trójkątnych nadokienników.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana stolarka drzwi wejściowych, stolarka okienna.
- Zachowany relikw pomnika (część architektoniczna).
- Zachowany teren ogrodu.
- Zachowane ogrodzenie wokół posesji – odcinki pełne, na podmurówce, w narożu północno-wschodnim (przy pomniku) zachowane ażurowe, kute, na podmurówce.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Do zachowania relikw pomnika.
- Do zachowania teren ogrodu w historycznych granicach oraz ogrodzenie.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według historycznych wzorów (podziałów).
- Zalecane wykonanie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego dla relikw pomnika dra Paula Rittera

ul. Stanisława Moniuszki 39

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., k. XIX w., historyzm. Usytuowana kalenicowo w wschodniej pierzei ul. S. Moniuszki.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła budynku podpiwniczonego, czterokondygnacyjnego, wzniesionego na planie pięcioboku, nakrytego dachem dwuspadowym o niskiej strzałce.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne zawilgocone, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń, tynki zawilgocone. Zachowana kompozycja 5-osiowej fasady z bramą przejazdową w 1 osi. W 3 osi, w obrębie II-III kondygnacji wsparte na wolutowych wspornikach balkony o ażurowych balustradach.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacje tynkowane, na odsadźce cokołowej, zachowany w złym stanie wyrobiony w tynku detal architektoniczny fasady: boniowanie naroży fasady, gzymsy, w tym konsolowy, z ornamentem kostkowym, gzyms koronujący, obramienia okienne z trójkątnymi naczółkami w II kondygnacji oraz w 3 osi III kondygnacji, z prostokątnymi płycinami nadokiennymi – w pozostałych osiach III kondygnacji oraz profilowane opaski spięte kluczem w IV kondygnacji; dodatkowo porte-fenêtre w II i III kondygnacji ujęte pilastrami.

- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana historyczna stolarka drzwi wejściowych drewnianych, dwuskrzydłowych z nadświetlem, ramowo-płycinowych, częściowo zachowana historyczna, drewniana stolarka okienna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Zalecany remont budynku.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według historycznych wzorów (podziałów).

ul. Stanisława Moniuszki 41

Budynek, ogród i ogrodzenie ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ 1979

Willa, siedziba loży wolnomularskiej św. Jana *St. Johannes Loge* (do 1933 r.), restauracja *Haus Hindenburg*, w latach 1940-45 Miejskie Konserwatorium Muzyczne, obecnie Zespół Szkół Muzycznych im. Stanisława Moniuszki w Wałbrzychu, mur., 1890 r., remont kapitalny w 1965 r.; historyzm z elementami neorenesansu. Po 1945 r. budynek pełnił funkcje szkolne (najpierw siedziba szkoły podstawowej dla dorosłych, od 1955 r. – szkoły muzycznej). Budynek wolnostojący, usytuowany w wschodniej pierzei ul. S. Moniuszki, na spadku terenu w kierunku wschodnim, na zagospodarowanej parkowo parceli o kształcie rombu, od północy, zachodu i południa otoczonej współczesnej willi ogrodzeniem.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana rozcłonkowana ryzalitami bryła budynku podpiwniczonego, jedno- i dwukondygnacyjnego, wzniesionego na rozcłonkowanym rzucie (trzech zestawionych ze sobą prostokątów), z półkolistą absydą reprezentacyjnej sali w części jednokondygnacyjnej, nakrytego dachami dwuspadowymi o niskiej strzałce i pulpitowymi.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja elewacji; główne wejście do budynku w 3-osiowej fasadzie (elewacji zachodniej), ponad elewacjami niska ceglana ścianka attykowa.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacje na tynkowanym cokole, opracowane w czerwonej cegle licówce; zachowany bardzo bogaty, wyrobiony w tynku oraz częściowo piaskowcowy detal architektoniczny: boniowanie naroży budynku i ryzalitów, pasy tynkowe i gzymsy, w tym konsolowy gzyms wieńczący, opaski okienne, zróżnicowane obramienia okien z prostymi i trójkątnymi naczółkami; wejście główne ujęte portalem o schemacie łuku triumfalnego: boniowane węgary i wykrój łuku, powyżej belkowanie z gładkim fryzem.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana drewniana stolarka drzwi wejściowych – dwuskrzydłowych z nadświetlem, częściowo zachowana stolarka okienna drewniana bez dekoracji.
- Zachowany teren ogrodu.
- Zachowane ogrodzenie pełne, ceglane, na tynkowanej podmurówce, z tynkowanymi słupkami; tynki w złym stanie.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła budynku, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Do zachowania teren ogrodu w historycznych granicach oraz mur ogrodzeniowy.
- Zalecane odnowienie elewacji oraz muru ogrodzeniowego.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych historycznych wzorów (podziałów).

ul. Stanisława Moniuszki 43 – zobacz zespół pałacowy przy ul. Zamkowej

ul. Stanisława Moniuszki 54

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Budynek mieszkalny, mur., k. lat 30. XX w., modernizm. Usytuowany w zabudowie zachodniej pierzei ul. S. Moniuszki, na nasypie terenowym.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła budynku podpiwniczonego, dwukondygnacyjnego, wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem dwuspadowym, kalenicowym; szczyty w konstrukcji ryglowej.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń, tynki w złym stanie. Zachowana symetryczna kompozycja 7-osiowej elewacji głównej z wejściem do budynku oraz oknami klatki schodowej w 4 osi, w połaci dachu facjarki.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu fasady: elewacje tynkowane, zachowane okiennice w oknach II kondygnacji po północnej stronie.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana oryginalna, drewniana stolarka drzwi wejściowych oraz częściowo drewniana stolarka okienna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Zalecany remont elewacji.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według historycznych wzorów (podziałów).

ul. Stanisława Moniuszki 56

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Budynek mieszkalny, mur., k. lat 30. XX w., modernizm. Usytuowany w zabudowie zachodniej pierzei ul. S. Moniuszki, na nasypie terenowym.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.

- Zachowana bryła budynku podpiwniczonego, dwukondygnacyjnego, wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem dwuspadowym, kalenicowym; szczyty w konstrukcji ryglowej.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń, tynki w złym stanie. Zachowana symetryczna kompozycja 7-osiowej elewacji głównej z wejściem do budynku oraz oknami klatki schodowej w 4 osi, w połaci dachu facjatki.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu fasady: elewacje tynkowane.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana oryginalna, drewniana stolarka drzwi wejściowych oraz częściowo drewniana stolarka okienna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Zalecany remont elewacji.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według historycznych wzorów (podziałów).

ul. Stanisława Moniuszki 58-60

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Budynek mieszkalny, mur., lata 20.-30. XX w., modernizm. Usytuowany w zabudowie zachodniej pierzei ul. S. Moniuszki, na nasypie terenowym.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła budynku podpiwniczonego, dwukondygnacyjnego, wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem dwuspadowym, kalenicowym, z ryzalitem zakończonym balkonem w elewacji południowej, szczytowej.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana symetryczna kompozycja 4-osiowej elewacji głównej, w połaci dachu 2-osiowa facjatka.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu fasady: elewacje na kamiennym ryzykalnym cokole, dekoracyjnie tynkowane.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: wtórna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według historycznych wzorów (podziałów).

Ul. Niska

Dawne nazwy ulicy: *Niederstrasse*.

Ulica położona jest w południowej części Śródmieścia. Jako ślepo zakończona ulica zaznaczona na planie miasta z 1906 roku. Wykształcona zapewne jako trakt komunikujący tylną część zabudowy kwartału położonego między ul. Garbarska i ul. Stanisława Moniuszki.

Stan zachowania historycznej substancji:

- Dobry.
- Obecnie zachowane są: historyczny przebieg ulicy i jej historyczna zabudowa.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania: przebieg ulicy i jej zabudowa.

ul. Niska 4

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Hala produkcyjna wytwórni octu i destylatów alkoholowych Gustava Seeliger *Gustav Seeliger Weinessig- und Essigspirit Fabrik Destillere feinsten Tafel Likore*, mur., 1898 r., ok. 1910 roku. Usytuowana po zachodniej stronie ulicy Niskiej, w układzie szczytowym, z wydłużonym prostokątnym dziedzińcem po stronie północnej. Od południa hala połączona z dwukondygnacyjnymi budynkami, gospodarczymi; od zach. dwukondygnacyjny aneks. Na terenie przy hali produkcyjnej obecnie wtórnie umieszczone młyńskie koła, wykorzystane jako element ogrodzenia i nawierzchni dziedzińca.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła czterokondygnacyjnego, częściowo podpiwniczonego budynku z obniżoną IV kondygnacją, krytego dachem pulpitowym o wysuniętym okapie, zbudowanego na planie wydłużonego prostokąta z płytkim ryzalitem klatki schodowej, na osi fasady, zwieńczonym wkręślowypukłym szczytem. Wzdłuż elewacji płn. (frontowej) rampa.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 15 osiowej symetrycznej frontowej elewacji frontowej, o otworach okiennych i drzwiowych, zamkniętych łukiem odcinkowym.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: ceglane lico elewacji frontowej, tynk i wykonany w tynku detal architektoniczny zachowany w stanie średnim. Elewacja rozczłonkowana wykonanymi w tynku płaskimi arkadami wspartymi na wąskich lizenach, o trapezowym zamknięciu; arkady dwuosiowe, w osiach skrajnych jednoosiowe. Elewacja wsch. ślepa, tynkowana z kratownicowym podziałem wąskimi opaskami.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana metalowa armatura z przeszkleniami w otworach okiennych. W otworze drzwiowym w środkowej części elewacji zachowane jednoskrzydłowe płycinowe drzwi z nadświetlem; w zachodniej części elewacji dwuskrzydłowe przesuwne wrota.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania stolarki i metalowej armatury według zachowanych wzorów.

Ul. Nowy Świat

Dawne nazwy ulicy: *Neue Strasse*.

Ulica Nowy Świat położona jest w północno zachodniej części Śródmieścia. Wytyczona została w roku 1900, po południowej stronie terenów dworca towarowego, założonego w roku 1853 roku. Po południowej stronie ulicy znajduje się rzeźnia miejska, założona w 1888 roku, następnie rozbudowana o nowe obiekty w 1928 roku. Wśród dość skromnej zabudowy ulicy wyróżnia się zespół czterech wolnostojących budynków mieszkalnych, położonych po północnej stronie ulicy, pochodzących z pocz. XX w., związanych zapewne ze stacją dworca towarowego.

Stan zachowania historycznej substancji:

- Dobry.
- Obecnie zachowane są: historyczny przebieg ulicy i jej historyczna zabudowa.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania: przebieg ulicy i jej zabudowa.

ul. Nowy Świat 3

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Dom mieszkalny, mur., pocz. XX w., historyzm. Wolnostojący, usytuowany północno zachodniej pierzei ulicy.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła trójkondygnacyjnego budynku, wzniesionego na planie prostokąta, z dwoma prostokątnymi ryzalitami klatek schodowych w elewacji tylnej, nakrytego dachem dwuspadowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń; pokrycie dachu współczesne. Zachowana zasadnicza kompozycja 8-osiowej symetrycznej elewacji, o otworach okiennych zamkniętych łukiem odcinkowym, w osi 2. północy w miejscu otworu okiennego wykonany otwór drzwiowy.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany wyrobiony w cegle detal architektoniczny. Elewacje rozczłonkowane szerokimi jednouskokowymi przyporami; podziały poziome w formie ząbkowych gzymsów podokiennych oraz wąskich opasek; nadproża otworów okiennych z wyeksponowanym układem wozówek; szczyty elewacji bocznych dekorowane fryzem nawiązującym do arkadkowego.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych współczesna; stolarka okienna zachowana w części otworów okiennych parteru, dwuskrzydłowa, z profilowanym ślemieniem; w pozostałych otworach okiennych współczesna, bez zachowania jednolitych podziałów.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych wzorów.

ul. Nowy Świat 4

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Dom mieszkalny, mur., pocz. XX w., historyzm. Wolnostojący, usytuowany płn.-zach. pierzei ulicy.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła trójkondygnacyjnego budynku, wzniesionego na planie prostokąta, z dwoma prostokątnymi ryzalitami klatek schodowych w elewacji tylnej, nakrytego dachem dwuspadowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń; pokrycie dachu współczesne. Zachowana kompozycja 8-osiowej symetrycznej elewacji, o otworach okiennych zamkniętych łukiem odcinkowym.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany wyrobiony w cegle detal architektoniczny. Elewacje rozczłonkowane szerokimi jednoskokowymi przyporami; podziały poziome w formie ząbkowych gzymsów podokiennych oraz wąskich opasek; nadproża otworów okiennych z wyeksponowanym układem wozówek; szczyty elewacji bocznych dekorowane fryzem nawiązującym do arkadkowego.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych współczesna; stolarka okienna zachowana w dwóch otworach okiennych III kondygnacji, dwuskrzydłowa, skrzynkowa z profilowanym ślemieniem; w pozostałych otworach okiennych współczesna, jednolita, bez podziałów.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych wzorów.

ul. Nowy Świat 5

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Dom mieszkalny, mur., pocz. XX w., historyzm. Wolnostojący, usytuowany płn.-zach. pierzei ulicy.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła trójkondygnacyjnego budynku, wzniesionego na planie prostokąta, z dwoma prostokątnymi ryzalitami klatek schodowych w elewacji tylnej, nakrytego dachem dwuspadowym.

- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń; pokrycie dachu współczesne. Zachowana kompozycja 8-osiowej symetrycznej elewacji, o otworach okiennych zamkniętych łukiem odcinkowym.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany wyrobiony w cegle detal architektoniczny. Elewacje rozczłonkowane szerokimi jednoskokowymi przyporami; podziały poziome w formie ząbkowych gzymsów podokiennych oraz wąskich opasek; nadproża otworów okiennych z wyeksponowanym układem wozówek; szczyty elewacji bocznych dekorowane fryzem nawiązującym do arkadkowego.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych współczesna; stolarka okienna zachowana w dwóch otworach okiennych III kondygnacji, dwuskrzydłowa, skrzynkowa z profilowanym ślemieniem; w pozostałych otworach okiennych współczesna, jednolita, bez podziałów.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych wzorów.

ul. Nowy Świat 5a

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Dom mieszkalny, mur., pocz. XX w., historyzm. Wolnostojący, usytuowany płn.-zach. pierzei ulicy.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła trójkondygnacyjnego budynku, wzniesionego na planie prostokąta, z dwoma prostokątnymi ryzalitami klatek schodowych w elewacji tylnej, nakrytego dachem dwuspadowym z lukarnami o dwuspadowych daszkach.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń; pokrycie dachu współczesne. Zachowana kompozycja 6-osiowej symetrycznej fasady, o otworach okiennych zamkniętych łukiem odcinkowym.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacja w do wysokości 2/3 parteru licowana cegłą klinkierową, powyżej tynkowana; zachowany wyrobiony w cegle detal architektoniczny. Osie skrajne wydzielone ceglanyymi lizenami; w III kondygnacji elewacja z ramowymi podziałami z imitacją prostokątnych płycin podokiennych. Między kondygnacją II i III gzyms z frysem ząbkowym. Otwory okienne ujęte ceglanyymi uszakowymi opaskami z kluczem. Elewacje szczytowe, w drugiej kondygnacji z ramowymi podziałami, zwieńczone ceglany fryzem nawiązującym do arkadkowego.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka okienna współczesna niejednolita.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, z licowaniem ceglany i tynkiem; układ osi okiennych i wykrój otworów, ceglany detal architektoniczny.

- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według historycznych wzorów.

ul. Nowy Świat 6

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ – 1979 r.

Kamienica, mur., pocz. XX w.; secesja. Usytuowany w zabudowie zwartej, jako W zabudowie zwartej w pld.-wsch. pierzei ulicy, jako budynek narożny przy wlocie ul. Małej.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła czterokondygnacyjnego budynku, wzniesionego na planie zbliżonym do kwadratu, ze ściętym narożem; nakrytego dachem ze skośnymi frontowymi połaciami. Elewacje frontowe zwieńczone profilowanymi gzymsami koronującymi; środkowe części obu elewacji frontowych zwieńczone okazałymi dwuosiowymi szczytami o wklęsłowypukłej linii.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń; pokrycie dachu współczesne. Zachowana kompozycja 5-osiowej symetrycznej elewacji północno-zachodniej i niesymetrycznej 4-osiowej elewacji południowo-zachodniej z podziałami poziomymi w postaci profilowanego gzymsu nad parterem oraz różnej szerokości wykonanych w tynku opasek. Otwory okienne i otwór drzwiowy na osi elewacji pñ.-zach. prostokątne, ujęte opaskami, w kondygnacji parteru opaski z dużym płaskim kluczem.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wyrobiony w tynku bogaty geometryczny detal architektoniczny zachowany w stanie średnim z widocznymi ubytkami; obie elewacje frontowe rozwiązane analogicznie. Część cokołowa elewacji, w partii piwnic, licowana cegłą; w kondygnacji parteru elewacja zdobiona wykonanym w tynku ryflowaniem; w kondygnacjach wyższych z ramowymi podziałami, dekorowana ryflowanymi płycinami; nad otworami okiennymi III kondygnacji, nad nadprożem po trzy owalne elementy; kondygnacja IV z ramowymi podziałami, otwory okienne ujęte szerokimi opaskami, zamkniętymi łukiem koszowym z okrągłymi medalionami w zwieńczeniu.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowa stolarka drzwi wejściowych: drzwi drewniane, dwuskrzydłowe, płycinowe z nadświetlem; w połowie wysokości przeszklone; dolne płyciny zdobione rautem; nad przeszkleniem płyciny z trójkątnym naczółkiem, z motywem muszli; historyczna stolarka okienna zachowana w otworach w elewacji pñ.-zach. na kondygnacji II – okna skrzynkowe, dwuskrzydłowe z profilowanym ślemieniem; w pozostałych otworach okiennych stolarka współczesna o niejednolitych podziałach.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny; zalecany remont elewacji z odtworzeniem zniszczonych fragmentów tynku i detalu; do zachowania drzwi wejścia głównego.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych wzorów.

ul. Nowy Świat 7

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ – 1979 r.

Kamienica, mur., k. XIX w.; historyzm. Usytuowana w zabudowie zwartej, w pld.-wsch. pierzei ulicy.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła czterokondygnacyjnego budynku z kondygnacją, wzniesionego planie prostokąta, krytego dachem płaskim.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń; fasada po współcześnie przeprowadzonych pracach remontowych. Zachowana kompozycja 5-osiowej niesymetrycznej fasady (elewacji północno-zachodniej); w północnej części elewacji płytki dwuosiowy ryzalit. Podziały poziome w formie wydatnych, profilowanych gzymsów: cokołowego, między kondygnacyjnego nad kondygnacją parteru oraz opaski podokiennej pod otworami okiennymi kondygnacji II oraz poddasza. Otwory okienne i otwór drzwiowy prostokątne.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: dobry, po współcześnie przeprowadzonych pracach remontowych. Otwory okienne i drzwiowy ujęte profilowanymi opaskami; w kondygnacji II otwory okienne, zwieńczone naczółkami trójkątnymi oraz segmentowymi wspartymi na wolutowych konsolach; w kondygnacji III profilowanym odcinkiem gzymsu. W ryzalicie w kondygnacji II i III otwory okienne ujęte toskańskimi pilastrami, zwieńczonymi belkowaniem; w kondygnacji IV nad otworami okiennymi profilowany odcinek gzymsu.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejścia głównego współczesna; stolarka okienna współczesna, o niejednorodnych podziałach.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych wzorów.

Ul. Józefa Pankiewicza

Dawne nazwy ulicy: *Obergasse, Hochstrasse*.

Ulica położona jest w południowej części Śródmieścia. Łączy ulicę Stanisława Moniuszki, stanowiącą dawny trakt prowadzący do Mieroszowa, z usytuowanym na placu Kościelnym kościołem protestanckim. Na planie miasta, pochodzącym z 1863 roku, zaznaczono zabudowę po obu stronach ulicy. Plan z roku 1906 nie pokazuje jeszcze budynków stanowiących północno-wschodnie zakończenie kwartału zabudowy. W środkowej części zachodniej pierzei ulicy położony jest budynek szkoły górniczej. W roku 1830 na ul. Pankiewicza, wybudowano pierwszy wałbrzyski szpital górniczy, potem do 1865 r. znajdowała się tam poczta. Obecnie nie istnieje znaczna część zabudowy zachodniej pierzei ulicy. Należy uzupełnić zabudowę pierzei.

Stan zachowania historycznej substancji:

- Dobry.
- Obecnie zachowane są: historyczny przebieg ulicy i jej historyczna zabudowa.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania: przebieg ulicy i jej zabudowa.
- Konieczne uzupełnienie zabudowy zachodniej pierzei.

ul. Józefa Pankiewicza 1

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., pocz. XX w., neobarok. Budynek w zabudowie zwartej, usytuowany na narożnej parceli, położonej przy Placu Kościelnym. Kompozycyjnie kamienica stanowi całość z budynkami sąsiednimi, przy ul. J. Pankiewicza 2 i J. Kossaka 5, o jednolicie rozwiązanych bryłach i opracowanych elewacjach, wyznaczających, zamknięcie kwartału zabudowy, a tym samym południową pierzeję placu Kościelnego.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła czterokondygnacyjnego budynku, z wysoką partią piwnic, o silnie rozczłonkowanej bryle, z prostokątnymi wykuszami, przy których balkony; środkowa część frontowej elewacji zachodniej zwieńczona wysokim trójkątnym, łamanym szczytem. Na osi frontowej elewacji północnej, prostokątny, trójkondygnacyjny wykus. Budynek kryty dachem mansardowym, łamanym z lukarnami krytymi dachami pulpityowymi; wykus w elewacji północnej kryty dachem trójpołaciowym, łamanym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń, pokrycie dachu współczesne. Zachowana kompozycja 8-osiowej niesymetrycznej frontowej elewacji zachodniej i 5-osiowej symetrycznej frontowej elewacji północnej. W elewacji zachodniej środkowa 5-osiowa część, rozwiązana jako pseudoryzalit, zaakcentowany boniowanymi lizenami, zwieńczony wysokim trójkątnym łamanym trójosiowym szczytem; na osi pseudoryzalitu dwukondygnacyjny (kondygnacja II i III) prostokątny wykus, wsparty na masywnych konsolach, zwieńczony balkonem o metalowej balustradzie. Po północnej stronie

wykusza prostokątne balkony, z metalowymi balustradami. Otwór drzwiowy wejścia głównego prostokątny z nadświetlem w formie owalnego okulusa; skrajna osi zachodnia, od kondygnacji II bez otworów okiennych. Frontowa elewacja północna 5-osiowa symetryczna, w kondygnacji I trójosiowa. W środkowej części elewacji trójkondygnacyjny wykusz (od kondygnacji II), na wysokości kondygnacji III, zamknięty wklęsłowypukłym szczytem, w kondygnacji IV trójboczny. Otwory okienne w elewacjach prostokątne o zróżnicowanej szerokości.

- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wykonany w tynku detal architektoniczny elewacji frontowych zachowany w stanie dobrym; elewacje tylne z tynkiem współczesnym. W kondygnacji parteru elewacja zdobiona wykonanymi w tynku pasami boniami. Nad kondygnacją parteru szeroki gzyms międzykondygnacyjny, nad kondygnacją III gzyms szeroki, profilowany; elewacja zwieńczona wydatnym, bogato profilowanym gzymsem koronującym, przerwany w partii szczytu. Dekoracja elewacji w formie prostokątnych płycin i boniowanych lizen. Pod ok ulusem nad otworem drzwiowym feston; szczyt wykusza elewacji płn. dekorowany wieńcem ujętym festonem.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwiowa współczesna; częściowo zachowana historyczna stolarka okienna: okna dwu i trójskrzydłowe z pionowymi podziałami szczeblinowymi w skrzydłach górnych; w pozostałych otworach stolarka współczesna niejednolita.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny; metalowe ozdobne, kute balustrady balkonów.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych wzorów.

ul. Józefa Pankiewicza 2

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., pocz. XX w., neobarok. Budynek w zabudowie zwartej, usytuowany w zachodniej pierzei ulicy. Kompozycyjnie kamienica stanowi całość z budynkami sąsiednimi, przy ul. J. Pankiewicza 1 i J. Kossaka 5, o jednolicie rozwiązanych bryłach i opracowanych elewacjach, wyznaczających, zamknięcie kwartału zabudowy, a tym samym południową pierzeję placu Kościelnego.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła czterokondygnacyjnego budynku, z wysoką partią piwnic, o rozczłonkowanej bryle. Środkowa, trójosiowa część fasady, rozwiązana w formie pseudoryzalitu, wyznaczonego przez boniowane lizeny, zwieńczona trójosiowym szczytem, ujętym spływami wolutowymi, zwieńczonym trójkątnym szczytem. Na osi pseudoryzalitu prostokątny dwukondygnacyjny wykusz, wklęsłowypukłym niewysokim szczytem; na wykuszu prostokątny balkon z metalową kutą balustradą.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń, pokrycie dachu współczesne. Zachowana kompozycja 5-osiowej symetrycznej fasady(elewacji wsch.). Otwór drzwiowy wejścia głównego, w skrajnej osi południowej, prostokątny z nadświetlem

w formie owalnego okulusa; w skrajnej osi północnej prostokątny otwór drzwiowy prowadzący do suteryny. Otwory okienne prostokątne.

- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wykonany w tynku detal architektoniczny fasady zachowany w stanie dobrym; znaczne ubytki tynku w elewacji tylnej. W kondygnacji parteru elewacja zdobiona wykonanymi w tynku pasami boniami. Nad kondygnacją parteru szeroki gzyms międzykondygnacyjny, nad kondygnacją III szeroki, profilowany gzyms okapowy; elewacja zwieńczona wydatnym, bogato profilowanym gzymsem koronującym, przerwany w partii szczytu. Dekoracja elewacji w formie boniowanych lizen oraz prostokątnych płycin, o wyciętych narożach. Otwór drzwiowy wraz z okulusem ujęty wspólną wysoką płyciną, zamkniętą łukiem pełnym, ujętą boniowaną opaską z wysokim kluczem, pod okulusem wieniec ujęty festonami. Szczyt pod otworami okiennymi wsparty na wspólnym profilowanym parapecie, dekorowany wieńcem ujętym festonem.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwiowa współczesna; częściowo zachowana historyczna stolarka okienna: okna dwuskrzydłowe, cztero-dzielne z pionowymi podziałami szczeblinowymi w skrzydłach górnych; w pozostałych otworach stolarka współczesna niejednolita.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny; metalowa, ozdobna, kuta balustrada balkonu.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych wzorów.

ul. Józefa Pankiewicza 5

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Szkoła górnicza *Niederschlesische Bergschule*, po 1945 r. także pełnił funkcje szkoły, obecnie budynek nieużytkowany, k. XIX w. (lata IV ćw. XIX w.), neorenesans. Budynek obecnie wolnostojący usytuowany w zachodniej pierzei ulicy. Wąski ogródek przedni, przed 1945 r. wydzielony był metalowym, kutym ogrodzeniem, na podmurówce.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła trójkondygnacyjnego budynku krytego dachem dwuspadowym, wzniesionego na planie prostokąta, z prostokątnym ryzalitem w elewacji tylnej; we frontowej połaci dachu niewielka lukarna o drewnianej konstrukcji, ujęta pilastrami, zwieńczona trójkątnym naczółkiem, kryta dachem dwuspadowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne z niewielkimi uszkodzeniami w pld. narożu fasady; konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń, pokrycie dachu z papy. Zachowana kompozycja 7-osiowej symetrycznej fasady (elewacji wsch.); otwory okienne i drzwiowy prostokątne.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wykonany w tynku detal architektoniczny zachowany w stanie dobrym, z niewielkimi ubytkami. Fasada dzielona gzymsami, profilowany okapowy nad parterem oraz wąskim, w partii poddasza, zwieńczona profilowanym gzymsem koronującym. Otwór drzwiowy, na osi elewacji, wysoki, prostokątny, ujęty szeroką profilowaną opaską, poprzedzony jednobiegowymi schodami, z kutymi metalowymi balustradami. Otwory okienne prostokątne, ujęte pro-

filowanymi opaskami, w kondygnacji II zwieńczonymi odcinkiem gzymsu, w kondygnacji III uszakowymi z wydatnym kluczem. Fasada zwieńczona profilowanym gzymsem koronującym z gładkim pasem fryzu, w którym niewielkie kwadratowe otwory wentylacyjne poddasza.

- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana stolarka drzwiowa, drzwi dwuskrzydłowe, płycinowe, z prostokątnym nadświetlem; zachowana stolarka okienna dwuskrzydłowa, skrzynkowa, czterodzielna, z profilowanym ślemieniem i słupkiem zdobionym wolutą.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, z lukarną; kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny; metalowa ozdoba, kuta balustrada schodów wyrównawczych.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych wzorów.

ul. Józefa Pankiewicza 6

Budynek wpisany do rejestru zabytków decyzją nr A/5964 z 13.05.2015.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Dom mieszkalny, mur., ok. 1880 r.; historyzm. Wolnostojący, usytuowany w ciągu zabudowy zachodniej pierzei ulicy, w układzie kalenicowym. Od wsch. do budynku przylega oficyna. W związku ze spadkiem ulicy, parcela od południa zabezpieczona wysokim murem oporowym.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła trójkondygnacyjnego budynku krytego dachem dwuspadowym, wielopłóciowym, wzniesionego na planie zbliżonym do prostokąta z prostokątnym ryzalitem w fasadzie zwieńczonym trójkątnym szczytem, naroże płn.-wsch. budynku rozwiązane jako trójkondygnacyjny aneks o ściętym narożniku, kryty dachem pulpitowym. Przy elewacji tylnej prostokątny ryzalit.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne znacznie uszkodzone w partii piwnic. Konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja elewacji. Fasada (elewacja wsch.) 6-osiowa niesymetryczna z trójosiowym środkowym ryzalitem oraz dwuosiowym aneksem w płn.-wsch. narożu. Elewacja południowa 4-osiowa, symetryczna. Otwory okienne i drzwiowe prostokątne. Wnętrze silnie wyeksploatowane.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wykonany w tynku detal architektoniczny zachowany w stanie złym, z dużymi ubytkami. Elewacje dzielone wydatnymi profilowanymi gzymsami okapowymi, zwieńczone profilowanym gzymsem koronującym. Elewacje w kondygnacji I zdobione wykonanymi w tynku poziomymi pasami boni. Otwory okienne ujęte szerokimi profilowanymi opaskami, w kondygnacji II zwieńczonymi profilowanym odcinkiem gzymsu.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana stolarka drzwiowa, drzwi dwuskrzydłowe, płycinowe; płyciny o szerokich profilowanych krawędziach, górna płycina zdobiona rombem; listwa przymykowa zdobiona kompozytowym pilastrzem. W większości otworów okiennych zachowana historyczna stolarka: okna dwuskrzydłowe, skrzynkowe, czterodzielne z profilowanym ślemieniem i słupkiem.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu; kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny; stolarka drzwi wejścia głównego.
- Zalecany pilny remont elewacji z zachowaniem i restauracją detalu architektonicznego.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych wzorów.

ul. Józefa Pankiewicza 10

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Dom mieszkalny, mur., ok. 1910 r.; historyzm. Usytuowany w zabudowie zwartej, we wschodniej pierzei ulicy, na narożnej parceli, przy skrzyżowaniu z ul. Kościelną. Budynek posadowiony na niewysokiej skarpie, ze spadkiem w kierunku północnym; północna i północno-wschodnia elewacja z wysoką partią piwnic.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana rozczłonkowana bryła czterokondygnacyjnego dwuskrzydłowego budynku, wzniesionego na palnie zbliżonym do litery U, ze ściętym pn.-zach. narożem, dostosowanym do przebiegu ulicy. Budynek kryty dachem dwuspadowym, z lukarną w formie wystawki, nad narożem budynku oraz powiekowymi lukarnami. W elewacji płn.-wsch., w dwóch osiach skrajnych skrzydło budynku dwukondygnacyjne, kryte wysokim dachem łamanym z dużą lukarną krytą dachem pulpityowym. Dwuosiowa elewacja narożna budynku, ponad gzymsem koronującym, zwieńczona niewysokim szczytem o wklęsłowypukłej linii.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne zachowane w stanie ogólnie dobrym. Konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń, współczesne. Zachowana kompozycja elewacji. Elewacja zach. 5-osiowa niesymetryczna; elewacja północna 2-osiowa symetryczna, elewacja pn.-wsch. 7-osiowa, niesymetryczna; w dwóch skrajnych osiach wsch. elewacja dwukondygnacyjna. Otwory okienne prostokątne, różnej szerokości, otwór drzwiowy wejścia głównego w elewacji zach. prostokątny.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wykonany w tynku detal architektoniczny zachowany w stanie średnim, z widocznymi ubytkami. Elewacje dzielone wydatnymi profilowanymi gzymсами okapowymi nad kondygnacją I i III; zwieńczone wydatnym gładkim gzymsem koronującym. Elewacje w kondygnacji I zdobione wykonanymi w tynku psami boni, w kondygnacjach wyższych dekorowane kwadratowymi płycinami podokiennymi. Otwory okienne parteru zwieńczone wydatnym kłuczem, w kondygnacjach wyższych, ujęte wąskimi opaskami.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwiowa współczesna. W części otworów okiennych zachowana historyczna stolarka: okna dwu- i trój-skrzydłowe, skrzynkowe z profilowanym ślemieniem i słupkiem, z górnymi skrzydłami o pionowych szczeblinowych podziałach.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu; kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Zalecany remont elewacji z zachowaniem i restauracją detalu architektonicznego.

Wałbrzych – Śródmieście

Wytoczne konserwatorskie dla obszaru objętego programem rewitalizacji

- W przypadku wymiany stolarki okiennej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych wzorów.

Ul. marszałka Józefa Piłsudskiego

Dawne nazwy ulicy: *Hermannstrasse, Weinrichstrasse, gen. Karola Świerczewskiego.*

Ulica jest ulicą wychodząca z placu J. Tuwima w kierunku wschodnim w stronę dzielnicy Nowe Miasto. Jeszcze na planie miasta pochodzącym z 1906 roku stanowiła przedłużenie, wychodzącej z północno wschodniego naroża rynku, obecnej ul. Tadeusza Kościuszki, wówczas *Charlottenbrunnerstrasse* i taką nosiła nazwę. Ulica uregulowana została w latach. 50. XIX w. i stanowi najstarszą ulicę dzielnicy Nowe Miasto. W tym czasie na terenie Nowego Miasta była wiejską drogą.

Stan zachowania historycznej substancji:

- Dobry.
- Obecnie zachowane są: historyczny przebieg ulicy i jej historyczna zabudowa.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania: przebieg ulicy i jej zabudowa.

ul. Marszałka Piłsudskiego 4

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Budynek mieszkalny, mur., lata 20/30. XX w., historyzm. Budynek w zabudowie zwartej, usytuowany w południowej pierzei ulicy, w układzie kalenicowym; od zachodu połączony z budynkiem sąsiedni; po wschodniej stronie budynku skarpa.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła czterokondygnacyjnego budynku krytego dachem dwuspadowym z lukarnami; lukarna nad środkową częścią elewacji trójosiowa kryta dachem dwuspadowym, w bocznych częściach połączy dachu lukarny jednoosiowe o szerokich prostokątnych otworach okiennych, kryte dachami pulpitowymi.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń; pokrycie dachu współczesne. Zachowana kompozycja 7-osiowej symetrycznej fasady z płytkim trójosiowym pseudoryzalitem środkowym; zachowana kompozycja ślepej elewacji wsch. W fasadzie w kondygnacji parteru prostokątne witryny i otwory drzwiowe; w skrajnej osi zachodniej prostokątny otwór bramy przejazdowej. W kondygnacjach wyższych szerokie zbliżone do kwadratu otwory okienne, w pseudoryzalicie wąskie prostokątne otwory okienne.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wykonany w tynku detal architektoniczny zachowany w stanie zadowalającym, z widocznymi licznymi ubytkami; w kondygnacji parteru tynk współczesny. Parter wydzielony szerokim profilowanym gzymsem okapowym; ponad kondygnacją parteru fasada rozczłonkowana szerokimi toskańskimi pilastrami w wielkim porządku; gzyms koronujący profilowany, silnie wyładowany. Otwory okienne ujęte wąskimi opaskami; w pseudoryzalicie w kondygnacji II i III zwieńczonymi profilowanymi odcinkami gzymsu i naczółkiem w formie półkolistej płyciny.

- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych współczesna, częściowo zachowana historyczna stolarka okienna, okna dwu- i trój-skrzydłowe z profilowanym ślemieniem. Witryny na parterze o współczesnej konstrukcji.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych wzorów.

ul. Marszałka Piłsudskiego 5

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., drew., k. XIX w.; historyzm z elementami neoklasycyzmu. Usytuowany w zabudowie zwartej w północnej pierzei ulicy, na narożnej parceli, w układzie kalenicowym.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła trójkondygnacyjnego budynku, z wysoka partią piwnic, krytego dachem dwuspadowym, wzniesionego na planie prostokąta z prostokątnym jednokondygnacyjnym aneksem przy elewacji zachodniej, nad którym przeszklona weranda o drewnianej konstrukcji. Fasada z płytkim trójosiowym ryzalitem środkowym, zwieńczonym w partii dachu niewysokim trójkątnym naczółkiem.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 7-osiowej symetrycznej fasady z płytkim trójosiowym pseudoryzalitem środkowym. Otwory okienne i otwór drzwiowy prostokątne.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wykonany w tynku detal architektoniczny zachowany w stanie zadowalającym, z widocznymi ubytkami; elewacja wschodnia oraz aneks z tynkiem współczesnym. Kondygnacja parteru wydzielona wydatnym profilowanym gzymsem okapowym; elewacja zwieńczona wydatnym profilowanym gzymsem koronującym. Elewacja pseudoryzalitu o ramowej dekoracji w formie prostokątnych płycin, płyciny kondygnacji III zamknięte łukiem pełnym, dzielona profilowanymi gzymsami. Otwór drzwiowy wejścia głównego w obrębie pseudoryzalitu, w osi 3. od wsch., ujęty szeroką profilowaną opaską, poprzedzony jednobiegowymi schodami wyrównawczymi. Otwory okienne ujęte wąskimi profilowanymi opaskami.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana stolarka drzwi wejścia głównego, drewniana, dwuskrzydłowa płycinowa, w połowie wysokości przeszklona, przeszklenia zabezpieczone ozdobną kratą. Stolarka okienna współcześnie wymieniona, niejednolita.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny; do zachowania stolarka drzwi wejścia głównego.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według historycznych wzorów.

ul. Marszałka Piłsudskiego 7

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., k. XIX w., historyzm. Usytuowana w zabudowie zwartej w północnej pierzei ulicy, od zach. połączona z budynkiem sąsiednim.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana rozczłonkowana bryła budynku. Zachodnia 5-osiowa część budynku dwukondygnacyjna z niską kondygnacją poddasza kryta niewysokim dachem dwuspadowym. Dwuosiowa wschodnia część rozwiązana jako czterokondygnacyjny ryzalit, kryty niewysokim dachem trójpołaciowym; dachy z wysuniętymi okapami. W osi środkowej elewacji w kondygnacji II i III prostokątne balkony z ozdobną kutą, metalową balustradą
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń; pokrycie dachu z papy, współczesne. Zachowana kompozycja 7-osiowej nie symetrycznej fasady z dwuosiowym ryzalitem w części wschodniej. Otwory okienne i otwór drzwiowy prostokątne.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wykonany w tynku detal architektoniczny zachowany w stanie dobrym. Elewacja z poziomymi podziałami w formie profilowanych gzymsów i opasek podokiennych; nad parterem profilowany gzyms okapowy. Otwory okienne i otwór drzwiowy ujęte profilowanymi opaskami. Otwory w kondygnacjach II i III zwieńczone dodatkowo profilowanymi odcinkami gzymsów oraz trójkątnymi i segmentowymi naczółkami.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana stolarka drzwi wejścia głównego, drewniana, dwuskrzydłowa płycinowa o płycinach zdobionych kaboszonem. Stolarka okienna współcześnie wymieniona, niejednolita.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny; do zachowania forma balkonów; do zachowania balustrady balkonów, stolarka drzwi wejścia głównego.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według historycznych wzorów.

Ul. Adama Pługa

Dawne nazwy ulicy: *Hochwald Strasse*.

Ulica położona jest w północno zachodniej części Śródmieścia. Wytyczona została na terenach położonych na południe od powstałego w latach 1851-1852 kolejowego dworca towarowego. Tereny te w roku 1864 zostały zakupione przez ksiąząt von Pless. Były to dawne tereny łowieckie, zamienione na pastwiska miejskie. W roku 1864 sporządzono plan zabudowy tego obszaru. Południowo-zachodnią pierzeję ulicy A. Pługa zajmują powstałe w 1928 r. zabudowania rzeźni miejskiej, założonej w 1888 roku.

Stan zachowania historycznej substancji:

- Dobry.
- Obecnie zachowane są: historyczny przebieg ulicy i jej historyczna zabudowa.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania: przebieg ulicy i jej zabudowa.

ul. Adama Pługa 1

Budynek wpisany do rejestru zabytków decyzja nr A/4654/664/Wł z 25.05.1977.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ – 1976 r.

Kamienica, mur., 1905 r.; neogotyck. Usytuowana w zabudowie zwartej w północno-wschodniej pierzei ulicy, w układzie kalenicowym.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła czterokondygnacyjnego, podpiwniczonego budynku, z użytkowym poddaszem, wzniesionego na planie prostokąta z rozbudowaną oficyną, krytego dachem dwuspadowym. Na osi fasady wydatny czterokondygnacyjny prostokątny wykusz, zwieńczony trójkątnym szczytem z kwiatonem na wierzchołku. Naroża szczytu z cylindrycznymi słupkami, zakończone kulistymi sterczynami. Po obu stronach szczytu jednoosiowe lukarny, kryte ostrosłupowymi hełmami.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń, pokrycie dachu współczesne. Zachowana kompozycja 5-osiowej fasady, w kondygnacji I niesymetrycznej, w kondygnacjach wyższych symetrycznej. Otwory okienne o zróżnicowanej szerokości i kształcie, zamknięte łukami ostrymi, pełnymi i odcinkowymi. Otwór drzwiowy i otwór sieni przejazdowej, w zachodniej części elewacji, zamknięte łukiem pełnym.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: ceramiczna okładzina fasady zachowana w stanie ogólnie dobrym; elewacja tylna i elewacje oficyny tynkowane, tynk w stanie złym z ubytkami na dużych powierzchniach. Detal architektoniczny fasady wykonany z ceglanych kształtek, z użyciem cegły glazurowanej, zachowany w stanie ogólnie dobrym. Kondygnacja parteru wydzielona profilowanym gzymsem okapowym; fasada zwieńczona profilowanym gzymsem koronującym. Zachowane masywne konso-

le wspierające wykusz, zdobione maszkaronem, wykonane z czerwonego piaskowca; jedna uszkodzona; z piaskowca wykony także kwiaton i kuliste sterczyny wieńczące naroża ryzalitu. Węgary otworów okiennych oraz zamkniętych półkoliście i ostrołucznie i trójlistnie płycin ujmujących pary otworów okiennych dekorowane wałkiem. Podłucza płycin tynkowane zdobione rozetami. Zewnętrzne parapety otworów okiennych skośne wykonane z cegły glazurowanej. Płyciny między otworami okiennymi II i III kondygnacji, w osiach po obu stronach wykusza, wypełnione dekorowane kratownicą z motywem czteroliścia.

- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana stolarka drzwi wejścia głównego jednoskrzydłowa, płycinowa, w górnej części przeszklona o dwóch ostrołucznie zamkniętych przeszkleniach, zabezpieczonych ozdobną kratą (wtórna?); nadświetle zdobione rybim pęcherzem. Zachowana stolarka okienna, okna jedno i dwuskrzydłowe z profilowanym ślimieniem i słupkiem, w pojedynczych otworach dekorowaną rodzajem pilastra.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Do zachowania drzwi wejścia głównego.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych wzorów.

ul. Adama Pługa 9

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Budynek mieszkalny, mur., ok. 1890 r., historyzm. Usytuowana w zabudowie zwartej w północno-wschodniej pierzei ulicy, na narożnej parceli, przy skrzyżowaniu z ul. Nowy Świat. Ustawiony kalenicowo względem ulicy A. Pługa.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła trójkondygnacyjnego, podpiwniczonego budynku, wzniesionego na planie zbliżonym do prostokąta z ryzalitem klatki schodowej w elewacji tylnej, krytego dachem dwuspadowym; z płytkim dwuosiowym pseudoryzalitem w na osi fasady (elewacji pld.), wyniesionym ponad dach, zwieńczonym niewysokim trójkątnym szczytem, krytym dachem dwuspadowym. Zachodnia dwuosiowa część fasady trójkondygnacyjna, wschodnia część czterokondygnacyjna.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne zachowane w stanie średnim, ze znacznymi uszkodzeniami, spowodowanymi wodami opadowymi w górnych częściach fasady oraz w partii cokołowej; cegły wypłukane i zmurszałe. Zachowana kompozycja 6-osiowej niesymetrycznej fasady i 5-osiowej symetrycznej elewacji zachodniej. Otwory okienne i drzwiowe prostokątne. W znacznej części elewacji zachodniej okna ślepe.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wykonany w tynku detal architektoniczny zachowany w stanie średnim, ze znacznymi ubytkami tynku na dużych powierzchniach. Kondygnacja parteru wydzielona szerokim profilowanym gzymsem międzykondygnacyjnym, oraz profilowanym gzymsem kordonowym pod otworami okiennymi kondygnacji II. Fasada zwieńczona szerokim profilowanym gzymsem koronującym. Dwuosiowy pseudoryzalit w kondygnacji II rozczłonkowany tokańskimi pi-

lastrami, na których oparty szeroki pas belkowania, zwieńczonego profilowanym gzymsem; w kondygnacji III otwory okienne zwieńczone trójkątnymi naczółkami. Krawędzie szczytu wieńczącego ryzalit zaakcentowane profilowanym gzymsem. Otwory okienne obu elewacji ujęte profilowanymi opaskami, w kondygnacji II zwieńczonymi odcinkami profilowanego gzymsu.

- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana stolarka drzwi wejścia głównego dwuskrzydłowa płycinowa. W części otworów w kondygnacji II zachowana stolarka okienna, okna dwuskrzydłowe czterodzielne z profilowanym ślemieniem.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Do zachowania drzwi wejścia głównego.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych wzorów.
- Zalecany kompleksowy remont elewacji budynku z zachowaniem i restauracją detalu architektonicznego.

ul. Adama Pługa 12

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Budynek administracyjny wchodzący w skład zespołu rzeźni miejskiej, obecnie nie pełniący pierwotnej funkcji, częściowo użytkowany, mur. 1928 r.; modernizm z cechami ekspresjonizmu.

Rzeźnia miejska w Wałbrzychu powstała w 1888 roku, na terenie ograniczonym obecnymi ulicami A. Pługa, Małą, Nowy Świat i A. Wajdy. W roku 1928 wzniesiona została nowa część zespołu rzeźni, między obecnymi ul. A. Pługa i Małą.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła dwukondygnacyjnego budynku, z wysoką kondygnacją użytkowego poddasza, z wysokim parterem, wzniesionego na planie wydłużonego prostokąta, z dwoma płytkimi dwuosiowymi ryzalitami w skrajnych częściach fasady, przykrytego dachem dwuspadowym o niewielkim nachyleniu połaci. Ryzalitty wyniesione ponad poziom dachu.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne zachowane w stanie dobrym. Zachowana kompozycja 20-osiowej, symetrycznej fasady. Otwory okienne i drzwiowe prostokątne.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: wykonane z cegły klinkierowej li-cowanie oraz detal architektoniczny elewacji zachowane w stanie dobrym. Elewacja fasady, między bocznymi ryzalitami, dekorowana prostokątnymi boniami; część cokołowa gładka, poza środkową partią elewacji. Otwory okienne w kondygnacji I i II ujęte wspólną prostokątną płyciną. Między otworami okiennymi kondygnacji poddasza prostokątne płyciny zdobione motywem przestrzennych rombów. Elewacje ryzalitów dwuosiove; otwory okienne obu kondygnacji w każdej z osi ujęte wspólną prostokątną płyciną; pod otworem okiennym kondygnacji II prostokątna płycina dekorowana zarysem przestrzennego rombu ułożonego z cegieł; elewacje ryzalitów zwieńczone szerokim przestrzennym gzymsem ząbkowym.

- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: w części otworów stolarka okienna, okna dwuskrzydłowe czterodzielne.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych wzorów.

ul. Adama Pługa 12a

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Budynek administracyjny wchodzący w skład zespołu rzeźni miejskiej, obecnie nie pełniący pierwotnej funkcji, częściowo użytkowany, mur. 1928 r. modernizm.

Rzeźnia miejska w Wałbrzychu powstała w 1888 roku, na terenie ograniczonym obecnymi ulicami A. Pługa, Małą, Nowy Świat i A. Wajdy. W roku 1928 wzniesiona została nowa część zespołu rzeźni, między obecnymi ul. A. Pługa i Małą.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła trójkondygnacyjnego budynku, wzniesionego na planie wydłużonego prostokąta, przykrytego dachem dwuspadowym o niewielkim nachyleniu połaci.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne zachowane w stanie dobrym. Zachowana kompozycja 9-osiowej fasady. Otwory okienne kondygnacji I zamknięte łukiem odcinkowym, w kondygnacjach wyższych prostokątne. W skrajnej osi północnej szeroki prostokątny otwór bramy przejazdowej.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: wykonane z cegły klinkierowej li-cowanie elewacji i detal architektoniczny zachowane w stanie dobrym. Otwory okienne kondygnacji II i III umieszczone w nieco wyższych prostokątnych płycinach; węgary otworów okiennych kondygnacji I z uskokowymi ościeżami. Otwór bramy przejazdowej ujęty ceglanymi, boniowanymi pilastrami zwieńczony gładkim belkowaniem z wąskim gzymsem.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: brak danych.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej wymaga się stosowania drewnianej stolarki w nawiązaniu do historycznych wzorów.

ul. Adama Pługa 13, 13a

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Budynki gospodarcze i mieszkalne, pierwotnie w zespole rzeźni miejskiej, mur., l. 20. XX w. W zabudowie zwartej, od północy połączony z budynkami dawnej rzeźni.

Rzeźnia miejska w Wałbrzychu powstała w 1888 roku, na terenie ograniczonym obecnymi ulicami A. Pługa, Małą, Nowy Świat i A. Wajdy. W roku 1928 wzniesiona została nowa część zespołu rzeźni, między obecnymi ul. A. Pługa i Małą.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowany układ i bryła budynku wzniesionego planie litery L. Budynek trójkondygnacyjny z użytkowym poddaszem, kryty dachem dwuspadowym o niewielkim nachyleniu połaci.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne zachowane w stanie dobrym. Zachowana kompozycja wieloosiowych elewacji o rytmicznie rozmieszczonych otworach okiennych; otwory okienne zamknięte łukiem odcinkowym oraz prostokątne; w kondygnacji poddasza niewielkie otwory okienne w formie leżącego prostokąta, zamknięte łukiem odcinkowym; otwory drzwiowe prostokątne.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: ceglane lico ściany zachowane w stanie ogólnie dobrym; zachowany skromny detal w postaci ceglanych zewnętrznych parapetów.
- Stan zachowania stolarki okiennej: stolarka okienna współczesna, niejednolita.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej wymaga się stosowania drewnianej stolarki w nawiązaniu do historycznych wzorów.

Patrz też ul. Mała 3 – budynek administracyjny rzeźni miejskiej

Ul. Poleska

Dawne nazwy ulicy: *Am Härtelgraben*

Ulica Poleska położona jest w południowo zachodniej części Śródmieścia. Wychodząca od ulicy Adama Mickiewicza, biegnąca w kierunku północno wschodnim, przechodzi w drogę terenową. Zaznaczona została na planie miasta z 1906 roku, jako droga biegnąca po zachodniej stronie terenu kamieniołomu. W tym czasie przy ulicy nie było jeszcze zabudowy. Obecna zabudowę ulicy stanowią pojedyncze budynki, usytuowane po jej wschodniej stronie.

Stan zachowania historycznej substancji:

- Dobry.
- Obecnie zachowane są: historyczny przebieg ulicy i jej historyczna zabudowa.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania: przebieg ulicy i jej zabudowa.

ul. Poleska 2-4

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., ok. 1910 r.; modernizm, z elementami historyzmu. Usytuowana po wschodniej stronie ulicy, od południa połączona z budynkiem położonym przy ul. Książęcej. Budynek z dwiema osobnymi klatkami schodowymi, z fasadą rozwiązaną, jako całościowa, symetryczna kompozycja.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana rozczłonkowana bryła trójkondygnacyjnego budynku z wysoką partią piwnic, wzniesionego na planie prostokąta, przykrytego dachem o niesymetrycznych połaciach. Frontowa połać dachu łamana; tylna pulpitowa. Środkowa część elewacji, z pięciobocznym wykuszem w kondygnacji II i III, zwieńczona okazałym łamanym szczytem. W bocznych częściach elewacji, jednoosiowe pseudowykusze, przykryte dachami łamanymi. W skrajnych częściach fasady balkony o szerokości dwóch osi okiennych z pełnymi balustradami; balkony w południowej części elewacji o prostych balustradach, w części północnej o balustradach wyokrąglonych.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja fasady. Fasada 11.osiowa symetryczna o prostokątnych otworach okiennych i drzwiowych; otwory okienne różnej szerokości. Prostokątne otwory drzwiowe, poprzedzone schodami wyrównawczymi, umieszczone w osi 4. i 8. od północy.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wykonany w tynku detal architektoniczny zachowany w stanie dobrym. W partii cokołowej elewacja licowana kamienną okładziną, w formie kamiennych boni; w kondygnacji I licowana ceglana okładziną; w kondygnacjach wyższych tynkowana tynkiem fakturowym. Elewacje wykusza oraz pilastry flankujące pseudowykusze oraz partia elewacji z balkonami, tynkowana tynkiem gładkim. Pseudowykusze w osi 3. i 9. Od północy, ujęte parami lizen w wielkim porządku; u podstaw lizen umieszczone prostokątne plakiety, zdobione wykona-

nymi w płytkim reliefie, symbolicznymi przedstawieniami, między innymi postaci górnika, matki, obrazu kopalni, oka opatrności; w zwieńczeniu lizen i w polach między lizenami umieszczone prostokątne plakiety, zdobione motywem kartusza. Otwory drzwiowe, ze stałym nadświetlem ujęte, portalami, z nadprożem z wąską zdobioną motywem liści laurowych; nadświetle ujęte wolutowymi konsolami.

- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana stolarka drzwiowa; drzwi jednoskrzydłowe, płycinowe, w górnej części z owalnym przeszkleniem; w pojedynczych otworach zachowana historyczna stolarka okienna, okna dwuskrzydłowe, czterodzielne z profilowanym śłemeniem i słupkiem zdobionym pilastrem; górne skrzydła ze szczeblinowymi podziałami. W pozostałej części stolarka okienna współczesna, częściowo z zachowanymi podziałami

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, zachowany detal architektoniczny.
- Do zachowania stolarka drzwiowa.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej zaleca się stosowanie stolarki drewnianej według zachowanych wzorów; w przypadku wymiany stolarki drzwiowej zaleca się nawiązanie do historycznych wzorów.

ul. Poleska 10

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Willa, mur., szach., ok. 1910 r., secesja z elementami stylu regionalnego. Budynek wolnostojący, usytuowany po wschodniej stronie ulicy, w otroczeniu ogrodu; posadowiony na skarpie, od strony ulicy zabezpieczonej kamiennym murem oporowym.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana rozczłonkowana bryła dwukondygnacyjnego budynku z wysoką partią piwnic, wzniesionego na planie prostokąta z półkolistym ryzalitem w elewacji północnej oraz prostokątną werandą w elewacji wschodniej. Południowo zachodnie naroże budynku jednokondygnacyjne, zwieńczone balkonem z pełną balustradą. Budynek kryty dachem wielopołaciowym stromym z lukarnami; ryzalit dachem kopułowym pięciopołaciowym. Główne wejście do budynku w elewacji południowej, poprzedzone drewnianym otwartym gankiem, na który prowadzą jednobiegowe schody.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń; pokrycie dachu współczesne. Zachowana kompozycja niesymetrycznych elewacji budynku o otworach okiennych prostokątnych, oraz zamkniętych łukiem pełnym i odcinkowym.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wykonany w tynku detal architektoniczny zachowany w stanie dobrym. Kondygnacja I, oblicowana ceglaną okładziną. W kondygnacjach wyższych tynkowana tynkiem fakturowym; górna kondygnacja wykusza wykonana w konstrukcji ryglowej z ozdobnie wyeksponowanymi belkami. Otwory okienne i drzwiowe ujęte gładkimi opaskami.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana stolarka drzwi wejścia głównego, drzwi dwuskrzydłowe, płycinowe, w górnej części przeszklone z nadświetlem o dekoracyjnych podziałach; stolarka okienna współczesna z zachowanymi podziałami.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, kształt lukarn; układ osi okiennych i wykrój otworów, zachowany detal architektoniczny.
- Do zachowania drewniany ganek wejścia głównego; do zachowania stolarka drzwi wejścia głównego.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej zaleca się stosowanie stolarki drewnianej według zachowanych wzorów.

Ul. Przemysłowa

Dawne nazwy ulicy: *Bahnhofstrasse*.

Ulica znajduje się w południowo zachodniej części Śródmieścia. Jest ulicą komunikującą Śródmieście ze stacją kolejową Wałbrzych Fabryczny, której oficjalne otwarcie miało miejsce 15 sierpnia 1867 roku. Prowadziła również w kierunku nieczynnej obecnie kopalni *Bolesław Chrobry (Bahnschacht)*. Zabudowa ulicy zgrupowana jest głównie w części wschodniej, gdzie znajdują się między innymi budynki jednostki straży pożarnej oraz kilka kamienic. Na ulicy zachowany jest bruk.

Stan zachowania historycznej substancji:

- Dobry.
- Obecnie zachowane są: historyczny przebieg ulicy, jej historyczna zabudowa i kamienny bruk.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania: przebieg ulicy i jej zabudowa oraz kamienny bruk.

ul. Przemysłowa 1 – budynki jednostki straży pożarnej

ul. Przemysłowa 1 – budynek główny straży pożarnej

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Budynek straży pożarnej, obecnie siedziba Jednostki Ratowniczo-Gaśniczej nr 1 Komendy Miejskiej Państwowej Straży Pożarnej w Wałbrzychu, mur., drew., lata 20. XX w. Modernizm. Budynek wolnostojący, usytuowany po południowej stronie ulicy.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana rozczłonkowana bryła budynku, wzniesionego na planie zbliżonym do litery L, założonego z budynku frontowego i skrzydła południowego. Budynek frontowy dwukondygnacyjny, wzniesiony na planie prostokąta, z prostokątnymi ryzalitami w bocznych częściach fasady; kryty dachem mansardowym, w dolnej połaci dachu rytmicznie rozmieszczone lukarny kryte dachami dwuspadowymi, w połaciach górnych lukarny powiekowe; na środku kalenicy sygnaturka, kryta dachem namiotowym. Skrzydło wzniesione na planie wydłużonego prostokąta; przykryte dachem o łamanej połaci wsch. (od strony dziedzińca), i skośnej połaci zachodniej; wschodnia połać dachu z lukarnami. W środkową część skrzydła wkomponowana czterokondygnacyjna wieża, wzniesiona na planie kwadratu, przykryta dachem łamanym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń; pokrycie dachu współczesne. Budynek po współcześnie przeprowadzonych pracach remontowych. Zachowana kompozycja elewacji. W środkowej części korpusu, w kondygnacji I szerokie otwory wjazdowe zamknięte łukiem pełnym, w kondygnacji II prostokątne otwory okienne. Ryzalitty w kon-

dygnacji I sześciosiowe z otworami okiennymi i drzwiowym zamkniętym łukiem pełnym; w kondygnacji II otwory okienne prostokątne; w ryzalicie zachodnim wykusz założony na odcinku koła. W elewacji zachodniej, w kondygnacji II płytki prostokątny wykusz, wykonany w konstrukcji ryglowej. W konstrukcji ryglowej wzniesiona także górna kondygnacja wieży. Skrzydło w elewacji wschodniej z podcieniami wspartymi na drewnianych słupach.

- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wykonany w tynku detal architektoniczny po współcześnie przeprowadzonych pracach remontowych. W partii cokołowej fasada oblicowana współczesną ceglana okładziną. Elewacje dzielone profilowanym gzymsem międzykondygnacyjnym; w środkowej części korpusu wyładowany okap. Dolna kondygnacja wieży z ceglana okładziną, w kondygnacji II i III z okładziną drewnianą.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka okienna i drzwiowa współczesna, wykonana wg historycznych wzorów.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, zachowany detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej zaleca się stosowanie stolarki drewnianej, wg historycznych wzorów.

ul. Przemysłowa 1 – budynek szkoły pożarniczej

Budynek szkoły pożarniczej *Feuerweherschule*, obecnie nieużytkowany. mur., ok. 1935 r. Modernizm. Budynek wolnostojący, usytuowany w tylnej zabudowie działki.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana rozczłonkowana bryła trójczłonowego budynku. Północna część budynku jednokondygnacyjna; część południowa dwukondygnacyjna, w części środkowej ustawiona pięciokondygnacyjna wieża, wzniesiona na planie prostokąta, z ostatnią kondygnacją, znacznie węższą, założoną na planie ośmioboku. Boczne człony budynku kryte dachami dwuspadowymi, wieża niewysokim dachem ośmiopłaciowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu zachowane w stanie średnim. Zachowana kompozycja elewacji; w północnej części budynku 9-osiowa elewacja z wysokimi prostokątnymi otworami okiennymi; w środkowej części elewacji płytki prostokątny ganek, kryty dachem pulpitowym. W części południowej elewacja dwukondygnacyjna 6-osiowa, w kondygnacji I szerokie otwory wjazdowe, pierwotnie zamknięte łukiem pełnym, obecnie prostokątne. W kondygnacji II prostokątne otwory okienne. Elewacja wieży w kondygnacji I wtórnie przekształcona.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacje gładko tynkowane, tynk zachowany w stanie złym.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: drewniana stolarka okienna i drzwiowa zachowana w stanie średnim; szerokie otwory wjazdowe zabezpieczone współczesnymi, metalowymi wrotami.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma, kompozycja elewacji; przywrócenie pierwotnego kształtu otworów wjazdowych.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania stolarki drewnianej według zachowanych wzorów.

ul. Przemysłowa 6

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Budynek warsztatowy, obecnie usługowy, mur., pocz. XX w. Historyzm. Usytuowany po północnej stronie ulicy; od wschodu połączony z budynkiem mieszkalnym.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła jednokondygnacyjnego budynku, wzniesionego na planie prostokąta, z prostokątnym aneksem przy elewacji zachodniej. Budynek kryty dachem pulpitowym, przesłoniętym wysokim attykowym murkiem, w formie pełnej balustrady, z masywnymi słupkami o przekroju kwadratu; aneks kryty dachem pulpitowym z wysokim kominiem.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 5-osiowej fasady o prostokątnych otworach okiennych, w skrajnej osi wschodniej otwór drzwiowy. Elewacja frontowa aneksu dwuosiowa z prostokątnym otworem drzwiowym i ślepym oknem.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wykonany w tynku detal architektoniczny zachowany w stanie dobrym. Fasada rozczłonkowana szerokimi tokańskimi pilastrami, zwieńczona szerokim belowaniem z wydatnym gzymsem z ząbkowym fryzem, wspartym na wolutowych konsolach. Otwór drzwiowy w elewacji aneksu ujęty tokańskimi pilastrami, podtrzymującymi płaski pas belkowania.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka okienna i drzwiowa współczesna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji; układ osi okiennych i wykroj otworów, zachowany detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania stolarki drewnianej z nawiązaniem do historycznych wzorów.

Ul. Rycerska

Dawne nazwy ulicy: *Bäcker Strasse*.

Ulica wykształcona została jako wewnętrzny trakt komunikacyjny, miedzuch, wychodzący z północno-zachodniego naroża Rynku, obiegający zachodni kwartał zabudowy rynkowej. Obecnie przy ulicy zachowane są tylko pojedyncze budynki. Zachowany jest przebieg ulicy z wyremontowaną nawierzchnią. Po obu stronach ul. Rycerskiej urządzone zostały parkingi.

Stan zachowania historycznej substancji:

- Dobry.
- Obecnie zachowane są: historyczny przebieg ulicy i jej historyczna zabudowa oraz nawierzchnia.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania: przebieg ulicy i jej zabudowa oraz nawierzchnia.

ul. Rycerska 1

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ – 1976 r.

Budynek mieszkalny, mur., XIX/XX w., historyzm. Usytuowany w zabudowie zwartej w północnej pierzei ulicy, w układzie kalenicowym.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła trójkondygnacyjnego, podpiwniczonego budynku, wzniesionego na planie prostokąta, krytego dachem ze skośną połącją frontową; w której niewielkie lukarny kryte dachami pulpitowymi.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 5-osiowej fasady. Otwory okienne i drzwiowe zamknięte łukiem odcinkowym. W skrajnej osi zachodniej otwór drzwiowy i szersze otwory klatki schodowej; w partii poddusza pary niewielkich otworów strychowych.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: ceramiczna okładzina fasady, wykonana z cegły klinkierowej zachowana w stanie dobrym; detal architektoniczny w postaci wąskich profilowanych gzymsów i opasek oraz zlicowanych wąskich opasek wykonanych z cegły w kolorze ugrowym. Łuki otworów okiennych zaakcentowane wąską ceglana opaską.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana stolarka drzwi wejścia głównego dwuskrzydłowa płycinowa, w górnej części przeszklona; nadświetle dzielone szprosami. Zachowana stolarka okienna w otworach okiennych, w skrajnej osi zachodniej, okna trójskrzydłowe z kanelowanymi listwami przyrykowymi i śłemiem.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykroj otworów, detal architektoniczny.
- Do zachowania drzwi wejścia głównego.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych wzorów.

ul. Rycerska 2

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Budynek mieszkalno-gospodarczy, obecnie mieszkalno-usługowy, mur., XIX/XX w., historyzm. Usytuowany w zabudowie zwartej w północnej pierzei ulicy, w układzie kalenicowym; od wschodu połączony z budynkiem sąsiednim; od północy do budynku przylegał jednokondygnacyjny budynek kryty dachem dwuspadowym, na elewacji zachowana ściana szczytowa.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła trójkondygnacyjnego, podpiwniczonego budynku, wzniesionego na planie prostokąta, krytego dachem czterosпадowym, ściętym, w skośnych połaciach dachu lukarna kryte dachami pulpitowymi; na osi elewacji zach. lukarna z dachem czterosпадowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja obu elewacji frontowych – południowej 4-osiowej i zachodniej 5-osiowej. Otwory okienne i drzwiowe zamknięte łukiem pełnym. W kondygnacji I elewacji południowej i w środkowej osi elewacji zachodniej otwory okienne szersze.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: ceramiczna okładzina elewacji frontowych oraz detal architektoniczny wykonane z cegły klinkierowej, zachowane w stanie dobrym, po współcześnie przeprowadzonych pracach remontowych; detal architektoniczny w postaci wąskich profilowanych gzymsów i opasek oraz zlicowanych wąskich opasek wykonanych z cegły w kolorze ugrowym. Łuki otworów okiennych zaakcentowane wąską opaską.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwiowa i okienna współczesna, stolarka okienna niejednolita.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykroj otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej wymaga się stosowania drewnianej stolarki w nawiązaniu do historycznych wzorów.

ul. Rycerska 9

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Budynek mieszkalno-usługowy, mur., ok. poł. XIX w.; obecnie bezstylowy. Wolnostojący, usytuowany po wschodniej stronie ulicy, w jej południowym krańcu. Od południa połączony bramą z budynkiem przy ul. 1 Maja 6. Od pń.-wsch do budynku frontowego przylega współcześnie przekształcony budynek gospodarczy.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła dwukondygnacyjnego budynku, krytego dachem dwuspadowym, z naczółkiem w elewacji południowej; wzniesionego na planie zbliżonym do prostokąta, w wyciętym płd.-wsch. narożem. Od płn.-wsch do budynku frontowego przylega współcześnie przekształcony budynek gospodarczy.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń; pokrycie dachu współczesne. Zachowana kompozycja elewacji; otwory okienne i drzwiowy prostokątne; w kondygnacji I prostokątne witryny.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk współczesny; zachowany profilowany gzyms koronujący.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwiowa i okienna współczesna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej wymaga się stosowania drewnianej stolarki w nawiązaniu do historycznych wzorów.

Rynek

Dawne nazwy ulicy: *Marktplatz, Ring*.

Czworoboczny Rynek, z wyprowadzonymi z naroży ulicami, stanowiący centralny element urbanistycznego układu staromiejskiego, ukształtowany został wraz z lokacją miasta, przypadającą na przełom XIV i XV w. Z naroży Rynku wyprowadzonych zostało 7 ulic. Do takiego kształtu i zasięgu lokacyjne miasto ograniczało się jeszcze ok. 1750 roku. Miasto położone jest na obszarze o nierównej rzeźbie terenu. W obrębie Rynku i ulic przyrynkowych występują różnice wysokości. Rynek wałbrzyski był ważnym punktem komunikacyjnym. Przez Rynek przechodził ważny trakt komunikacyjny prowadzący w kierunku północ-południe, z Mieroszowa do Świebodzic. Zabudowę Rynku w tym czasie stanowiły szczytowo ustawione domy, z długimi działkami. W centrum rynku ustawiony był barkowy budynek ratusza kryty mansardowym dachem, wybudowany w 1731 roku. Przez Rynek oprowadzony był przekop, wychodzący z północno zachodniego naroża. Nad przekopem założony był mostek. W roku 1857, po wybudowaniu nowego ratusza na Placu Magistrackim budynek ratusza w Rynku został rozebrany. W miejscu ratusza utworzono zbiornik wodny.

W roku 1903 w centrum Rynku ustawiony został pomnik cesarza Fryderyka III, w otoczeniu komponowanej zieleni i fontanny. Pomnik zlikwidowano w 1920 roku. W roku 1994 przeprowadzono gruntowną modernizację nawierzchni Rynku.

Stan zachowania historycznej substancji:

- Dobry.
- Obecnie zachowane są: historyczny zarys placu, jego historyczna zabudowa, nawierzchnia po rewaloryzacji.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania: historyczny zarys placu, jego historyczna zabudowa oraz współczesne ukształtowanie nawierzchni.

Rynek 1

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem A/4649/664 decyzją z 30.03.1960, oraz decyzja nr 663/Wł z 25.05.1997.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ – karta, 1976 r.

Budynek mieszkalno-usługowy, mur., XVIII w., poł. XIX w., pocz. XX w. (nadbudowa IV kondygnacji i wystrój fasady), po 1945 r. przekształcone witryny w elewacji północnej; historyzm z elementami neoklasycyzmu i neorenesansu. Usytuowany w zabudowie zwartej północnej pierzei Rynku. Spadek terenu przed fasada zniwelowany stopniami schodów wyrównawczych.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła czterokondygnacyjnego budynku, wzniesionego na planie prostokąta, krytego dachem pulpitowym. Przy wschodniej elewacji czterokondygnacyjny prosto-

- kątny aneks, z urządzonym tarasem na dachu; także w narożu między korpusem kamienicy i aneksem czterokondygnacyjnym, niewielki jednokondygnacyjny, trapezowy aneks z tarasem na dachu; tarasy zabezpieczone kutymi balustradami.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 7-osiowej symetrycznej elewacji o prostokątnych otworach okiennych; w kondygnacji I, w części środkowej, prostokątne otwory drzwiowe, w częściach bocznych prostokątne witryny, częściowo wtórnie przekształcone. W kondygnacjach wyższych prostokątne otwory okienne. Wnętrza parteru sklepione.
 - Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: kondygnacji parteru fasada zdobiona, poziomymi pasami boni. W kondygnacjach wyższych z podziałami w postaci wydatnych międzykondygnacyjnych gzymsów okapowych. Dwuosiove skrajne części fasady rozwiązane w formie pseudoryzalitów, lico elewacji w obrębie pseudoryzalitów ryflowane; otwory okienne ujęte półkolistymi arkadami, wspartymi na kompozytowych kolumnach i pilastrach; płyciny podokienne w kondygnacji I wypełnione ślepą balustradą, powyżej zdobione ornamentem medalionem z przedstawieniem głów, ujętym rodzajem plecionki z motywem palmy; pseudoryzalit zwieńczony szerokimi odcinkami belkowania. Analogicznie rozwiązany oś środkowa fasady w II i III kondygnacji. Półkolistymi arkadami z ryflowanym licem ujęte także osie okienne w środkowej części elewacji, w kondygnacji IV. Pozostałe otwory okienne zwieńczone odcinkami gzymsów, wspartymi na wolutowych konsolach. Elewacja zwieńczona profilowanym gzymsem okapowym, z szerokim fryzem, o prostokątnych płycinach, między którymi prostokątne otwory okienne poddasza; płyciny zdobione girlandami. Otwory okienne i ślepe okna w elewacji bocznej ujęte opaskami.
 - Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych współczesna PCV, stolarka okienna współczesna z zachowanymi podziałami, niejednolita.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny; balustrady tarasów.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki w nawiązaniu do historycznych wzorów.

Rynek 2

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem A/4653/665 decyzją z 30.03.1960.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ – karta tzw. zielona, bez daty.

Kamienica, mur., XVIII/XIX w., pocz. XX w.; historyzm z elementami neoklasycyzmu, gruntowny remont elewacji i dachu w 2016 r. Usytuowana w zwartej zabudowie północnej pierzei Rynku, w układzie kalenicowym, od północy do tylnej elewacji kamienicy przylega budynek oficyny - Rynek 2a.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.

- Zachowana bryła trójkondygnacyjnego budynku, wzniesionego na planie prostokąta, z sienią przejazdową na osi; nakrytego wysokim dachem dwuspadowym z lukarnami zakończonymi łukiem odcinkowym oraz lukarnami powiekowymi.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń, pokrycie dachu współczesne. Zachowana kompozycja pięcioosiowej, symetrycznej elewacji frontowej z trójosiowym pseudowykuszem, w części środkowej. Na osi elewacji szeroki, zamkniętym łukiem pełnym otwór drzwiowy, ujęty kamiennym portalem, po obu stronach portalu witryny o współczesnej konstrukcji. W kondygnacjach wyższych prostokątne otwory okienne. Sień przejazdowa przykryta sklepieniem żaglastym na gurtach.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany wykonany w kamieniu i tynku detal architektoniczny. Kondygnacja parteru wydzielona profilowanym gzymsem międzykondygnacyjnym; elewacja zwieńczona profilowanym gzymsem koronującym; pseudowykus zwieńczony wyładowanym gzymsem, wspartym na kostkowych wspornikach. Otwór drzwiowy ujęty boniowanym obramieniem z zaznaczonymi kłińcami, flankowany pilastrami o głowicach zdobionych tryglifem i rautem; zwieńczony profilowanym gzymsem z fryzem ząbkowym. Otwory okienne ujęte uszakowymi opaskami; w kondygnacji I, w osiach bocznych z trójkątnymi naczółkami, w osi środkowej naczółkiem segmentowym; płytki nadokienne dekorowane ornamentem falistym; w kondygnacji II otwory okienne zwieńczone profilowanymi odcinkami gzymsu. W sieni zachowane także kamienne portale z uszakowymi obramieniami.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowego współczesna; w dwóch otworach okiennych zachowana historyczna stolarka okienna, okna dwuskrzydłowe czterodzielne z profilowanym ślemieniem i słupkiem zdobionym kolumnką; w pozostałej części otworów stolarka okienna współczesna z zachowanymi podziałami, bez dekoracji.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki w nawiązaniu do historycznych wzorów.
- Zachować sklepienie sieni przejazdowej.

Rynek 2a

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Oficina kamienicy, mur., k. XVIII w.; barok. Usytuowana z tylnej zabudowie parceli Rynek 2a, znajdującej się w północnej pierzei rynkowej.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła czterokondygnacyjnego budynku, wzniesionego na planie prostokąta, z sienią przejazdową na osi; nakrytego niewysokim dachem dwuspadowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja pięcioosiowej, symetrycznej elewacji frontowej (północnej), z trójosiowym pseudoryzalitem, w części środkowej. Na osi elewacji szeroki, zamkniętym łukiem nadwieszonym otwór sieni

przejazdowej. Otwory okienne prostokątne. Sień przejazdowa przykryta sklepieniem krzyżowym na gurtach.

- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany wyrobiony w kamieniu i tynku detal architektoniczny. Trójosiowa część pseudoryzalitu w kondygnacji I i II dzielona profilowanymi gzymsami międzykondygnacyjnymi; w kondygnacji II rozczłonkowana lizenami. Łuk otworu sieni przejazdowej zaakcentowany kamienną opaską z kluczem. Otwory okienne ujęte kamiennymi(?) opaskami.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka okienna współczesna; otwór sieni przejazdowej zabezpieczony współczesną kratą.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki w nawiązaniu do historycznych wzorów.
- Zachować sklepienie sieni przejazdowej.

Rynek 3

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem A/4652/666 decyzją z 30.03.1960.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ – 1968 r.

Kamienica, mur., 1. poł. XVIII w., XVIII w., ok. poł. XIX w., pocz. XX w.; barok Usytuowana w zabudowie zwartej północnej pierzei Rynku, w układzie szczytowym.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła trójkondygnacyjnego budynku, wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dwuspadowym dachem, środkowa część fasady zwieńczona jednoosiowym szczytem z trójkątnym naczółkiem; szczyt ujęty uproszczonymi spływami wolutowymi.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 3-osiowej symetrycznej elewacji, z szerokim prostokątnym otworem drzwiowym na osi fasady. Otwory okienne prostokątne. W kondygnacji parteru, szerokie witryny.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: w partii cokołowej elewacja z kamienną okładziną; w kondygnacji II i III rozczłonkowana zdwojonymi kompozytowymi pilastrami w wielkim porządku. Otwory okienne ujęte szerokimi opaskami, z górną częścią zaakcentowaną górną profilowaną opaską.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka okienna współczesna, z zachowanymi podziałami; witryny o współczesnej konstrukcji.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu oraz forma szczytu wieńczącego fasadę; kompozycja elewacji z układem pilastrów w wielkim porządku, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych wzorów.

Rynek 4

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., k. XIX w., współcześnie zmieniony kształt dachu; historyzm. Usytuowana w zwartej zabudowie północnej pierzei Rynku, jako kamienica narożna u zbiegu Rynku i ul. Gdańskiej.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła czterokondygnacyjnego, narożnego budynku, wzniesionego na planie prostokąta, ze ściętym narożem. Forma dachu budynku współcześnie zmieniona.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, współczesna konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń; pokrycie dachu współczesne. Zachowana kompozycja 3 osiowej elewacji południowej oraz 10-osiowej elewacji zachodniej; naroże jednoosiowe. Otwory okienne prostokątne, ujęte współcześnie założonymi, uproszczonymi profilowanymi opaskami. Witryny wtórnie przekształcone.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: pierwotny detal architektoniczny niezachowany, z wyjątkiem profilowanego gzymsów międzykondygnacyjnych; oraz wyładowanego profilowanego gzymsu koronującego. Opaski otworów okiennych współczesne.
- Stan zachowania stolarki okiennej: w części otworów zachowana stolarka okienna; okna dwuskrzydłowe z profilowanym ślimieniem i kanelowanym słupkiem; dolne skrzydła z podziałami; współczesna stolarka z zachowanymi podziałami; stolarka drzwiowa współczesna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, układ osi okiennych i wykrój otworów.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według historycznych wzorów.

Rynek 5

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem A/4656/1582/Wł decyzją z 10.07.1997.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ – 1997 r.

Kamienica, mur., 4. ćw. XIX w., zbudowana na dwóch średniowiecznych działkach, z zachowanymi relikdami wcześniejszych budowli (2. poł. XVIII.), po 1945 roku zmieniony, detal architektoniczny; historyzm. Budynek usytuowany w zabudowie zwartej zachodniej pierzei Rynku, stanowiący jej północne zakończenie. Usytuowany u zbiegu Rynku oraz ulic Gdańskiej i Rycerskiej.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła czterokondygnacyjnego budynku, wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem pulpitowym, osłoniętym niewysoką pseudoatryką.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 5-osiowej syme-

trycznej elewacji frontowej. W kondygnacji parteru, na osi prostokątny otwór drzwiowy; w częściach bocznych, duże prostokątne witryny.

- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny. Elewacja dzielona wąskimi profilowanymi gzymsami międzykondygnacyjnymi. Otwory okienne ujęte, uproszczonymi współcześnie, obramieniami w postaci opasek zwieńczonych odcinkami gzymsu.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana stolarka drzwi wejścia głównego, drzwi dwuskrzydłowe płycinowe; stolarka okienna współczesna, z zachowaniem podziałów, niejednolita; witryny o współczesnej konstrukcji.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej zaleca się stosowanie drewnianej stolarki według zachowanych wzorów.

Rynek 6

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem A/4665/704/Wł decyzją z 14.12.1978.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ – 1976 r.

Kamienica, mur., 4. ćw. XIX w., 1995 r. – gruntowny remont elewacji; historyzm. Budynek usytuowany w zwartej zabudowie zachodniej pierzei Rynku. Od wschodu do kamienicy dostawiony dwukondygnacyjny budynek oficyny.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła trójkondygnacyjnego budynku, z wysokim parterem, wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem pulpitowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 5-osiowej fasady. Otwór drzwiowy sieni przejazdowej, usytuowany w skrajnej osi południowej, zamknięty łukiem pełnym. Otwory okienne piwnic zamknięte łukiem odcinkowym; w kondygnacji parteru otwory okienne zamknięte łukiem pełnym; w kondygnacjach wyższych prostokątne. Na kondygnacji II, przy trzech środkowych osiach elewacji wspólnym szeroki, prostokątny balkon, wsparty na wydatnych konsolach, z metalową kutą balustradą. W partii poddasza wąskie prostokątne otwory wentylacyjne. Sień przejazdowa sklepiona sklepieniem żaglastym na gurtach; ściany sieni rozczłonkowane toskańskimi pilastrami, o głowicach zdobionych rozetami; wejście z sieni do klatki schodowej zaakcentowane analogicznymi kolumnami. Zachowana konstrukcja trójbiegowej klatki schodowej oraz kute metalowe balustrady; w pomieszczeniach zachowana stiukowa dekoracja, zachowana boazeria w sieni.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: wyrobiony w tynku detal architektoniczny zachowany w stanie dobrym, po współcześnie przeprowadzonych pracach remontowych i restauracyjnych. Fasada boniowana, w kondygnacji II i III bonie znacznie płytsze; dzielona profilowanymi gzymsami międzykondygnacyjnymi i podokiennymi; w polach między gzymsami prostokątne płyciny; zwieńczona silnie wyładowanym gzymsem koronującym. Otwory okienne i otwór drzwiowy ujęte profilowanymi opaskami; w kondygnacji I pod otworami okiennymi prostokątne płyciny; w kondygnacji II

trzy środkowe osie okienne ujęte kompozytowymi pilastrami, zwieńczonymi pasem belkowania, otwory okienne w osiach skrajnych zwieńczone odcinkami gzymsu, wspartymi na wolutowych konsolach; w kondygnacji III otwory okienne zwieńczone trójkątnymi naczółkami, wspartymi na wolutowych konsolach.

- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana stolarka drzwi wejścia głównego; drzwi dwuskrzydłowe płycinowe, w górnej części przeszklone; z aplikowanymi rautami i ozdobnymi guzami; półkoliste nadświetle wydzielone profilowanym gzymsem z kostkowym fryzem. Stolarka okienna współczesna, wykonana wg historycznych wzorów.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, kompozycja elewacji z układem osi okiennych oraz kształtem otworów; detal architektoniczny, balkon wraz z kutą balustradą.
- Do zachowania konstrukcja i dekoracja klatki schodowej i sieni.
- Do zachowania stolarka drzwiowa.

Rynek 6a

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ – 1976 r.

Oficyna kamienicy Rynek 6, mur., 4. ćw. XIX w., remont i adaptacja na pomieszczenia biurowe w 1995 r.; historyzm. Budynek wolnostojący usytuowany w tylnej zabudowie parceli Rynek 6.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła dwukondygnacyjnego budynku, krytego dachem pulpitowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 9-osiowej, niesymetrycznej, elewacji frontowej o prostokątnych otworach okiennych i drzwiowym. Zachodnia część budynku nieco niższa.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacja po gruntownym remoncie, tynk i wykonany w tynku detal architektoniczny w stanie dobrym. Elewacja dzielona profilowanym gzymsem międzykondygnacyjnym; otwory okienne ujęte profilowanymi opaskami. Okap wsparty na profilowanych drewnianych kroksztynach.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka okienna i drzwiowa współczesna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, kompozycja elewacji z układem osi okiennych oraz kształtem otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania stolarki drewnianej z nawiązaniem do historycznych wzorów.

Rynek 7

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem A/4657/1619/Wł decyzją z 30.03.1998.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ – 1998 r.

Hotel *Pod Żółtym Lwem (Zum gelben Löwen)*, następnie bank, obecnie budynek mieszkalno-usługowy, mur., ok. 1780 r., ok. 1880 r., ok. 1920 r. (podwyższenie o jedną kondygnację i kondygnację strychową); historyzm z elementami neoklasycyzmu. Budynek usytuowany w zwartej zabudowie zachodniej pierzei Rynku, znacznie rozbudowany w głąb działki.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła pięciokondygnacyjnego budynku z wysoką partią strychu, wzniesionego na planie prostokąta, z dwiema prostokątnymi oficynami, dostawionymi do elewacji tylnej. Fasada zwieńczona niewysokim trójkątnym, uskokowym szczytem. Frontowa połać dachu płaska, tylna skośna z lukarnami, krytymi dachami dwuspadowymi. Oficyna południowa trójkondygnacyjna; oficyna północna jednokondygnacyjna, kryte dachami pulpitowymi.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 4-osiowej symetrycznej elewacji; otwory okienne i drzwiowe prostokątne, w kondygnacji strychu o wykroju półkola. Otwór wejścia głównego w skrajnej osi południowej; w osi II od południa wtórnie wykonany otwór drzwiowy w miejscu okiennego; w kondygnacji I dwa otwory okienne, przekształcone w jedną prostokątną witrynę. Otwory okienne prostokątne.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wyrobiony w tynku detal architektoniczny zachowany w stanie dobrym; w kondygnacji I otwory okienne i drzwiowe ujęte półkoliście zamkniętymi opaskami z rozetami w podłuczcu. Między kondygnacją III i IV na elewacji aplikowane duże rozety. Między IV i V kondygnacją, na wysokości dawnego gzymsu koronującego, szeroki fryz zdobiony uproszczonym meandrem i stylizowanym ornamentem roślinnym oraz z kymationem jońskim. Kondygnacja strychu oddzielona gzymsem z szeroki gładkim fryzem. W szczycie umieszczona pełnoplastyczna rzeźba głowy młodzieńca (Merkury ?). Otwory okienne w kondygnacji IV i na kondygnacji strychowej ujęte profilowanymi opaskami.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana stolarka drzwi wejścia głównego; drzwi jednoskrzydłowe, ramowe, przeszklone z nadświetlem; przeszklenie i nadświetle z kwatrowymi szczeblinowymi podziałami; w otworach okiennych kondygnacji III i IV zachowana stolarka okienna, okna dwuskrzydłowe z profilowanym ślemieniem i słupkiem; w kondygnacji II stolarka okienna współczesna nawiązująca do zachowanych wzorów.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu; kompozycja elewacji z układem osi okiennych oraz kształtem otworów.
- Do zachowania detal architektoniczny w postaci gzymsów i obramień okiennych oraz umieszczonych na elewacji rozet i pełnoplastycznej rzeźby głowy młodzieńca umieszczonej w szczycie.
- Do zachowania stolarka drzwiowa wejścia głównego.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych wzorów.

Rynek 8

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Hotel *Zum schwarzen Ross*, obecnie nieużytkowany, mur., 4. ćw. XIX w., ok. 1920 r., historyzm; wystrój fasady gruntownie uproszczony po 1945 r. Budynek usytuowany w zwartej zabudowie zachodniej pierzei Rynku.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry. Budynek gruntownie przebudowany po 1945 roku, z uproszczonym wystrojem elewacji.
- Zachowana bryła pięciokondygnacyjnego budynku z obniżoną ostatnią kondygnacją, wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem pulpitowym, przesłoniętym niewysokim murkiem attykowym, nad środkową częścią fasady z niewysokim trójkątnym szczytem.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 7-osiowej fasady o prostokątnych otworach okiennych, z gruntownie przekształconymi witrynami w kondygnacji I. Otwór drzwiowy wejścia głównego w skrajnej osi południowej.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wyrobiony w tynku detal architektoniczny współczesny, w stanie dobrym. W partii cokołowej elewacja licowana okładzina w formie rustykalnych boni. Elewacja od kondygnacji II rozczłonkowana lizenami w wielkim porządku.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka okienna i drzwiowa współczesna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, kompozycja elewacji z układem osi okiennych oraz kształtem otworów.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej zaleca się stosowania drewnianej stolarki z nawiązaniem do historycznych wzorów.

Rynek 9 i ul. 1 Maja 2

Rynek 9

Kamienica Rynek 9 wpisana do rejestru zabytków pod numerem A/4666/702/Wł decyzją z 14.12.1978.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ – 1968 r.

Kamienica, obecnie Powiatowa i Miejska Biblioteka Publiczna *Biblioteka pod Atlantami*, mur., 1793 r., 1856 zabudowa podcieni w elewacji bocznej (pd.) od strony ul. 1 Maja; wspólnie przeprowadzony remont elewacji; historyzm. Usytuowana w zwartej zabudowie zachodniej pierzei Rynku, jako budynek narożny, stanowiący południowe zakończenie pierzei, przy wlocie ul. 1 Maja. Od południa w obręb budynku biblioteki włączony został budynek przy ul. 1 Maja 2.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.

- Zachowana bryła trójkondygnacyjnego budynku z wysoka partią poddasza, wzniesionego, na planie prostokąta, przykrytego dachem pulpitowym. Elewacje frontowe budynku zwieńczone szerokim, silnie wyładowanym, bogato profilowanym gzymsem koronującym wspartym na konsolach (modylionach), na którym ustawiona pełna attyka.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 5-osiowej symetrycznej elewacji, o wysokim parterze z podcieniami, poprzedzonymi kamiennymi schodami wyrównawczymi. Podcienia otwarte półkolistymi arkadami, sklepienie sklepieniami żaglastymi na gurtach. Otwory drzwiowe i okienne I kondygnacji zamknięte łukiem pełnym, w kondygnacjach wyższych otwory okienne prostokątne. Środkowa trójosiowa część fasady zaakcentowana pseudoryzalitem. Sień przykryta sklepieniami żaglastymi na gurtach.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wyrobiony w tynku bogaty detal architektoniczny zachowany w stanie dobrym, po współcześnie przeprowadzonych pracach remontowych i restauracyjnych. Elewacja dzielona gzymсами międzykondygnacyjnymi i podokiennymi. Otwory okienne ujęte profilowanymi uszakowymi opaskami, zwieńczonymi odcinkami gzymsu. Pseudoryzalit wsparty w kondygnacji I na półkolumnach toskańskich, nałożonych na filary arkad podcieni; nad środkową arkadą majuskułowa inskrypcja *J.W.R. MDCCXCIII*; w kondygnacji II rozczłonkowany hermowymi pilastrami z półpostaciami atlantów; w kondygnacji III boczne osie pseudoryzalitu z dekoracją w formie serlian opartych na parach pilastrów, zewnętrzne pilastry kompozytowe, wewnętrzne hermowe, zwieńczone głową kobiecą. Elewacja zwieńczona wydatnym gzymsem koronującym z szeroki fryzem, rozczłonkowanym kanelowanymi pilastrami, w którym otwory okienne strychu. Elewacja południowa 7-osiowa, o analogicznych podziałach gzymsowych i obramieniach otworów okiennych. W kondygnacji I pierwotnie podcienia, wtórnie zamurowane do półkolistych otworów okiennych.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi zewnętrznych i stolarka okienna współczesna, wykonana wg historycznych wzorów.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, bogaty detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych wzorów.

ul. 1 Maja 2

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ – 1968 r.

Budynek mieszkalny, obecnie Powiatowa i Miejska Biblioteka Publiczna *Biblioteka pod Atlantami*, w części pld. lokal usługowy, mur., XIX w.(?), 2014 r.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry. Budynek znacznie przebudowany i modernizowany.
- W zachodniej części obecnego obiektu zachowana trójkondygnacyjna bryła, budynku o dwuosiowej fasadzie, z współcześnie nadbudową wysoka partią poddasza. Budynek kryty współcześnie wysokim dachem czterospadowym, ściętym, w połaci dachu dwudzielna lukarna Zachowany także jednotraktowy ciąg zabudowy, stanowiący obecnie

północną część zadaszzonego wewnętrznego dziedzińca; w pozostałej części frontowa zabudowa parceli współczesna.

- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń, po współcześnie przeprowadzonym remoncie. Zachowana kompozycja 2-osiowej symetrycznej fasady; w kondygnacji parteru szeroka witryna, w kondygnacjach wyższych prostokątne otwory okienne. Zachowany układ otworów północnej ściany zadaszzonego dziedzińca.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wyrobiony w tynku detal architektoniczny, w stanie dobrym. Nad kondygnacją parteru gzyms międzykondygnacyjny i podokienny; otwory okienne ujęte profilowanymi opaskami, zwieńczone odcinkami gzymsu; elewacja zwieńczona profilowanym gzymsem koronującym.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi zewnętrznych i stolarka okienna współczesna, wykonana wg historycznych wzorów.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura dwukondygnacyjnego budynku o dwuosiowej fasadzie; układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny; układ osi okiennych północnej ściany dziedzińca.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki w nawiązaniu do historycznych wzorów.

Rynek 10

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem A/4661/1535/Wł decyzją z 03.12.1996.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ – 1979 r., 1996 r.

Kamienica, mur., 4. ćw. XIX w.; historyzm. Budynek usytuowany w zwartej zabudowie południowej pierzei Rynku, stanowiący jej zachodnie zakończenie, przy wlocie ul.1 Maja. Fasada kamienicy, w układzie kalenicowym, nieco cofnięta względem linii pozostałej części pierzei rynkowej.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła czterokondygnacyjnego budynku, na planie prostokąta, z oficyną, przykryta dwuspadowym dachem. Do elewacji tylnej przylega prostokątna oficyna. W osi środkowej fasady, w kondygnacji IV pseudowykus, w partii dachu zwieńczony niewysokim trójkątnym naczółkiem. Po zachodniej stronie budynku przechód, nad którym nadbudówka mieszcząca część klatki schodowej. Elewacje frontowe budynku zwieńczone szerokim, okapem wspartym na modylionach.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 3-osiowej symetrycznej elewacji o prostokątnych otworach okiennych. W kondygnacji poddasza niewielkie okulusy. W kondygnacji I szeroka prostokątna witryna o współczesnej konstrukcji.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wyrobiony w tynku detal architektoniczny zachowany w stanie dobrym. Elewacja dzielona szerokimi, profilowanymi gzymsami międzykondygnacyjnymi, nad kondygnacją I z fryzem ząbkowym. Otwory okienne w profilowanych opaskach, zwieńczonych odcinkami gzymsu.

- Stan zachowania stolarki okiennej: w otworach okiennych kondygnacji II zachowana stolarka okienna, okna dwuskrzydłowe, czterodzielne z profilowanym ślemieniem i słupkiem.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej zaleca się stosowane drewnianej stolarki według zachowanych wzorów.

Rynek 11

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem A/4660/1593/Wł decyzją z 19.12.1997.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ – 1997 r.

Kamienica, mur., XVIII w., 1860 r., 1996 – remont kapitalny dachu. Historyzm, z użyciem form neogotyckich. Budynek w zwartej zabudowie południowej pierzei Rynku.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła pięciokondygnacyjnego budynku, wzniesionego na planie prostokąta, przykryta dwuspadowym dachem o niewielkim nachyleniu połaci, w układzie kalenicy. Na kondygnacji II, w osi środkowej płytki balkon z metalową ażurową balustradą.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 3-osiowej symetrycznej elewacji o prostokątnych otworach okiennych. W kondygnacji I szeroka witryna o współczesnej konstrukcji.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wyrobiony w tynku detal architektoniczny zachowany w stanie dobrym. Elewacja dzielona szerokimi, bogato profilowanymi gzymsami międzykondygnacyjnymi, nad kondygnacją II dodatkowo z fryzem ząbkowym, zwieńczona szerokim wyładowanym gzymsem koronującym z dwoma pasami fryzów - ząbkowym i arkadkowym. Otwory okienne w połowie wysokości ujęte szerokimi, rozbudowanymi profilowanymi opaskami. Otwór okienny w osi środkowej kondygnacji II i otwory okienne w kondygnacji III z rozbudowanymi podokiennikami, wspartymi na arkadkowym fryzie i konsolach. Na tylnej elewacji zachowana tablica z inskrypcją *Erbaut / J. Pendorf. / 1860.*
- Stan zachowania stolarki okiennej: stolarka okienna współczesna z zachowanymi podziałami.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu; kompozycja elewacji z układem osi okiennych oraz kształtem otworów; detal architektoniczny.
- Do zachowania balustrada balkonu.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki z nawiązaniem do historycznych wzorów.

Rynek 12

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem A/4659/1633/Wł decyzją z 13.11.1998.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ – 1998 r.

Kamienica, mur., 4. ćw. XIX w., 1997 r. remont kapitalny dachu. Historyzm, z użyciem form neogotyckich. Budynek usytuowany w zwartej zabudowie południowej pierzei Rynku, w układzie kalenicowym.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła pięciokondygnacyjnego budynku, wzniesionego na planie prostokąta, przykryta dachem płaskim o niewielkim nachyleniu połąci.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 5-osiowej symetrycznej elewacji o prostokątnych otworach okiennych. W kondygnacji parteru, na osi otwór wejścia głównego zamknięty łukiem ostrym; po jego obu stronach prostokątne witryny. W kondygnacji II, na całej szerokości elewacji balkon, wsparty na masywnych wolutowych konsolach z ozdobną metalową, ażurową balustradą.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wyrobiony w tynku detal architektoniczny zachowany w stanie dobrym: Fasada ujęta lizenami, w partii dachu przechodzącymi w rodzaj pinakli. Oś środkowa elewacji zaakcentowana rodzajem pseuoryzalitu, zakończonego łukiem ostrym, w partii dachu zwieńczonego uskokowym szczytem. Podziały poziome wyznaczone gzymsami międzykondygnacyjnymi z fryzami arkadkowymi, nad kondygnacją I szeroki pas fryzu o wydłużonych arkadkach; elewacja zwieńczona gzymsem koronującym z szerokim fryzem arkadkowym. Otwory okienne ujęte profilowanymi opaskami. W partii cokołowej okładzina z kamiennych ciosów.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana stolarka drzwiowa wejścia głównego, drzwi dwuskrzydłowe, płycinowe, nadświetle zamknięte łukiem ostrym dekorowane podziałami w formie arkad zamkniętych elementami rybiego pęcherza, w zwieńczeniu rozetą; częściowo zachowana stolarka okienna, okna dwuskrzydłowe czterodzielne, ze ślimieniem i słupkiem zdobionymi wałkiem; współczesna stolarka okienna z zachowanymi podziałami; witryny o współczesnej konstrukcji.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu; kompozycja elewacji z układem osi okiennych oraz kształtem otworów; detal architektoniczny.
- Do zachowania tablica inskrypcyjna na tylnej elewacji budynku.
- Do zachowania balustrada balkonu.
- Do zachowania stolarka drzwiowa wejścia głównego.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych wzorów.

Rynek 12 a

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ – 1998 r.

Oficyna, mur., 1853 r. Budynek usytuowany w tylnej zabudowie parceli, od wschodu połączony z oficyną Rynek 11 b.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła trójkondygnacyjnego budynku, wzniesionego na planie prostokąta, przykrytego dachem dwuspadowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne w kondygnacji parteru częściowo uszkodzone, ze zmurszałymi cegłami; ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. W elewacjach nieregularnie rozmieszczone prostokątne otwory okienne; prostokątny otwór drzwiowy na osi elewacji północnej.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: duże ubytki tynku na elewacji w kondygnacji parteru; zachowane kamienne węgary i nadproże otworu drzwiowego, nad otworem drzwiowym zachowana prostokątna tablica z inskrypcją *Erbaut von J. Pendorf 1853*.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwiowa niezachowana, zachowane wąskie nadświetle wydzielone profilowanym gzymsem; stolarka okienna współczesna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu; otwór drzwiowy w elewacji północnej, tablica inskrypcyjna.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej wymaga się stosowania drewnianej stolarki z nawiązaniem do historycznych wzorów.

Rynek 13

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem A/4662/1578/Wł decyzją z 6.06.1997.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ 1979, 1997

Kamienica, mur., ok. 1906 r.; modernizm. Budynek usytuowany w zwartej zabudowie południowej pierzei Rynku.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana rozczłonkowana bryła pięciokondygnacyjnej kamienicy, wzniesionej na planie wydłużonego prostokąta, z założoną na rzucie prostokąta oficyną, połączoną z kamienicą budynkiem łącznika; kamienica przykryta dachem łamanym z wyniesioną częścią środkową, nad którą ustawiona wieżyczka zegarowa, przykryta czterospadowym dachem; oficyna pięciokondygnacyjna, łącznik czterokondygnacyjny kryte dachami czterospadowymi, ściętymi. Na osi fasady kamienicy półkolisty wykusz, przykryty odcinkiem dachu stożkowego, zwieńczony w partii dachu szczytem zbliżonym do trójkątnego. Po obu stronach szczytu lukarny kryte dachami łamanymi.

- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń; pokrycie dachu współczesne. Zachowana kompozycja trójdzielnej elewacji, rozczłonkowanej lizenami, zakończonymi powyżej gzymsu koronującym sterczynami. W kondygnacji parteru dwie szerokie prostokątne witryny oraz w osi południowej prostokątny otwór prowadzący do sieni przejazdowej. W kondygnacji II trzy szerokie i wysokie otwory okienne, mieszczące wielopodziałowe okna. W kondygnacjach wyższych, od III-V, elewacja trójdzielna, z półkolistym trójosiowym wykuszem w części środkowej; w części północnej szerokie prostokątne loggie, z pełnymi murowanymi balustradami; w części południowej szerokie prostokątne otwory okienne. W elewacjach oficyny i łącznika prostokątne otwory okienne.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: kamienna i ceramiczna okładzina fasady oraz wykonany w tynku i cegle detal architektoniczny zachowane w stanie dobrym. W dwóch pierwszych kondygnacjach fasada oblicowana gładką kamienną okładziną, powyżej jasną cegłą klinkierową. Zachowane podziały fasady, w postaci lizen; balustrady i szczyt dekorowane tynkowanymi płycinami; elewacje wykusza z podziałami gzymsowymi. Elewacje oficyny i łącznika tynkowane, bez dekoracji.
- Stan zachowania stolarki okiennej: stolarka okienna współczesna z zachowanymi podziałami.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu; kompozycja elewacji z wykuszem i układem osi okiennych oraz kształtem otworów.
- Do zachowania kamienna i ceramiczna okładzina elewacji, detal architektoniczny.
- Do zachowania pełne balustrady loggi.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych wzorów.

Rynek 14

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem A4658/1640/Wł decyzją z 14.12.1998.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ –1998 r.

Kamienica, mur., II poł. XIX w., ok. 1900-1905 r., 1996-97 remont elewacji i dachu; neorenesans północny. Budynek usytuowany w zwartej zabudowie południowej pierzei Rynku, w układzie kalenicowym.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła czterokondygnacyjnego, podpiwniczonego budynku, wzniesionego na planie prostokąta, z dwiema niewielkimi oficynami, przykrytego dachem dwupołaciowym ze stromą połacią frontową. W połaci frontowej dwie jednoosiowe facjaty, zwieńczone półkolistymi naczółkami; między facjatami umieszczona wąską lukarną ujętą spływami wolutowymi, przykrytą kopułą.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 5-osiowej symetrycznej elewacji o prostokątnych otworach okiennych. W kondygnacji parteru, na osi prostokątny otwór wejścia głównego; po jego obu stronach prostokątne witryny.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: ceglane lico elewacji i wyrobiony w tynku detal architektoniczny zachowany w stanie dobrym. W kondygnacji I elewacja

tynkowana, rozczłonkowana szerokimi boniowanymi pilastrami, w kondygnacjach wyższych licowaną cegła. Podziały poziome elewacji w postaci profilowany gzymsów międzykondygnacyjnych. Nad kondygnacją I gzyms z szerokim fryzem zdobionym prostokątnymi płycinami. Elewacja zwieńczona szerokim gzymsem koronującym, znacznie szerszym i rozbudowanym nad bocznymi częściami elewacji, z wolutowymi konsolami i pilastrami. Otwory okienne ujęte uszakowymi, profilowanymi opaskami, w kondygnacji II i III z przewiązkami, zwieńczone naczółkami trójkątnymi oraz w postaci profilowanych odcinków gzymsów, wspartych na wolutowych konsolach; płyciny nadokienne w kondygnacji II dekorowane rautem.

- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana stolarka drzwiowa wejścia głównego, drzwi dwuskrzydłowe, płycinowe, przeszklone; płyciny zdobione rautami, przeszklenia zabezpieczone ozdobną kratą; stolarka okienna współczesna z zachowanymi podziałami; witryny o współczesnej konstrukcji; w witrynie południowej zachowany kompozytowa półkolumna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu z facjatami i lukarną; kompozycja elewacji z układem osi okiennych oraz kształtem otworów.
- Do zachowania detalu architektoniczny w postaci gzymsów i obramień okiennych.
- Do zachowania stolarka drzwiowa wejścia głównego; do zachowania półkolumna w południowej witrynie.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej wymaga się stosowania drewnianej stolarki nawiązującej do historycznych wzorów.

Rynek 15

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem A/4663/1536/Wł decyzją z 3.12.1996.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ – 1996 r.

Kamienica, mur., 3. ćw. XIX w.; historyzm. Budynek usytuowany w zwartej zabudowie południowej pierzei Rynku, w układzie szczytowym.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła czterokondygnacyjnego, częściowo podpiwniczonego budynku, wzniesionego na planie wydłużonego prostokąta, przykryta dachem pogrążonym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 3-osiowej fasady o prostokątnych otworach okiennych, zwieńczonej murkiem attykowym. W kondygnacji parteru elewacja wtórnice przekształcona, obecnie z szeroką witryną o współczesnej konstrukcji. Prostokątny otwór wejścia głównego w skrajnej osi wschodniej.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wyrobiony w tynku detalu architektoniczny zachowany w stanie dobrym. Podziały poziome elewacji w postaci szerokich profilowanych gzymsów międzykondygnacyjnych i listew podokiennych. Otwory okienne ujęte profilowanymi opaskami, w kondygnacji III dodatkowo zwieńczone profilowanymi odcinkami gzymsu, wspartego na konsolach. Kondygnacja IV fasady ujęta wysokimi pilastrami kompozytowymi; rozczłonkowana niewysokimi pilastrami, o głowicach zdobionych rozetami i jajownikiem, na których oparto półkoliste łuki arkad, ujmujących otwory okienne. W górnej części kondygnacji elewacja dekorowana

wieńcami, przewiązаныmi wstęgami. Całość zwieńczona szerokim profilowanym gzymsem koronującym z pasami kimionu jońskiego, ząbkowania i palmety; pod gzymsem szeroki fryz, o prostokątnych płycinach zdobionych ornamentem roślinno-akantowym, między płycinami otwory okienne poddasza.

- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana stolarka drzwiowa wejścia głównego, drzwi jednoskrzydłowe, ramowo-płycinowe przeszklone; w nadświetlu współczesna krata; stolarka okienna współczesna z zachowanymi podziałami.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu z murkiem attykowym; kompozycja elewacji z układem osi okiennych oraz kształtem otworów; bogaty detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki z nawiązaniem do historycznych wzorów.

Rynek 16 – patrz kamienica ul. Stanisława Moniuszki 2

Rynek 17

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem A/4667/703/Wł decyzją z 14.12.1978.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ – 1976 r.

Kamienica, mur., ok. poł. XIX w., przebudowana w 1912 r.; współcześnie zlikwidowany ryzalit o konstrukcji ryglowej, w elewacji tylnej; historyzm z elementami neobaroku. Budynek usytuowany w zwartej zabudowie wschodniej pierzei Rynku, jako budynek narożny stanowiący jej południowe zakończenie, przy wlocie ul. Św. Jadwigi. Do elewacji tylnej kamienicy dostawiony prostokątny dwukondygnacyjny aneks.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła trójkondygnacyjnego budynku z użytkowym poddaszem, wzniesionego na planie prostokąta, krytego dachem łamanym wielopołaciowym, z facjatami zwieńczonymi wklęsłowypukłymi szczytami; w dolnej połaci dachu lukarny w formie prostokątnych otworów okiennych.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne bez widocznych uszkodzeń. Pokrycie dachu w stanie dobrym, współczesne. Zachowana kompozycja 4-osiowej elewacji frontowej o prostokątnych otworach okiennych, w środkowej części z dwuosiową facjatą, zwieńczoną wklęsłowypukłym, łamanym szczytem; w szczycie owalny okulus; w kondygnacji parteru szerokie witryny. Zachowana kompozycja 6-osiowej elewacji południowej o prostokątnych otworach okiennych i ślepych oknach, z trójosiową facjatą, zwieńczoną wklęsłowypukłym szczytem; w elewacji tylnej prostokątne otwory okienne.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wyrobiony w tynku detal architektoniczny zachowany w stanie dobrym. W partii przyziemia elewacje licowane współczesną okładziną imitującą kamień. W fasadzie parter wydzielony wąskim gzymsem międzykondygnacyjnym. Elewacje zwieńczone szerokim, profilowanym gzymsem

koronującym. W fasadzie otwory okienne ujęte profilowanymi opaskami z kluczem, dodatkowo w obu kondygnacjach, otwory okienne każdej z osi, ujęte wspólną opaską. W szczycie pierwotnie umieszczone inicjały i data 1912, obecnie szczyt gładko tynkowany. W elewacji południowej i zach. otwory okienne i ślepe okna ujęte wąskimi opaskami.

- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: częściowo zachowana stolarka okienna, okna dwuskrzydłowe z profilowanym ślemieniem i słupkiem zdobionym kompozytowym pilastrem; współczesna stolarka z zachowanymi podziałami, w części z odtworzoną dekoracją. Witryny o współczesnej konstrukcji. Stolarka drzwi zewnętrznych współczesna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu ze szczytami, detal architektoniczny w postaci gzymśów i obramień okiennych.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych wzorów.

Rynek 18

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem A/4667/703/Wł decyzją z 14.12.1978.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ – 1976 r.

Kamienica, mur., XVII w., XVIII/XIX w., przebudowa ok. 1900 r. Historyzm. Budynek usytuowany w zwartej zabudowie wschodniej pierzei Rynku.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła trójkondygnacyjnego budynku, wzniesionego na planie prostokąta, przykryta dwuspadowym dachem, w układzie kalenicowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne bez widocznych uszkodzeń. Pokrycie dachu w stanie dobrym, współczesne. Zachowana kompozycja 3-osiowej elewacji frontowej o prostokątnych otworach okiennych. W kondygnacji parteru szerokie witryny o współczesnej konstrukcji. Prostokątny otwór drzwiowy wejścia głównego na osi fasady.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wyrobiony w tynku detal architektoniczny zachowany w stanie dobrym. W kondygnacji parteru fasada gładko tynkowana z kamienną okładziną w partii cokołowej; parter wydzielony profilowanym gzymsem międzykondygnacyjnym. Powyżej elewacja rozczłonkowana szerokimi boniowanymi lizenami, zwieńczona wydatnym profilowanym gzymsem koronującym. Między II i III kondygnacją szeroki gładko tynkowany pas. Całość zwieńczona szerokim profilowanym gzymsem koronującym. Otwory okienne kondygnacji II zaakcentowane dużymi wolutowymi kluczami.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwiowa współczesna, stolarka okienna współczesna z zachowanymi podziałami; witryny o współczesnej konstrukcji.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, detal architektoniczny w postaci boniowanych lizen, gzymśów i obramień okiennych.

- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki z nawiązaniem do historycznych wzorów.

Rynek 19 i ul. Młynarska 5

Rynek 19

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem A/4671/1484/Wł decyzją z 26.02.1996.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ – 1995 r.

Kamienica Rynek 19, mur., ok. 1840 r., l. 20. XX w. – rozbudowa oficyny w kierunku wschodnim, do obecnej ul. Młynarskiej; historyzm. Budynek usytuowany w zwartej zabudowie wschodniej pierzei Rynku, na działce o kształcie prostokąta, silnie wydłużonego w kierunku wsch., sięgającej ul. Młynarskiej. Wschodnie zakończenie zabudowy parceli stanowi oficyna, obecnie budynek ul. Młynarska 5

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła trójkondygnacyjnego budynku frontowego, wzniesionego na planie prostokąta, przykrytego niesymetrycznym dachem w układzie kalenicowym; frontowa połać dachu łamana, z umieszczoną na osi dwuosiową facjatą o prostokątnych otworach okiennych, zwieńczoną trójkątnym szczytem. Po obu jej stronach w dolnej połaci dachu prostokątne lukarny z dachami pulpitowymi. Oficyny, posadowione na terenie znacznie opadającym w kierunku wschodnim, trójkondygnacyjne.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne bez widocznych uszkodzeń. Pokrycie dachu w stanie dobrym, współczesne. Zachowana kompozycja 4-osiowej fasady o prostokątnych otworach okiennych. W kondygnacji parteru szerokie witryny. Otwór drzwiowy wejścia głównego w południowej części elewacji.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wyrobiony w tynku detal architektoniczny zachowany w stanie dobrym. Elewacja zwieńczona profilowanym gzymsem koronującym. Otwory okienne ujęte profilowanymi opaskami. W kondygnacji parteru elewacja licowana współczesną okładziną ceramiczną.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwiowa współczesna; zachowana stolarka okienna, okna dwuskrzydłowe czterodzielne, skrzydła górne z szczeblinowymi pionowymi podziałami; witryny o współczesnej konstrukcji.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu z facjatą i lukarnami, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej wymaga się stosowania drewnianej stolarki wykonanej wg zachowanych wzorów; w przypadku wymiany stolarki drzwiowej zaleca się stosowania drewnianej stolarki z nawiązaniem do historycznych wzorów.

ul. Młynarska 5

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem A/4671/1484/Wł decyzją z 26.02.1996.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ – 1995 r.

Oficyna kamienicy Rynek 19, mur., l. 20. XX w.; modernizm. Oficyna od zachodu połączona z ciągiem zabudowy parceli przy Rynku 19.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła trójkondygnacyjnego budynku wzniesionego na planie prostokąta, przykrytego dachem dwupołaciowym o skośnej połąci frontowej z szeroką jednoosiową lukarną, przykrytą dachem pulpitowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych kamienicy: ściany nośne bez widocznych uszkodzeń. Ceramiczne pokrycie dachu w stanie ogólnie dobrym. Elewacja frontowa 3-osiowa o prostokątnych otworach okiennych i drzwiowym. W kondygnacji I z wtórnice zamurowanymi otworami okiennymi, skrajnej osi południowej prostokątny otwór drzwiowy, w kondygnacji II trzy prostokątne otwory okienne, w kondygnacji III wtórnice zamurowany szeroki otwór okienny w kształcie leżącego prostokąta.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu średni; elewacja tynkowana z gzymsowymi podziałami; w partii cokołowej kamienna okładzina; na każdej kondygnacji szerokie pasy licowane cegła klinkierową.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana drewniana stolarka okienna, okna zabezpieczone prostymi kratami.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, do zachowania kamienna i ceglana okładzina elewacji, gzymsowe podziały.
- Przywrócenie otworów okiennych.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych wzorów.

Rynek 20

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., XVIII/XIX w., pocz. XX w., l. 30(?) XX w. zmiana wystroju fasady; historyzm. Budynek usytuowany w zwartej zabudowie wschodniej pierzei Rynku.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła trójkondygnacyjnego budynku, wzniesionego na planie prostokąta, przykryta dachem dwuspadowym w układzie kalenicowym, na dachu niewielkie lukarny.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne bez widocznych uszkodzeń; ceramiczne pokrycie dachu w stanie dobrym. Zachowana kompozycja 4-osiowej elewacji frontowej o prostokątnych otworach okiennych. W kondygnacji parteru szerokie witryny o współczesnej konstrukcji. Prostokątny otwór drzwiowy wejścia głównego na osi fasady.

- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wyrobiony w tynku detal architektoniczny zachowany w stanie dobrym; Elewacja zwieńczona gzymsem koronującym. Otwory okienne II i III kondygnacji, w każdej z osi, ujęte wspólną profilowaną opaską, zwieńczoną niewielką półkolistą płyciną.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka okienna współczesna, z zachowanymi podziałami; stolarka drzwiowa oraz witryny współczesne PCV.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu z lukarnami.
- Do zachowania detal architektoniczny w postaci obramień otworów okiennych.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki z nawiązaniem do historycznych wzorów.

Rynek 21

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem A/4664/1537/Wł decyzją z 03.12.1996.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ – 1996 r.

Kamienica, mur., pocz. XX w.; historyzm. Budynek usytuowany w zwartej zabudowie wschodniej pierzei Rynku.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła czterokondygnacyjnego budynku, wzniesionego na planie prostokąta, przykryta dachem dwuspadowym w układzie kalenicowym; kondygnacja IV nieznacznie niższa od pozostałych.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne bez widocznych uszkodzeń. Ceramiczne pokrycie dachu w stanie dobrym, współczesne. Zachowana kompozycja 4-osiowej elewacji frontowej o prostokątnych otworach okiennych. W kondygnacji parteru na osi prostokątny otwór drzwiowy, w częściach bocznych szerokie witryny.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wyrobiony w tynku detal architektoniczny zachowany w stanie dobrym. Podziały poziome w postaci gzymśów międzykondygnacyjnych ponad kondygnacją parteru oraz między III i IV kondygnacją. Elewacja zwieńczona szerokim profilowanym gzymsem koronującym. W partii cokołowej wtórna kamienna okładzina. Otwory okienne III kondygnacji z wydatnymi parapetami, zwieńczone profilowanymi odcinkami gzymsu, z półkolistymi naczółkami. Między otworami okiennymi kondygnacji III i III umieszczone plastyczne medaliony zdobione motywem gwiazdy i stylizowanego kwiatu. W kondygnacji IV romboidalne płyciny o uskokowo kształtowanych krawędziach.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka okienna współczesna z zachowanymi podziałami; witryny współczesne; zachowana stolarka drzwiowa wejścia głównego, drzwi jednoskrzydłowe z nadświetlem, ramowo-płycinowe, górna kwarta zdobiona rozetą; witryny o współczesnej konstrukcji.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła z formą dachu.
- Do zachowania detal architektoniczny w postaci gzymśów międzykondygnacyjnych i koronującego, obramień okiennych oraz ozdobnych płycin i medalionów.

- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki z nawiązaniem do historycznych wzorów.

Rynek 22

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem A/4650/663 decyzją z 19.03.1960 r.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ – 1968 r.

Kamienica, gospoda *Pod trzema różami (Gasthaus zur Drei Rosen)*, mur., 1777 r.; barok. Budynek usytuowany w zwartej zabudowie wschodniej pierzei Rynku, wysunięty przed linię zabudowy, względem pozostałej, południowej części pierzei.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła trójkondygnacyjnego budynku, wzniesionego na planie prostokąta, z trzema arkadami podcieni, przykrytego dachem dwuspadowym w układzie szczytowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne bez widocznych uszkodzeń. Ceramiczne pokrycie dachu w stanie dobrym. Zachowana kompozycja 3-osiowej elewacji frontowej z podcieniami; w wyższych kondygnacjach prostokątne otwory okienne. Środkowa część elewacji zwieńczona jednoosiowym szczytem, ujętym splotami wolutowymi, części boczne z niewysoką pełną attyką. Podcienia sklepienie sklepieniem krzyżowym; arkady zamknięte łukami pełnymi.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wyrobiony w tynku i kamieniu detal architektoniczny zachowany w stanie dobrym. W kondygnacji I elewacja rozczłonkowana boniowanymi lizenami. Łuki arkad ujęte opaską z kluczem, zdobionym muszlą; nadłucza dekorowane ornamentem w postaci girland; w osi środkowej dodatkowo z kartuszem. W kondygnacjach wyższych elewacja rozczłonkowana kompozytowymi pilastrami w wielkim porządku, środkowe pilastry zdwojone; zwieńczona szerokim, profilowanym gzymsem koronującym, nad środkowym otworem okiennym wygiętym ku górze. Otwory okienne ujęte profilowanymi opaskami. W kondygnacji III środkowy otwór okienny zwieńczony bogatym ornamentycznym naczółkiem z medalionem, w którym inicjały *G. J.*; pod otworem okiennym wiązka trzech róż. Szczyt z wklęsłowym naczółkiem, ujęty zdwojonymi tokańskimi pilastrami. Otwór okienny w szczycie, zwieńczony wyrobionym w tynku, bogato zdobionym naczółkiem, z kartuszem, w którym data *1777*. Na szczycie i murku attykowym ustawione obeliski i wazy. Otwór drzwiowy wejścia głównego, zamknięty łukiem koszowym, ujęty kamiennym portalem, z kluczem.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka okienna i drzwiowa współczesna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki w nawiązaniu do historycznych wzorów.

Rynek 23

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem A/4651/662 decyzją z 19.03.1960 r.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ 1968

Kamienica, *Kamienica Pod Kotwicą*, obecnie Urząd Miejski, mur., 1779 r., przebudowa pocz. XX w., lata 90. XX w. generalny remont, dobudowa dwukondygnacyjnego aneksu do elewacji tylnej; barok. Budynek usytuowany w zwartej zabudowie wschodniej pierzei Rynku, jako kamienica narożna, przy wlocie ul. Tadeusza Kościuszki. Wraz z sąsiednią kamienicą Rynek 22, wysunięta przed linię zabudowy względem pozostałej, południowej części pierzei. Posadowiona na terenie obniżającym się w kierunku północnym. Od wschodu do południowej części elewacji dostawiona oficyna Rynek 23a; w pozostałej części współczesny aneks. Od północy i częściowo od wschodu parcela wydzielona pełnym, tynkowanym ogrodzeniem.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła trójkondygnacyjnego budynku, wzniesionego na planie prostokąta, z trzema arkadami podcieni, przykrytego dachem dwuspadowym w układzie szczytowym, zwieńczona wysokim czteroosiowym uskokowym szczytem, z górną częścią ujętą uproszczonymi spływami wolutowymi. Elewacja północna z dwuosiową facjatą, zwieńczoną trójkątnym naczółkiem, po obu stronach facjaty lukarny.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne bez widocznych uszkodzeń, po pracach remontowych. Ceramiczne pokrycie dachu w stanie dobrym, współczesne. Zachowana kompozycja 3-osiowej elewacji frontowej z podcieniami; w wyższych kondygnacjach o prostokątnych otworach okiennych. Podcienia sklepione sklepieniami żaglastymi. Elewacja północna 7-osiowa symetryczna o prostokątnych otworach okiennych; środkowa trójosiowa część elewacji rozwiązana w formie pseudoryzalitu, ujętego boniowanymi lizenami, zwieńczonego trójosiową facjatą, z trójkątnym naczółkiem.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wyrobiony w tynku detal architektoniczny zachowany w stanie dobrym. W kondygnacji I fasada boniowana. W kondygnacjach wyższych rozczłonkowana jońskimi pilastrami w wielkim porządku. Otwory okienne w kondygnacji II z trójkątnymi i segmentowymi naczółkami. Elewacja zwieńczona profilowanym gzymsem koronującym z szerokim gładkim fryzem, na gzymisie oparty okazały szczyt, z prostokątnymi otworami okiennymi w części środkowej. Boczne części szczytu zdobione pionowymi wąskimi płycinami. W górnej części szczytu duża prostokątna płycina, w której inskrypcja z datą MDCCXCIX. Na wierzchołku szczytu ustawiona kotwica. Elewacja północna z gzymsem międzykondygnacyjnym nad parterem; zwieńczona profilowanym gzymsem koronującym; otwory okienne ujęte profilowanymi opaskami, w części zwieńczonymi odcinkami gzymśów, w ryzalicie w kondygnacji I, trójkątnymi naczółkami.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka okienna i drzwiowa współczesna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Zachować należy umieszczoną w szczycie plaketę z datą budowy oraz kotwicę mocowaną w zwieńczeniu szczytu.

- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki w nawiązaniu do historycznych wzorów.

Rynek 23a

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Oficyna kamienicy Rynek 23 (*Kamienica Pod Kotwicą*) mur., XVIII w., 1990 r. – gruntowany remont; barok. Budynek dostawiony do południowej części tylnej elewacji kamienicy. Tylne część parceli, od północy i wschodu wydzielona pełnym, tynkowanym ogrodzeniem.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła trójkondygnacyjnego budynku, wzniesionego na planie wydłużonego prostokąta, z płytkimi dwuosiowymi ryzalitami bocznymi; ryzality zwieńczone trójkątnymi szczytami; budynek kryty dachem o niesymetrycznych połaciach, frontowa (północna) połać dachu skośna.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne bez widocznych uszkodzeń, po gruntowanym remoncie. Ceramiczne pokrycie dachu w stanie dobrym. Zachowana kompozycja 11-osiowej elewacji frontowej oraz 2-osiowej elewacji wschodniej; otwory okienne prostokątne.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wyrobiony w tynku detal architektoniczny zachowany w stanie dobrym. Naroża członów elewacji boniowane; otwory okienne ujęte profilowanymi opaskami; między II i III kondygnacją gzyms; elewacja zwieńczona profilowanym gzymsem koronującym.
- Stan zachowania stolarki okiennej: stolarka okienna współczesna, z zachowanymi podziałami.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych wzorów.

Ul. Henryka Sienkiewicza

Dawne nazwy ulicy: *Hundgasse* – ok. 1750 r., następnie *Garten Strasse*.

Ulica jest jedną z ulic przyrynkowych. Wyprowadzona została z północno wschodniego narożnika Rynku, w kierunku północnym. Komunikuje Rynek z Palcem Magistrackim, wytyczonym ok. 1863 roku. Stanowi odcinek historycznego traktu prowadzącego do Świebodzic. Do około połowy wieku XVIII przy ulicy nie powstała jeszcze zabudowa. Jeszcze w roku 1863 ulica nie posiadała regularnej zabudowy. Około roku 1860 przy obecnej ulicy Henryka Sienkiewicza powstała poczta konna. Był to zapewne obecny budynek nr 8, usytuowany we wschodniej pierzei ulicy. Przy budynku ulica jest znacznie poszerzona. W roku 1861, przy skrzyżowaniu obecnych ulic H. Sienkiewicza i T. Kościuszki mieścił się dawny Urząd Górniczy. W latach 1908-1909 zbudowany został reprezentacyjny budynek hotelu, należący pierwotnie do Karla Fuchsa, od 1918 r. stanowiący własność miasta. Obecnie zabudowa ulicy zwarta, pierzejowa jest złożona z kamienic i budynków użyteczności publicznej, o reprezentacyjnym charakterze. Ulica brukowana.

Stan zachowania historycznej substancji:

- Dobry.
- Obecnie zachowane są: historyczny przebieg ulicy, jej historyczna zabudowa i rodzaj kamiennej nawierzchni.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania: przebieg ulicy, jej zabudowa i rodzaj nawierzchni.

ul. Henryka Sienkiewicza 1

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem A/4668/712/Wł decyzją z 13.02.1979.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ – 1979 r.

Kamienica, k. XIX w., ok. 1925 r., historyzm. Budynek usytuowany w zwartej zabudowie zachodniej pierzei ulicy.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry. Po współcześnie przeprowadzonych pracach remontowych i konserwatorskich.
- Zachowana bryła trójkondygnacyjnego budynku, wzniesionego na planie wydłużonego prostokąta, z przyległą od zachodu, w części północnej, prostokątną oficyną, przykrytego dachem pulpitowym, przesłoniętym niewysokim murkiem attykowym. Południowa, dwuosiowa część elewacji, zwieńczona trójkątnym szczytem.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 9-osiowej, niesymetrycznej elewacji frontowej o prostokątnych otworach okiennych, w kondygnacji I prostokątne witryny i otwory drzwiowe.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wyrobiony w tynku detal architektoniczny zachowany w stanie dobrym, po pracach remontowych. W kondygnacji I południowa część fasady rozczłonkowana tokańskimi pilastrami (w części północnej

pilastrów brak), w kondygnacjach wyższych elewacja rozczłonkowana kompozytowymi pilastrami w wielkim porządku, trzony pilastrów zdobione płyciną. Kondygnacja I wydzielona profilowanym gzymsem międzykondygnacyjnym. Elewacja zwieńczona profilowanym gzymsem koronującym z szerokim gładkim fryzem. Dwie skrajne południowe osie elewacji, w partii dachu zwieńczone niewysokim trójkątnym szczytem, z trójkątnym naczółkiem wyznaczonym profilowanymi odcinkami gzymsu. Otwory okienne ujęte profilowanymi opaskami.

- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi zewnętrznych oraz stolarka okienna i konstrukcja witryn współczesne.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji wraz z trójkątnym szczytem, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki w nawiązaniu do historycznych wzorów.

ul. Henryka Sienkiewicza 1a

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem A/4668/712/Wł decyzją z 13.02.1979.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ – 1979 r.

Kamienica, l. 30. XIX w., przebudowa 1900-1910, historyzm. Budynek usytuowany w zwartej zabudowie zachodniej pierzei ulicy.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry. Po współcześnie przeprowadzonych pracach remontowych.
- Zachowana bryła budynku dwukondygnacyjnego z mezzaninem, wzniesionego na planie wydłużonego prostokąta, przykrytego dachem, przesłoniętym niewysokim murkiem attykowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 9-osiowej, niesymetrycznej elewacji frontowej o prostokątnych otworach okiennych. W kondygnacji I rozmieszczone regularnie prostokątne witryny i otwory drzwiowe; w północnej części elewacji przejazd z wysokim prostokątnym otworem, przykryty stropem odcinkowym. Otwory okienne w południowej, trójosiowej części elewacji, umieszczone nieco wyżej, niż w pozostałej części elewacji.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wyrobiony w tynku detal architektoniczny zachowany w stanie dobrym, po pracach remontowych. Zachowane gzymsowe podziały elewacji, gzyms pod parapetami otworów okiennych II kondygnacji i nad kondygnacją II; elewacja zwieńczona szerokim profilowanym gzymsem wspartym na wolutowych konsolach. Otwory okienne kondygnacji II i mezzanina ujęte profilowanymi opaskami; nad otworami okiennymi II kondygnacji profilowane odcinki gzymsu; otwór przejazdowy ujęty profilowaną opaską.
- Stan zachowania stolarki okiennej: w otworach okiennych fasady zachowana stolarka okienna; w kondygnacji II okna dwuskrzydłowe, skrzynekowe, z profilowany śłemeniem i słupkiem zdobionym kompozytowym pilastrem; w kondygnacji mezzanina okna dwuskrzydłowe z profilowanym słupkiem.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Do zachowania stolarka w otworach okiennych fasady.

ul. Henryka Sienkiewicza 2

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem A/4673/1519/Wł decyzją z 26.09.1996.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ – 1996 r.

Hotel *Plessischer Hof*, *Pless'scher Hoff*, następnie siedziba zarządu miasta *Stadtverwaltung*, obecnie budynek usługowy, lata 1906-1910, wschodni dwukondygnacyjny aneks – l. 30. XX w., secesja. Budynek usytuowany po wschodniej stronie ul. Henryka Sienkiewicza w zwartej zabudowie. W skrajnej północnej osi brama przejazdowa, prowadząca na ul. Aptekarską. Przy bocznej, południowej elewacji wjazd na parking, utworzony w podwórzu.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry. Po współcześnie przeprowadzonych pracach remontowych.
- Zachowana silnie rozczłonkowana bryła czterokondygnacyjnego budynku, wzniesionego na planie zbliżonym do litery L, przykrytego wysokim niesymetrycznym, wielopłociowym dachem; nad fasadą (elewacja zachodnia) z dwiema półkolistymi trójosiowymi facjatami oraz dwiema trójbocznymi lukarnami. Skrzydło wschodnie kryte dachem wielopłociowym, w części dachem łamanym z prostokątnymi lukarnami. Fasada rozczłonkowana dwoma dwukondygnacyjnymi, trójosiowymi wykuszami, założonymi na rzucie odcinka koła. Ostatnia kondygnacja fasady nieco cofnięta, nad kondygnacją III taras z pełną balustradą. W skrzydle, w narożu północno wschodnim półkolisty trójkondygnacyjny ryzalit, przykryty dachem kopulastym; w środkowej części elewacji frontowej skrzydła, płytki ryzalit założony na odcinku koła. Wschodni jednokondygnacyjny aneks kryty dachem pulpitowym z murkami attykowymi.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne bez widocznych uszkodzeń. Ceramiczne pokrycie dachu w stanie dobrym, współczesne. Zachowana kompozycja elewacji frontowych kamienicy i skrzydła. W kondygnacji I fasada niesymetryczna 6-osiowa o szerokich prostokątnych otworach drzwiowych i witrynach; w skrajnej osi północnej brama przejazdowa, zamknięta łukiem półkolistym. W kondygnacjach wyższych fasada 12-osiowa, symetryczna o prostokątnych otworach okiennych. Elewacja północna skrzydła niesymetryczna czterokondygnacyjna o prostokątnych i zamkniętych łukiem pełnym otworach okiennych. Elewacje aneksu z dużymi prostokątnymi otworami okiennymi, w przyziemiu garaże.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wyrobiony w tynku detal architektoniczny zachowany w stanie dobrym, po pracach remontowych. Fasada w I kondygnacji, w 2/3 wysokości, licowana kamienną okładziną w formie rustykalnych boni. Zachowane podziały fasady w postaci wąskich gzymsów: międzykondygnacyjnego nad I i III kondygnacją oraz szerokiego profilowanego gzymsu koronującego. Otwory okienne ujęte profilowanymi opaskami. Nad otworami okiennymi kondygnacji II, poza ryzalitami, odcinek profilowanego gzymsu, trójkątnie przelamany w części środkowej. Elewacje skrzydła w dolnej części licowane cegłą klinkierową. W elewacji północnej skrzydła otwory okienne ujęte opaskami; otwór drzwiowy w ryzalicie środkowym, ujęty portalem, złożonym z masywnych półkolumn o pękatych trzonach, na których oparty

wklęsłowypukły boniowany naczólek, ujęty gzymsem, o zakończeniach zwiniętych w wolutę; w górnej części ryzalitu, plakiety zdobione secesyjnym ornamentem. Elewacja narożnego ryzalit w górnej części dekorowana bogatym secesyjnym ornamentem, z użyciem taśm karbowanych.

- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka okienna współczesna, z odtworzonymi podziałami i dekoracją; witryny o współczesnej konstrukcji. Stolarka drzwiowa współczesna, stylizowana.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki w nawiązaniu do historycznych wzorów.

ul. Henryka Sienkiewicza 3

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, XIX/XX w., historyzm z elementami neobaroku. Budynek usytuowany w zwartej zabudowie zachodniej pierzei ulicy.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni. Po współcześnie przeprowadzonych pracach remontowych. Nie zachowany detal architektoniczny fasady.
- Zachowana bryła trójkondygnacyjnego budynku, z użytkowym poddaszem, wzniesionego na planie prostokąta, przykrytego dachem łamanym. Środkowa część fasady zwieńczona szeroką dwuosiową facjatą, z niewysokim szczytem o wklęsłowypukłym zarysie, nad bocznymi częściami elewacji jednoosiowe lukarny z prostokątnymi otworami okiennymi, przykryte dachami dwuspadowymi. Przy elewacji tylnej balkony. Do południowej części tylnej elewacji dostawiona 5-kondygnacyjna oficyna kryta dachem pulpitowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja fasady kamienicy. W kondygnacji I fasada niesymetryczna 3-osiova; w środkowej części zachowana żeliwna, nitowana, trójdzielna konstrukcja szerokiej witryny; w północnej części elewacji prostokątny otwór drzwiowy ze schodami wyrównawczymi. Na wyższych kondygnacjach prostokątne otwory okienne. Facjata oraz boczne części elewacji zwieńczone silnie wyładowanym, profilowanym gzymsem koronującym. Zachowana kompozycja północnej elewacji oficyny o otworach okiennych zamkniętych łukiem odcinkowym.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany gzyms koronujący. Pozostały detal architektoniczny niezachowany. Tynk i wyrobione w tynku pseudobonie w kondygnacji I współczesne. Tylne elewacje kamienicy oraz elewacje oficyny oblicowane cegłą.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana żeliwna konstrukcja witryny. Stolarka okienna współczesna z zachowanymi podziałami. Stolarka drzwiowa współczesna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.

- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki w nawiązaniu do historycznych wzorów.

ul. Henryka Sienkiewicza 4

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem A/4670/713/Wł decyzją z 13.02.1979.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, ok. 1915 r., secesja. Budynek usytuowany w zwartej zabudowie wschodniej pierzei ulicy, w układzie kalenicowym. Bryła budynku nieco wysunięta względem linii zabudowy. Od wschodu przy kamienicy trójkondygnacyjna oficyna.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry. Po współcześnie przeprowadzonych pracach remontowych.
- Zachowana bryła trójkondygnacyjnego budynku, z użytkowym poddaszem, wzniesionego na planie prostokąta, przykrytego dachem dwuspadowym. Oś środkowa fasady zaakcentowana pseudoryzalitem, od kondygnacji II z płytkim pseudowykuszem, zakończonym w partii dachu facjată, zwieńczoną segmentowym naczółkiem W bocznych partiach dachu dwuosiove lukarny przykryte dachem pulpitowym. W elewacji tylnej balkony i loggie. Od wschodu do kamienicy przylega trójkondygnacyjna oficyna o rozbudowanej bryle.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne bez widocznych uszkodzeń. Ceramiczne pokrycie dachu w stanie dobrym, współczesne. Zachowana kompozycja fasady kamienicy. W kondygnacji I elewacja symetryczna 3-osiova; w osi środkowej otwór drzwiowy wejścia głównego zamknięty łukiem koszowym; w bocznych partiach prostokątne witryny z otworami drzwiowymi. W kondygnacjach wyższych elewacja 5-osiova, symetryczna o prostokątnych otworach okiennych; w wykuszu w kondygnacji II szeroki prostokątny otwór okienny, w kondygnacji III para prostokątnych otworów okiennych, w zwieńczeniu otwór okienny rozwiązany w formie biforium, zamknięty łukiem odcinkowym. Zachowana kompozycja niesymetrycznej elewacji oficyny z prostokątnymi otworami okiennymi.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: detal architektoniczny zachowany w stanie dobrym, po przeprowadzonych pracach remontowych i renowacyjnych. W dolnej kondygnacji elewacja zdobiona pasami boni. Parter wydzielony profilowanym gzymsem okapowym. Otwór drzwiowy zwieńczony naczółkiem z kartuszem w kluczu. W kondygnacjach wyższych elewacja rozczłonkowana boniowanymi lizenami; między lizenami lico elewacji fakturowe. Boniowanymi lizenami zaakcentowane także naroża pseudowykusza w II kondygnacji. Otwory okienne ujęte opaskami, profilowanymi w górnej części, częściowo z kampanulami. Pseudowykusze z gzymsovymi podziałami. Szeroki otwór okienny w II kondygnacji wykusza zwieńczony naczółkiem z okazałym kartuszem, w którym inicjały *N F*, ujętym stylizowanym ornamentem roślinnym. Między otworami okiennymi, w każdej z osi prostokątne płyciny o geometrycznej dekoracji.
- Stan zachowania stolarki okiennej: w otworach okiennych kondygnacji III częściowo zachowana oryginalna stolarka okienna, okna dwuskrzydłowe, z profilowanym śleminem i słupkiem zdobionym wolutową konsolą i toczonym półwałkiem. W pozostałej części stolarka okienna współczesna z zachowanymi podziałami. Stolarka drzwiowa współczesna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki w nawiązaniu do historycznych wzorów.

ul. Henryka Sienkiewicza 5

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, XIX/XX w., historyzm z elementami neobaroku. Budynek w zwartej zabudowie zachodniej pierzei ulicy.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni. Po współcześnie przeprowadzonych pracach remontowych. Częściowo zachowany detal architektoniczny fasady.
- Zachowana bryła trójkondygnacyjnego budynku, z wysokim użytkowym poddaszem, wzniesionego na planie prostokąta, przykrytego dachem łamanym. Środkowa czteroosiowa część fasady zwieńczona wysokim dwukondygnacyjnym wklęsłowypukłym szczytem. W dolnej połaci dachu jednoosiowe lukarny o dużych prostokątnych otworach okiennych, zwieńczone wklęsłowypukłymi naczółkami.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne bez widocznych uszkodzeń. Pokrycie dachu w stanie dobrym. Zachowana kompozycja elewacji frontowej. W kondygnacji I elewacja niesymetryczna; na osi fasady prostokątny otwór sieni przejazdowej. Po obu jej stronach współczesne witryny. W kondygnacjach wyższych prostokątne otwory okienne, w północnej części elewacji o nieregularnym układzie.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wykonany w tynku detal architektoniczny współczesne, w stanie dobrym. Kondygnacja parteru, wydzielona gzymsem okapowym, zdobiona poziomymi pasami boni. Otwory okienne kondygnacji II zwieńczone wydatnymi odcinkami gzymsu na konsolach. Poszczególne partie elewacji zwieńczone wydatnym profilowanym gzymsem koronującym. Elewacja tylna licowana cegłą.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka okienna i drzwiowa współczesne z zachowanymi podziałami.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki w nawiązaniu do historycznych wzorów.

ul. Henryka Sienkiewicza 6

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., pocz. XX w., secesja, po 1945 r. zapewne wykonana ornamentalna dekoracja elewacji wykusza i ściany północnej. Kamienica usytuowana w zwartej zabudowie wschodniej pierzei ulicy.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry. Po wspólnie przeprowadzonych pracach remontowych.
- Zachowana bryła trójkondygnacyjnego budynku, z użytkowym poddaszem, wzniesionego na planie prostokąta, przykrytego dachem czterospadowym. Środkowa część fasady zwieńczona niewysokim segmentowym szczytem. We frontowej połaci dachu lukarny, o trójosiowych łamanych ścianach frontowych, przykryte pięciopółaciowymi dachami, zwieńczonymi wysoką metalową sterczyną.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne bez widocznych uszkodzeń. Ceramiczne pokrycie dachu w stanie dobrym, współczesne. Zachowana kompozycja elewacji frontowej. Fasada trójdzielna, w części północnej w kondygnacji II i III trójboczny wykusz, w pozostałej części elewacji zgrupowane po trzy wąskie prostokątne otwory okienne. Nad wykuszem, szeroki prostokątny otwór okienny. W kondygnacji I prostokątne otwory drzwiowe w części północnej i środkowej oraz dwie szerokie witryny.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wykonany w tynku detal architektoniczny w stanie dobrym, po wspólnie przeprowadzonych pracach remontowych. Kondygnacja parteru, licowana wspólnie kamienną okładziną, wydzielona gzymsem okapowym. Ściany wykusza zdobione rytym barwionym, stylizowanym ornamentem roślinnym (zapewne wykonanym po 1945) roku, odtworzonym w trakcie prac remontowych; w tej samej technice wykonane stylizowane sceny rodzajowe na elewacji płn. Fasada zwieńczona wydatnym profilowanym gzymsem koronującym.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwiowa i konstrukcja witryn współczesna; zachowana drewniana stolarka okienna, okna dwu- i jedno-skrzydłowe z profilowanym ślemieniem.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki w nawiązaniu do historycznych wzorów.

ul. Henryka Sienkiewicza 7

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem A/4668/712/Wł z 13.02.1979.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ – 1979 r

Kamienica, mur., III ćw. XIX w., po 1945 r. przekształcone witryny; historyzm z elementami neorenesansu. Budynek usytuowany w zabudowie zwartej zachodniej pierzei ulicy.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry. Po wspólnie przeprowadzonych pracach remontowych.
- Zachowana bryła budynku czterokondygnacyjnego z mezzaninem, wzniesionego na planie prostokąta, przykrytego dachem pulpitowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja elewacji frontowej. Fasada ponad kondygnacją parteru symetryczna ośmioosiowa. Boczne części fasady zaakcentowane dwuosiowymi pseudoryzalitami; otwory okienne prostokątne. W kondygnacji I na osi prosto-

kątny otwór drzwiowy, w partiach bocznych prostokątne witryny, częściowo wtórnie przekształcone.

- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wykonany w tynku detal architektoniczny w stanie dobrym, po współcześnie przeprowadzonych pracach remontowych. Kondygnacja parteru zdobiona poziomymi pasami boni. W osi środkowej prostokątny otwór drzwiowy ujęty portalem, flankowany szerokimi boniowanymi pilastrami o uproszczonych jońskich głowicach, zwieńczony trójkątnym naczółkiem. W kondygnacjach wyższych elewacja dzielona gzymsami międzykondygnacyjnymi. Pseudoryzalality zdobione boniowaniem. Pary otworów okiennych w obrębie pseudoryzalitów na poszczególnych kondygnacjach ujęte pilastrami, zwieńczonymi odcinkiem belkowania; w kondygnacji II zastosowano pilastry jońskie, w kondygnacji III i IV pilastry z głowicami nawiązującymi do korynckich i kompozytowych; pilastry IV kondygnacji kanelowane. W pozostałej części elewacja gładko tynkowana. Otwory okienne ujęte szerokimi profilowanymi opaskami w kondygnacji II z segmentowymi naczółkami, w kondygnacji III i IV odcinkami gzymsu. Fasada zwieńczona wydatnym gzymsem koronującym z fryzem zdobionym prostokątnymi płycinami i ząbkowaniem.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka okienna i drzwiowa współczesne z zachowanymi podziałami.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki w nawiązaniu do historycznych wzorów.

ul. Henryka Sienkiewicza 8

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem A/4669/714/Wł decyzją z 13.02.1978.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Poczta konna, jako poczta funkcjonował do 1876 r., obecnie budynek usługowy, mur., ok. 1860 r., gruntownie przebudowany ok. 1880 r., historyzm z elementami neorenesansu. Budynek usytuowany w zwartej zabudowie wschodniej pierzei ulicy. Cofnięty względem linii zabudowy.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry. Po współcześnie przeprowadzonych pracach remontowych.
- Zachowana bryła trójkondygnacyjnego budynku wzniesionego na planie prostokąta, przykrytego dachem dwuspadowym. Do południowej części elewacji dostawiony współczesny podjazd dla niepełnosprawnych.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne bez widocznych uszkodzeń. Pokrycie dachu w stanie dobrym, współczesne. Zachowana kompozycja elewacji frontowej. Fasada w kondygnacji parteru wtórnie przekształcona; w środkowej części zachowany pierwotny prostokątny otwór drzwiowy poprzedzony schodami wyrównawczymi, w pozostałej części witryny o zróżnicowanej szerokości. Fasada ponad kondygnacją parteru dziewięcioosiowa, niesymetryczna. Oś 3. i 6. od północy zaakcentowane dwukondygnacyjnymi pseudowykuszami, z rozbudowaną dekoracją otworów okiennych. Otwory okienne prostokątne, w pseudowykuszach znacznie szersze, trójdzielne.

- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wykonany w tynku detal architektoniczny w stanie dobrym, po współcześnie przeprowadzonych pracach remontowych. Kondygnacja parteru boniowana, powyżej elewacja gładko tynkowana z podziałami gzymsowymi. Gzyms między parterem i kondygnacją II z szerokim pasem fryzu zdobionym medalionami, w których umieszczono przedstawienia głów kobiecych i męskich. Otwory okienne zwieńczone odcinkami gzymsów, w kondygnacji II wspartych na konsolach. Pseudowykusze zamarkowane rozbudowanymi obramieniami otworów okiennych, wspartymi na wydłużonych konsolach, zwieńczonych przedstawieniem żeńskiej głowy; otwory okienne flankowane kompozytowymi pilastrami o trzonach zdobionych płycinami, zwieńczonym szerokim belkowaniem; prostokątne podokienniki ozdobiono wyrobioną w tynku dekoracją o stylizowanych motywach roślinnych. Elewacja zwieńczona wyładowanym gzymsem koronującym, wspartym na konsolach, z szerokim pasem gładkiego fryzu, w którym regularnie rozmieszczone kolisty otwory.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: w części otworów w północnej części elewacji zachowana oryginalna stolarka okienna, okna dwu i trójskrzydłowe, wielopodziałowe z profilowanym ślemieniem; w pozostałej stolarka współczesna z zachowanymi podziałami; stolarka drzwiowa współczesna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki w nawiązaniu do historycznych wzorów.

ul. Henryka Sienkiewicza 9

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem A/4674/1501/Wł decyzją z 29.05.1996.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ – 1996 r.

Budynek usługowy, pierwotnie siedziba założonej w 1860 r. spółki towarzystwa zaliczkowego *Vorschuß-Verein zu Waldenburg*, następnie banku *Waldenburger Handels- und Gewerbebank A.G.*, obecnie siedziba Urzędu Miejskiego, mur.; ok. 1860 r., lata 30. XX; historyzm. Budynek w zwartej zabudowie, usytuowany na narożnej działce, położonej u zbiegu ul. Henryka Sienkiewicza i Placu Magistrackiego.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry. Po współcześnie przeprowadzonych pracach remontowych.
- Zachowana bryła budynku czterokondygnacyjnego z mezzaninem, wzniesionego na nieregularnym planie zbliżonym do litery L, uwarunkowanym kształtem narożnej parceli, przykrytego dachem dwuspadowym o niewielkim spadku, przykrytego papą. W ściętym narożu budynku trójkondygnacyjny ryzalit, założony na odcinku koła; zwieńczony balkonem, zabezpieczonym metalową, ażurową balustradą.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja elewacji frontowych, 6-osiowej elewacji północno-wschodniej i 2-osiowej elewacji północno zachodniej. Otwory okienne i drzwiowe prostokątne, w kondygnacji mezzanina niewielkie kwadratowe otwory okienne; w ryzalicie otwory okienne zamknięte łukiem pełnym.

- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wykonany w tynku detal architektoniczny w stanie dobrym, po współcześnie przeprowadzonych pracach remontowych. Kondygnacja I i II rozczłonkowane pilastrami w wielkim porządku; głowice pilastrów zgeometryzowane nawiązujące formą do papirusowych. Nad kondygnacją II gzyms kordonowy, gzymsem wydzielona także kondygnacja mezzanina. Otwory okienne ujęte profilowanymi opaskami, w kondygnacji I i III z kluczem. Elewacja zwieńczona szerokim profilowanym gzymsem koronującym wspartym na kostkowych konsolach. Naroże w kondygnacji I i II boniowane. Ryzalit z podziałami gzymsowymi. Otwór drzwiowy w ryzalicie ujęty pilastrami o głowicach analogicznych jak w pozostałej części fasady.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwiowa współczesna; stolarka okienna współczesna z zachowanymi podziałami.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Do zachowania: balustrada balkonu.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki w nawiązaniu do historycznych wzorów.

Ul. Piotra Skargi

Dawne nazwy ulicy: *Kirchstrasse*

Ulica położona jest w południowo wschodniej części Śródmieścia. Przebiega po wschodniej stronie zespołu zamkowego, wzdłuż przykrytego koryta Pełcznicy. Południowa część obecnej ulicy ukształtowana została zapewne po 1906 roku. Jak pokazuje pochodzący z tego czasu plan miasta, południowa część obecnej ulicy jeszcze nie istniała. Czytelny w tym czasie był natomiast przebieg koryta cieką widnego. W północnej części ulicy zabudowana jest tylko pierzeja wschodnia; w części południowej kilka budynków usytuowano po zachodniej stronie ulicy. Zabudowa ul. Piotra Skargi założona z budynków o skromnej dekoracji, przeznaczonych zapewne na mieszkania pracownicze dla robotników pobliskich zakładów włókienniczych i chłodni.

Stan zachowania historycznej substancji:

- Średni.
- Obecnie zachowane są: historyczny przebieg ulicy i częściowo jej historyczna zabudowa.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania: przebieg ulicy i jej zabudowa.

ul. Piotra Skargi 12

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Dom mieszkalny, mur., pocz. XX w. z elementami historyzmu. Wolnostojący, usytuowany we wschodniej pierzei ulicy.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowany bryła dwukondygnacyjnego budynku, wzniesionego na planie prostokąta, z prostokątnym ryzalitem na osi elewacji frontowej, przykrytego dachem dwuspadowym; ryzalit wyniesiony ponad poziom dachu kryty dachem dwuspadowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń; pokrycie dachu współczesne z papy. Zachowana kompozycja 5-osiowej symetrycznej elewacji frontowej o prostokątnych otworach okiennych, część otworów okiennych zamurowana (w postaci ślepych okien). W ryzalicie w szeroki otwór otwartego przedsionka, zamknięty łukiem nadwieszonym, w którym jednobiegowe schody wyrównawcze, w kondygnacji II dwa prostokątne otwory okienne, w partii poddasza trzy wąskie otwory okienne, zamknięte trójkątnie.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk współczesny z widocznymi spękaniem i ubytkami; detal architektoniczny zachowany w postaci, międzykondygnacyjnego profilowanego gzymsu okapowego oraz szerokiej płaskiej opaski pod okapem.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych współczesna, oryginalna stolarka okienna zachowana w pojedynczych otworach, dwuskrzydłowa skrzynekowa; w pozostałej części współczesna, niejednolita.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych wzorów.

ul. Piotra Skargi 14

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Dom mieszkalny, mur., ok. 1915 r.; secesja. Wolnostojący, usytuowany po zachodniej stronie ulicy.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowany bryła trójkondygnacyjnego budynku, wzniesionego na planie prostokąta, z płytkimi dwuosiowymi ryzalitami bocznymi w elewacji frontowej, krytego dachem dwupołaciowym, ze skośną połącją frontową, w której lukarny; ryzalitty w partii dachu zwieńczone jednoosiowymi szczytami o wklęsłowypukłej linii, na wierzchołkach kuliste sterzyny.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 7-osiowej symetrycznej elewacji frontowej z otworem drzwiowym w osi środkowej; otwory okienne i drzwiowy zamknięte łukiem odcinkowym; szczyty ryzalitów jednoosiowe.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i detal architektoniczny zachowane w stanie dobrym. Partia cokołowa wyłożona płytkami ceramicznymi; powyżej elewacja tynkowana; otwory okienne i drzwiowy ujęte szerokimi profilowanymi opaskami; parapety zewnętrzne profilowane; otwory okienne kondygnacji III dodatkowo w szerokich prostokątnych obramieniach, zwieńczonych profilowanymi odcinkami gzymsu; w ryzalitach z prostokątnymi podokiennikami, ze skośną listwową dekoracją. W ryzalitach, w trzeciej kondygnacji oraz w szczycie, tynk fakturowy z ramową dekoracją imitującą konstrukcję ryglową.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana stolarka drzwiowa wejścia głównego; drzwi drewniane, dwuskrzydłowe, płycinowe, w połowie wysokości przeszklone z nadświetlem, płyciny zdobione stylizowanym geometrycznym i floralnym ornamentem secesyjnym; częściowo zachowana stolarka okienna, okna dwuskrzydłowe, czterodzielne, z profilowanym śłemeniem i słupkiem, zdobioną rautem; częściowo stolarka okienna wymieniona na współczesną niejednolitą.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych wzorów; dążyć do ujednoliceni stolarki okiennej.

ul. Piotra Skargi 19

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Dom mieszkalny, mur., XIX/XX w; historyzm. Usytuowany kalenicowo w zachodniej pierzei ulicy, w zabudowie zwartej, z przylegającym od południa budynkiem sąsiednim.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła trójkondygnacyjnego budynku z niewysoką partią poddasza, wzniesionego na planie prostokąta, krytego dachem pulpitowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 5-osiowej symetrycznej elewacji frontowej z szerokim prostokątnym otworem sieni przejazdowej osi środkowej; otwory okienne prostokątne; otwory okienne poddasza niewielkie, prostokątne.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wykonany w tynku detal architektoniczny zachowane w stanie dobrym, wykonany współcześnie. Partia cokołowa licowana ceramiczną okładziną imitującą drobne bonie rustykalne (współczesną?); elewacja w kondygnacji parteru zdobiona poziomymi pasami boni, w kondygnacjach wyższych gładko tynkowana. Podziały poziome elewacji frontowej i północnej w formie profilowanych gzymsów międzykondygnacyjnych. Otwory okienne ujęte profilowanymi opaskami, w kondygnacji II i III zwieńczone profilowanym odcinkiem gzymsu, w kondygnacji II dodatkowo z prostokątnym podokiennikiem. W osi środkowej otwór okienny w II kondygnacji zwieńczony naczółkiem segmentowym, w kondygnacji III trójkątnym.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwiowa współczesna; stolarka okienna wymieniona na współczesną niejednolitą.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki w nawiązaniu do historycznych wzorów; dążyć do ujednoczeni stolarki okiennej.

ul. Piotra Skargi 22

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Dom mieszkalny, mur., XIX/XX w.; historyzm. Usytuowany na narożnej parceli, w zachodniej pierzei ulicy, w zabudowie zwartej, z przylegającym od północy sąsiednim.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła trójkondygnacyjnego budynku z wysoką partią poddasza, wzniesionego na planie prostokąta, z płytkim, trójosiowym pseuoryzalitem narożnym, krytego dachem pulpitowym o wysuniętym okapie.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 4-osiowych, niesymetrycznych elewacji frontowych o prostokątnych otworach okiennych; otwory okienne poddasza w elewacji zach. w formie leżącego prostokąta.

- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wykonany w tynku detal architektoniczny w postaci gzymsów międzykondygnacyjnych i obramień otworów okiennych wykonane współcześnie. W tynkowanej partii cokołowej, odsłonięte fragmenty cokołu z regularnych kamiennych ciosów.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwiowa współczesna; oryginalna stolarka okienna zachowana w otworach elewacji zach., na kondygnacji II, i w elewacji pld. na kondygnacji III, dwuskrzydłowa czterodzielna z profilowanym śłemeniem i listwą przymykową zdobioną pilastrem; w pozostałych otworach współczesna, niejednolita.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki wg zachowanych wzorów; należy dążyć do ujednoczeni stolarki okiennej.

ul. Piotra Skargi 26

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Dom mieszkalny, mur., pocz. XX w. Wolnostojący, usytuowany po zachodniej stronie ulicy, w znacznym oddaleniu. Do wschodniej elewacji dostawiony współczesny garaż.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła trójkondygnacyjnego budynku z niewysoką partią poddasza, wzniesionego na planie prostokąta, z prostokątnymi ryzalitami środkowymi w elewacjach dłuższych, krytego dachem dwuspadowym o wysuniętym okapie; ryzality kryte dachami dwuspadowymi.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja elewacji. Otwory okienne i drzwiowe prostokątne. Elewacja frontowa 6-osiova symetryczna z płytkim dwuosiowym ryzalitem środkowym; elewacja tylna, niesymetryczna z ryzalitem w osi czwartej od wschodu.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: partia cokołowa licowana cegłą, powyżej elewacje tynkowane, tynk z widocznymi dużymi ubytkami; w stosunkowo dobrym stanie zachowany wykonany w tynku detal architektoniczny w postaci gzymsów profilowanych gzymsów międzykondygnacyjnych i opasek. Ościeża otworów skośnie podcięte w górnej części.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwiowa współczesna; w części otworów okiennych zachowana oryginalna drewniana stolarka: okna dwuskrzydłowe, skrzynekowe, czterodzielne z profilowanym śłemeniem i słupkiem.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki wg zachowanych wzorów; należy dążyć do ujednoczeni stolarki okiennej.

Ul. Juliusza Słowackiego

Dawne nazwy ulicy: *Freiburger Strasse, Helmuth Brückner Strasse.*

Ulica stanowi jeden z głównych, reprezentacyjnych traktów komunikacyjnych miasta. Wykształcona została z pierwotnego traktu handlowego, prowadzącego ze Świebodzic do Mieroszowa. Teren ten włączony został w obręb miasta w roku 1765. Po wytyczeniu ok. 1863 roku Placu Magistrackiego, jest ulicą wychodzącą z jego północno zachodniego naroża, biegnącą po łuku, od północy połączona z placem Grunwaldzkim i aleją Wyzwolenia. Zapoczątkowany w latach 30. XIX w. proces rozwoju przestrzennego Wałbrzycha w kierunku płn. spowodował zintensyfikowanie zabudowy w tej części miasta. Początkowo zabudowa ulicy była raczej luźna, z biegiem czasu z powstałą zwartą zabudową pierzejową w północnej i południowej części. Zabudowa ulicy składa się z reprezentacyjnych kamienic, w znacznej części o cechach historyzmu i secesji oraz okazałych gmachów użyteczności publicznej, między innymi z pocztą, sądem oraz siedzibą syndykatu górniczego. Należy utrzymać reprezentacyjny charakter ulicy z zachowanymi relikami komponowanej zieleni. Pawilony usługowe stojące na parceli u zbiegu ul. J. Słowackiego i A. Wajdy są elementem kolidującym z zabudową.

Stan zachowania historycznej substancji:

- Dobry.
- Obecnie zachowane są: historyczny przebieg ulicy i jej historyczna zabudowa.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania: przebieg ulicy i jej zabudowa.

ul. Juliusza Słowackiego 1

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem A/4675/723/Wł decyzją z 16.03.1979.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Budynek mieszkalno-usługowy, kamienica, mur., 3./4. ćw. XIXw., w., lata 30. XX w.(?), gruntowany remont elewacji; historyzm. Budynek w zwartej zabudowie, położony na narożnej działce stanowiącej południowe zakończenie płn.-zach. pierzei Placu Magistrackiego, u zbiegu z ul. Juliusza Słowackiego.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła trójkondygnacyjnego budynku, wzniesionego na planie prostokąta, z pseudoryzalitami w elewacjach frontowych, zwieńczonymi niewysokimi trójkątnymi naczółkami, nakrytego wielospadowym dachem z współczesnym pokryciem z blachy.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja pięciosiowej, elewacji frontowej południowo wschodniej (od strony Placu Magistrackiego) i siedmiosiowej południowo zachodniej elewacji frontowej (od strony ul. Juliusza Słowackiego) z trójosiowymi pseudoryzalitami środkowymi, zwieńczonymi niewysokimi trójkątnymi naczółkami. Otwory okienne prostokątne. W kondygnacji parteru szerokie witryny o współczesnej konstrukcji. Otwory drzwiowe obu elewacjach prostokątne.

- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wykonany w tynku detal architektoniczny w stanie dobrym, po współcześnie przeprowadzonych pracach remontowych. Podziały poziome w postaci profilowanych okapowych gzymśów międzykondygnacyjnych. W kondygnacji I elewacja licowana współczesną okładziną w formie boniowania. Pseudoryzalit rozczłonkowane półkoliście zamkniętymi arkadami, wspartymi na tokańskich pilastrach, w wielkim porządku. Pilastry oparte na pseudotralkowej balustradzie. W polach przyłuczy okrągłe medaliony ze stylizowanym ornamentem roślinnym. Otwory okienne ujęte opaskami z trapezowym kluczem. W obrębie pseudoryzalitów, w kondygnacji I, opaski okienne wydłużone, zamknięte półkoliście. Elewacja zwieńczona profilowanym gzymsem koronującym. W elewacji tylnej zachowany fragment pierwotnego bogatego detalu architektonicznego elementami neorenesansu i neoklasycyzmu.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana stolarka drzwi zewnętrznych w elewacji południowo-zachodniej, drzwi dwuskrzydłowe, płycinowe, częściowo przeszklone, przeszklenia zabezpieczone ornamentálną kuta kratą. Stolarka okienna współczesna z zachowanymi podziałami; konstrukcja witryn współczesna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki w nawiązaniu do historycznych wzorów.

ul. Juliusza Słowackiego 2

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem A/4675/723/Wł decyzją z 16.03.1979.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., 3./4. ćw. XIX w., l. 30.XX w.(?) zmiana wystroju elewacji; pierwotnie fasada z bogatym detalem architektonicznym, utrzymana w stylu historyzm z elementami neorenesansu i neoklasycyzmu; następnie wystrój fasady uproszczony; historyzm. Budynek usytuowany w zwartej zabudowie północnej pierzei ulicy, w układzie kalenicowym; z oficyną.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła trójkondygnacyjnego budynku wzniesionego na planie prostokąta, przykrytego dachem przesłoniętym niewysokim murkiem attykowym. Od podwórza przy pld. części budynku okazała trójkondygnacyjna oficyna kryta dachem pulpitowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, bez widocznych uszkodzeń. W kondygnacji I fasady szeroka prostokątna witryna z otworem drzwiowym, w skrajnej osi zachodniej szeroki prostokątny otwór sieni przejazdowej. W kondygnacjach wyższych elewacja symetryczna pięcioosiowa o prostokątnych otworach okiennych.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wyrobiony w tynku detal architektoniczny zachowany w stanie dobrym. W II i III kondygnacji oś środkowa fasady zaakcentowana pseudoryzalitem, rozwiązaniem w formie portyku wspartego na parach tokańskich pilastrów, zamkniętego łukiem koszowym, zwieńczonego wydatnym profilowanym gzymsem; w przyłęczach okrągłe medaliony z rozetą. Elewacja zwieńczona wydatnym profilowanym gzymsem koronującym z szerokim gładkim fryzem z niewielkimi okrągłymi otworami. Na gzymisie ustawiony niewysoki pełna murek attykowy.

Otwory okienne elewacji ujęte profilowanymi opaskami z trapezowym kluczem, na każdej z kondygnacji wsparte na profilowanych odcinkach gzymsu. Prostokątne pole nad otworem przejazdu ujęte wąską opaską. Po obu stronach otworu przejazdowego, przy narożach, niewielkie pełnoplastyczne figurki postaci kobiecej i męskiej.

- Przejazd przykryty stropem płaskim o kasetonowej dekoracji; ściany przejazdu w dolnej części licowane jasną i błękitną cegłą glazurowaną. Elewacje oficyny z tynkiem współczesnym, bez detalu architektonicznego.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka okienna i drzwiowa współczesna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Do zachowania ceramiczna okładzina ścian bramy przejazdowej.
- Do zachowania medaliony oraz figurki przy otworze przejazdowym.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki w nawiązaniu do historycznych wzorów.

ul. Juliusza Słowackiego 3

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem A/4677/724/Wł decyzją z 16.03.1979.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ – 1978 r.

Kamienica, mur., 1904 r., neogotyck. Budynek usytuowana w zwartej zabudowie północnej pierzei ulicy, w układzie kalenicowym.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła trójkondygnacyjnego budynku, z wysoką partią użytkowego poddasza. Budynek wzniesiony na planie prostokąta, od płn. połączony trójkątnym łącznikiem z trójkondygnacyjną oficyną. Budynek nakryty wysokim dwuspadowym ceramicznym dachem. Oś środkowa fasady w III kondygnacji zaakcentowana wydatnym trójbocznym wykuszem, wspartym na masywnych ceglanych konsolach; zakończonym balkonem z pełną muirowaną balustradą; w partii dachu zwieńczona trapezowym dwuosiowym szczytem z wysokimi ceglanyymi sterczynami. Otwory okienne w bocznych częściach elewacji w partii poddasza, ujęte lizenami, zwieńczonymi analogicznymi sterczynami.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. W fasadzie w kondygnacji I prostokątne witryny i otwory drzwiowe, częściowo wtórnie przekształcone, w południowej witrynie zachowane drewniane słupy z secesyjnym ornamentem. W kondygnacjach wyższych elewacja symetryczna trójosiowa. Otwory okienne prostokątne, o różnicowanej szerokości, zamknięte łukiem odcinkowym.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: ceramiczna okładzina elewacji i detal architektoniczny zachowane w stanie dobrym, po współcześnie przeprowadzonych pracach remontowych. W kondygnacji I elewacja ze współczesnym tynkiem i współczesną ceramiczną okładziną w partii cokołowej; w kondygnacjach wyższych licowana czerwoną i ugrową cegłą; detal architektoniczny wykonany z użyciem cegły glazurowanej. Ponad kondygnacją parteru ościeża otworów okiennych profilowane wałkiem.

Gzyms okapowy nad kondygnacją I oraz parapety otworów okiennych wyłożone zieloną cegłą glazurowaną. W kondygnacji II i III otwory okienne w bocznych osiach fasady ujęte wspólną płyciłą, zamkniętą w III kondygnacji trójlistnym łukiem, podłuczka wypełnione motywem szachownicy ułożonej z zielonych glazurowanych cegieł. Skrajne części elewacji zwieńczone fryzem ząbkowym, szczyt szerokim fryzem z motywem czterołścia. Balustrada balkonu zdobiona wąskimi pionowymi płycinami.

- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: oryginalna stolarka okienna zachowana w kondygnacji II w otworze okiennym w osi środkowej oraz w wąskich otworach okiennych w południowej części elewacji; w pozostałej części budynku stolarka okienna współczesna; stolarka drzwiowa współczesna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki w nawiązaniu do historycznych wzorów.

ul. Juliusza Słowackiego 4

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem A/4676/661/Wł decyzją z 25.05.1977. oraz pod numerem A/4677/724/Wł decyzją z 16.03.1979.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ – 1976 r.

Kamienica, obecnie siedziba *Filharmonii Sudeckiej*, mur., 1902 r., w stylu historyzmu z elementami secesji. Usytuowana w zwartej zabudowie północnej pierzei ulicy, w układzie kalenicowym.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowany bryła czterokondygnacyjnego budynku, wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego wysokim dachem dwuspadowym z lukarnami. Trójosiowa środkowa środkowa fasady w partii dachu zwieńczona dwukondygnacyjnym trójkątnym szczytem ze sterczynami. W dolnej kondygnacji szczytu boczne krawędzie kształtowane wklęsłowypukle. W środkowej części fasady, nieco przesunięty względem osi, nad bramą przejazdową, trójkondygnacyjny wykusz; w kondygnacji dolnej trójboczny, powyżej prostokątny wsparty na konsolach, zwieńczony rozbudowanym szczytem ze sterczynami; szczyt w dolnej części zamkniętym łukiem odcinkowym, w górnej łukiem w ośli grzbiet. W północnej części fasady, w kondygnacji III prostokątny balkon, wsparty na konsolach, z metalową, ażurową balustradą.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 7-osiowej niesymetrycznej elewacji. W kondygnacji parteru w południowej części elewacji zamknięty łukiem odcinkowym otwór drzwiowy o ościeżach profilowanych wałkiem; w pozostałej części szerokie prostokątne witryny o współczesnej konstrukcji. W kondygnacjach II i III otwory okienne prostokątne, w kondygnacji IV otwory okienne zamknięte łukiem odcinkowym, z dużym, wypukłym kluczem.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: profilowany gzyms między kondygnacją II i III oraz szeroki wydatny, bogato profilowany gzyms koronujący. Przy otworze drzwiowym wejścia głów-

nego elewacja boniowana. Otwory okienne w kondygnacji III i III ujęte szerokimi profilowanymi opaskami z prostokątnymi przewiązkami, zwieńczonymi łukami odcinkowymi (II kondygnacja) oraz łukiem kotarowym (III kondygnacja); w kondygnacji III dodatkowo zwieńczone odcinkiem profilowanego gzymsu; nad drzwiami balkonowymi z trójkątnym naczółkiem; otwory okienne w kondygnacji IV z wolutowymi kluczami. Elewacje wykusza dekorowane plakietami zdobionymi bogatą dekoracją roślinną, z motywem stylizowanych liści kasztanowca (między III i IV kondygnacją) oraz motywem banderoli. Konsole wspierające balkon zakończone kobiecymi maskami.

- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana secesyjna stolarka drzwi wejścia głównego, drewniana, dwuskrzydłowa, płycinowa, częściowo przeszkłona, z nadświetlem, zdobiona stylizowanym ornamentem roślinnym. W znacznym stopniu zachowana drewniana, dwuskrzydłowa stolarka okienna, z profilowanym ślemieniem i słupkiem zdobionym płyciną i żłobkowaniem.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, podziały gzymsowe, detal architektoniczny.
- Do zachowania stolarka drzwi wejścia głównego; zaleca się dążyć do zachowania stolarki okiennej, w przypadku wymiany stolarki okiennej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych wzorów.

ul. Juliusza Słowackiego 4a

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem A/4677/724/Wł decyzją z 16.03.1979.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, obecnie siedziba *Filharmonii Sudeckiej*, mur., ok. 1910 r., historyzm z elementami secesji. Usytuowana w zwartej zabudowie północnej pierzei ulicy, w układzie kalenicowym.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowany bryła czterokondygnacyjnego budynku, wzniesionego na planie litery C, z przejazdową sienią na osi; nakrytego wysokim dachem dwuspadowym z lukarnami. Na osi fasady, nad przejazdem, dwuosiowy, dwukondygnacyjny, prostokątny wykusz, wsparty na masywnych konsolach, zwieńczony balkonem z metalową balustradą osadzoną w murowanych słupkach. Dwie środkowe osie elewacji w partii dachu zwieńczone trapezowym szczytem. Lukarny kryte dachami pulpitowymi.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 8-osiowej symetrycznej elewacji, z umieszczonym na osi szerokim prostokątnym otworem przejazdu (w elewacji tylnej otwór przejazdu zamknięty łukiem koszowym), nad którym dwuosiowy, dwukondygnacyjny prostokątny wykusz. Po północnej stronie przejazdu szeroka prostokątna witryna, współcześnie zaaranżowana, zamknięta łukiem odcinkowym, podzielona masywnym słupem; po stronie południowej prostokątny otwór witryny; konstrukcja witryn współczesna. W kondygnacji II i IV otwory okienne zamknięte łukiem odcinkowym; w kondygnacji III prostokątne.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny zachowany w stanie dobrym, po współcześnie przeprowadzonych pracach: w kondygnacji I i częściowo w kondygnacji II elewacja licowana cegłą,

w kondygnacjach wyższych tynkowana. Cegłą licowany także szczyt. Podziały poziome w postaci gzymsów: wąski gzyms nad kondygnacją I, profilowany okapowy nad kondygnacją III; elewacje wykusza także z podziałami gzymsowymi. Elewacja zwieńczona wydatnym gzymsem koronującym, przerwany w partii szczytu. Po obu stronach szczytu, pod gzymsem, umieszczone ozdobne kartusze. Otwory okienne kondygnacji II i III umieszczone, w każdej z osi we wspólnej płycinie. Łuki otworów okiennych kondygnacji II zdobione kłińcami. Pole między otworami okiennymi dekorowane przedstawieniami symboli: między innymi kaduceusza, ula, węgielnicy i cyrkla, i wypełnione stylizowanym ornamentem roślinnym. Rozbudowana dekoracja ornamentalna z kartuszem także nad otworami okiennymi nad wykuszem. Przejazd przykryty stropem z fasetą, podzielonym gurtami, wspartymi na pilastrach o prostych głowicach z wolutami. Ściany przejazdu w połowie wysokości wyłożone szklwionymi białymi i zielonymi płytkami ceramicznymi. W elewacji tylnej, w narożach balkony.

- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowane secesyjne jedno-skrzydłowe drzwi wejścia głównego, stolarka okienna współczesna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Do zachowania ceramiczna okładzina ścian przejazdu.
- Do zachowania secesyjna stolarka drzwi wejściowych, w przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych wzorów.

ul. Juliusza Słowackiego 5

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., pocz. XX w., po 1945 r.(?) przekształcone witryny w kondygnacji I; historyzm. Usytuowana w zabudowie zwartej północnej pierzei ul. Juliusza Słowackiego, w układzie kalenicowym.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowany bryła czterokondygnacyjnego budynku, wzniesionego na planie prostokąta, z przejazdową sienią na osi; nakrytego wysokim dachem ze skośną połącią frontową. W częściach skrajnych elewacji płytkie dwuosiove pseudoryzaloty.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 10-osiovej symetrycznej elewacji, z umieszczonym na osi szerokim otworem sieni przejazdowej, zamkniętym łukiem pełnym, ujęty portalem. Otwory okienne prostokątne, w dwóch osiach środkowych zgrupowane. W kondygnacji parteru, po obu stronach przejazdu współcześnie przekształcone witryny.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: wyrobiony w tynku detal architektoniczny zachowany w stanie dobrym: nad parterem gzyms międzykondygnacyjny, powyżej elewacja bez podziałów, zwieńczona szerokim, profilowanym, wyładowanym gzymsem koronującym. Otwory okienne ujęte profilowanymi opaskami, z profilowanymi parapetami. Zachowany portal sieni przejazdowej złożony z szerokich pilastrów tokańskich, z archiwoltą dekorowaną boniowaniem, z przedstawieniem głowy Merkurgo w kluczu; węgary otworu skośne. W kondygnacji parteru współczesna okładzina.

- Stan zachowania stolarki okiennej: stolarka drzwi wejściowych współczesna; w pojedynczych otworach okiennych zachowane skrzynkowa, dwuskrzydłowe okna z profilowanym ślemieniem; w pozostałych otworach stolarka okienna współczesna o niejednolitych podziałach.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych wzorów.

ul. Juliusza Słowackiego 6

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod nr A/4678/725/Wł z 16.03.1979.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ – 1976 r.

Kamienica, mur., ok. 1870 r., ok. 1903 nadbudowa o jedną kondygnację i nowy wystrój fasady; historyzm z elementami Art Déco. Usytuowana w zabudowie zwartej północnej pierzei ulicy, w układzie kalenicowym.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła pięciokondygnacyjnego budynku, wzniesionego na planie prostokąta, z przejazdową sienią na osi; nakrytego dachem dwuspadowym. Dwuosiowe skrajne części elewacji zaakcentowane pseudoryzalitami, zwieńczonymi wydatnym, profilowanym gzymsem koronującym; pięciosiowa część środkowa zwieńczona niewysokim szczytem o wklęsłowym wyprofilowaniu.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 9-osiowej symetrycznej elewacji, z otworem sieni przejazdowej w osi środkowej, zamkniętym łukiem odcinkowym. Otwory okienne prostokątne; w kondygnacji parteru, po obu stronach przejazdu prostokątne witryny o współczesnej konstrukcji.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: wyrobiony w tynku detal architektoniczny zachowany w stanie dobrym, po współcześnie przeprowadzonych pracach remontowych. Kondygnacja parteru wydzielona profilowanym gzymsem okapowym. Otwory okienne w kondygnacjach II-IV ujęte wspólną opaską, zakończoną trójbocznie, zwieńczoną, nad otworami okiennymi kondygnacji IV, odcinkiem gzymesu, z podwieszoną prostokątną płyciną z wyciągniętymi ku dołowi częściami bocznymi zdobionymi łezkami. Na wysokości górnej części otworów okiennych kondygnacji IV. Pod otworami okiennymi kondygnacji III i IV prostokątne tablaty z wyciągniętymi ku dołowi bocznymi częściami zdobionymi zgeometryzowanymi łezkami. W pseudoryzalitach kondygnacja V wydzielona wydatnym profilowanym gzymsem okapowym. Naroża pseudoryzalitów w górnej części kondygnacji IV i w kondygnacji V boniowane. W szczycie owalny okulus. Kondygnacja parteru licowana współczesną okładziną.
- Stan zachowania stolarki okiennej: stolarka okienna współczesna, jednolita.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.

- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych wzorów.

ul. Juliusza Słowackiego 7

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Dom towarowy *Schocken*, obecnie budynek usługowy, 1928 r., wzniesiony wg projektu architekta Bernharda Sturtzkopfa; modernizm. Budynek usytuowany na działce zamykającej od północnego zachodu, od strony ul. Drohobyckiej, kwartał zabudowy wyznaczony od południowego wschodu placem Magistrackim, od północnego wschodu ul. Romana Dmowskiego, od południowego zachodu ul. Juliusza Słowackiego.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana rozczłonkowana bryła budynku wzniesionego na wydłużonym rzucie, zbliżonym do litery C. Boczne skrzydła – od strony ul. J. Słowackiego i R. Dmowskiego pięciokondygnacyjne, część środkowa, od strony ul. Drohobyckiej czterokondygnacyjna. Każdy z członów kryty dachem pulpitowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne i konstrukcja dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja elewacji w postaci przebiegających przez całą szerokość elewacji, otworów okiennych, w układzie pasowym, zgrupowanych po 6. W kondygnacji parteru wysokie, prostokątne witryny.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: dobry. Zachowana wykonana z cegły klinkierowej okładzina elewacji. Partie przy otworach okiennych tynkowane.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka okienna i drzwiowa współczesna; stolarka okienna odtworzona z zachowaniem pierwotnych podziałów.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów. Do zachowania klinkierowa okładzina elewacji z tynkowanymi partiami przy otworach okiennych.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania stolarki w nawiązaniu do historycznych wzorów.

ul. Juliusza Słowackiego 8

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem A/4681/1615/Wł decyzją z 29.01.1998.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ – 1997.

Willa miejska, mur., ok. 1860 r. Po 1945 r. elewacje wtórnie wyłożone mozaiką ceramiczną. Budynek wolnostojący z oficynami, usytuowany na rozległej działce, po północnej stronie ulicy. Przy budynku zagospodarowana zieleń.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła dwukondygnacyjnego budynku, krytego dachem mansardowym z dolnym półszczytami, wzniesionego na planie prostokąta z prostokątnymi ryzalitami. Przy elewacji tylnej prostokątny dwukondygnacyjny ryzalit kryty dachem płaskim, przy

elewacji południowo wschodniej prostokątny dwukondygnacyjny ryzalit, sięgający gzymsu koronującego, przykryty niewysokim dachem dwuspadowym. Na osi elewacji frotowej płytki trójosiowy pseudoryzalit, nad pseudoryzalitem w partii dachu trzy niewielkie lukarny. Do elewacji tylnej przylegają dwie oficyny wzniesione na planie prostokąta, północna znacznie wydłużona kryta dachem dwuspadowym; południowa dachem dwuspadowym spłaszczonym.

- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne i konstrukcja dachu bez widocznych uszkodzeń; ceramiczne pokrycie dachu współczesne. Zachowana kompozycja i układ otworów okiennych elewacji. Fasada (elewacja południowo zachodnia) 7-osiowa. Ściany nośne i konstrukcja dachu oficyn w stanie dobrym, pokrycie dachu oficyny północnej ceramiczne współczesne. Otwory okienne prostokątne.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: wyrobiony w tynku detal architektoniczny zachowany w stanie dobrym. Elewacje budynku głównego i oficyn wtórnie wyłożone mozaiką ceramiczną. Pseudoryzalit fasady rozczłonkowany wykonanymi w tynku szerokimi pilastrami toskańskimi w wielkim porządku. Elewacja dzielona gzymsem międzykondygnacyjnym, zwieńczona wydatnym, profilowanym gzymsem koronującym. Otwory okienne fasady oraz elewacji bocznych budynku głównego i ryzalitów ujęte profilowanymi opaskami, w kondygnacji II, zwieńczone odcinkiem profilowanego gzymsu. Otwór wejścia głównego, umieszczony na osi fasady poprzedzony schodami wyrównawczymi, umieszczony w podcieniu, flankowanym szerokimi toskańskimi kolumnami. Elewacje ryzalitu południowego w kondygnacji II, dwuosiove rozczłonkowane kompozytowymi pilastrami, wspierającymi wykonane w tynku profilowane belkowanie.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych współczesna. Częściowo zachowana stolarka okienna, okna skrzynkowe z profilowanym śłemeniem; w części otworów okna współczesne z zachowaniem pierwotnych podziałów.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych wzorów; w przypadku wymiany stolarki drzwiowej wymaga się nawiązania do historycznych wzorów.

ul. Juliusza Słowackiego 9

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Pocztą, rozpoczęcie budowy 1895 r.; oddanie do użytku w roku 1907; neogotyck. Budynek usytuowany po północnej stronie ulicy, wolnostojący. Po wschodniej stronie budynku rozległy dziedziniec, wydzielony od ulicy (od południa) pełnym murem z prostymi przyporami, licowanym kamiennymi boniami, zwieńczonym okapem, przykrytym dachówką. W zachodniej części muru otwór bramny, zamknięty łukiem odcinkowym. Od zachodu parcela wydzielona ozdobnym metalowym kutym ogrodzeniem, posadowionym na wysokim kamiennym cokole.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.

- Zachowana rozczłonkowana dwukondygnacyjna bryła budynku, wzniesionego na planie zbliżonym do litry L. Poszczególne człony budynku kryte wysokimi czterospadowymi dachami; w połaciach dachu dwuosiowe lukarny kryte dachami trójspadowymi. Fasada (elewacja południowa) w części środkowej zaakcentowana trójosiowym ryzalitem, zwieńczonym w partii dachu wysokim trójkątnym szczytem ze sterczynami. Ryzalit elewacji południowo wschodniej w partii dachu przechodzący w niewysoką wieżę o przekroju kwadratu przykrytą dachem namiotowym. Środkowa część elewacji zachodniej, zwieńczona w partii dachu trójkątnym szczytem.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja dachu bez widocznych uszkodzeń; pokrycie dachu ceramiczne współczesne, w stanie dobrym. Zachowana kompozycja i układ elewacji budynku z ostrołucznymi otworami okiennymi oraz ostrołucznymi blendami. Fasada (elewacja południowo zachodnia) 11-osiowa, symetryczna, w kondygnacji I o szerokich otworach okiennych zamkniętych łukiem ostrym; w kondygnacji II o zdwojonych ostrołucznych otworach okiennych; w ryzalicie, w drugiej kondygnacji oraz w szczycie otwory okienne zamknięte łukiem odcinkowym. W elewacjach bocznych w kondygnacji I otwory okienne zamknięte łukiem ostrym, w kondygnacji II otwory okienne wąskie, zamknięte łukiem odcinkowym, ujęte ostrołuczną arkadą. Wejście główne na osi fasady poprzedzone symetrycznie założonymi dwoma biegami schodów wyrównawczych, z metalową kutą balustradą. Przy elewacji współcześnie założony podjazd dla niepełnosprawnych.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacje oblicowane cegłą klinkierową. Detal architektoniczny wykonany z ceramicznych kształtek z użyciem kształtek glazurowanych zachowany w stanie dobrym. Ościeża okienne profilowane wałkiem. Ryzalit fasady w kondygnacji II połączony kompozycyjnie z trójkątnym szczytem, rozczłonkowany wiązkowymi półkolumnami, przechodzącymi w sterczyny; szczyt zdobiony płycinami z maswerkową dekoracją oraz rozetą w zwieńczeniu. Analogiczna dekoracją, nieco uproszczona, w szczycie elewacji północno zachodniej. W elewacjach budynku frontowego otwory okienne I i II kondygnacji ujęte wspólną ostrołuczną arkadą, z tynkowanym podłuczem; nad otworami okiennymi I kondygnacji dekoracja w formie czterolistnej kratownicy. Skośne parapety otworów okiennych, wyłożone glazurowanymi kształtkami.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana stolarka okienna oraz stolarka drzwiowa. Okna drewniane jedno- i dwuskrzydłowe, z wąskimi szczeblinowymi podziałami. Zachowane kraty okienne. Drzwi wejścia głównego dwuskrzydłowe, z nadświetlem, opierzone skośne ułożonymi listwami, z zachowanymi ozdobnymi bogato dekorowanymi neogotyckimi zawisami pasowymi.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Do zachowania układ schodów wyrównawczych przy fasadzie wraz z balustradą; do zachowania bogaty detal architektoniczny.
- Do zachowania mur z bramą, wydzielający dziedziniec od południa; do zachowania kamienna okładzina muru oraz ogrodzenie parceli od strony zachodniej.
- Do zachowania stolarka okienna z kratami okiennymi oraz stolarka drzwiowa.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się bezwzględnie zastosowania drewnianej stolarki według zachowanych wzorów.
- Budynek kwalifikuje się do wpisu do rejestru zabytków.

ul. Juliusza Słowackiego 10

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem 697/1375/Wł decyzją z 20.08.1992.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ – 1979 r.

Budynek sądu powiatowego (*Koenigliche-Preussische Amtsgericht*), obecnie Sąd Rejonowy, mur., wzniesiony w 1857 r. w stylu neorenesansu, wg projektu C.F. Bussego z 1855 r., w latach 1910-1911 znacznie rozbudowany w głąb parceli o neoklasycystyczne skrzydło północne przy ob. ul. N. Barlickiego. Tynki budynku głównego pierwotnie zdobione wyrobionymi w tynku boniami; w latach 1910-1911 na elewacjach założono gładki tynk. Budynek wolno stojący, usytuowany w północnej pierzei ulicy, na narożnej parceli, przy skrzyżowaniu z ul. Norberta Barlickiego. Pierwotnie oddzielony od ulicy niewysokim ogrodzeniem; teren między budynkiem i ogrodzeniem urządzone z komponowaną zielenią. Po 1945 roku, w związku z poszerzeniem ulicy, teren zielony zlikwidowano, pozostawiając przy fasadzie budynku oraz wzdłuż elewacji północno zachodniej klomby z niewysokim murem oporowym z nieregularnych kamiennych ciosów.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła dwuczłonowego trójkondygnacyjnego budynku, wzniesionego na planie silnie wydłużonego prostokąta z elewacjami bocznymi rozczłonkowanymi prostokątnymi ryzalitami. Oba człony budynków trójkondygnacyjne z wysoką partią piwnic, w elewacji zachodniej część piwnic znacznie wyniesiona. Budynek frontowy, przykryty niewysokim dachem czterospadowym z pokryciem z papy. Tylne skrzydło przykryte dachem dwuspadowym z pokryciem ceramicznym. Na osi fasady dostawiony jednokondygnacyjny otwarty ganek, do którego prowadzą jednobiegowe schody wyrównawcze. W skrzydle tylnym ryzalit elewacji zachodniej zwieńczony trójkątnym naczółkiem. W elewacji wschodniej, na styku obu członów, prostokątny aneks klatki schodowej, przykryty namiotowym dachem.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja oraz ceramiczne i papowe pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja elewacji budynków. W budynku frontowym otwory okienne zamknięte łukiem pełnym, w skrzydle tylnym prostokątne, w II kondygnacji ryzalitu zamknięte łukiem pełnym. Elewacja frontowa symetryczna sześciosiowa z wąskimi otworami okiennymi, zamkniętymi łukiem pełnym, zgrupowanymi po dwa.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacje budynku frontowego pierwotnie zdobione wyrobionymi w tynku boniami, obecnie gładko tynkowane, zwieńczone gzymsem machikułowym; bonie odtworzone w części cokołowej fasady. Elewacje skrzydła tylnego z partią cokołową licowaną kamiennymi ciosami. Otwory okienne ujęte szerokimi profilowanymi opaskami, pola między otworami okiennymi obu kondygnacji obwiedzione gładką opaską; ryzalit w elewacji północno zachodniej trójosiowy, rozczłonkowany pilastrami w wielki porządku; ryzalit w elewacji południowo wschodniej pięćosiowy, z otworem drzwiowym w osi środkowej, zamkniętym łukiem pełnym.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: w części otworów budynku frontowego zachowana stolarka okienna, okna dwuskrzydłowe z profilowanym ślimieniem i słupkiem, w części wymieniona z zachowaniem podziałów; w skrzydle zachowana stolarka okienna skrzynkowa, dwuskrzydłowa z podziałem krzyżowym i drobnymi podziałami szczeblionymi skrzydeł. Zachowana stolarka drzwiowa w skrzydle tyl-

nym: drzwi trójskrzydłowe płycinowe, z dwoma skrzydłami stałymi, w części przeszklone.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny. Należy rozważyć odtworzenie boniowania elewacji budynku frontowego.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych wzorów.

ul. Juliusza Słowackiego 11

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem A/4679/660/Wł decyzją z 25.05.1977.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ – 1976 r.

Siedziba firmy *Fabig und Kühn G.m.b.*, wzniesiony w 1852 roku wg projektu, pochodzącego z Wałbrzycha, budowniczego Silbera; po 1945 r. szkoła, obecnie budynek Sądu Rejonowego; neogotyck. Współcześnie od północy, dostawione skrzydło, wzniesione z przebudową budynku oficyny. Budynek wolnostojący, usytuowany po północno-wschodniej stronie ulicy, na narożnej parceli, przy skrzyżowaniu z ul. Norberta Barlickiego. Pierwotnie oddzielony od ulicy J. Słowackiego niewysokim ogrodzeniem; teren między budynkiem i ogrodzeniem urządzony był z komponowaną zielenią. Po 1945 roku, w związku z poszerzeniem ulicy, teren zielony został znacznie pomniejszony, z pozostawieniem przy fasadzie ogródka przedniego.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowany bryła trójkondygnacyjnego budynku, z wysoką partią piwnic, wzniesionego na planie prostokąta, z dwiema kolistymi narożnymi wieżami w fasadzie. Środkowa część fasady zaakcentowana płytkim czterokondygnacyjnym ryzalitem, flankowanym dwiema wieżyczkami. Budynek kryty dachem dwuspadowym, partia nad ryzalitem kryta dachem płaski. Wieże narożne i zwieńczenie ryzalitu wyniesione ponad poziom dachu, zwieńczone krenelażem. Na osi elewacji południowo-wschodniej dwukondygnacyjny ryzalit, z wejściem głównym (obecnie bocznym), zwieńczony balkonem z pełną balustradą. Od północy, do budynku dostawione współczesne skrzydło, z wykorzystaniem pierwotnej oficyny.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 7-osiowej symetrycznej fasady (elewacji południowo-zachodniej), ujętej jednoosiowymi narożnymi wieżami. Otwory okienne kondygnacji I zamknięte w łukami Tudorów. W pozostałych kondygnacjach oraz w wieżach prostokątne. Elewacja zwieńczona szerokim profilowanym gzymsiem koronującym, opartym na fryzie machikułowym, z wysokim krenelażem.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: nad parterem profilowany gzyms międzykondygnacyjny z fryzem ząbkowym, w partii wież z fryzem kostkowym. Łuki otworów okiennych parteru zaakcentowane szerokimi profilowanymi opaskami; w kondygnacjach wyższych otwory okienne zwieńczone łamanymi odcinkami gzymsów. Zewnętrzne parapety profilowane. Balustrada balkonu w formie ślepego krenelaża, opartego na gzymsie machikułowym.

- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych współczesna; stolarka okienna współczesna z zachowaniem pierwotnych podziałów.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: rozczłonkowana bryła budynku, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według historycznych wzorów.

ul. Juliusza Słowackiego 12

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem A/4680/659/Wł decyzją z 25.05.1977.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ – 1976 r.

Budynek mieszkalny, mur., z użyciem konstrukcji ryglowej, ok. 1905 r. Usytuowany po północno zachodniej stronie ulicy; od północy połączony z budynkiem sąsiednim. Pierwotnie oddzielony od ulicy niewysokim ogrodzeniem; teren między budynkiem i ogrodzeniem urządzony był z komponowaną zielenią. Po 1945 roku, w związku z poszerzeniem ulicy, teren zielony został zlikwidowany.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana rozczłonkowana, niesymetryczna bryła budynku, wzniesionego na rzucie zbliżonym do prostokąta. Wschodnia część budynku trójkondygnacyjna, zachodnia czterokondygnacyjna. Środkowa część fasady zwieńczona okazałym dwuosiowym trójkątnym szczytem, o falistych krawędziach. Skrajna, wschodnia oś elewacji, w kondygnacji II z prostokątnym balkonem o pełnej balustradzie, wspartej na wolutowych konsolach; w kondygnacji III i IV z wąskim prostokątnym wykuszem, przykrytym trójspadowym daszkiem. Ponad wykuszem założona jednoosiowa facjata w konstrukcji ryglowej, przykryta trójspadowym dachem naczółkowym o wysuniętym okapie, z metalową sterczyną na kalenicy. Południowo-wschodnie naroże budynku w kondygnacji III rozwiązane w formie loggi z pełną balustradą, wspartej na masywnej tokańskiej kolumnie.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja dachu bez widocznych uszkodzeń; ceramiczne pokrycie dachu współczesne. Ściana kondygnacji IV, w zachodniej części fasady wykonana w konstrukcji ryglowej. Zachowana kompozycja 8-osiowej niesymetrycznej fasady. Otwory okienne prostokątne, w kondygnacji III zamknięte łukiem kotarowym; otwór drzwiowy prostokątny.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny. Otwory okienne ujęte uszakowymi opaskami, w kondygnacji I zwieńczonymi niewysokimi trójkątnymi naczółkami, w kondygnacji II i III z przewiązkami. Środkowa, trójosiowa część elewacji, zwieńczona trójkątnym szczytem; w kondygnacji I i II zaakcentowana szeroką płyciną, o skośnych górnych narożach. Na osi płyciny prostokątny otwór drzwiowy, ujęty opaską z trójkątnym naczółkiem. Otwory okienne w płycinie w kondygnacji II z szerokim kluczem; nad środkowym otworem klucz zbliżony do trójkątnego z dekoracją floralną. Otwory okienne kondygnacji III zgrupowane, oparte na ślepej arkadkowej balustradzie, wspartej na ozdobnych konso-

lach. Balustrada loggi zdobiona motywem rombu. Na wschodniej części elewacji, pod gzymsem koronującym, umieszczony wykonany w tynku zegar słoneczny.

- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych współczesna; stolarka okienna współczesna, jednolita z zachowaniem podziałów.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według historycznych wzorów.

ul. Juliusza Słowackiego 13

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., ok. 1905 r., przed 1928 r.; przekształcenie elewacji w kondygnacji parteru; secesja. Usytuowana we wschodniej pierzei ulicy; od południa połączony z budynkiem sąsiednim.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana czterokondygnacyjna, rozczłonkowana bryła budynku, wzniesionego na planie prostokąta, przykrytego dachem wielospadowym z wyniesioną częścią centralną. Fasada 10-osiowa z dwóm wydatnymi, symetrycznie założonymi trójkondygnacyjnymi dwuosiowymi wykuszami, prostokątnymi o wyokrąglonych narożach, przykrytymi w partii dachu cebulastymi miedzianymi hełmami. W kondygnacji IV, między wykuszami, na całej szerokości, założony balkon o pełnej, murowanej balustradzie. Środkowa czteroosiowa część fasady, między wykuszami, zwieńczona czteroosiowym, szczytem o wklęsłowypukłej linii. W osiach skrajnych, na każdej kondygnacji, od II, loggie o szerokich prostokątnych otworach, z pełnymi murowanymi wyokrąglonymi balustradami. W skrajnej osi południowej, prostokątna brama przejazdowa.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja dachu bez widocznych uszkodzeń; ceramiczne pokrycie dachu współczesne. Otwory okienne prostokątne, w kondygnacji III, w środkowej części fasady zamknięte łukiem odcinkowym; w szycie wąskie prostokątne oraz owalny okulus w zwieńczeniu. W kondygnacji parteru szeroki prostokątny otwór drzwiowy, otwór bramy oraz prostokątne witryny.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: fasada w kondygnacji parteru zdobiona rustykalnymi boniami, w kondygnacjach wyższych obecnie gładko tynkowana, po pracach remontowych; pierwotnie balustrady balkonów, szczyt oraz płyciny nadokienne zdobione bogatym secesyjnym detalem; otwór wejścia głównego pierwotnie zwieńczony ozdobnym naczółkiem, obecnie ujęty profilowaną opaską, z wydatnym kluczem. Zachowane poziome podziały fasady w postaci profilowanych gzymśów nad parterem oraz nad kondygnacją III w środkowej części fasady; zachowane profilowane parapety zewnętrzne.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowane drzwi wejścia głównego, dwuskrzydłowe, drewniane z nadświetlem o rombowych podziałach; skrzydła drzwi płycinowe, w górnej części przeszklone, płyciny zdobione stylizowanym secesyjnym roślinnym ornamentem; stolarka okienna współczesna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, z wykuszami, balkonem i loggiami; układ osi okiennych i wykrój otworów, zachowany detal architektoniczny.
- Do zachowania drzwi wejścia głównego.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według historycznych wzorów.

ul. Juliusza Słowackiego 14

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem 706/1558/Wł decyzją z 25.03.1997.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ – 1997 r.

Młyn wodny, obecnie dom mieszkalny, mur., ok. 1700 r., 1816 r., IV ćw. XIX w., klasycyzm. Usytuowany po wschodniej stronie ulicy, szczytowo; pierwotnie wolnostojący, obecnie połączony aneksami z zabudową wschodniej pierzei ulicy. Po południowej stronie budynku niewielkie prostokątne podwórze.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła dwukondygnacyjnego budynku wzniesionego na planie prostokąta, krytego dachem mansardowym z naczółkami.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń, pokrycie dachu współczesne. Elewacje zwieńczone szerokim profilowanym gzymsem koronującym. Otwory okienne prostokątne. Szczytowa elewacja frontowa w kondygnacji I wtórnie przekształcona z prostokątnymi witrynami i otworami okiennymi, w kondygnacji II symetryczna o trzech prostokątnych otworach okiennych. Szczyt trójosiowy, część środkowa z płyt-kim jednoosiowym pseudoryzalitem, otwór okienny w pseudoryzalicie ujęty pionowymi prostokątnymi płycinami. Elewacja południowa niesymetryczna o prostokątnych otworach okiennych, z zachowanym fragmentem gzymsu międzykondygnacyjnego, w środkowej części elewacji otwór drzwiowy zamknięty łukiem nadwieszonym, ujęty kamiennym uszakowym portalem z wydatnym kluczem, w którym inicjały *GFM* i data „1816”, we wschodniej części elewacji prostokątny otwór drzwiowy z zachowaną stolarką. We wnętrzach zachowane sklepienia kolebkowe w piwnicach oraz krzyżowe i kolebkowe z lunetami na parterze.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany profilowany gzyms koronujący; zachowany kamienny portal w elewacji południowej węgąry wtórnie pokryte farbą; tynk miejscowo uszkodzony.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana stolarka drzwi zewnętrznych, w prostokątnym otworze w elewacji południowej: drzwi drewniane, dwuskrzydłowe, płycinowe, w połowie wysokości przeszklone; płyciny zdobione rautem, przeszklenia zabezpieczone ozdobną kratą; stolarka okienna współczesna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, układ osi okiennych w nieprzekształconych partiach elewacji; kamienny portal, kompozycja szczytu; gzymsy koronujące.

- Do zachowania drzwi w elewacji południowej.
- Konserwacja kamiennego portalu.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i wymaga się stosowania drewnianej stolarki z nawiązaniem do historycznych wzorów.

ul. Juliusza Słowackiego 15

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem A/707/1534/Wł decyzją z 3.12.1996.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ – 1996 r.

Kamienica, mur., lata 1900-1907.; historyzm z elementami secesji. Usytuowany w zwartej zabudowie wschodniej pierzei ulicy, w układzie kalenicowym.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła czterokondygnacyjnego budynku, wzniesionego na planie prostokąta, z sienią przejazdową w środkowej części budynku; nakrytego dachem ścięty, ze stromą połącią frontową; środkowy trójosiowy pseudoryzalit fasady, ujęty lizenami w wielkim porządku, w partii dachu zwieńczony szczytem o wklęsłowypukłej linii, rozczłonkowanym lizenami, przechodzącymi w sterczyny, zwieńczone kulami i kwiatonem; na frontowych narożach elewacji ustawione pełnoplastyczne rzeźby, przedstawiające figury kobiece.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń, pokrycie dachu współczesne. Zachowana kompozycja 8-osiowej niesymetrycznej elewacji z trójosiowym pseudoryzalitem w części środkowej. Otwory okienne i drzwiowe zamknięte łukiem odcinkowym. W kondygnacji I rozmieszczone nieregularnie z otworem sieni przejazdowej w części środkowej.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu dobry, detal architektoniczny wykonany z cegły glazurowanej oraz w tynku. Fasada oblicowana cegłą klinkierową, z użyciem cegły glazurowanej w obramieniach otworów okiennych i drzwiowych, oraz w dekoracji opasek międzykondygnacyjnych. W kondygnacji parteru lico elewacji wykonane z cegły glazurowanej białej, obramienia otworów okiennych z cegły glazurowanej zielonej. W kondygnacjach ponad parterem płyciny podokienne tynkowane, zdobione bogatym detalem nawiązującym do arabeski, szczyt tynkowany, zdobiony analogicznym detalem z motywem promieni słonecznych, w częściach bocznych.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana secesyjna stolarka drzwi wejścia głównego, drzwi drewniane, jednoskrzydłowe, płycinowe, w połowie wysokości przeszklone; płyciny zdobione stylizowanym ornamentem floralnym; w części otworów zachowana drewniana skrzynkowa stolarka okienna dwu- i trójskrzydłowa z profilowanym ślemieniem; witryny o współczesnej konstrukcji.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, z pseudoryzalitem zwieńczonym szczytem; układ osi okiennych i wykrój otworów; ceglane lico elewacji; wykonany w tynku i cegle detal architektoniczny.
- Do zachowania stolarka drzwi wejścia głównego.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych wzorów.

ul. Juliusza Słowackiego 15a, al. Wyzwolenia 1

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem A/708/1505/Wł decyzją z 20.06.1996, zmiana decyzji: decyzja nr 34/97 z 15.04.1997.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., ok. 1915 r., neobarok. Kamienica usytuowana w zwartej zabudowie wschodniej pierzei ulicy, jako kamienica narożna przy skrzyżowaniu z aleją Wyzwolenia. Czterosiowa wschodnia część elewacji północnej posiada adres aleja Wyzwolenia 1. Elewacje budynku przy ul. J. Słowackiego 15 po współcześnie przeprowadzonych pracach remontowych.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła czterokondygnacyjnego budynku, wzniesionego na planie zbliżonym do litery L; nakrytego dachem mansardowym; w dolnej połaci dachu lukarny. Bryła rozcłonkowana płytkimi pseudoryzalitami, trójosiowym w elewacji wschodniej i dwoma dwuosiowymi w elewacji północnej, zwieńczonymi w partii dachu facjatą, z trójkątnym szczytem. W pseudoryzalitach w kondygnacji IV prostokątne balkony; w pseudoryzalicie elewacji wschodniej i w zachodniej części elewacji północnej trój-boczne wykusze w kondygnacji II.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń, pokrycie dachu współczesne. Otwory okienne i drzwiowe prostokątne. Zachowana kompozycja obu elewacji frontowych, rozwiązanych analogicznie. Elewacja zachodnia 7-osiowa, elewacja północna 10-osiowa. W kondygnacji I prostokątne witryny i otwory drzwiowe.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk oraz wykonany w tynku detal architektoniczny w stanie dobrym. Kondygnacja I oblicowana okładziną współczesną(?) imitującą boniowanie. W kondygnacji II elewacje rozcłonkowane szerokimi pilastrami tokańskimi, w kondygnacji III i IV szerokimi lizenami w wielkim porządku. Podziały poziome w formie wąskich gzymsów i opasek. Otwory okienne ujęte wąskimi opaskami, w kondygnacji II umieszczone w płycinach zamkniętych łukiem pełnym, z aplikowanymi ozdobnymi plakietami. Między otworami okiennymi III i IV kondygnacji plakiety o wykrojowym kształcie. Elewacje wykuszy bogato dekorowane: płyciny podokienne zdobione motywem kartuszy, węgary z podziałem kwaterowym zdobione plakietami o fantazyjnych kształtach; zwieńczone fryzem z motywem palmety i woluty. Plakiety ze stylizowanym motywem roślinnym także w górnej części lizen pseudoryzalitów.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana stolarka drzwi wejścia głównego, drzwi drewniane, dwuskrzydłowe, płycinowe, płyciny prostokątne i zamknięte łukiem odcinkowym z owalnymi przeszkleniami, nadświetle z drobnymi szczeblinowymi podziałami; w większości otworów okiennych zachowana stolarka okienna, okna dwuskrzydłowe z profilowanym ślemieniem i słupkiem i gęstym szczeblinowym podziałem w części górnej; witryny o współczesnej konstrukcji.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, z kompozycją ryzalitów; układ osi okiennych i wykroj otworów; detal architektoniczny.
- Do zachowania stolarka drzwi wejścia głównego oraz zachowana stolarka okienna.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych wzorów.

ul. Juliusza Słowackiego 16, 16a

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Hotel *Waldenburgerhof*, obecnie siedziba Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, mur., wzniesiony w latach 1925-1928 wg projektu R. Endersa; 2000 r. remontowany z adaptacją na cele biurowe; modernizm z elementami art déco. Usytuowany na narożnej parceli, położonej w zachodniej pierzei ul. Juliusza Słowackiego, przy skrzyżowaniu z aleją Wyzwolenia.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana rozczłonkowana bryła budynku wzniesionego na planie litery L z dodatkowym skrzydłem od południa, wzniesionym na planie litery L (nr 16a); frontowa część budynku sześciokondygnacyjna kryta wysokim dachem czterospadowym z facjatami, przykrytymi dachami pulpitowym; skrzydło wschodnie pięciokondygnacyjne, kryte dachem trójspadowym z lukarnami. Skrzydło południowe czterokondygnacyjne kryte dachami dwuspadowym i pulpitowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja elewacji budynku. W budynku frontowym i skrzydle wschodnim elewacje rozwiązane analogicznie. W budynku frontowym elewacja frontowa (północna) 8-osiowa, elewacja boczna (wschodnia) 3-osiowa; elewacja wschodnia skrzydła wschodniego 9-osiowa. W partii parteru szerokie prostokątne witryny, prostokątne i o wykroju trapezu; w kondygnacjach wyższych prostokątne otwory okienne w regularnym układzie. W kondygnacji II elewacje rozczłonkowane wąskimi pionowymi „lizenami” o przekroju trójkąta, wspartymi na wydłużonych ostrosłupowych konsolach, na których ustawione także prostopadłościennymi lampy o ramowej konstrukcji; kondygnacja II zwieńczona silnie wyładowanym prostym gzymsem okapowym; w kondygnacjach wyższych elewacje rozczłonkowane lizenami w wielkim porządku, z nałożonymi pionowymi elementami o przekroju trójkąta, zwieńczone solnie wyładowanym gzymsem koronującym; elewacje skrzydła południowego rozczłonkowane szerokimi lizenami.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wyrobiony w tynku detal architektoniczny zachowany w stanie dobrym: kamienne boniowanie partii cokołowej, lizeny, gzymсы.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych współczesna, stolarka okienna współczesna, z zachowanymi podziałami.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykroj otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki nawiązującej do historycznych wzorów.

ul. Juliusza Słowackiego 18

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem 709/662/Wł decyzją z 25.05.1977.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ – 1975 r.

Kamienica, mur., ok. 1905 r., secesja. Usytuowana w zachodniej pierzei ulicy, w układzie kalenicowym; od południa połączony z budynkiem sąsiednim.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła czterokondygnacyjnego budynku wzniesionego na planie prostokąta, przykrytego dachem dwuspadowym łamanym; środkowa dwuosiowa część elewacji zwieńczona szczytem, ujętym spływami, przykrytym dachem pulpitowym; po obu stronach szczytu dwuosiowe lukarny z dachami pulpitowymi.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja fasady; w kondygnacji I fasada niesymetryczna z prostokątnymi witrynami w części południowej, w części północnej prostokątny otwór drzwiowy z odcinkowo zamkniętym nadświetlem i otwór okienny zamknięty łukiem odcinkowym. W kondygnacjach wyższych fasada 6-osiova symetryczna; w kondygnacji II i IV otwory okienne zamknięte łukiem odcinkowym, w kondygnacji III prostokątne. W osiach skrajnych elewacji otwory okienne znacznie szersze, w kondygnacji IV zamknięte łukiem koszowym; w szczycie otwór okienny trójdzielny, zamknięty łukiem odcinkowym.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wykonany w tynku detal architektoniczny zachowany w stanie dobrym. Kondygnacja parteru wydzielona profilowanym gzymsem okapowym; elewacja zwieńczona profilowanym gzymsem koronującym, wyłamanym, nad częścią środkową, przerwany w partii szczytu. W kondygnacji parteru elewacja zdobiona boniowaniem. Środkowa, czteroosiowa, część fasady w kondygnacjach III i IV rozwiązana w formie pseudowykusza, o nieco wysuniętym licu, wsparty na pseudokonsolach; płyciny między otworami okiennymi III i IV kondygnacji ryflowane, zdobione zgeometryzowaną kompozycją. W osiach skrajnych lico elewacji ryflowane, z niewielkimi płycinami zdobionymi stylizowaną rozetą; płyciny podokienne między kondygnacją II i III dekorowane kartuszem, obwiedzionym stylizowaną secesyjnie wicią, w kondygnacji wyższej z kwaterowymi podziałami. Otwory okienne w profilowanych opaskach. Spływy ujmujące szczyt zdobione wąskimi, głębokimi pionowymi płycinami.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana stolarka drzwi zewnętrznych; drzwi drewniane dwuskrzydłowe, płycinowe z nadświetlem; w górnej części przeszklone, pod wąską płyciną zdobiona stylizowanym ornamentem roślinnym; stolarka okienna współczesna, zachowana stolarka okienna w szczycie, z drobnymi szczeblinowymi podziałami, w skrzydłach górnych.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła z formą dachu.
- Do zachowania detal architektoniczny w postaci: boniowania, podziałów gzymsowych, dekoracji otworów okiennych.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych wzorów.

ul. Juliusza Słowackiego 19

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, ok. poł. XIX w. mur; historyzm z elementami neoklasycyzmu. Usytuowany w zabudowie zwartej we wschodniej pierzei ulicy, od północy połączony z budynkiem sąsiednim.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła trójkondygnacyjnego budynku, wzniesionego na planie prostokąta, zbliżonego do kwadratu, nakrytego dachem dwuspadowym o niesymetrycznych połaciach.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 5-osiowej symetrycznej fasady. W kondygnacji parteru na osi, prostokątny otwór drzwiowy, w częściach bocznych prostokątne witryny. W kondygnacjach wyższych otwory prostokątne okienne, w partii poddasza pary wąskich prostokątnych otworów doświetlających.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk w stanie dobrym, wykonany w tynku, detal architektoniczny zachowany częściowo, uproszczony w wyniku prowadzonych współcześnie prac remontowych. W kondygnacji parteru elewacja boniowana, w kondygnacjach wyższych gładko tynkowana. Podziały poziome w postaci wąskich profilowanych gzymsów międzykondygnacyjnych. Otwór drzwiowy ujęty portalem, złożonym z boniowanych pilastrów o tokańskich głowicach, podtrzymujących gładkie belkowanie, zwieńczone zwieńczony trójkątnym naczółkiem. Otwory okienne ujęte profilowanymi opaskami, z prostokątnymi płycinami nadokiennymi, zwieńczonymi odcinkami gzymsu. Środkowa oś fasady rozwiązana w formie dwukondygnacyjnego pseudowykusza, wyznaczonego gładką opaską.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana stolarka drzwi wejścia głównego, drzwi dwuskrzydłowe, płycinowe, z nadświetlem; środkowa płycina zdobiona wydatnym rautem; stolarka okienna współczesna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Do zachowania drzwi wejścia głównego.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych wzorów.

ul. Juliusza Słowackiego 20a

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem A/4683/1010/Wł decyzją z 31.03.1984.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Siedziba dolnośląskiego syndykatu węglowego *Niederschlesische Steinkohlen Syndikat G.m.b.H.*, obecnie nieużytkowany, 1925 r., mur; historyzm z elementami neoklasycyzmu. Usytuowany w zabudowie zwartej południowo-zachodniej pierzei ulicy, od południa połączony z budynkiem sąsiednim. Skrzydło tylne rozbudowane o część współczesną.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła trójkondygnacyjnego budynku, wzniesionego na planie prostokąta, z dostawionym skrzydłem tylnym. Budynek frontowy kryty dachem dwuspadowym z połacią frontową, w centralnej części rozwiązana jako połać dachu mansardowego z lukarnami; skrzydło tylne kryte dachem mansardowym. Środkowa część fasady, zaakcentowana trójosiowym szczytem, ujętym uproszczonymi spływami wolutowymi, z segmentowym naczółkiem.

- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 9-osiowej symetrycznej fasady. W kondygnacji parteru otwory zamknięte łukiem pełnym, w osi środkowej otwór drzwiowy, w skrajnej osi południowej otwór bramy przejazdowej o analogicznym wykroju. W kondygnacjach wyższych otwory okienne prostokątne.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wykonany w cegle i tynku detal architektoniczny zachowany w stanie średnim z dużym ubytkiem tynku w środkowej części elewacji; detal kamienny zachowany w stanie dobrym. W partii cokołowej elewacja licowana kamienną okładziną w formie rustykalnych boni. W kondygnacji parteru, wydzielonej gzymsem międzykondygnacyjnym, elewacja zdobiona pasami boni, w kondygnacjach wyższych rozczłonkowana pilastrami w wielkim porządku. Otwory okienne parteru, z dużą prostokątną płyciną podokienna, rozwiązana w formie ślepej balustrady, o dwulalkowych tralkach, zwieńczone dużym trapezowym kluczem. Otwór wejścia głównego w osi środkowej ujęty portalem. Otwór drzwiowy ujęty toskańskimi pilastrami, na których oparte profilowane nadproże, wydzielające półkoliste nadświetle, ujęte profilowana opaską z kluczem zdobionym kartuszem. Całość ujmują portal balkonowy, wsparty na toskańskich pilastrach, z profilowany belkowaniem, na którym oparta ślepa dwulakowa balustrada. Otwory okienne kondygnacji II i III ujęte opaskami z kluczem; między otworami okiennymi prostokątne płyciny z wyciągniętymi ku dołowi bocznymi częściami. W trzech osiach środkowych, bez płycin: w osi środkowej z kartuszem z symbolem górniczym, po obu jego stronach po obu stronach girlandy. Między otworami okiennymi II i III kondygnacji prostokątne płyciny. Szczyt ujęty toskańskimi pilastrami, w naczółku owalny okulus nad nim girlanda. Elewacja zwieńczona profilowanym gzymsem koronującym.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana stolarka drzwi wejścia głównego, drzwi dwuskrzydłowe, płycinowe, z niewielkimi owalnym przeszkleniami w górnej części skrzydeł, ujętych girlandą; w dużej części otworów zachowana historyczna stolarka okienna, okna dwuskrzydłowe czterodzielne z drobnymi kwaterowymi podziałami.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykroj otworów, detal architektoniczny.
- Zabezpieczenie elewacji przed wodami opadowymi.
- Do zachowania drzwi wejścia głównego.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych wzorów.

ul. Juliusza Słowackiego 20b

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem A/4684/1011/Wł decyzją z 31.03.1984.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Siedziba stowarzyszenia *Schlesischer Bankverein*, obecnie siedziba Banku Zachodniego WBK., mur., lata 1907-1908. mur; historyzm z elementami neoklasycyzmu. Usytuowany w zabudowie zwartej południowo-zachodniej pierzei ulicy.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.

- Zachowana bryła trójkondygnacyjnego budynku, wzniesionego na planie zbliżonym do litery L, złożonego z budynku frontowego oraz skrzydła. Człony budynku kryte dachami mansardowymi z lukarnami. Fasada zwieńczona okazałym trójosiowym szczytem, z naczółkiem o wklęsłowypukłym zarysie. Środkowa trójosiowa część elewacji w kondygnacji II i III rozwiązana jako loggie, wsparte na jońskich kolumnach, ustawionych w wielkim porządku. Otwory okienne i drzwiowe w kondygnacji I zamknięte łukiem pełnym, w kondygnacjach wyższych otwory okienne prostokątne. Sień przejazdowa sklepiona kolebką z lunetami.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 7-osiowej symetrycznej fasady. W kondygnacji parteru elewacja 6-osiowa z szerokim otworem sieni przejazdowej w skrajnej osi północnej; w osi 3. od południa otwór drzwiowy.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wykonany w tynku i kamieniu detal architektoniczny zachowany w stanie raczej dobrym. W kondygnacji parteru elewacja oblicowana dużymi rustykalnymi boniami, z klincowym układem nad łukami otworów okiennych. W kondygnacjach wyższych boczne dwuosiove części elewacji rozczłonkowane boniowanymi lizenami w wielkim porządku. W środkowej, trójosiowej części loggie wsparte na ustawionych w wielkim porządku kolumnach o jońskich głowicach. I kondygnacja loggi z tralkowymi jednolalkowymi balustradami, której kontynuacja w płycinach podokiennych bocznych części fasady, jako balustrady ślepej. Między otworami okiennymi II i III kondygnacji prostokątne płyciny zdobione festonem i pełnoplastycznym przedstawieniem głów kobiecych i męskich. W kondygnacji II loggie zabezpieczone ozdobnymi kutymi kratami, zdobionymi motywem festonu. W bocznych częściach fasady otwory okienne zwieńczone kluczem, ujętym wolutami. Elewacja zwieńczona wydatnym gzymsem koronującym. Na gzymisie, w obrębie szczytu ustawione pełnoplastyczne alegoryczne postacie symbolizujące pracę. Szczyt ujęty uproszonymi wolutami, rozczłonkowany toskańskimi pilastrami. Otwory okienne w profilowanych uszakowych opaskach. W naczółku arkada wyznaczona lizenami z metopą z guttami, z wydatnym kluczem, w górnej części otwór w formie leżącego prostokąta, zamkniętego łukiem odcinkowym. Wydatny profilowany gzyms. Naczółek gzyms profilowany.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: Stolarka okienne i drzwiowa w kondygnacji I współczesna; w kondygnacjach wyższych zachowana stolarka okienna dwuskrzydłowa, czterodzielna z profilowanym ślemieniem i słupkiem.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Konserwacja pełnoplastycznych rzeźb na gzymisie koronującym.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych wzorów.

ul. Juliusza Słowackiego 22

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, k. XIX w., mur; historyzm. Usytuowana w zabudowie zwartej południowej pierzei ulicy, na trapezowej, silnie zwężającej się, narożnej parceli położonej u zbiegu ul. Juliusza Słowackiego i Bolesława Limanowskiego.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła czterokondygnacyjnego budynku, wzniesionego na planie trapezu, przykrytego dachem wielopołaciowym. Naroże budynku rozwiązane jako płytki niesymetryczny pseudoryzalit. We frontowej elewacji płn. (od strony ul. J. słowackiego) oś 3. od południa rozwiązana jako płytki 1-osiowy pseudoryzalit z otworem drzwiowym wejścia głównego.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja obu elewacji frontowych. Elewacja płn. (od strony ul. J. Słowackiego), 7-osiowa niesymetryczna; Elewacja zachodnia 4-osiowa niesymetryczna; naroże budynku 1-osiowe. Otwory okienne prostokątne, oraz pojedyncze otwory zamknięte łukiem pełnym. Otwór drzwiowy wejścia głównego zamknięty łukiem półkolistym.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wykonany w tynku detal architektoniczny zachowany w stanie dobrym, po współcześnie przeprowadzonych pracach remontowych. Elewacja posadowiona na wysokiej partii cokołowej. Kondygnacja I elewacji zwieńczona profilowany gzymsem okapowym. Elewacja zwieńczona szerokim profilowanym gzymsem okapowym, niewielkimi prostokątnymi otworami okiennymi strychu. W kondygnacji I i III otwory okienne ujęte profilowanymi opaskami; w kondygnacji II dodatkowo zwieńczone profilowanymi odcinkami gzymsu. Narożny pseudoryzalit w kondygnacji II rozczłonkowany toskańskimi pilastrami; w kondygnacji II i III toskańskimi pilastrami w wielkim porządku. Jednoosiowy pseudoryzalit w elewacji płn. dwukondygnacyjny, w kondygnacji I z otworem drzwiowym, zamkniętym łukiem pełnym, w kondygnacji II z prostokątnym otworem okiennym, ujętym półkuliście zamkniętą płyciną, flankowaną toskańskimi pilastrami, zwieńczony szerokim odcinkiem belkowania. W kondygnacji III, nad pseudoryzalitem, para wąskich otworów okiennych zamkniętych łukiem pełnym, umieszczonych półkuliście zamkniętej płyciny; o ponad łukiem płyciny odcinek profilowanego gzymsu.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: dwuskrzydłowa płycinowa stolarka drzwi wejścia głównego zachowana w stanie złym; stolarka okienna współczesna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki w nawiązaniu do historycznych wzorów.

ul. Juliusza Słowackiego 23

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, k. XIX w., mur; historyzm. Usytuowana w zabudowie zwartej południowej pierzei ulicy.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła trójkondygnacyjnego budynku, z obniżoną III kondygnacją, wzniesionego na planie prostokąta, krytego dachem dwuspadowym, z przylegającym od południa budynkiem oficyny.

- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i współczesne ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 5-osiowej symetrycznej fasady, z otworem drzwiowym w osi środkowej. Otwory okienne i otwór drzwiowy prostokątne. W kondygnacji I, w bocznych częściach fasady szerokie witryny.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wykonany w tynku detal architektoniczny zachowany w stanie średnim. Fasada z podziałami gzymsowymi, nad kondygnacją I profilowany gzyms międzykondygnacyjny z wąskim, kostkowym fryzem, nad kondygnacją II profilowany gzyms okapowy; elewacja zwieńczona profilowanym gzymsem koronującym. Otwór drzwiowy ujęty szeroką profilowaną opaską; otwory okienne kondygnacji II ujęte profilowanymi opaskami, zwieńczone odcinkiem profilowanego gzymsu. Otwory okienne III kondygnacji bez dekoracji.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejścia głównego współczesna; w pojedynczych otworach zachowana historyczna stolarka okienna dwuskrzydłowa, czterodzielna z profilowanym ślemieniem i słupkiem; witryny o współczesnej konstrukcji.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny w postaci gzymsowych podziałów i obramień otworów.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki w nawiązaniu do historycznych wzorów.

ul. Juliusza Słowackiego 23a

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem A/4685/1012/Wł decyzją z 31.03.1984.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Siedziba wałbrzyskiej filii Domu Bankowego *Eichborn & Co.*, obecnie siedziba Urzędu Miasta, ok. 1910 r., mur; historyzm, z elementami neobaroku. Usytuowana w zwartej zabudowie południowej pierzei ulicy, w układzie kalenicowym.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła czterokondygnacyjnego budynku, z obniżoną IV kondygnacją, wzniesionego na planie prostokąta, krytego dachem dwuspadowym, z rytmicznie rozmieszczonymi jednoosiowymi lukarnami z trapezowymi szczytami.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 6-osiowej symetrycznej fasady, z szerokim prostokątnym otworem drzwiowym w skrajnej osi południowej. Otwory okienne prostokątne; w kondygnacji I znaczne szersze.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wykonany w tynku detal architektoniczny zachowany w stanie dobrym. Wysoka partia cokołowa fasady oblicowana kamiennymi rustykalnymi boniami. W kondygnacji I, ponad cokołem, fasada oblicowana wykonanymi w tynku prostokątnymi boniami, otwory okienne umieszczone w prostokątnych wnękach, o parapetach wspartych na prostych masywnych konsolach. W kondygnacji II i III elewacja rozczłonkowana pilastrami w wielkim porządku, z głowicami zdobionymi szyszką. Na pilastrach oparty szeroki profilowany gzyms, wydzielający obniżoną IV kondygnację, także rozczłonkowaną pilastrami, z ustawionymi na

gzymsie półplastycznymi przedstawieniami koszy owoców(?). Otwory okienne kondygnacji II ujęte profilowanymi obramieniami, zwieńczonymi okazałymi półkolistymi przerwanymi naczółkami, wspartymi na wydłużonych konsolach z campanulą, zdobionych płaskim kaboszonem. W centrum naczółka ustawiona waza. W kondygnacji III i IV otwory okienne ujęte profilowanymi uszakowymi opaskami.

- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana stolarka drzwiowa drzwi wejścia głównego, dwuskrzydłowa, ramowo płycinowa, metalowa, w górnej części ażurowa, w formie kratownicy, wypełnionej owalnymi elementami, ujętymi ozdobnymi wspornikami; analogicznie dekorowane nadświetle; stolarka okienna współczesna; zachowane kraty w otworach okiennych I kondygnacji.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, bogaty detal architektoniczny.
- Do zachowania drzwi wejścia głównego.
- Do zachowania karaty w otworach okiennych.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej wymaga się stosowania drewnianej stolarki w nawiązaniu do historycznych wzorów.

ul. Juliusza Słowackiego 24

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod nr A/4686/1013/Wł decyzją z 31.03.1984.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Przed 1945 r. siedziba firmy *Max Brock*, obecnie budynek nieużytkowany, 3. ćw. XIX w.; historyzm. Usytuowany w zabudowie zwartej południowej pierzei ulicy, w układzie kalenicowym.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła budynku dwukondygnacyjnego z mezzaninem, z wysokim parterem. Budynek kryty dachem płaskim, pierwotnie przesłonięty attyką w formie talkowej balustrady. Bryła rozczłonkowana bocznymi ryzalitami, jednoosiowym, w skrajnej osi południowej i dwuosiowym trójkondygnacyjnym w skrajnej osi północnej, wyższym od pozostałej części budynku, z trójbocznym wykuszem w kondygnacji II.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 8-osiowej niesymetrycznej fasady, z prostokątnym otworem drzwiowym w skrajnej osi południowej. Otwory okienne prostokątne; w kondygnacji mezzanina niewielkie prostokątne dwudzielne.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wykonany w tynku detal architektoniczny zachowany w stanie dobrym. Partia cokołowa fasady oblicowana współczesną kamienną okładziną, powyżej zdobiona wykonanymi w tynku pasami boni. Kondygnacja I wydzielona profilowanym gzymsem międzykondygnacyjnym i gzymsem podokiennym; fasada zwieńczona wysuniętym gzymsem koronującym, wspartym na konsolach, z szerokim fryzem zdobionym bogatą dekoracją roślinną. Otwory okienne kondygnacji II ujęte profilowanymi opaskami, zwieńczonymi trójkątnymi naczółkami, wspartymi na wydłużonych konsolach. Otwory okienne mezzanina niewielkie prostokątne dwudzielne ze stałym podziałem, w formie pełoplastycznych postaci putti – atlantów. Elewacja ryzalitu południowego w kondygnacji II i III ujęta pilastrami w wielkim porządku o głowicach zdobionych akroterionem. Wykusze wsparty na wolu-

towych konsolach, zdobionych ornamentem roślinnym. Elewacje wykusza, o dwóch otworach okiennych w ścianie frontowej i z jednym otworem okiennym w ścianach bocznych, rozczłonkowane kompozytowymi pilastrami i półkolumną na osi, zwieńczone szerokim belkowaniem z profilowanym gzymsem i fryzem analogicznym jak przy gzymisie koronującym; płyciny podokienne zdobione wieńcem ujętym gałązkami palmy. W kondygnacji III ryzalitu szeroki prostokątny otwór okienny ujęty parami kompozytowych pilastrów, podtrzymujących belkowanie o formie analogicznej do wieńczącego fasadę.

- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana stolarka drzwiowa drzwi wejścia głównego, dwuskrzydłowa, ramowo płycinowa, w górnej części przeszklona; przeszklenia ujęte profilowanymi obramieniami, o wyciągniętych narożach, zwieńczone trójkątnymi naczólkami, zabezpieczone ozdobną kratą; dolne płyciny zdobione rautem; słupek zdobiony kanelowaną kolumną; nadświetle podzielone na dwa pola belką z aplikowanym wolutowym wspornikiem; stolarka okienna współczesna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, bogaty detal architektoniczny.
- Do zachowania drzwi wejścia głównego.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej wymaga się stosowania drewnianej stolarki w nawiązaniu do historycznych wzorów.

ul. Juliusza Słowackiego 25

Budynek wpisany do rejestru zabytków decyzją nr 710/1533/Wł decyzją z 03.12.1996.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ – 1996 r.

Kamienica, mur, l. 80. XIX w. Usytuowana w zabudowie zwartej w południowej pierzei ulicy, w układzie kalenicowym. Historyzm z elementami klasycyzmu.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła budynku trójkondygnacyjnego, wzniesionego na planie prostokąta, z prostokątnym ryzalitem w elewacji tylnej, krytego dachem dwuspadowym o niesymetrycznych połaciach; elewacja podwórzowa czterokondygnacyjna.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 7-osiowej niesymetrycznej fasady, z prostokątnym otworem drzwiowym w osi trzeciej od południa. Otwory okienne prostokątne; w kondygnacji parteru szerokie witryny i otwór drzwiowy w części północnej; współcześnie przekształcone.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wykonany w tynku detal architektoniczny zachowany w stanie dobrym. W kondygnacji parteru fasada oblicowana współczesną kamienną okładziną. W kondygnacjach wyższych fasada z zdobiona wykonanymi w tynku pasami boni, dzielona profilowanymi, podokiennymi okapowymi gzymсами kordonowymi, w kondygnacji I z fryzem ząbkowym, w kondygnacji III z motywem palmety(?); zwieńczona wydatnym gzymsem koronującym wspartym na konsolach. Otwór drzwiowy ujęty profilowaną opaską, flankowany tokańskimi pilastrami, podtrzymującymi gładkim pas belkowania z profilowanym gzymsem. Otwory

okienne ujęte profilowanymi opaskami, zwieńczonymi odcinkiem profilowanego gzymsu.

- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana stolarka drzwiowa drzwi wejścia głównego, dwuskrzydłowa, ramowo płycinowa, bogato dekorowana z użyciem elementów ornamentu okuciowego; w górnej części przeszklona; przeszklenia ujęte profilowanymi obramieniami, zwieńczone segmentowymi naczółkami, dolne płyciny zdobione rautem; przeszklenia zabezpieczone ozdobną kratą. Stolarka okienna współczesna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, historyczny detal architektoniczny.
- Do zachowania drzwi wejścia głównego.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej wymaga się stosowania drewnianej stolarki w nawiązaniu do historycznych wzorów.

ul. Juliusza Słowackiego 26, 26a

Budynek wpisany do rejestru zabytków decyzją nr 711/1529/Wł decyzją z 06.11.1996.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ – 1996 r.

Kamienica, mur, ok. 1820-1840 r., 3. ćw. XIX w., XIX/XX w.; historyzm z elementami klasycyzmu. Usytuowana w zabudowie zwartej w południowej pierzei ulicy, w układzie kalenicowym.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła budynku trójkondygnacyjnego, wzniesionego na planie prostokąta, z aneksami w elewacji tylnej, krytego dachem dwuspadowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 11. osiowej niesymetrycznej fasady, z otworem drzwiowym sieni przejazdowej w części południowej; otwór sieni przejazdowej zamknięty łukiem koszowy, otwory okienne prostokątne; w kondygnacji parteru szerokie współcześnie przekształcone witryny.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wykonany cegle, tynkowany detal architektoniczny zachowany w stanie dobrym. Fasada z profilowanym gzymsem międzykondygnacyjnym nad kondygnacją I, zwieńczona profilowanym gzymsem koronującym. Otwory okienne ujęte profilowanym opaskami, z lekko zaznaczonymi uszkami; w kondygnacji I z prostokątnymi płycinami nadokiennymi, zwieńczonymi profilowanymi odcinkami gzymsu; pod każdym otworem okiennym kondygnacji I girlanda. W kondygnacji II otwory okienne z płycinami podokiennymi i wąskimi płycinami nadokiennymi. Łuk otworu sieni przejazdowej ujęty archiwoltą, wspartą na wolutowych konsolach, umieszczonych w ościeżach, spiętą kluczem zdobionym kartuszem.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: historyczna stolarka okienna zachowana w otworach okiennych II kondygnacji; stolarka dwuskrzydłowa, cztero-dzielna z profilowanym ślemieniem i słupkiem zdobionymi półkolumnienką. Witryny o współczesnej konstrukcji. Krata sieni przejazdowej współczesna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych wzorów.

Ul. Andrzeja Schmidta

Dawne nazwy ulicy: *Barbarastrasse*.

Ulica Andrzeja Schmidta znajduje się w północno zachodniej części Śródmieścia. Wyprowadzona została od placu Grunwaldzkiego w kierunku północnym. Na planie miasta z 1906 roku zaznaczony został projektowany przebieg ulicy. Zabudowę ulicy w części południowej tworzą okazałe kamienice, w części północnej wolnostojące domy, jedno- i wielorodzinne o cechach modernizmu.

Stan zachowania historycznej substancji:

- Dobry.
- Obecnie zachowane są: historyczny przebieg ulicy i jej historyczna zabudowa.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania: przebieg ulicy i jej zabudowa.

ul. Andrzeja Schmidta 1

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., szach., ok. 1910 r.; secesja z elementami stylu regionalnego; elewacja po pracach remontowych, z uproszczonym detalem architektonicznym. Usytuowana w zabudowie zwartej we wschodniej pierzei ulicy. Secesja.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana rozczłonkowana bryła budynku, wzniesionego na planie prostokąta. Południowa część budynku czterokondygnacyjna, część północna trójkondygnacyjna. Budynek z użytkowym poddaszem, kryty dachem łamany z lukarnami krytymi dachami dwuspadowymi i pulpitowym. W środkowej części fasady wydatny czterokondygnacyjny, trójboczny wykusz, kryty dachem wielospadowym; w północnej części elewacji kondygnacji II i III prostokątne balkony, z metalowymi współczesnymi, prostymi balustradami.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń; pokrycie dachu współczesne. Facjata w górnej połaci dachu w konstrukcji ryglowej. Zachowana kompozycja niesymetrycznej fasady z trójkondygnacyjnym wykuszem w części środkowej. Otwory okienne prostokątne. Otwór drzwiowy w środkowej części fasady, prostokątny ze stałym półkolistym nadświetlem; w skrajnej osi południowej szeroki otwór bramy przejazdowej, zamknięty łukiem nadwieszonym. W elewacji tylnej, środkowej części elewacji prostokątne balkony o drewnianej konstrukcji.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wykonany w tynku detal po współcześnie przeprowadzonych pracach remontowych; detal uproszczony. W partii cokołowej fasada oblicowana ceramicznymi płytami imitującymi drobne boniowanie. W kondygnacji I elewacja zdobiona pasami boni, z klinkowym układem nad otworami okiennymi i drzwiowym. W kondygnacjach wyższych, detal architektoniczny zachowany szczątkowo, uproszczony; elewacja rozczłonkowana szerokimi lizenami w wiel-

kim porządku, zwieńczona wąskim profilowanym gzymsem z szerokim okapem. Elewacje wykusza z prostymi podziałami gzymsovymi. Otwór drzwiowy zwieńczony wydatnym, profilowanym, znacznie szerszym nadprożem, nad którym półkolisty otwór nadświetla.

- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych współczesna; w pojedynczych otworach okiennych i drzwiach balkonowych zachowana stolarka, dwuskrzydłowa, czterodzielna z profilowanym ślemieniem i słupkiem, z drobnymi pionowymi podziałami szczelinowymi w górnych skrzydłach. Współczesna stolarka niejednolita.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, zachowany detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej drewnianej stolarki według zachowanych wzorów; w przypadku wymiany stolarki drzwiowej zaleca się nawiązanie do historycznych wzorów.

ul. Andrzeja Szmidta 2

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., ok. 1910 r.. Usytuowana w zabudowie zwartej wschodniej pierzei ulicy. Secesja.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła trójkondygnacyjnego budynku, wzniesionego na planie prostokąta, przykrytego dachem łamanym z jednoosiowymi lukarnami przykrytymi dachami dwuspadowymi. Nad środkową częścią fasady szeroka dwuosiowa facjata zwieńczona szczytem o wklęsłowypukłym zarysie. W bocznych częściach fasady symetrycznie założone płytkie dwukondygnacyjne wykusze, założone na odcinku koła, wyokrąglone.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń; pokrycie dachu współczesne. Zachowana kompozycja 8-osiowej symetrycznej fasady z dwukondygnacyjnymi płytkami wykuszami w częściach bocznych. Otwory okienne prostokątne; w wykuszach znacznie węższe. Otwór drzwiowy wejścia głównego, umieszczony na osi fasady, zamknięty łukiem odcinkowym. W elewacji tylnej balkony i loggie o drewnianej konstrukcji.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wykonany w tynku detal architektoniczny zachowany w stanie dobrym. Kondygnacja I, oblicowana współczesną okładziną z płytek ceramicznych. W kondygnacjach wyższych fasada rozczłonkowana tokańskimi pilastrami w wielkim porządku. W kondygnacji I, zachowany profilowany podokienny gzymś okapowy. Dekoracja fasady geometryczna w postaci prostokątnych płycin. Fasada zwieńczona wysuniętym okapem. Facjata dwuosiowa rozczłonkowana lizenami, wspierającymi szeroki profilowany odcinek gzymśu; szczyt gładko tynkowany.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych współczesna, z zachowanym oryginalnym nadświetlem z kwaterowymi, szczelinowymi podziałami, dzielonym profilowanym gzymsem; historyczna stolarka okienna zachowana w pojedynczych otworach, dwuskrzydłowa czterodzielna, z profilowanym

ślemieniem, i podziałem krzyżowym górnych skrzydeł; współczesna stolarka niejednolita.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, kształt facjat i lukarn; układ osi okiennych i wykrój otworów, zachowany detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania stolarki drewnianej według zachowanych wzorów.

ul. Andrzeja Szmidta 4

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Klinika laryngologiczna dra Lewkowitza (*Ohren-Nasen-Halsklinik Dr. Med. Lewkowitz*), obecnie budynek mieszkalno-usługowy, mur., lata 1920-1925; modernizm z elementami historyzmu. Usytuowany w zabudowie zwartej we wschodniej pierzei, stanowiąca północne zakończenie kwartału zabudowy.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła trójkondygnacyjnego budynku, wzniesionego na planie zbliżonym do prostokąta, na wąskiej parceli, wydłużonej w kierunku wsch.-zach., z narożną cztero-kondygnacyjną, cylindryczną wieżą, w narożu północno zachodnim. oraz wyokrągłym północno wschodnim. narożem. Budynek kryty dachem mansardowy, z lukarnami w dolnej połaci; wieża kryta dachem łamanym z metalowa sterczyną.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń; pokrycie dachu współczesne. Zachowana kompozycja obu elewacji budynku. Elewacja północna pięcioosiowa, elewacja zachodnia dwuosiowa; elewacja wieży z trzema otworami okiennymi na każdej kondygnacji. Wyokrąglone naroże o dwóch otworach okiennych. W elewacji tylnej loggie.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wykonany w tynku detal architektoniczny zachowany w stanie dobrym. Kondygnacja I w partii cokołowej oblicowana kamienna okładzina w formie rustykalnych boni. Elewacja północna w kondygnacji parteru zdobiona poziomymi pasami boni, w kondygnacjach wyższych rozczłonkowana szerokimi lizenami w wielkim porządku, między otworami okiennymi II I III niewielkie rombowe płyciny. Elewacje wieży i wyokrąglonego naroża rozczłonkowane zdwojonymi wydatnymi lizenami. Elewacja zachodnia bez dekoracji. Otwór wejścia głównego prostokątny, w elewacji pñ., prostokątny, ujęty portalem, flankowany masywnymi tokańskimi pilastrami, zwieńczony wąskim belkowaniem, na którym niewysoki trójkątny naczółek.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana stolarka drzwi wejścia głównego; drzwi jednoskrzydłowe, płycinowe, przeszklone, przeszklenie od góry zakończone trójkątnie; stolarka okienna współczesna, jednolita.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, kształt facjat i lukarn; układ osi okiennych i wykrój otworów, zachowany detal architektoniczny.
- Do zachowania drzwi wejścia głównego.

- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania stolarki drewnianej według zachowanych wzorów.

ul. Andrzeja Szmidta 4a

Budynek wpisany do rejestru zabytków decyzja nr A/4672/1003/Wł z 30.03.1981.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Willa, obecnie siedziba Wałbrzyskiej Rady FNST – NOT, pocz. XX w.; modernizm z elementami historyzmu. Usytuowana po wschodniej stronie ulicy, wolnostojąca usytuowana na skarpie, wznoszącej się w kierunku wschodnim. Od ulicy oraz od sąsiednich parcel, położonych po stronie półn. i płd., skarpa zabezpieczona kamiennym murem porowym, na którym ustawione niewysokie słupki ogrodzenia; mur oporowy i ogrodzenie oblicowane kamienną rustyką; między słupkami metalowe moduły ogrodzenia. Wejście na teren posesji brukowaną drogą, poprowadzoną po północnej stronie parceli. Willa w otoczeniu parkowym, rozplanowanym na stromo wznoszącej się skarpie, z założonymi kamiennymi schodami; we wschodniej części parceli także, wysoki kamienny mur oporowy.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła dwukondygnacyjnego, podpiwniczonego budynku, wzniesionego na planie prostokąta z półkolistym ryzalitem w elewacji zach. (frontowej), oraz wyokrąglonym i prostokątnym ryzalitem w elewacji tylnej, przykrytego wysoki dachem mansardowym, z okazałymi dwu- i jednoosiowymi facjatami, zwieńczonymi trójkątnymi szczytami i lukarnami o dachach dwuspadowych; wyokrąglony ryzalit elewacji tylnej przykryty dachem stożkowym. Ryzalit elewacji frontowej zwieńczony balkonem, z tralkową balustradą, nad ryzalitem w partii dachu dwuosiowa facjata, zwieńczona trójkątnym naczółkiem. Otwór wejścia głównego, w elewacji północnej, ujęty balkonowym portalem, poprzedzonym podestem ze schodami wyrównawczymi. Otwory okienne i drzwiowe prostokątne; otwór wejścia głównego zamknięty łukiem pełnym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja elewacji budynku. Fasada (elewacja zach.) siedmioosiowa symetryczna, z trzema osiami środkowymi rozwiązanymi jako półkolisty ryzalit; elewacje boczne trójdzielne.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wykonany w tynku detal architektoniczny zachowany w stanie dobrym. Elewacje w partii piwnic oblicowane kamiennymi rustykalnymi boniami. Powyżej z szerokimi toskańskimi pilastrami w wielkim porządku. Elewacje ryzalitu frontowego rozczłonkowane toskańskimi pilastrami w wielkim porządku, dekorowanymi na całej wysokości zgeometryzowanym suchym liściem akantu. Otwory okienne ujęte wąskimi opaskami z kluczem, pod otworami okiennymi obu kondygnacji duże prostokątne płyciny, o wyciętych narożach. Portal wejścia głównego, w elewacji północnej, balkonowy; otwór drzwiowy zamknięty łukiem pełnym, ujęty opaską z kluczem; flankowany pilastrami o stylizowanych głowicach, o trzonach zdobionych motywem pędu winorośli, z kwiatami i gronami, portal wieńczony balkonem o wklęsłowypukłym zarysie, wspartym na konsolach, zabezpieczonych kutą balustradą. Otwór drzwi balkonowych prostokątny, ujęty szerokimi prostokątnymi tablaturami, na których prostokątne płyciny, o wyciętych narożach, zdobione w górnej części motywem gwiazdy. Podest przed wejście głównym, ze schodami wyrównawczymi, zabezpieczony kutą balustradą.

- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana stolarka drzwi wejścia głównego; drzwi jednoskrzydłowe; skrzydło zdobione prostokątną płyciną o wyciągniętych narożach; półkoliste nadświetle dzielone giętymi, szprosami, imitującymi pędy roślinne; w centrum nadświetla przeszklona latarnia. Zachowana stolarka okienna dwuskrzydłowa czterodzielna z profilowanym ślemieniem i słupkiem

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, kształt facjat i lukarn; układ osi okiennych i wykrój otworów, zachowany detal architektoniczny.
- Do zachowania drzwi wejścia głównego.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej wymaga się stosowania stolarki drewnianej według zachowanych wzorów.
- Do zachowania wielkość, kształt i rozplanowanie parceli; teren zielony z układem kamiennych schodów ogrodzenie parceli, z brukowaną drogą.

ul. Andrzeja Szmidta 6-6a

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Dom mieszkalny, obecnie w części południowej siedziba Komornika Sądowego, mur., 1. ćw. XX w.; modernizm elementami historyzmu. Wolnostojący, usytuowany po wschodniej stronie ulicy. Od strony ulicy i sąsiednich posesji parcela wydzielona niewysokim kamiennym ogrodzeniem, złożonym z niewysokiej podmurówki, na której ustawione niewysokie, masywne słupki, między słupkami metalowe, ramowe moduły. Dom dwudzielny z dwiema osobnymi klatkami schodowymi.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła trójkondygnacyjnego dwuczłonowego budynku, wzniesionego na planie zbliżonym do litery T. Południowa część budynku usytuowana szczytowo względem ulicy, kryta dachem naczółkowym, część północna ustawiona kalenicowo kryta dachem trójpołaciowym; w połaci północnej z dwuosiową facjatą, zwieńczoną trójkątny szczytem, w połaci frontowej z jednoosiowymi lukarnami przykrytymi dwuspadowymi daszkami. W południowej części budynku na osi fasady, w kondygnacji III, trójboczny wykusz. W północnej części budynku w osi środkowej, w kondygnacji II otwór drzwiowy wejścia głównego, poprzedzony schodami wyrównawczymi, z pełną balustradą; portal zwieńczony prostokątnym balkonem.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja elewacji. W południowej, szczytowo ustawionej części budynku, fasada trójosiowa, z trójbocznym wykuszem u osi środkowej kondygnacji III; elewacja południowa 1-osiowa z otworem drzwiowym ujętym portalem. Fasada północnej części budynku 5-osiowa symetryczna; w osi środkowej w kondygnacji II otwór drzwiowy wejścia głównego. Otwory okienne i drzwiowe prostokątne.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wykonany w tynku i kamieniu detal architektoniczny zachowany w stanie dobrym. Kondygnacja I w partii cokółowej oblicowana kamienną okładziną w formie rustykalnych boni. Powyżej elewacje tynkowane, zwieńczone szerokim, bogato profilowanym gzymsem koronującym. Elewacje w kondygnacji II i III dzielone, w wielkim porządku, kanelowanymi jońskimi pi-

lastrami. Otwory okienne w kondygnacji II ujęte płycinami, zwieńczonymi naczółkami o wsklesłowypukłym zarysie, zdobionymi motywem rozety; otwór okienny w kondygnacji II, pod wykuszem oraz otwór drzwi balkonowych zwieńczone trójkątnymi naczółkami. Otwór drzwiowy na osi północnej części fasady prostokątny, z półkolistym stałym nadświetlem, ujęty portalem złożonym z pilastrów, dzielonych na prostokątne pola zdobione uproszczonym motywem kaboszonów; nadświetle wydzielone profilowanym gzymsem, ujęte przerwany wolutowym naczółkiem, spiętym kluczem. Po obu stronach portalu ustawione doryckie kolumny, z konsolami wspierającymi balkon; balkon zabezpieczony kutą balustradą. Otwór drzwiowy w południowej części budynku prostokątny, o wklęsłych górnych narożach, flankowany doryckimi pilastrami, na których ustawione niewysokie postumenty, podtrzymujące wysunięty okap.

- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana stolarka drzwiowa, drzwi jednoskrzydłowe, płycinowe przeszklone, w dolnej części zdobione płyciną, zwieńczoną profilowanym gzymsem o zakończeniach zwiniętych w wolutę; nadświetle otworu drzwiowego w północnej części budynku, dzielone promienistymi szprosami; stolarka okienna współczesna

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, kształt facjat i lukarn; układ osi okiennych i wykrój otworów, zachowany detal architektoniczny.
- Do zachowania drzwi wejścia głównego.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania stolarki drewnianej według zachowanych wzorów.
- Do zachowania kamienne ogrodzenie parceli.

ul. Andrzeja Szmidta 7

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Dom mieszkalny, mur., 1. ćw. XX w.; modernizm. Budynek wolnostojący z dostawionym od północy współczesnym aneksem. Ustawiony szczytowo względem ulicy. Od strony ulicy działka wydzielona kamiennym ogrodzeniem, o licu analogicznym jak kamienne lico cokołowej części elewacji. Budynek usytuowany na skarpie, opadającej w kierunku południowym.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła jednokondygnacyjnego budynku krytego wysokim dachem krążynowym z szerokim okapem; w połąci południowej z jednoosiowymi lukarnami, krytymi dachami dwuspadowymi; w połąci północnej lukarny jedno- i dwuosiowe kryte dachami pulpitowymi. Budynek wzniesiony na planie prostokąta z wielobocznym ryzalitem w północno zachodnim narożu; ryzality kryty ściętym dachem wielopołaciowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń; pokrycie dachu współczesne. Zachowana kompozycja elewacji; otwory okienne i drzwiowe prostokątne. Fasada dwuosiowa o prostokątnych otworach okiennych; szczyt trójosiowy wydzielony szerokim okapem, przykrytym dachówką, w zwieńczeniu szczytu para wąskich otworów okiennych.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wykonany w tynku i kamieniu detal architektoniczny zachowany w stanie dobrym. Kondygnacja I w partii coko-

łowej oblicowana kamienną okładziną w formie rustykalnych boni. Otwory okienne ujęte profilowanymi opaskami, wykonanymi w tynku.

- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana stolarka drzwiowa, drzwi jednoskrzydłowe, płycinowe, przeszklone; zachowana solarka okienna, okna dwuskrzydłowe czterodzielne z profilowanym ślemieniem i słupkiem.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, kształt facjat i lukarn; układ osi okiennych i wykrój otworów, zachowany detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania stolarki drewnianej według zachowanych wzorów.
- Do zachowania kamienne ogrodzenie parceli.

ul. Andrzeja Szmidta 9

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Dom mieszkalny, mur., 1. ćw. XX w.; modernizm. Budynek wolnostojący. Od strony ulicy parcela wydzielona wysokim kamiennym ogrodzeniem, złożonym z wysokiej podmurówki, licowanej kamiennymi ciosami, na której ustawione niewysokie masywne słupki, między którymi umieszczone drewniane moduły. Kamienne licowanie ogrodzenia analogiczne z kamiennym licem cokołowej części fasady.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana rozczłonkowana bryła budynku. Budynek dwuskrzydłowy jednokondygnacyjny, wzniesiony na planie litery L. Skrzydło południowe kryte dachem dwuspadowym łamanym; skrzydło północne łamanym dachem naczółkowym. Południowa część budynku ustawiona szczytowo względem ulicy, część północna ustawiona kalenicowo. W dolnych połaciach dachu lukarny, kryte dachami pulpitowymi; w połaci tylnej dachami dwuspadowymi.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń; pokrycie dachu współczesne. Zachowana kompozycja elewacji; otwory okienne i drzwiowe prostokątne oraz niewielkie wąskie otwory doświetlające o kształcie wysłużonego 6-boku. Fasada skrzydła południowego dwuosiowa o prostokątnych otworach okiennych, między otworami okiennymi wąski otwór doświetlający o kształcie wysłużonego 6-boku. szczyt wydzielony szerokim okapem, przykrytym dachówką; w I kondygnacji szczytu cztery wąskie otwory okienne; w kondygnacji II dwa otwory okienne. Fasada skrzydła północnego trójosiowa z otworem drzwiowym w skrajnej osi południowej.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wykonany w tynku i kamieniu detal architektoniczny zachowany w stanie dobrym. Kondygnacja I w partii cokołowej oblicowana kamienną okładziną w formie rustykalnych boni. Otwory okienne szczytu z wspólnym profilowanym parapetem, zwieńczone wspólną opaską, nad każdym otworem wygiętą w trójkąt. Poprzedzony schodami wyrównawczymi otwór drzwiowy, ujęty prostym portalem, zwieńczonym trójkątnym naczółkiem zakończonym profilowanym odcinkiem gzymsu; otwór drzwiowy dodatkowo ujęty uskokową opaską. Po obu stronach portalu wąskie otwory doświetlające o kształcie wydłużonego 6-boku.

- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana stolarka drzwiowa, drzwi jednoskrzydłowe, płycinowe, przeszklone, w dolnej części skrzydło drzwi zdobione kanelowaniem; przeszklenie prostokątne zwieńczone profilowaną opaską, w części środkowej trójkątnie wygiętą; solarka okienna współczesna; częściowo zachowane drewniane okiennice.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, kształt facjat i lukarn; układ osi okiennych i wykrój otworów, zachowany detal architektoniczny.
- Do zachowania drzwi wejścia głównego.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej wymaga się stosowania stolarki drewnianej z nawiązaniem do historycznych wzorów; drewniane okiennice do zachowania lub odtworzenia.
- Do zachowania kamienne ogrodzenie parceli.

ul. Andrzeja Szmidta 12

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Dom mieszkalny, mur., 1. ćw. XX w.; modernizm. Budynek wolnostojący, usytuowany po wschodniej stronie ulicy. Od strony ulicy parcela wydzielona wysokim kamiennym ogrodzeniem, złożonym z wysokiej podmurówki, na której ustawione niewysokie masywne słupki; podmurówka i słupki licowane kamiennymi ciosami; między słupkami umieszczone drewniane moduły.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana rozczłonkowana bryła budynku. Budynek jednokondygnacyjny, z wysoką partią piwnic, wzniesiony na planie litery C, z trójbocznym ryzalitem na osi fasady. Kryty dachem czterospadowym; ryzalit sześcioboczną kopułą, częściowo wtopioną w dach. Prostokątne ryzalitty w bocznych częściach elewacji tylnej kryte dachami trójpołaciowymi; między ryzalitami, na kondygnacji II taras.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń; pokrycie dachu współczesne. Kopuła ryzalitu kryta blachą. Zachowana kompozycja elewacji; otwory okienne i drzwiowe prostokątne. Fasada trójosiowa z trójbocznym ryzalitem na osi środkowej; w każdej ze ścian ryzalitu otwory okienne.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wykonany w tynku i kamieniu detal architektoniczny zachowany w stanie dobrym. Kondygnacja I w partii cokłowej oblicowana kamienną okładziną w formie rustykalnych boni. Elewacje dzielone, zaznaczonymi w tynku lizenami, zwieńczone szerokim płaskim gzymsem koronującym, na którym oparty wysunięty okap.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana stolarka drzwiowa, drzwi jednoskrzydłowe, płycinowe, przeszklone; w otworach okiennych kondygnacji I zachowana historyczna solarka okienna; okna dwu i jednoskrzydłowe z profilowanym ślemieniem i słupkiem.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, kształt facjat i lukarn; układ osi okiennych i wykrój otworów, zachowany detal architektoniczny.
- Do zachowania drzwi wejścia głównego.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej wymaga się stosowania stolarki drewnianej z nawiązaniem do zachowanych wzorów.

ul. Andrzeja Szmidta 13

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Dom mieszkalny, mur., 1. ćw. XX w.; modernizm. Budynek wolnostojący, usytuowany po zachodniej stronie ulicy; ustawiony kalenicowo względem ulicy. Od strony ulicy parcela wydzielona kamiennym ogrodzeniem, złożonym z podmurówki, na której ustawione niewysokie masywne słupki; podmurówka i słupki licowane kamiennymi ciosami; między słupkami umieszczone drewniane moduły.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana rozczłonkowana bryła budynku. Budynek dwukondygnacyjny, podpiwniczony, wzniesiony na planie prostokąta z szerokimi, symetrycznie założonymi prostokątnymi ryzalitami, na dłuższej osi. Korpus budynku kryty dachem czterospadowym, w połaci frontowej i tylnej z okazałymi facjatami, krytymi dachami dwuspadowymi. Ryzalitty kryte nieco niższymi dachami trójpołaciowymi z powiekowymi lukarnami.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń; pokrycie dachu współczesne. Zachowana kompozycja elewacji; otwory okienne i drzwiowe prostokątne. Fasada korpusu symetryczna 6-osiowa; frontowe elewacje ryzalitów dwuosiowe.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wykonany w tynku i kamieniu detal architektoniczny zachowany w stanie dobrym. Kondygnacja I w partii cokłowej oblicowana kamienną okładziną w formie rustykalnych boni. Fasada korpusu rozczłonkowana kanelowanymi pilastrami. Otwory okienne kondygnacji I ujęte wąskimi opaskami, w formie półwałka, zwieńczonymi łukiem pełnym. Otwory drzwiowe umieszczone w osiach skrajnych elewacji ryzalitów, ujęte analogiczną opaską. Otwór drzwiowy w ryzalicie północnym, poprzedzony schodami wyrównawczymi z pełną balustradą w kamiennej okładzinie; otwór w ryzalicie południowym, poprzedzony podcieniem, wykonanym w narożu elewacji.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana stolarka drzwiowa, drzwi dwuskrzydłowe, płycinowe, przeszklone o płycinach zdobionych niewielką rozetą przeszklania dzielone promieniście ułożonymi szprosami. W dużej części otworów zachowana stolarka okienna; okna dwu- i jednoskrzydłowe z profilowanym ślepieniem i słupkiem; z drobnymi szczeblinowymi, kwaterowymi podziałami; w otworze okiennym na kondygnacji I zachowany witraż; w kondygnacji I zachowane okiennice.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, kształt facjat i lukarn; układ osi okiennych i wykrój otworów, zachowany detal architektoniczny.
- Do zachowania drzwi wejścia głównego.

- W przypadku wymiany stolarki okiennej wymaga się stosowania stolarki drewnianej z nawiązaniem do zachowanych wzorów; do zachowania okiennice.
- Do zachowania witraż.

ul. Andrzeja Szmidta 14

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Dom mieszkalny, mur., 1. ćw. XX w.; modernizm. Budynek wolnostojący, usytuowany po zachodniej stronie ulicy; ustawiony kalenicowo względem ulicy. Od strony ulicy parcela wydzielona kamiennym ogrodzeniem, złożonym z podmurówki, na której ustawione niewysokie masywne słupki; podmurówka i słupki licowane kamiennymi ciosami; między słupkami umieszczone drewniane moduły.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła budynku dwukondygnacyjnego z wysoką partią piwnic, krytego dachem czterospadowym. Budynek wzniesiony na planie prostokąta z dwoma symetrycznymi trójosiowymi ryzalitami, w środkowej części fasady oraz płytkim prostokątnym ryzalitem klatki schodowej w elewacji tylnej. Ryzality frontowe kryte niewysokimi dachami wielopołaciowymi.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń; pokrycie dachu współczesne. Zachowana kompozycja elewacji; otwory okienne i drzwiowe prostokątne. Fasada czterosiowa; w dwóch osiach środkowych fasady trójboczne ryzality, w każdej ze ścian ryzalitu wąskie otwory okienne; w osiach skrajnych fasady prostokątne otwory okienne.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wykonany w tynku i kamieniu detal architektoniczny zachowany w stanie dobrym. Kondygnacja I w partii cokołowej oblicowana kamienną okładziną w formie rustykalnych boni. Elewacje dzielone profilowanym gzymsem międzykondygnacyjnym, zwieńczone profilowanym gzymsem koronującym, na którym oparty wysunięty okap.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana stolarka drzwio-wa, drzwi jednoskrzydłowe, płycinowe, przeszklone; przeszklenie dzielone szprosami w układzie ukośnej kratownicy. W dużej części otworów zachowana stolarka okienna; okna dwu- i jednoskrzydłowe z profilowanym ślemieniem i słupkiem.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, kształt facjat i lukarn; układ osi okiennych i wykrój otworów, zachowany detal architektoniczny.
- Do zachowania drzwi wejścia głównego.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej wymaga się stosowania stolarki drewnianej z nawiązaniem do zachowanych wzorów.

ul. Andrzeja Szmidta 15

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Państwowy Urząd Zdrowia (*Staatliche Gesundheitsmat*), obecnie przychodnia lekarska, mur., 1. ćw. XX w.; modernizm. Budynek wolnostojący, usytuowany po wschodniej stronie

ulicy; ustawiony kalenicowo względem ulicy. Od strony ulicy parcela wydzielona mурowym, tynkowanym ogrodzeniem, złożonym z podmurówki, na której ustawione niewysokie masywne słupki; między słupkami współczesne metalowe moduły.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła dwukondygnacyjnego budynku, wzniesionego na planie prostokąta, krytego czterospadowym dachem z rytmicznie rozmieszczonymi jednoosiowymi lukarnami, krytymi dwuspadowymi dachami. W tylnej elewacji, na osi, jednoosiowa facjata, kryta dachem dwuspadowym. Od południa do budynku dostawiony jednokondygnacyjny, prostokątny aneks, kryty dachem pulpitowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń; Zachowana kompozycja fasady i elewacji tylnej; otwory okienne prostokątne; otwory drzwiowe zamknięte łukiem odcinkowym. Fasada symetryczna, 13-osiowa o prostokątnych otworach okiennych, w osi środkowej otwór drzwiowy. W elewacji tylnej, na osi, nad otworem drzwiowym otwór okienny o wysokości dwóch kondygnacji; po obu jego stronach, w każdej kondygnacji, po trzy wąskie otwory okienne; w facjacie półkolisty otwór okienny.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wykonany w tynku i kamieniu detal architektoniczny zachowany w stanie dobrym. Kondygnacja I w partii cokłowej oblicowana kamienną okładziną w formie rustykalnych boni. W wyższych kondygnacjach elewacje gładko tynkowane, zwieńczone profilowanym gzymsem koronującym, na którym oparty wysunięty okap dachu. Otwór drzwiowy ujęty wąską profilowaną opaską.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana stolarka drzwiowa, drzwi dwuskrzydłowe, ramowe z nadświetlem. Częściowo zachowana stolarka okienna; okna dwuskrzydłowe, czterodzielne z profilowanym ślemieniem i słupkiem, skrzydła z drobnymi szczeblinowymi podziałami; współczesna stolarka okienna z zachowanymi podziałami.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, detal architektoniczny.
- Do zachowania drzwi wejścia głównego.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej wymaga się stosowania stolarki drewnianej z nawiązaniem do zachowanych wzorów.

ul. Andrzeja Szmidta 16

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Dom mieszkalny, mur., 1. ćw. XX w.; modernizm. Budynek wolnostojący, usytuowany po wschodniej stronie ulicy. Od strony ulicy południowa część parceli parcela wydzielona kamiennym ogrodzeniem, z wysokim murem oporowym, licowanym kamiennymi ciosami.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana rozczłonkowana bryła budynku. Budynek dwukondygnacyjny, wzniesiony na planie litery C, z symetrycznie założonymi prostokątnymi ryzalitami w elewacji tylnej. Korpus kryty dachem czterospadowym; ryzalitty nieco niższymi dachami trójpołaciowymi. Na osi fasady, w osi środkowej, na kondygnacji II płytki trójboczny wykusz;

- nad wykuszem jednoosiowa facjata kryta dachem dwuspadowym. Przy południowej elewacji budynku jednobiegowe schody wyrównawcze prowadzące na kondygnację II.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń; Zachowana kompozycja elewacji; otwory okienne i drzwiowe prostokątne. Fasada symetryczna, 3-osiowa o prostokątnych otworach okiennych, w skrajnej osi południowej szeroki otwór drzwiowy.
 - Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wykonany w tynku i kamieniu detal architektoniczny zachowany w stanie dobrym. Kondygnacja I w partii cokołowej oblicowana kamienną okładziną w formie rustykalnych boni. W wyższych kondygnacjach elewacje gładko tynkowane, z ramową dekoracją w postaci gładkich narożnych lizen i opaski pod okapem. Kondygnacja parteru wydzielona wydatnym, międzykondygnacyjnym, profilowanym gzymsem okapowym.
 - Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana stolarka drzwiowa, drzwi wejścia głównego jednoskrzydłowe płycinowe, w górnej części przeszklone, przeszklenie z podziałami w formie ukośnej kratownicy; stolarka okienna współczesna z zachowanymi podziałami.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, detal architektoniczny.
- Do zachowania drzwi wejścia głównego.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej wymaga się stosowania stolarki drewnianej z nawiązaniem do zachowanych wzorów

Ul. Romualda Traugutta

Dawne nazwy ulicy: *Ritter Platz*.

Ulica położona jest w zachodniej części Śródmieścia. Poprowadzona została wzdłuż płn.-zach. granicy terenu fabryki porcelany *Krzysztof (Kristen)*. Zabudowa ulicy w części południowej składa się z wolnostojących, wielorodzinnych budynków mieszkalnych; w części północnej znajdują się secesyjne kamienice w zwartej zabudowie.

Stan zachowania historycznej substancji:

- Dobry.
- Obecnie zachowane są: historyczny przebieg ulicy i jej historyczna zabudowa.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania: przebieg ulicy i jej zabudowa.

ul. Romualda Traugutta 6, 6a

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Budynek mieszkalny, mur., pocz. XX w.; historyzm. Wolnostojący, usytuowany po północno-wschodniej stronie ulicy, w układzie kalenicowym, poprzedzony szerokim ogródkiem przednim.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła dwukondygnacyjnego budynku z wysoka partią piwnic, oraz niewysokim poddaszem, wzniesionego na planie prostokąta, z wydatnymi prostokątnymi ryzalitami na osi poprzecznej i podłużnej. Budynek kryty dachem dwuspadowym o niewielkim nachyleniu połaci, z wysuniętym okapem wspartym na drewnianych kroksztynach. Ryzalit w fasadzie, trójkondygnacyjny, wyniesiony ponad partię dachu, zwieńczony trójkątnym szczytem, kryty dachem dwuspadowym. Ryzalitty boczne trójkondygnacyjne, ze znacznie węższą trzecią kondygnacją, przykryte dwuspadowymi dachami. W ryzalitach z ozdobnie opracowanymi belkami przy okapie.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń; dach kryty papą. Zachowana kompozycja 8-osiowej symetrycznej fasady (elewacji zach.), z dwuosiowym ryzalitem w części środkowej; ryzalitty boczne jednoosiowe. Otwory okienne piwnic i poddasza prostokątne, w kondygnacjach mieszkalnych zamknięte łukiem odcinkowym. Wejścia do budynku w elewacjach bocznych, poprzedzone, symetrycznie założonymi dwoma biegami schodów wyrównawczych. Wejścia do budynku w elewacjach bocznych, poprzedzone, symetrycznie założonymi dwoma biegami schodów wyrównawczych.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacje oblicowane cegłą; posadowione na wysokiej części cokołowej, z podziałem poziomym w formie wąskiego gzymsu międzykondygnacyjnego. Nadproża otworów okiennych I i II kondygnacji zaakcentowane wąską ceglana opaską.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych współczesna; w południowej części budynku w kondygnacji II zachowana skrzynkowa

stolarka okienna; w pozostałej części stolarka okienna współczesna, podziały stolarki okiennej niejednolite.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów; do zachowania ceramiczne lico elewacji. Do zachowania i odtworzenia drewniane kroksztyny i ozdobne belki przy okapach dachu.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych wzorów.

ul. Romualda Traugutta 7, 7a

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Budynek mieszkalny, mur., pocz. XX w.; historyzm Wolnostojący, usytuowany po północno-wschodniej stronie ulicy, w układzie kalenicowym, poprzedzony szerokim ogródkiem przednim.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła trójkondygnacyjnego budynku z wysoka partią piwnic, oraz niewysokim poddaszem, wzniesionego na planie prostokąta, z wydatnymi prostokątnymi ryzalitami na osi poprzecznej i podłużnej. Budynek kryty dachem dwuspadowym o niewielkim nachyleniu połaci, z wysuniętym okapem wspartym na drewnianych kroksztynach. Ryzalit w fasadzie, trójkondygnacyjny, wyniesiony ponad partię dachu, zwieńczony trójkątnym szczytem, kryty dachem dwuspadowym. Ryzalite boczne trójkondygnacyjne, ze znacznie węższą trzecią kondygnacją, przykryte dwuspadowymi dachami. W ryzalitach z ozdobnie opracowanymi belkami przy okapie.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń; dach kryty papą. Zachowana kompozycja 8-osiowej symetrycznej fasady (elewacji zach.), z dwuosiowym ryzalitem w części środkowej; ryzalite boczne jednoosiowe. Otwory okienne piwnic i poddasza prostokątne, w kondygnacjach mieszkalnych zamknięte łukiem odcinkowym. Wejścia do budynku w elewacjach bocznych, poprzedzone, symetrycznie założonymi dwoma biegami schodów wyrównawczych.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacje oblicowane cegłą, posadowione na wysokiej części cokołowej, z podziałem poziomym w formie wąskiego gzymsu międzykondygnacyjnego. Nadproża otworów okiennych I i II kondygnacji zaakcentowane wąską ceglana opaską.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych współczesna; w południowej części budynku w kondygnacji I zachowana skrzynekowa dwuskrzydłowa stolarka okienna, w ryzalicie trójskrzydłowa, w osiach południowych dwuskrzydłowa; w pozostałej części stolarka okienna współczesna, podziały stolarki okiennej niejednolite.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów; do zachowania ceramiczne lico elewacji. Do zachowania i odtworzenia drewniane kroksztyny i ozdobne belki przy okapach dachu.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według historycznych wzorów

ul. Romualda Traugutta 8

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ – 1979 r.

Kamienica, mur., 1905 r.; secesja. Usytuowany w zabudowie zwartej, jako budynek narożny północnej pierzei ulicy.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowany bryła trójkondygnacyjnego budynku, wzniesionego na planie zbliżonym do prostokąta, z uskokowo kształtowanym pd.-wsch. narożem. Środkowa, dwuosiowa część fasady oraz południowa część elewacji pd.-wsch. zwieńczone okazałymi szczytami o wklęsłowypukłym zarysie. W narożu pd.-wsch. prostokątne balkony z metalowymi balustradami. Nad północną częścią elewacji dwuosiowa lukarna, kryta dachem pulpitowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 5-osiowej asymetrycznej fasady (elewacji pd.-zach.) oraz kompozycja asymetrycznej dwuosiowej elewacji pd.-wsch., z wejściem do budynku. Otwory okienne zamknięte łukiem odcinkowym, w środkowej, dwuosiowej części fasady, szersze.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacja w kondygnacji parteru licowana cegłą, z kamiennym cokołem w formie rustykalnych boni. Nad parterem profilowany gzyms międzykondygnacyjny. W kondygnacjach wyższych elewacja tynkowana i licowana cegłą z tynkowanymi płycinami i geometryczną dekoracją w postaci ceglanych opasek i obramień okiennych, oraz szerokiego płaskiego fryzu ząbkowego.
- Stan zachowania stolarki okiennej: stolarka okienna współczesna o niejednorodnych podziałach.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu wraz z okazałymi szczytami, układ balkonów; kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, opracowanie elewacji z ceglany licowaniem i kompozycją ceglano-tynkowej, geometrycznej dekoracji; do zachowania kamienny cokół.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki nawiązującej do historycznych wzorów.

ul. Romualda Traugutta 9

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., konstrukcja ryglowa, pocz. XX w., secesja. Usytuowana w zabudowie zwartej w północnej pierzei ulicy, w układzie kalenicowym.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła trójkondygnacyjnego budynku, wzniesionego na planie prostokąta, krytego dachem dwuspadowym. Środkowa oś fasady zaakcentowana jednoosiowym płytkim wykuszem, wspartym na kamiennych konsolach. Nad osią środkową fasady okazała dwuosiowa facjata, przykryta dachem naczółkowym, po obu jej stronach dwuosiowe lukarny kryte dachami pulpitowymi.

- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 3-osiowej symetrycznej fasady (elewacji płd.-zach.) z otworem odrzwiowym w osi środkowej. Otwory okienne i otwór drzwiowy zamknięte łukiem odcinkowym, w wykuszu nieco węższe. Elewacja zwieńczona w partiach bocznych szerokim uskokowym gzymsem koronującym. Facjata wykonana w konstrukcji ryglowej, tynkowana z wyeksponowanymi belkami, wsparta na niewielkich wydłużonych drewnianych konsolach ceglanych wspornikami.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacja do wysokości połowy II kondygnacji licowana cegłą, powyżej tynkowana. Detal architektoniczny w postaci ceglanych opasek nad łukami otworów drzwiowych; pod otworami okiennymi wąskie pionowe pasy, w I i II kondygnacji tynkowane w kondygnacji III ceglane.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana stolarka drzwi zewnętrznych, drzwi drewniane, dwuskrzydłowe, ze stałym nadświetlem; skrzydła drzwi z pionowymi płycinami, w górnej części przeszklone, ze stałym nadświetlem. Stolarka okienna zachowana w dwóch otworach okiennych, dwu- i trójskrzydłowa, z wąskimi podziałkami nad śłemeniem; w pozostałej części otworów wymieniona o niejednolitych podziałkach.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu wraz z facjatą i lukarnami; kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, opracowanie elewacji z ceglany licowaniem i detalem architektonicznym; ryglowa konstrukcja facjaty z wyeksponowaniem belek.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki nawiązującej do historycznych wzorów.

ul. Romualda Traugutta 10

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ – 1979 r.

Kamienica, mur., 1907 r., secesja. Usytuowana w zabudowie zwartej w północnej pierzei ulicy, jako budynek narożny.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła trójkondygnacyjnego budynku, wzniesionego na planie zbliżonym do litery L, o elewacjach frontowych z okazałymi szczytami, krytego dachem wielopołaciowym; w połaciach dachu lukarny z dachami pulpitowymi. Płn.-zach. naroże budynku dwukondygnacyjne, zwieńczone balkonem.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne z miejscowymi zawilgoczeniami; konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja obu elewacji frontowych. Otwory okienne prostokątne, otwór drzwiowy wejścia głównego zamknięty trójbocznie. Elewacja zachodnia 5-osiowa, niesymetryczna; środkowa trójosiowa część elewacji, zwieńczona okazałym szczytem; w osi środkowej trójkondygnacyjny płytki trójboczny wykusz, w partii szczytu przykryty trójspadowym daszkiem z ceramicznym pokryciem. Elewacja północna 6-osiowa, niesymetryczna; zachodnia część elewacji zwieńczona okazałym szczytem o falistej linii; w partii szczytu pięcioosiowa facjata o wąskich otworach

okiennych, rozwiązana jako 5-boczny szczyt, ujęty uproszczonymi spływami wolutowymi. Balustrada balkonu murowana, pełna, płycinowa.

- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: partia cokołowa elewacji licowana ciosami kamiennymi w formie rustykalnych boni; w 2/3 wysokości parteru licowana cegłą, powyżej tynkowana; tynk miejscami odparzony. Detal architektoniczny wykonany w tynku zachowany w stanie średnim z miejscowymi ubytkami. Środkowe trójosiowe części obu elewacji, rozczłonkowane lizenami w wielkim porządku, wykonanymi z ceramicznych kształtek; w elewacji północnej, dolne części lizen wykonane z kamiennych boni, lizeny dekorowane dodatkowo plaketami ze stylizowanym ornamentem zawijanym.; w elewacji zach. trzony lizen, na wysokości otworów okiennych parteru wsparte na uproszczonych konsolach. Płyciny podokienne elewacji rozwiązane różnorodnie, dekorowane ząbkami, wieńcami, owalem oraz stylizowanym ornamentem secesyjnym. Szczyt elewacji północnej z kanelowanymi pilastrami, połączonymi girlandą. Otwór drzwiowy w elewacji zachodniej ujęty portalem, flankowany lizenami, wspierającymi trapezowy, wklęsłowypukły naczółek, ujęty opaską o zakończeniach zwiniętych w wolutę, nadproże dekorowane fryzem ząbkowym. W wykuszu elewacji zach., w kondygnacji III kartusz z datą: 1907”.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana stolarka drzwi zewnętrznych, drzwi drewniane, dwuskrzydłowe, ramowo-płycinowe z nadświetlem; skrzydła drzwi w górnej części przeszklone; przeszklenia ośmioboczne, pod nimi prostokątne płyciny zdobione owalem; nadświetle z pionowymi podziałami. Stolarka okienna współcześnie wymieniona, o jednolitych podziałach.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu wraz ze szczytami i lukarnami; kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów; detal architektoniczny; stolarka drzwi wejścia głównego.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki nawiązującej do historycznych wzorów.

Pl. Juliana Tuwima

Dawne nazwy placu: *Sonnenplatz*

Plac położony jest we wschodniej części Śródmieścia. Wykształcony został u zbiegu ulic: wychodzącej z naroża Rynku ulicy T. Kościuszki, biegnącej na wschód w stronę Nowego Miasta oraz biegnącej na północ alei Wyzwolenia i na południe ulicy A. Mickiewicza. Jeszcze na planie miasta z 1906 roku teren placu nie był wyodrębniony i znajdował się w ciągu, biegnącej od Rynku ul. T. Kościuszki (*Charlottenbrunner Strasse*). Nazwę *Sonnenplatz* nadano zapewne, ze względu na istniejący tutaj, wzmiankowany już w 1875 roku, hotel *Pod złotym Słońcem* (*Gasthof zur goldenen Sonne*). W roku 1837 na placu J. Tuwima stały wzniesione w konstrukcji szachulcowej budynki kuźni Schuberta. Zachowana jest trójkondygnacyjna zabudowa wschodniej pierzei placu. Przy zachodniej pierzei zachowany jest budynek hotelu.

Stan zachowania historycznej substancji:

- Dobry.
- Obecnie zachowane są: historyczny zarys placu i historyczna zabudowa.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania: zarys placu i zabudowa.

pl. Juliana Tuwima 1

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Hotel *Pod złotym Słońcem* (*Gasthof zur goldenen Sonne*), obecnie budynek mieszkalno-usługowy, mur., III ćw. XIX w., współcześnie przekształcone witryny; historyzm z elementami neorenesansu. Wolnostojący, usytuowany po zachodniej stronie placu, w układzie kalenicowym; do południowej elewacji dostawiony jednokondygnacyjny aneks.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowany bryła czterokondygnacyjnego budynku, z wysoka partią poddasza, przykrytego dachem pulpitowym, wzniesionego na planie zbliżonym do prostokąta, z prostokątnym ryzalitem w elewacji tylnej; południowa, dwuosiowa część budynku, w elewacji frontowej nieco węższa, kompozycyjnie rozwiązana jako aneks.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 11-osiowej niesymetrycznej fasady (elewacja wschodnia) oraz 4-osiowej elewacji południowej. W kondygnacji parteru fasada przekształcona, z prostokątnymi witrynami i otworem drzwiowym; w kondygnacjach wyższych północna dziewięćosiowa część fasady rozwiązana symetrycznie z osią środkową podkreśloną pseudoryzalitem; dwuosiowa południowa część nieco cofnięta względem lica.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wykonany w tynku detal architektoniczny zachowany w stanie dobrym; znaczne ubytki tynku na elewacji tylnej i południowej oraz w części podokapowej fasady. W fasadzie i elewacji południowej podziały poziome w formie profilowanych okapowych gzymsów międzykondygnacyjnych; gzyms koronujący profilowany, silnie wyladowany. Otwory okienne prostokątne,

ujęte profilowanymi, uszakowymi opaskami zwieńczonymi odcinkami profilowanego gzymsu. W osi środkowej fasady w kondygnacji II, otwór okienny zwieńczony naczółkiem segmentowym, w kondygnacji III przerwanym półkolistym naczółkiem, w naczółku kula na postumencie, ujętym wolutami; w kondygnacji IV naczółkiem trójkątnym; otwory okienne poddasza ujęte profilowanymi uszakowymi opaskami z kluczem, zwieńczonym kulą, ujętym wolutami.

- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych współczesna, zachowane dwuskrzydłowe przeszklone drzwi w sieni; częściowo zachowana zabytkowa stolarka okienna (w kondygnacji III, IV i poddasza), dwuskrzydłowa czterodzielna z profilowanym ślemieniem i słupkiem; w pozostałej części wymieniona. Witryny na parterze o współczesnej konstrukcji.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych wzorów.

pl. Juliana Tuwima 2

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., ok. 1905 r., (lub w roku 1907); współcześnie przeprowadzony remont elewacji i pokrycia dachu; secesja. Usytuowana w zabudowie zwartej we wschodniej pierzei placu, w układzie kalenicowym.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła czterokondygnacyjnego budynku, wzniesionego na palnie prostokąta, przykrytego dachem dwuspadowym z lukarnami. Nad środkową, czteroosiową częścią fasady, jednokondygnacyjna czteroosiowa facjata, zwieńczona szczytem o wklęsłowy-pukłej linii; po obu stronach facjaty lukarny z dachami pulpitowymi.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i współczesne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 6-osiowej symetrycznej fasady (elewacja zachodnia). W kondygnacji parteru prostokątne witryny i otwór drzwiowy na osi; w kondygnacjach wyższych prostokątne otwory okienne, w szczycie owalny okulus.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wykonany w tynku detal architektoniczny w stanie dobrym, po współcześnie przeprowadzonym gruntowanym remoncie elewacji. Lico II kondygnacji zdobione poziomymi pasami boni; w pozostałej części elewacja gładko tynkowana z płaskim gzymsem okapowym nad kondygnacją II i wąską opaską podokienną w kondygnacji III; fasada zwieńczona, w częściach bocznych szerokim profilowanym gzymsem koronującym; w kondygnacji III i IV ujęta boniowanymi lizenami w zwieńczeniu z owalnym kartuszem z girlandami. Okulus w szczycie ujęty festonem.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych współczesna; stolarka okienna wymieniona, niejednolita. Witryny na parterze o współczesnej konstrukcji.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki w nawiązaniu do historycznych wzorów.

pl. Juliana Tuwima 3

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ – 1979 r.

Kamienica, mur., ok. 1870-1880 r.; historyzm. Usytuowana w zabudowie zwartej we wschodniej pierzei placu, w układzie kalenicowym.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła trójkondygnacyjnego budynku, wzniesionego na palnie prostokąta, przykrytego dachem dwuspadowym z lukarnami. Nad środkową częścią fasady jednoosiowa facjata, zwieńczona niewysokim trójkątnym szczytem z prostokątną wystawką w wierzchołku; w bocznych częściach połączy lukarny z dachami dwuspadowymi.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 6-osiowej symetrycznej fasady (elewacja zachodnia). W kondygnacji parteru prostokątne witryny i otwór drzwiowy w części południowej; w kondygnacjach wyższych prostokątne otwory okienne; w partii poddasza niewielkie kwadratowe otwory wentylacyjne.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wykonany w tynku detal architektoniczny w stanie dobrym, po współcześnie przeprowadzonym remoncie. Podziały poziome w postaci profilowanych gzymsów okapowych; fasada zwieńczona wyładowanym profilowanym gzymsem koronującym. Otwory okienne ujęte szerokimi profilowanymi opaskami, w kondygnacji II zwieńczonymi z prostokątną, gładką płyciną nadokienną, zwieńczoną profilowanym odcinkiem gzymsu.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych współczesna; stolarka okienna współczesna, jednolita. Witryny na parterze o współczesnej konstrukcji.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki w nawiązaniu do historycznych wzorów.

pl. Juliana Tuwima 4

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ – 1979 r.

Kamienica, mur., ok. 1880 r., historyzm z elementami neorenesansu. Usytuowana w zabudowie zwartej we wschodniej pierzei placu, w układzie kalenicowym; północna część budynku, załamana zgodnie z przebiegiem ulicy.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła trójkondygnacyjnego budynku, wzniesionego na palnie prostokąta, z załamaną częścią północną, zgodnie z przebiegiem ulicy. Budynek przykryty dachem dwuspadowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 9-osiowej symetrycznej fasady z bocznymi dwuosiowymi pseudoryzalitami. W kondygnacji parteru prostokątne witryny i otwór drzwiowy w części północnej; w kondygnacjach wyższych prostokątne otwory okienne; w partii poddasza niewielkie kwadratowe otwory wentylacyjne.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wykonany w tynku detal architektoniczny w stanie dobrym, po współcześnie przeprowadzonym remoncie; dolna część fasady współcześnie licowana płytkami ceramicznymi. Podziały poziome w postaci profilowanych gzymsów okapowych; fasada zwieńczona profilowanym gzymsem koronującym z fryzem kostkowym. Otwory okienne ujęte profilowanymi opaskami; w kondygnacji II zwieńczone trójkątnymi naczółkami wspartymi na wolutowych konsolach; w kondygnacji II profilowanymi odcinkami gzymsu. W pseudoryzalitach, w kondygnacji II otwory okienne prostokątne, ujęte kompozytowymi pilastrami o trzonach zdobionych płyciną, podtrzymującymi szeroki pas belkowania; w kondygnacji III otwory okienne zamknięte łukiem pełnym, ujęte analogicznymi pilastrami, połączonymi półkolistymi arkadami, całość zwieńczona szerokim belkowaniem z fryzem o prostokątnych płycinach zdobionych girlandami; w przyłuczach arkad bukraniony; płyciny podokienne zdobione pseudobalustradą.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych drewniana, dwuskrzydłowa, płycinowa; częściowo zachowana historyczna stolarka okienna, okna dwuskrzydłowe czterodzielne; ślepię słupek zdobione wałkiem. Witryny na parterze o współczesnej konstrukcji.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki w nawiązaniu do historycznych wzorów.

Ul. Andrzeja Wajdy

Dawne nazwy ulicy: *Cochius Strasse, Józefa Lewartowskiego.*

Ulica położona jest w zachodniej części Śródmieścia. Biegnie wzdłuż północno zachodniej granicy terenu fabryki porcelany Krzysztof (*Krister*). Pierwotna nazwa ulicy *Cochius Strasse*, nadana została dla upamiętnienia inżyniera Cochiusa, który kierował pracami przy zrealizowanej w latach 1851-1852 pierwszej linii kolejowej łączącej Wałbrzych i Świebodzice. Nazwa ulicy nadana została przez magistrat w roku 1852. Ulica ta bowiem prowadziła bezpośrednio do dworca towarowego. Zwarta zabudowa ulicy, złożona z kamienic o raczej skromnym wystroju obejmuje tylko pierzeję północno zachodnią. Teren po południowej stronie ulicy, wydzielony ogrodzeniem, stanowi teren fabryki porcelany.

Stan zachowania historycznej substancji:

- Dobry.
- Obecnie zachowane są: historyczny przebieg ulicy i jej historyczna zabudowa.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania: przebieg ulicy i jej zabudowa.

ul. Andrzeja Wajdy 2

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., IV ćw. XIX w.; historyzm; współczesne tynki elewacji, z szczątkowo zachowanym metalem architektonicznym. Usytuowana w zabudowie zwartej północno zachodniej pierzei ulicy, na narożnej parceli, przy skrzyżowaniu z ul. A. Pługa.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowany bryła czterokondygnacyjnego budynku, wysoka partią poddasza, przykrytego dachem pulpitowym, wzniesionego na planie prostokąta.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 10-osiowej niesymetrycznej fasady oraz 4-osiowej symetrycznej południowo zachodniej elewacji bocznej. Boczne części elewacji frontowej rozwiązane jako dwuosiowe pseudoryzalitty.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wykonany w tynku detal architektoniczny zachowany w stanie średnim. Tynk współczesny z widocznymi ubytkami w dolnej części elewacji oraz na dużych powierzchniach elewacji bocznej. Detal architektoniczny zachowany szczątkowo, w postaci profilowanego gzymsu międzykondygnacyjnego nad parterem oraz wyładowanego gzymsu koronującego. Dwuosiowe pseudoryzalitty fasady obecnie z prostokątnymi, uproszczonymi płycinami, nad kondygnacją 4. zwieńczone odcinkami gzymsu. Otwory okienne prostokątne, otwór drzwiowy, na osi fasady zamknięty łukiem odcinkowym.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych współczesna; stolarka okienna zachowana w pojedynczych otworach okiennych, okna dwu- i trójskrzydłowe z profilowanym ślemieniem i słupkiem. Współczesna stolarka niejednolita.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, zachowany detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych wzorów.

pl. Andrzeja Wajdy 4

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur. XIX/XX w.; historyzm z elementami neoklasycyzmu. Usytuowana w zabudowie zwartej w zach. pierzei ulicy, na narożnej parceli, przy skrzyżowaniu z ul. A. Pługa.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Obecnie budynek trójkondygnacyjny, wzniesiony na planie litery L, ze ściętym zachodnim narożem. Skrzydło południowe pierwotnie dwukondygnacyjne, z poddaszem, kryty dachem ze skośną połącią frontową; obecnie wtórnie nadbudowane do trójkondygnacyjnego. Od zachodu do skrzydła pn.-wsch. dostawione aneksy.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Kompozycja obu elewacji frontowych: 4-osiowej elewacji wschodniej i 4-osiowej niesymetrycznej elewacji płn. analogiczna. Otwory okienne i drzwiowy prostokątne.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wykonany w tynku detal architektoniczny zachowany w stanie raczej dobrym z widocznymi zawilgoczeniami i ubytkami; partia cokołowa, z tynkiem współczesnym. Elewacje frontowe w kondygnacji I zdobione wykonanymi w tynku pasami boni; kondygnacja II i III, obecnie o ujednoczonej dekoracji, rozczłonkowane boniowanymi lizenami w wielkim porządku, w narożu boniowanymi pilastrami o tokańskich głowicach, w górnej części z prostokątną płyciną, z owalem ujętym festonem. Elewacja zwieńczona profilowanym gzymsem koronującym. Między otworami okiennymi I i II kondygnacji prostokątne płyciny (tablatury). Otwory okienne III kondygnacji zwieńczone wklęsłowypukłym płaskim naczółkiem z wydatnym kluczem.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych współczesna; stolarka okienna zachowana w pojedynczych otworach kondygnacji I, okna dwuskrzydłowe z profilowanym ślemieniem i słupkiem. Współczesna stolarka niejednolita.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych wzorów.

ul. Andrzeja Wajdy 8, 8A

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., 4. ćw. XIX w.; historyzm. Usytuowana w zabudowie zwartej w zachodniej pierzei ulicy.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła trójkondygnacyjnego budynku, z wysoka partią poddasza, przykrytego dachem pulpitowym, wzniesionego na planie prostokąta.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 4-osiowej symetrycznej fasady, z otworem drzwiowym w skrajnej osi południowej. Otwory okienne i drzwiowy prostokątne.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wykonany w tynku detal architektoniczny zachowany w stanie dobrym, po współcześnie przeprowadzonych pracach remontowych. Kondygnacja parteru, zdobiona poziomymi pasami boni, wydzielona szerokim gzymsem okapowym. W kondygnacjach II i III podziały poziome w postaci wąskich opasek podokiennych. Otwory okienne w kondygnacji II i III zwieńczone profilowanymi odcinkami gzymsu. Między gzymsem międzykondygnacyjnym i opaską podokienną, prostokątne profilowane płyciny. Między niewielkimi otworami okiennymi poddasza prostokątne płyciny.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych współczesna; częściowo zachowana historyczna stolarka okienna bez dekoracji.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, zachowany detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych wzorów.

ul. Andrzeja Wajdy 10

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., 4. ćw. XIX w.; historyzm. Usytuowana w zabudowie zwartej w zach. pierzei ulicy. Historyzm.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła trójkondygnacyjnego budynku, przykrytego dachem pulpitowym, wzniesionego na planie prostokąta.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 6-osiowej symetrycznej fasady, z otworem drzwiowym w osi 4. od północy. Otwory okienne i drzwiowy prostokątne; w kondygnacji poddasza niewielkie prostokątne otwory wentylacyjne.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wykonany w tynku detal architektoniczny zachowany w stanie dobrym, po współcześnie przeprowadzonych pracach remontowych. Elewacje frontowe w kondygnacji parteru z podziałami poziomymi w postaci gzymsów okapowych. W górnej części parteru elewacja zdobiona poziomymi pasami boni, w kondygnacjach wyższych gładko tynkowana, zwieńczona gzymsem koronującym, z wydzieloną partią fryzu, w którym niewielkie otwory wentylacyjne poddasza. Otwory okienne i drzwiowy ujęte profilowanymi opaskami, w kondygnacji II i III zwieńczone profilowanymi odcinkami gzymsu. Parapety otworów okiennych III kondygnacji wsparte na niewielkich konsolach zdobionych rozetką.

- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych współczesna; częściowo zachowana historyczna stolarka okienna bez dekoracji. Współczesna stolarka niejednolita.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykroj otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych wzorów.

ul. Andrzeja Wajdy 12

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., 4. ćw. XIX w.; historyzm. Usytuowana w zabudowie zwartej w zach. pierzei ulicy, na narożnej parceli przy skrzyżowaniu z ul. Małą.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła trójkondygnacyjnego budynku, przykrytego dachem pulpitowym, wzniesionego na planie litery L.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 6-osiowej symetrycznej elewacji południowo wschodniej, z otworem drzwiowym w osi 4. od północy oraz 11. osiowej elewacji południowo zachodniej. Otwory okienne i drzwiowy prostokątne.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wykonany w tynku detal architektoniczny zachowany w stanie dobrym, po współcześnie przeprowadzonych pracach remontowych. Elewacje frontowe w kondygnacji parteru z podziałami poziomymi w postaci gzymsów okapowych. W górnej części parteru elewacja zdobiona poziomymi pasami boni, w kondygnacjach wyższych gładko tynkowana, zwieńczona gzymsem koronującym, z wydzieloną partią fryzu, w którym niewielkie otwory wentylacyjne poddasza. Otwory okienne i drzwiowy ujęte profilowanymi opaskami, w kondygnacji II i III zwieńczone profilowanymi odcinkami gzymsu. Parapety otworów okiennych w elewacji zachodniej w III kondygnacji wsparte na niewielkich konsolach zdobionych rozetką.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych współczesna; częściowo zachowana historyczna stolarka okienna bez dekoracji. Współczesna stolarka niejednolita.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykroj otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych wzorów.

ul. Andrzeja Wajdy 14

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., 4 ćw. XIX w.; historyzm. Usytuowana w zabudowie zwartej w zach. pierzei ulicy, na narożnej parceli przy skrzyżowaniu z ul. Małą. Historyzm.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła czterokondygnacyjnego budynku, przykrytego dachem dwuspadowym o niewielkim nachyleniu połaci, wzniesionego na planie prostokąta, z prostokątnym ryzalitem w elewacji tylnej.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 5-osiowej symetrycznej fasady (elewacja południowo wschodnia), z otworem drzwiowym w osi środkowej oraz 6-osiowej elewacji północno wschodniej, w dwóch skrajnych południowych osiach elewacji południowej ślepe okna. W bocznych partiach elewacji, przy narożu, płytkie dwuosiowe pseudoryzalitality. Otwory okienne i drzwiowy prostokątne; w kondygnacji poddasza niewielkie prostokątne otwory wentylacyjne.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wykonany w tynku detal architektoniczny zachowany w stanie dobrym, po współcześnie przeprowadzonych pracach remontowych. Elewacje frontowe w części cokołowej oblicowane kamienną rustyką. Podziały poziome elewacji w postaci międzykondygnacyjnych gzymsów okapowych; elewacja zwieńczona gzymsem koronującym, z wydzieloną partią fryzu, w którym niewielkie otwory wentylacyjne poddasza, w szerokich opaskach. Otwory okienne i drzwiowy ujęte profilowanymi opaskami, w kondygnacji II i III zwieńczone profilowanymi odcinkami gzymsu.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana stolarka drzwi wejścia głównego, drzwi dwuskrzydłowe, płycinowe z wąskim nadświetlem; częściowo zachowana historyczna stolarka okienna bez dekoracji. Współczesna stolarka niejednolita.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Do zachowania drzwi wejścia głównego. W przypadku wymiany stolarki okiennej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych wzorów.

Ul. Piotra Wysockiego

Dawne nazwy ulicy: *Birkholzstrasse* (od ul. M. Konopnickiej do ul. J. Słowackiego), *Weissensteinstrasse* (od ul. M. Konopnickiej do torów kolejowych), *Am Juliusschacht* (od torów kolejowych do skrzyżowania z ul. Gwarków), *Waldenburger Strasse* (od ul. Gwarków do pl. H. Kołłątaja).

Ulica prowadząca z Wałbrzycha do Białego Kamienia i Szczawna-Zdroju. Biegnie od Placu Grunwaldzkiego w kierunku zachodnim. Po północnej stronie ulicy znajduje się zespół czterech budynków mieszkalnych, wzniesionych dla pracowników i rodzin górniczych, określanych jako pierwsze na terenie Wałbrzycha osiedle górnicze, wzniesione ok. 1850 r. Przed 1945 r. nazywane było *Vier Häuser*. Jak pokazuje plan miasta z 1906 roku, po północnej stronie ulicy przebiegał nurt Pełcznicy, od którego budynki oddzielone były, zachowanym, ceglany murem oporowym. Następnie nurt Pełcznicy został przekryty

Stan zachowania historycznej substancji:

- Dobry.
- Obecnie zachowane są: historyczny przebieg ulicy i jej historyczna zabudowa.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania: przebieg ulicy i jej zabudowa.

ul. Piotra Wysockiego 1

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Budynek mieszkalny, mur., ok. 1860 r.; historyzm z elementami neoklasycyzmu. Wolnostojący, usytuowany w południowej pierzei ulicy.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła czterokondygnacyjnego budynku, z obniżoną górną kondygnacją, wzniesionego na planie prostokąta, przykrytego dachem czterospadowym, o silnie wysuniętym okapie; nad elewacją frontową z dwuosiową facjatą, zwieńczoną trójkątnym szczytem, w połaciach dachu lukarny powiekowe. Do elewacji zachodniej dostawiony niewielki jednokondygnacyjny ganek ze jednobiegowymi schodami wyrównawczymi.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 6-osiowej symetrycznej fasady z dwuosiowym pseudoryzalitem w środkowej części fasady, z prostokątnymi balkonami w kondygnacji II i III. Elewacja zachodnia jednoosiowa, elewacja zach. dwuosiowa. Otwory okienne prostokątne.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wykonany w tynku detal architektoniczny zachowany w stanie dobrym. Podziały poziome w postaci gzymsów i opasek, nad parterem silnie wyładowany bogato profilowany kordonowy gzyms okapowy. z fryzem kostkowym. W kondygnacji I elewacje rozczłonkowane szerokimi kanelowanymi pilastrami o gładkich, głowicach, nawiązujących do toskańskich. W kondygnacji II nad otworami okiennymi w bocznych częściach fasady trójkątne naczółki

o profilowanych krawędziach, z tondem w centrum zdobionym rozetą. W obniżonej kondygnacji IV, między otworami okiennymi prostokątne płyciny.

- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych współczesna; historyczna stolarka okienna zachowana w pojedynczych otworach, okna dwuskrzydłowe, czterodzielne z profilowanym ślemieniem i słupkiem z wolutową konsolą. Stolarka współczesna z zachowanymi podziałami.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, zachowany detal architektoniczny; balustrady balkonów i metalowa balustrada schodów wyrównawczych.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych wzorów; w przypadku wymiany balustrady balkonu należy wymagać powtórzenia historycznej formy.

ul. Piotra Wysockiego 2

Budynek wpisany do rejestru zabytków decyzja nr A/4624/701/Wł z 14.12.1978.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ – 1976 r.

Budynek mieszkalny, mur., ok. 1850 r.; historyzm z elementami secesji; przebudowany w latach 1911-1914. Wolnostojący usytuowany po północnej stronie ulicy, w zespole czterech budynków mieszkalnych, wzniesionych dla pracowników i rodzin górniczych, określanych jako pierwsze na terenie Wałbrzycha osiedle górnicze. Przed 1945 r. nazywane *Vier Häuser*. Poziom ulicy znacznie wyższy, po przekryciu nurtu Pełcznicy, budynki wydzielone murem oporowym.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowany bryła dwukondygnacyjnego, podpiwniczonego budynku, z użytkowym poddaszem, wzniesionego na planie prostokąta z prostokątnym ryzalitem na osi fasady, przykrytego dachem dwuspadowym. Ryzalit w partii dachu zwieńczony facjatą z trapezowym szczytem zwieńczonym trójkątnym naczółkiem.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne z widocznymi w wielu miejscach spękaniem; konstrukcja i współczesne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 7-osiowej symetrycznej fasady z prostokątnym jednoosiowym ryzalitem na osi, oraz dwuosiowych elewacji bocznych i 7-osiowej elewacji tylnej. Otwory okienne i drzwiowe prostokątne; w partii poddasza pary wąskich prostokątnych otworów doświetlających.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wykonany w tynku detal architektoniczny zachowany w stanie średnim. Elewacje gładko tynkowane z zachowanymi fragmentami detalu w postaci opasek otworów okiennych wykonanych w fakturującym tynku. Fakturowym tynkiem zaakcentowane także naroża ryzalitu w partii cokółowej i dolnej części II kondygnacji. W ryzalicie prostokątny otwór wejścia głównego ujęty kamiennym portalem, ościeża w formie doryckich pilastrów, na których oparte profilowane belkowanie, z ustawionymi w narożach kulami; zachodnia część portalu uszkodzona; u podstawy szczytu szeroki fryz z dekoracją nawiązująca do jajownika. W elewacji tylnej otwór drzwiowy, poprzedzony schodami wyrównawczymi; portal

w elewacji tylnej o analogicznej formie, dodatkowo zwieńczony trójkątnym naczółkiem. Elewacje boczne z geometryczną dekoracją pionowe płyciny.

- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana stolarka drzwi zewnętrznych, jednoskrzydłowa płycinowa; stolarka okienna współczesna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, zachowany detal architektoniczny.
- Remont elewacji z wykonaniem nowych tynków z zachowaniem i restauracją detalu architektonicznego.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych wzorów.

ul. Piotra Wysockiego 3

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., pocz. XX w., neobarok. Usytuowana w zabudowie zwartej w południowej pierzei ulicy; od zachodu połączona z sąsiednią kamienicą, od wsch. niezabudowana parcela.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła czterokondygnacyjnego budynku, wzniesionego na planie prostokąta, przykrytego wysokim łamanym dachem o niesymetrycznych połaciach. W środkowej części fasady trójkondygnacyjny, czteroosiowy wykusz, o nieco węższej III kondygnacji w partii dachu zwieńczony dwuosiową facjatą, zwieńczoną przerwanym wklęsłowym-pukłym naczółkiem, ujętym spływami wolutowymi z obeliskiem zakończonym kulą. Po obu stronach facjaty lukarny kryte dachem pulpitowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń; pokrycie dachu współczesne. Zachowana kompozycja 8-osiowej fasady, z czteroosiowym ryzalitem w środkowej części, wspartym na masywnych konsolach. Otwory okienne prostokątne; w kondygnacji I w obrębie ryzalitu, otwór drzwiowy i otwory okienne zamknięte łukiem odcinkowym.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wykonany w tynku detal architektoniczny zachowany w stanie dobrym. Podziały poziome fasady w postaci profilowanych gzymsów międzykondygnacyjnych nad kondygnacją I i II; elewacja zwieńczona szerokim profilowanym gzymsem koronującym. Cokołowa część fasady licowana gładką kamienną(?) okładziną. W kondygnacji I i II fasada zdobiona poziomymi pasami boni. W bocznych częściach fasady otwory okienne w kondygnacji I ujęte wąskimi opaskami, w kondygnacji II w szerszych opaskach ze zdwojonym kluczem, w kondygnacji III zwieńczone trójkątnymi opaskami, w kondygnacji IV, zamknięte łukiem odcinkowym, ujęte gładkimi opaskami. Elewacje wykusza rozczłonkowane profilowanymi gzymsami międzykondygnacyjnymi i podokiennymi. W kondygnacji I elewacja wykusza rozczłonkowana lizenami; w kondygnacji II korynkami pilastrami; w kondygnacji III toskańskimi pilastrami o trzonach zdobionych płyciną. W kondygnacji II i III wykusza opaska podokienna, między gzymsem i opaska podokienna prostokątne płyciny. Nad II kondygnacja wykusza, w narożach ustawione wazy, urny.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych współczesna; stolarka okienna współczesna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji z trójkondygnacyjnym wykuszem, układ osi okiennych i wykrój otworów, zachowany detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania stolarki drewnianej w nawiązaniu do historycznych wzorów.

ul. Piotra Wysockiego 4

Budynek wpisany do rejestru zabytków decyzja nr A/4624/701/Wł z 14.12.1978.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ – 1976 r.

Budynek mieszkalny, mur., ok. 1850 r.; historyzm z elementami secesji; przebudowany w latach 1911-1914. Wolnostojący usytuowany po północnej stronie ulicy, w zespole czterech budynków mieszkalnych, wzniesionych dla pracowników i rodzin górniczych, określanych jako pierwsze na terenie Wałbrzycha osiedle górnicze. Przed 1945 r. nazywane *Vier Häuser*. Poziom ulicy znacznie wyższy, po przykryciu nurtu Pełcznicy, budynki wydzielone murem oporowym.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowany bryła dwukondygnacyjnego, podpiwniczonego budynku, z użytkowym poddaszem, wzniesionego na planie prostokąta z prostokątnym ryzalitem na osi fasady, przykrytego dachem dwuspadowym. Ryzalit w partii dachu zakończony facjatą z zwieńczoną wklęsłowypukłym szczytem. Szczyt elewacji bocznych, z wyciągniętymi bocznymi krawędziami, zwieńczony niewysoką wystawką o wklęsłowypukłym zwieńczeniu zaakcentowanym profilowanym odcinkiem gzymśsu.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń; pokrycie dachu współczesne Zachowana kompozycja 7-osiowej symetrycznej fasady z prostokątnym jednoosiowym ryzalitem na osi, oraz dwuosiowych elewacji bocznych i 7-osiowej elewacji tylnej. Otwory okienne i drzwiowe prostokątne; w partii poddasza pary wąskich prostokątnych otworów doświetlających.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wykonany w tynku detal architektoniczny zachowany w stanie średnim, z dużymi ubytkami tynku w elewacjach bocznych. Elewacje tynkowane tynkiem fakturowym z poziomym ryflowaniem; w górnej części kondygnacji II fasady elewacja gładko tynkowana. Dekoracja elewacji geometryczna w postaci gładkich płycin i szerokich opasek. Otwór drzwiowy z kamiennymi węgarami, zwieńczony wklęsłowypukłym naczółkiem z profilowanym gzymsem.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana stolarka drzwi zewnętrznych, jednoskrzydłowa płycinowa; stolarka okienna współczesna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, zachowany detal architektoniczny.
- Remont elewacji z wykonaniem nowych tynków z zachowaniem i restauracją detalu architektonicznego.

- W przypadku wymiany stolarki okiennej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych wzorów.

ul. Piotra Wysockiego 6

Budynek wpisany do rejestru zabytków decyzja nr A/4624/701/Wł z 14.12.1978.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ – 1976 r.

Budynek mieszkalny, mur., ok. 1850 r.; historyzm z elementami secesji; przebudowany w latach 1911-1914. Wolnostojący usytuowany po północnej stronie ulicy, w zespole czterech budynków mieszkalnych, wzniesionych dla pracowników i rodzin górniczych, określanych jako pierwsze na terenie Wałbrzycha osiedle górnicze. Przed 1945 r. nazywane *Vier Häuser*. Poziom ulicy znacznie wyższy, po przykryciu nurtu Pełcznicy, budynki wydzielone murem oporowym.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła dwukondygnacyjnego, podpiwniczonego budynku, z użytkowym poddaszem, wzniesionego na planie prostokąta z prostokątnym ryzalitem na osi fasady, przykrytego dachem dwuspadowym z lukarną powiekową w elewacji tylnej. Ryzalit w partii dachu zakończony facjatą zwieńczoną wklęsłowypukłym szczytem. Szczyt elewacji bocznych, z wyciągniętymi bocznymi krawędziami, zwieńczony niewysoką wystawką o wklęsłowypukłym zwieńczeniu zaakcentowanym profilowanym odcinkiem gzymsu.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne z widocznymi zabezpieczonymi spękaniem; konstrukcja i pokrycie dachu w stanie dobrym, współczesne. Zachowana kompozycja 7-osiowej symetrycznej fasady z prostokątnym jednoosiowym ryzalitem na osi, oraz dwuosiowych elewacji bocznych i 7-osiowej elewacji tylnej. Otwory okienne i drzwiowe prostokątne; w partii poddasza pary wąskich prostokątnych otworów doświetlających.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wykonany w tynku detal architektoniczny zachowany w stanie średnim, z dużymi ubytkami tynku w elewacjach bocznych. Elewacje tynkowane tynkiem fakturowym z poziomym ryflowaniem; w kondygnacji II w górnej części elewacja gładko tynkowana; elewacja tylna gładko tynkowana. Dekoracja elewacji geometryczna w postaci gładkich płycin i szerokich opasek okiennych. Otwory drzwiowe z kamiennymi węgarami, zwieńczone wklęsłowypukłym naczółkiem z profilowanym gzymssem.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka okienna i drzwiowa współczesna zachowana stolarka drzwi zewnętrznych(?), jedno- i dwuskrzydłowa skrzydłowa płycinowa.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, zachowany detal architektoniczny.
- Remont elewacji z zachowaniem i restauracją detalu architektonicznego.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych wzorów.

ul. Piotra Wysockiego 8

Budynek wpisany do rejestru zabytków decyzja nr A/4624/701/Wł z 14.12.1978 r.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ – 1976 r.

Budynek mieszkalny, mur., ok. 1850 r.; historyzm z elementami secesji; przebudowany w latach 1911-1914. Wolnostojący usytuowany po północnej stronie ulicy, w zespole czterech budynków mieszkalnych, wzniesionych dla pracowników i rodzin górniczych, określanych jako pierwsze na terenie Wałbrzycha osiedle górnicze. Przed 1945 r. nazywane *Vier Häuser*. Poziom ulicy znacznie wyższy, po przykryciu nurtu Pelcznicy, budynki wydzielone murem oporowym.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła dwukondygnacyjnego, podpiwniczonego budynku, z użytkowym poddaszem, wzniesionego na planie prostokąta z prostokątnym ryzalitem na osi fasady, przykrytego dachem dwuspadowym. Ryzalit w partii dachu zwieńczony wklęsłowypukłym szczytem, zwieńczonym trójkątnym naczółkiem. Szczytowe elewacje boczne, zwieńczone wystawkami o analogicznej w formie wklęsłowypukłych szczytów z trójkątnymi naczółkami.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i współczesne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 7-osiowej symetrycznej fasady z prostokątnym jednoosiowym ryzalitem na osi, oraz dwuosiowych elewacji bocznych i 7-osiowej elewacji tylnej. Otwory okienne i drzwiowe prostokątne; w partii poddasza pary wąskich prostokątnych otworów doświetlających.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wykonany w tynku detal architektoniczny w postaci płycin i opasek, współczesny. W ryzalicie prostokątny otwór wejścia głównego ujęty kamiennymi ościeżami, nad nadprożem zachowany profilowany gzyms o zarysie, wklęsłych bocznych częściach.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana stolarka drzwi wewnętrznych, jedno- i dwuskrzydłowa płycinowa; stolarka okienna współczesna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, zachowany detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej wymaga się stosowania drewnianej stolarki nawiązującej do historycznych wzorów.

ul. Piotra Wysockiego 28

Park wielokulturowy Stara Kopalnia – Centrum Nauki i Sztuki.

Zespół byłej kopalni *Julia*, obecnie *Centrum Nauki i Sztuki Stara Kopalnia*, zlokalizowany jest w wałbrzyskiej dzielnicy *Biały Kamień* przy ul. Piotra Wysockiego 29. Kopalnia *Julia* przez lata swej działalności zmieniała nazwy: *Fuchsgrube*, *Biały Kamień*, *KWK Julia*, *KWK Thorez*, *KWK Julia*.

Kopalnia powstała w latach 70. XVIII w., powiększana o nowe pola górnicze i rozbudowywana o naziemną infrastrukturę, pracowała do 1996 r. Zachował się kompleks obiektów z różnych faz rozbudowy zakładu. Do najstarszych należą murowane wieże wycią-

gowe z 2. poł. XIX w. (Julia z 1867 r., Sobótka z 1874 r.), rozbudowane o stalowe wieże zastrzałowe (Julia w 1893 r., Sobótka w 1903 r.). W maszynowniach zachowały się elektryczne maszyny wyciągowe z 1911 r. wraz z przetwornicami prądu.

Przyjmuje się, że od XVI w. w Białym Kamieniu, należącym wówczas do rodu Czettritz, działały małe kopalnie gminne nieposiadające nazwy. Kopaliny nie stanowiły wówczas regaliów władcy, prawo do ich eksploatacji należało do właściciela ziemi. Wielkość wydobycia w Białym Kamieniu w XVIII w. wynosiła 2400-3600 t węgla rocznie. Odbiorcami były gospodarstwa domowe i rzemiosło, głównie kuźnie. Wydobyty węgiel sprzedawano już na zewnątrz, m.in. do Świdnicy. W 1734 r. Biały Kamień stał się własnością Hochbergów z Książa. Po przejściu Śląska pod panowanie pruskie w 1741 r. właściciele kopalń zostali zobowiązani do ich zgłaszania do urzędu górniczego.

Przełom w zarządzaniu eksploatacją węgla nastąpił w 1796 r., gdy król Prus Fryderyk II Wielki nadał prawo górnicze. Zaliczało ono węgiel do regaliów władzy, wprowadzało gwarecką organizację kopalń, kopalnie podzieliło na kuksy i wprowadzało *zasadę dyrekcyjną* – zarządzanie kopalniami przekazano utworzonemu wówczas Królewskiemu Urzędowi Górniczemu (*Koenigliche Oberbergamt*). Wydano również przywileje dla górników: zwolnienie od poddaństwa i obowiązku służby wojskowej, możliwość swobodnego przemieszczania się. Górnicy zostali oddzieleni od chłopów i rzemieślników jako osobna grupa. Ponadto nowe prawo górnicze nakazywało kopalniom nosić nazwy własne. Jedną z kopalń w Białym Kamieniu nazwano *Fuchs* i nazwa ta funkcjonowała do 1945 r..

W poł. XIX w. rozpoczęły się procesy konsolidacji małych kopalń w większe przedsiębiorstwa. Gwarectwo *Fuchs* przejęło małe kopalnie w Białym Kamieniu, łącząc je w jedno przedsiębiorstwo. Następowala dalsza koncentracja produkcji, a także likwidacja i porzucanie mniejszych szybów.

W 1865 r. wydano w Prusach ustawę o państwowym nadzorze nad górnictwem sprawowanym przez władze górnicze. Wprowadziła *zasadę inspekcyjną*: znosiła bezpośredni nadzór państwa nad kopalniami, wprowadzając nadzór pośredni. Przekazywała zarządzanie właścicielom, poprzez odpowiednich specjalistów. Roboty górnicze musiały być prowadzone według planu ustalonego przez kopalnię, ale zatwierdzonego przez urząd górniczy.

W 1865 r. zaczęto drążyć szyb *Julius*, wzniesiono nad nim murowaną wieżę szybową typu Malakow. W 1869 r. rozpoczęto prace nad szybem *Ida*, zlokalizowanym 55 m na pd.-zach. od *Juliusa* i nadano mu analogiczny wystrój architektoniczny. W 1887 r. wydrążono szyb *Dampf*, służący do prowadzenia rurociągów z parą z kotłowni do umieszczonych pod ziemią silników. Pełnił też rolę szybu materiałowego do transportu drewna kopalnianego. Ponadto gwarectwo w 1896 r. zgłębiło szyb *Bismarck* (po 1945 r. *Wanda*), obecnie nie istniejący. Na pocz. XX w. kopalnię zelektryfikowano.

Razem z kopalnią działała koksownia, powstała na przeł. XIX/XX w. Pierwotnie mała, z rzędem pieców koksowniczych typu *Otto*, wieżą węglową i budynkiem wzbogacania koksu. Na terenie zakładu mieściła się także stacja przepływu, kontroli, wzbogacania i magazynowania gazu. W 1907 r. wybudowano nową koksownię, posiadającą 60 pieców koksowniczych systemu *Koppers*. Wypał koksu wiązał się z wytwarzaniem produktów węglpochodnych: benzolu, smoły, siarczanu amonowego. Pracę koksowni *Biały Kamień* wstrzymano w 1989 roku.

W 1893 r. nad szybem *Julius* wstawiono stalową zastrzałową wieżę wyciągową. Do jej obsługi wprowadzono nowe parowe maszyny wyciągowe, które w 1911 r. zastąpiono elektrycznymi. Analogicznie wieżę kratownicową nad szybem *Ida* postawiono w 1903 r.

Rozwój kopalni wpłynął na zmianę charakteru wsi Biały Kamień, która w ciągu XIX w. przekształciła się w osadę robotniczą, a liczba mieszkańców zwiększyła się z 620 do 8800 osób.

Kopalnia, wielokrotnie powiększana o nowe pola górnicze i rozbudowywana o naziemną infrastrukturę, urosła do rozmiarów wielkiego kombinatu. Obecnie zespół kopalni tworzy kompleks obiektów z różnych faz rozbudowy zakładu. Do najstarszych należą murowane wieże wyciągowe z 2. poł. XIX w (*Julia* i *Sobótka*), rozbudowane o stalowe wieże zastrzałowe (*Julia* w 1893 r., *Sobótka* w 1903 r.). W maszynowniach zachowały się kompletne elektryczne maszyny wyciągowe wraz z przetwornicami prądu, które w 1911 r. zastąpiły maszyny wyciągowe o napędzie parowym.

Kopalnia posiadała szereg peryferyjnych szybów i sztolni wydobywczych i wentylacyjnych. Ponadto z szybu *Sobótka* istnieje połączenie z *Lisią Sztolnią*. Sztolnia ta, wydrążona w latach 1791-1794 i użytkowana do 1854 r., była wodną drogą transportu węgla: z basenu przeładunkowego węgiel ładowano na furmanki. Znaczenie sztolni spadło wraz z rozwojem kolei. Dziś dostępna jest wejściem na ul. Reja lub szybem *Sobótka*, jednak niekontrolowane wyrzuty CO² wykluczają ruch turystyczny.

We wrześniu 1996 r. *Julia* przestała prowadzić wydobywanie węgla. Na bazie jej zabudowań utworzono muzeum przemysłu i techniki.

W latach 2009-2014 przeprowadzono rozległe prace remontowo-konserwatorskie, które objęły zespół składający się z kilkunastu obiektów. Z prac tych zostały wyłączone 3 obiekty w pd.-wsch. części kopalni: sortownia, waga kolejowa oraz budynek płuczki i flotacji. Ze względu na brak możliwości zachowania dotychczasowej funkcji, obiekt dostosowano do współczesnych potrzeb użytkowych: część założenia odrestaurowano, nadając mu formę ekspozycji muzealnej, pozostałym obiektom, przy zachowaniu zewnętrznej formy i uczynieniu wybranych elementów wnętrza (więźba, stalowe podciągry, zasypniki), nadano całkowicie nową funkcję.

Budynki wchodzące w skład zespołu objęte są ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków trzema decyzjami:

- nadszybie i wieża nadszybowa szybu *Julia*: dec. 720/812/Wł z 25.07.1981.
- nadszybie i wieża nadszybowa szybu *Sobótka*: dec. 721/813/Wł z 25.07.1981.
- łaźnia i lampiarnia, siłownia II, warsztat mechaniczny, kotłownia elektrowni zakładowej IV, kotłownia V, kotłownia III, maszynownia szybu *Sobótka*, siłownia i elektrownia, dawne nadszybie szybu *Dampf*, kotłownia I i budynki maszyn wyciągowych zawarte pomiędzy nadszymbiami szybów *Julia* i *Sobótka* (przekształcone na budynek o funkcjach pomocniczych), maszynownia szybu *Julia*, sortownia, waga kolejowa przy sortowni, budynek płuczki i flotacji: dec. 356/A/1-14/04 z 17.09.2004.

Obecny stan poszczególnych obiektów wchodzących w skład zespołu jest następujący:

- nadszybie i wieża nadszybowa szybu *Julia* - budynek murowany z cegły, tynkowany, typu Malakow, wzniesiona w 1867 r. W latach 1890-1893 nadbudowana o kratownicową konstrukcję wyciągową. Do wieży przylega taśmociąg konstrukcji szkieletowej stalowej z wypełnieniem ceglanym;
- nadszybie i wieża nadszybowa szybu *Sobótka* - budynek murowany z cegły, tynkowany, typu Malakow wzniesiony w latach 1869-1872). W 1903 r. nadbudowana o kratownicową konstrukcję wyciągową;
- łaźnia z szatnią łańcuszkową i lampiarnia (1905-1915), trójkondygnacyjny budynek z częścią centralną zaakcentowaną ryzalitem, murowany z cegły z użyciem żelbetonu, o częściowo nadwieszonych i podparty górnymi kondygnacjach; obecnie siedziba Wałbrzyskiego Ośrodka Kultury;

- siłownia II (1924), murowana z cegły, tynkowana, o wertykalnych podziałach elewacji, mieszcząca pierwotnie transformatory, generatory prądu i sprężarki; obecnie sala widowiskowa i ścianka wspinaczkowa;
- warsztat mechaniczny (ok. 1870, ok. 1900, ok. 1911-1912, 1915), dawne warsztaty mieszczące kuźnię, halę frezarek i halę tokarek, budynek na planie wydłużonego prostokąta, murowany z cegły, tynkowany, mieszczący w wyższych fragmentach klatki schodowe; obecnie Kuźnia Talentów i wystawa maszyn górniczych;
- kotłownia elektrowni zakładowej IV (przed 1885, 1911-1912, 1924, wyłączona z użytkowania w latach 70. XX w.), budynek murowany z cegły, tynkowany, kryty dachem pulpitowym ze świetlikami, z wieżą zegarową w centralnej części, na wystrój budynku składają się podziały ramowe elewacji, gzymsy arkadowe, okna typu przemysłowego zamknięte łukiem; wewnątrz stalowa nitowana konstrukcja nośna; obecnie Centrum Ceramiki Użytkowej;
- kotłownia V (ok. 1911), budynek murowany z cegły, częściowo w drewnianej konstrukcji szkieletowej z wypełnieniem ceglany, na ścianach murowanych z cegły gzymsy arkadowe; obecnie Centrum Wystaw Czasowych;
- kotłownia III, (1882, od lat 20. XX w. warsztaty naprawcze i ślusarnia), murowana z cegły, tynkowana, nakryta dachem dwuspadowym ze świetlikami; obecnie restauracja;
- maszynownia szybu *Sobótka*, (1884-1892), budynek murowany z cegły, tynkowany, kryty dachem dwuspadowym, gzymsy arkadowe, okna typu przemysłowego zamknięte łukiem, podziały ramowe elewacji; obecnie ekspozycja elektrycznej maszyny wyciągowej wraz z silnikiem prądu stałego i przetwornicą (*Siemens*, 1911);
- siłownia i elektrownia (1909-1910), jednokondygnacyjny budynek murowany z cegły, nietynkowany, nakryty dachem dwuspadowym z wywietrznikiem na kalenicy, podziały ramowe elewacji, ceglane gzymsy schodkowe i wysokie okna typu przemysłowego, od pd. wyższy poprzeczny trakt, w niewielkiej wieży mieściły się rozdzielnia prądu i rozdzielnia oświetleniowa, obecnie budynek służy jako sale wystawiennicze;
- dawne nadszybie szybu *Dampf*, budynek murowany z cegły na planie kwadratu, tynkowany, typu Malakow (1884-1892);
- kotłownia I i budynki maszyn wyciągowych zawarte pomiędzy nadszymbami szymbów *Julia* i *Sobótka* przekształcone na budynek o funkcjach pomocniczych (przed 1872), murowane z cegły, tynkowane;
- maszynownia szybu *Julia*, murowana z cegły, tynkowana (1890-1893), elewacje akcentowane lizenami zakończonymi sterczynami, wysokie okna typu przemysłowego zamknięte łukiem; obecnie ekspozycja maszyny wyciągowej na prąd stały z przetwornicą prądu (*Siemens*, 1911) wraz ze sterownią i sygnalizacją;
- sortownia (1902, ok. 1911-1914), budynek nie użytkowany, stan zachowania zły, uszkodzone mury, stalowa konstrukcja nośna skorodowana, uszkodzone jej wypełnienie i pokrycie dachowe, rewitalizacja kopalni nie objęła prac w tym obiekcie;
- waga kolejowa przy sortowni (ok. 1911-1914), budynek nie użytkowany, stan zachowania zły, stalowa konstrukcja nośna skorodowana, uszkodzone jej wypełnienie i pokrycie dachowe, rewitalizacja kopalni nie objęła prac w tym obiekcie;
- budynek płuczki i flotacji (ok. 1911-14, 1926-1928, 1964-1966, 1977), budynek nie użytkowany, stan zachowania zły, uszkodzone mury, stalowa konstrukcja nośna skoro-

dowana, uszkodzone jej wypełnienie i pokrycie dachowe, rewitalizacja kopalni nie objęła prac w tym obiekcie.

Zespół kopalni *Julia* jest największym wałbrzyskim kompleksem przemysłowym poddawanym rozległym pracom konserwatorskim i adaptacyjnym. Obecnie pełni funkcję muzeum i centrum kultury. *Stara Kopalnia* została laureatem konkursu „Zabytek Zadbany” 2015 r. w kategorii „Adaptacja obiektów zabytkowych”. Czynione są starania o wpisanie tego kompleksu na listę Pomników Historii.

Stan zachowania historycznej substancji:

- Dobry – budynków i budowli poddanych konserwacji. Zły pozostałych – budynki sortowni, waga kolejowa, budynek płuczki i flotacji prowizorycznie zabezpieczone pod względem technicznym.
- Obecnie zachowane są: wszystkie wpisane do rejestru zabytków budynki i budowle kopalni.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania wszystkie wpisane do rejestru zabytków budynki i budowle.
- Konieczna rewitalizacja znajdujących się w złym stanie budynków nie objętych do tej pory pracami.

Al. Wyzwolenia

Dawne nazwy ulicy: *Auen Strasse, Staedtische Aue Strasse, Adolf Hitler Strasse.*

Aleja Wyzwolenia jest jedną z głównych arterii komunikacyjnych miasta. Położona we wschodniej części Śródmieścia, przebiega w kierunku północ-południe. Już w roku 1811 obecna aleja Wyzwolenia obsadzona została aleją lipową i utworzona została promenada nad Pełznicą (*Leisebach*) na terenie należących do miasta łąki. W roku 1828 zbudowany został tutaj zajazd Czettritzów, który w roku 1851 został zakupiony przez miasto na potrzeby szpitala. W roku 1859 zlikwidowano stojący przy ulicy dawny dom kata. Po wschodniej stronie alei założona została także strzelnica, w roku 1914 przeniesiona na obecną ul. P. Wysockiego. Okolice aleji Wyzwolenia służyły jako tereny rekreacyjne. W latach 1860-80 przy młynie organizowano ślizgawkę i odbywały się festyny. Z biegiem czasu ulica stała się reprezentacyjnym traktem komunikacyjnym, przy którym powstawały okazałe obiekty użyteczności publicznej. W roku 1886 wybudowano, obecnie nieistniejący, kościół dla gminy katolicko-apostolskiej. W latach 1873-1875 zbudowane zostało gimnazjum; w latach 1906-1907 oddano do użytku szkołę ewangelicką. W roku 1913 wzniesiono liceum im. Królowej Luizy. W 1905 roku, na wzgórzu, po północnej stronie ulicy, powstał park nazwany *Schillerhöhe*. W roku 1910 poziom ulicy poniesiony został o ok. 1 m, co spowodowało zniszczenie promenady i pierwotnej alei lipowej. W latach następnych założono nową aleję lipową. Aleja pozostała główną arterią komunikacyjną miasta o reprezentacyjnym charakterze.

Stan zachowania historycznej substancji:

- Dobry.
- Obecnie zachowane są: historyczny przebieg ulicy i jej historyczna zabudowa.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania: przebieg ulicy i jej zabudowa.

al. Wyzwolenia 2

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Hotel (*Central Hotel Vierhäuser*), obecnie budynek mieszkalno-usługowy, mur., wzniesiony w 1910 r. przez mistrza murarskiego Karla Schuberta, po 1945 r. Międzynarodowy Klub Prasy i Książki RUCH, następnie EMPIK; modernizm z elementami neobaroku. Budynek usytuowany w zwartej zabudowie północnej pierzei al. Wyzwolenia, u zbiegu z ul. Andrzeja Szmidta.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła czterokondygnacyjnego, narożnego budynku, wzniesionego na planie litery „L” o ściętym narożu południowo-wschodnim, nakrytego dachem mansardowym z dwuspadowymi lukarnami i dwoma facjatami o neobarokowej linii w elewacji zachodniej i południowej. Bryła rozczłonkowana prostokątnymi loggiami o pełnych balustradach oraz dwukondygnacyjnym, wielobocznym wykuszem (w II i III kondygnacji) zwieńczonym niewielkim tarasem w narożu południowo-zachodnim.

- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i wymienione współcześnie ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja wieloosiowych elewacji (zachodniej i południowej), ujętych ponad przyziemem uproszczonymi pilastrami w wielkim porządku.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: wyładowany, profilowany gzymsy wieńczący, pilastry, prostokątne płyciny podokienne, pełna balustrada tarasu. Przyziemie budynku obłożone po 1986 r. wtórną okładziną.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych historyczna z nadświetlem; częściowo zachowana zabytkowa stolarka okienna, witryny w przyziemiu wtórne z PCV.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i rodzaj pokrycia dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych wzorów.
- Wskazane usunięcie wtórnej okładziny z przyziemia budynku i odnowienie elewacji.

al. Wyzwolenia 3

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem A/4626/1622/Wł decyzją z 27.04.1998.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ 1997

Kamienica, mur., ok. 1915 r.; neobarok. Usytuowana w zabudowie zwartej południowej pierzei al. Wyzwolenia.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła trójkondygnacyjnego budynku wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego wielospadowym dachem z mansardą ponad fasadą, z dwoma lukarnami i jednokondygnacyjną facjatą na osi, zwieńczoną naczółkiem segmentowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i wymienione współcześnie ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja siedmioosiowej fasady, z otworem wejściowym na osi oraz balkonami wspartymi na wspornikach w 2, 4 i 6 osi II i III kondygnacji, z metalowymi, secesyjnymi balustradami.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany wyrobiony w tynku bogaty detal architektoniczny fasady: żłobkowane pilastry jońskie w wielkim porządku (w obrębie I i II kondygnacji) dźwigające gzyms międzykondygnacyjny w formie uproszczonego belkowania, profilowany gzyms wieńczący, portal wejściowy, opaski okienne i dekoracyjne pasy płycin wokół otworów, ozdobne płyciny podokienne z motywami kwiatów w koszach, medaliony w obramieniu roślinnym w osiach międzyokiennych oraz pojedyncze motywy roślinno-palmetowe ponad otworami okiennymi. Boniowana okładzina w partii przyziemia wtórna, nałożona po 1986 roku.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych drewniana, płycinowa z nadświetlem; częściowo zachowana zabytkowa stolarka okienna w obrębie III kondygnacji i poddasza.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i rodzaj pokrycia dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania stolarki drewnianej według zachowanych wzorów.
- Wskazane usunięcie wtórnej okładziny z cokołu fasady.

al. Wyzwolenia 4

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., wzniesiona w 1910 r. przez mistrza murarskiego Karła Schuberta; po 1986 r. przekształcone przyziemie fasady przez dobudowę przybudówki użytkowanej obecnie jako kwiaciarnia; modernizm. Usytuowana w zabudowie zwartej północnej pierzei al. Wyzwolenia.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła trójkondygnacyjnego budynku wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem mansardowym z lukarnami o dachach dwuspadowych. Bryła rozczłonkowana w osiach bocznych II i III kondygnacji fasady dwukondygnacyjnym, trój-bocznym wykuszem oraz prostokątnymi loggiami o pełnych balustradach.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i współcześnie wymienione ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja sześciosiowej fasady ponad przyziemem, które uległo częściowemu przekształceniu przez dostawienie wtórnej przybudówki.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: częściowo zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny fasady: pas gzymsowy nad przyziemem, uskokowy gzyms wieńczący, zgeometryzowane płyciny podokienne w II kondygnacji m.in. z motywem szachownicy. Nie zachowała się geometryczna dekoracja balustrady loggii w III kondygnacji; przyziemie fasady obłożono po 1986 r. wtórną okładziną.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych historyczna, ramowo-płycinowa; nie zachowana zabytkowa stolarka okienna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według wzorów historycznych.
- Wskazane usunięcie wtórnej okładziny z przyziemia fasady i odnowienie elewacji.

al. Wyzwolenia 5, 7

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Liceum imienia Królowej Luizy (*Königin-Luise-Lyzeum*), od 1946 r. Szkoła Przemysłowo-Górnicza, obecnie Zespół Szkół Politechnicznych „Energetyk”, mur., wzniesiony w l. 1912-13 pod nadzorem Miejskiego Urzędu Budowlanego i kierunkiem architekta miejskiego Ottona Roggego, wg przekształconego projektu architekta Herberta Strumpfa. Budynek rozbudo-

wany po 1919 r. o narożne skrzydło wschodnie (od ul. N. Barlickiego); od 1925 r. *Holtei-Schule*; neobarok. Usytuowany w zabudowie zwartej południowej pierzei al. Wyzwolenia.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła budynku wzniesionego na planie prostokąta z dwoma płytkimi skrzydłami bocznymi od frontu i ryzalitem na osi elewacji tylnej oraz dobudowanym później skrzydłem wschodnim na planie litery „L”. Trójkondygnacyjny korpus kryty dachem czterospadowym, z neobarokowymi lukarnami oraz centralną sygnaturką o cebulastym helmie; skrzydła kryte dachami trójspadowymi.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i współcześnie wymienione ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja wieloosiowych elewacji, z fasadą poprzedzoną schodami i niską przybudówką z wyoblonym głównym wejściem zwieńczonym rodzajem łukowego naczółka z wolutami. Oś fasady zaakcentowana pseudoryzalitem i wybudówką w dachu ujętą wolutami i zwieńczoną łukowym naczółkiem.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany wyrobiony w tynku i piaskowcu bogaty detal architektoniczny: pasy gzymsowe i gzymsy, lizeny i pilastry w wielkim porządku ponad przyziemiem, płyciny nad- i podokienne z dekoracją sztukatorską (m.in. przedstawienia bawiących się dziewcząt na trzech płycinach dekorujących pseudoryzalit fasady), obramienia otworów wejściowych i okiennych.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana oryginalna stolarka drzwi wejściowych; stolarka okienna współczesna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i rodzaj pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych wzorów; drzwi wejściowe do zachowania.

al. Wyzwolenia 6

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., wzniesiona w 1910 r. przez mistrza murarskiego Karla Schuberta. Usytuowana w zabudowie zwartej północnej pierzei al. Wyzwolenia.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła trójkondygnacyjnego budynku wzniesionego na planie zbliżonym do prostokąta, nakrytego dachem mansardowym z lukarnami o dachach dwuspadowych i okazałą czteroosiową facjatą o neobarokowej linii na osi fasady, którą poprzedza dwukondygnacyjny, trójboczny wykusz (w obrębie II i III kondygnacji) zwieńczony niewielkim tarasem; w dwu pierwszych osiach II i III kondygnacji prostokątne loggie zamknięte pełnymi balustradami, ujęte lizenami.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i współcześnie wymienione ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja ośmioosiowej fasady oraz kamienne schody poprzedzające główny otwór wejściowy.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny fasady: uproszczony gzyms wieńczący, lizeny, płyciny podokienne

i dekorujące balustradę loggii II kondygnacji z motywem rombów, płyciny podokienne III kondygnacji w formie festonów, balustrada tarasu. Cokół fasady obłożony po 1986 r. wtórną okładziną.

- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: nie zachowana stolarka drzwi wejściowych; częściowo zachowana historyczna stolarka okienna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i rodzaj pokrycia dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według wzorów historycznych.
- Wskazane usunięcie wtórnej okładziny z cokołu fasady i odnowienie elewacji.

al. Wyzwolenia 8, 8a

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., ok. 1910 r.; historyzm. Usytuowana w zabudowie zwartej północnej pierzei al. Wyzwolenia.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła trójkondygnacyjnego budynku wzniesionego na planie zbliżonym do prostokąta, nakrytego dachem mansardowym, z dwuosiowym, czterokondygnacyjnym pseudoryzalitem na osi fasady, zwieńczonym facjatą oraz lukarnami o płaskich dachach w połaci dolnej i oknami powiekowymi w połaci górnej.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i współcześnie wymienione ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja dziesięcioosiowej fasady z otworami wejściowymi w 4 i 9 osi, zaburzona przez obecną kolorystykę wschodniej części budynku (nr 8a).
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: częściowo zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: boniowanie pilastry pseudoryzalitu w wielkim porządku, prosty gzyms wieńczący, profilowane gzymsy nadokienne wsparte na konsolkach ponad otworami II kondygnacji, obramienia otworów okiennych w partii pseudoryzalitu i facjaty, profilowane podokienniki w II kondygnacji, a także medaliony w kształcie stylizowanych rozet i pseudonaczółki segmentowe z motywem palmy dekorujące pseudoryzalit. Cokół fasady obłożony po 1987 r. wtórną okładziną.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych historyczna, ramowo-płycinowa; częściowo zachowana zabytkowa stolarka okienna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i rodzaj pokrycia dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny. Konieczna korekta i scalenie kolorystyki fasady.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych wzorów.
- Wskazane usunięcie wtórnej okładziny z cokołu fasady.

al. Wyzwolenia 9

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ 1979

Kamienica, mur., szach., 1908 r.; secesja. Usytuowana w zabudowie zwartej, południowej pierzei al. Wyzwolenia, u zbiegu z ul. Norberta Barlickiego.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła trójkondygnacyjnego, narożnego budynku z dachem łamanym, wzniesionego na planie zbliżonym do litery „L”, ze ściętym narożem północno-zachodnim poprzedzonym półkolistym balkonem na wspornikach (w II kondygnacji) oraz powyżej II-kondygnacyjnym, wielobocznym wykuszem w konstrukcji szachulcowej przypominającym wieżę nakrytą hełmem ze sterczynką. Elewację północną rozczłonkowie trójkondygnacyjny pseudowykusz dachem naczółkowym. W połączeniach dachowych elewacji zachodniej i północnej wydłużone lukarny nakryte dachami pulpitowymi.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i wymienione współcześnie ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja wieloosiowych elewacji wraz z balkonami o oryginalnych, metalowych balustradach w elewacji północnej i narożu północno-zachodnim.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny: boniowanie przyziemia, pasy gzymsowe i elewacyjne, gzyms wieńczący, obramienia okienne i drzwiowe o secesyjnej linii i detalu wraz z płycinami podokiennymi, dekoracja lukarn, nisza z monogramem „KS” i datą 1908 na ściętym narożu budynku.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka głównych drzwi wejściowych współczesna, ramowo-płycinowa z przeszkleniem; nie zachowana zabytkowa stolarka okienna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i rodzaj pokrycia dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny, balustrady balkonów.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według historycznych wzorów.
- Wskazane odnowienie elewacji.

al. Wyzwolenia 9a

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ 1979

Oficyna mieszkalna przy kamienicy nr 9, mur., 1908 r.; secesja. Usytuowana w zabudowie zwartej u zbiegu alei Wyzwolenia i ul. Norberta Barlickiego, we wschodniej pierzei ul. N. Barlickiego.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.

- Zachowana bryła czterokondygnacyjnego budynku, wzniesionego na planie zbliżonym do kwadratu, nakrytego dachem łamanym, z połącją o pokryciu ceramicznym ponad trójkondygnacyjną fasadą, z trójkątnym, dwuosiowym szczytem w osi bocznej oraz dwuosiową lukarną nakrytą dachem pulpitowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i wymienione współcześnie ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja pięciosiowej fasady wraz z poprzedzającymi ją balkonami o metalowych balustradach w 4 i 5 osi. Nie zachowany pierwotny wykrój i dekoracja otworu okiennego w trójkątnym szczycie, które zamienione zostało między rokiem 1979, a 1986 na dwa oddzielne prostokątne okna.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: częściowo zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny fasady: boniowanie przyziemia, pasy gzymsowe, wolutowe zwieńczenie głównego otworu wejściowego, boniowane obramienia okienne w II kondygnacji. Z pierwotnych obramień o secesyjnej linii wokół otworów okiennych III-kondygnacji zachowane jedynie części podokienne, pozostała część zastąpiona uproszczonymi opaskami. Nie zachowane obramienie pierwotnego otworu okiennego w trójkątnym szczycie.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: nie zachowana zabytkowa stolarka okienna i drzwiowa.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i rodzaj pokrycia dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według historycznych wzorów.

al. Wyzwolenia 10

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., przed 1910 r. Usytuowana w zabudowie zwartej północnej pierzei al. Wyzwolenia.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła trójkondygnacyjnego budynku z mezzaninem, wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego płaskim dachem z wysuniętym okapem na kroksztynach.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne i konstrukcja bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja czteroosiowej fasady z bocznym, dwuosiowym bogato dekorowanym pseudowykuszem w obrębie II i III kondygnacji.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny fasady: boniowanie przyziemia i pas cokołowo-gzymsowy ponad nim, profilowany gzyms międzykondygnacyjny nad III kondygnacją, obramienia otworów okiennych pseudowykusza w profilowanych opaskach ujęte kanelowanymi pilastrami dźwigającymi odcinki belkowania (górne belkowanie z ornamentem roślinnym w partii fryzu), płyciny podokienników ozdobione girlandami (w II kondygnacji fasady i obu kondygnacjach pseudowykusza), pozostałe obramienia okienne w profilowanych opaskach, zwieńczone w II i III kondygnacji odcinkami belkowania wspartego na ozdobnych konsolach. Cokół obłożony po 1987 r. wtórną okładziną.

- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana oryginalna, częściowo przeszklona ramowo-płycinowa stolarka drzwi wejściowych; w niewielkim stopniu zachowana historyczna stolarka okienna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i rodzaj pokrycia dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykroj otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych wzorów.
- Wskazane usunięcie wtórnej okładziny z cokołu budynku i odnowienie elewacji.

al. Wyzwolenia 11

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ 1979

Kamienica, mur., szach., 1909; secesja. Usytuowana w zabudowie zwartej południowej pierzei al. Wyzwolenia.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła czterokondygnacyjnego budynku, wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem łamanym, z połąciami o pokryciu ceramicznym ponad trójkondygnacyjną fasadą, w której czterokondygnacyjny pseudoryzalit i trójkondygnacyjny wykusz nakryte ceramicznymi dachami naczółkowymi; górne kondygnacje ryzalitu i wykusza w ozdobnej konstrukcji szachulcowej.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i wymienione współcześnie ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Tynki elewacyjne w stanie złym. Zachowana kompozycja siedmioosiowej fasady wraz z balkonami zamkniętymi częściowo zachowanymi oryginalnymi balustradami w IV osi.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: w pełni zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny fasady: boniowanie przyziemia, pasy tynkowe, klińcowe nadproża otworów przyziemia, rozbudowane obramienia okienne, wieńczący fasadę fryz ze stylizowanych kampanulli i girland.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych oryginalna, drewniana, ramowo-płycinowa z nadświetlem, nie zachowana zabytkowa stolarka okienna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i rodzaj pokrycia dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykroj otworów, detal architektoniczny, balustrady loggii.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej wymaga się stosowania stolarki drewnianej według historycznych wzorów; drzwi wejściowe do zachowania.
- Wskazane odnowienie fasady z pełnym zachowaniem zdobiącego ją detalu architektonicznego.

al. Wyzwolenia 12

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Budynek mieszkalno-usługowy, mur., ok. 1910 r.; historyzm. Budynek obecnie wolnostojący, usytuowany w zabudowie zwartej północnej pierzei al. Wyzwolenia.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła dwukondygnacyjnego budynku z mieszkalnym poddaszem, wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem mansardowym, z dwiema lukarnami oraz okazałą dwuosiową, dwukondygnacyjną facjatą z dachem dwuspadowym w fasadzie. W elewacji tylnej trójkondygnacyjny ryzalit boczny z dachem naczółkowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i współcześnie wymienione ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja sześćoosiowej fasady z dwoma trójbocznymi wykuszami w osiach bocznych II kondygnacji, a także kompozycja elewacji wschodniej z kolumnowymi loggiami w trakcie tylnym.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny fasady i elewacji wschodniej: boniowanie przyziemia, pasy gzym-sowe, ramowe podziały elewacji i wykuszy, płyciny podokienne, obramienie głównego otworu wejściowego, obramienia loggii.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: nie zachowana zabytkowa stolarka okienna i drzwiowa.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i rodzaj pokrycia dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny, kolumny loggii.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według historycznych wzorów.

al. Wyzwolenia 13

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., szach., 1907 r.; secesja. Usytuowana w zabudowie zwartej południowej pierzei al. Wyzwolenia.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła czterokondygnacyjnego budynku, wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem łamanym, z połącią o pokryciu ceramicznym ponad trójkondygnacyjną fasadą, w której trójkondygnacyjny prostokątny wykusz z górną kondygnacją o konstrukcji szachulcowej i dachu wielospadowym (w 2 i 3 osi) oraz drugi wykusz dwukondygnacyjny, zwieńczony wielobocznym hełmem z iglicą (w osi przedostatniej); w połąci dachu nad fasadą lukarny powiekowe przy wykuszu z dachem wielospadowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń; tynki elewacyjne i część detalu architektonicznego w stanie złym. Zachowana kompozycja fasady o nieregularnym

układzie osi wraz z balkonami usytuowanymi przy wykuszach, zamkniętymi oryginalnymi, pełnymi i metalowymi balustradami.

- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowana kamienna, rustykalna okładzina cokołu i ceglana przyziemia oraz wyrobiony w tynku detal architektoniczny fasady: portal, profilowane gzymsy, rozbudowana dekoracja wykuszy, obramienia okienne ze stylizowanymi motywami roślinnymi i sterczynkami.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych drewniana, ramowo-płycinowa z nadświetlem; częściowo zachowana zabytkowa stolarka okienna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i rodzaj pokrycia dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykroj otworów, detal architektoniczny, balustrady balkonów.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej wymaga się stosowania stolarki drewnianej według zachowanych wzorów; drzwi wejściowe do zachowania.
- Wskazane odnowienie elewacji.

al. Wyzwolenia 14

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Budynek mieszkalno-usługowy, mur., l. 20. XX w.; modernizm z elementami neobaroku. Budynek narożny, usytuowany w zabudowie zwartej północnej pierzei al. Wyzwolenia.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana rozczłonkowana bryła trójkondygnacyjnego budynku z mieszkalnym poddaszem, wzniesionego na planie zbliżonym do prostokąta, nakrytego dachem mansardowym, z lukarnami o dachach dwuspadowych oraz okazałą dwuosiową, trójboczną facjatą nakrytą wielobocznym hełmem ponad ryzalitem w osi fasady.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i współcześnie wymienione ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja ryzalitowanych, wieloosiowych elewacji, z balkonami poprzedzającymi oś ryzalitu bocznego w elewacji tylnej.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany kamienny cokół, wyrobiony w tynku detal architektoniczny fasady i elewacji pn.-zach.: boniowanie przyziemia, pas cokołowo-gzymsowy, gzyms wieńczący (też w elewacji tylnej), podziały ramowe, płyciny podokienne, kłińce w nadprożach otworów okiennych przyziemia.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: nie zachowana zabytkowa stolarka okienna i drzwiowa.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i rodzaj pokrycia dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykroj otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według historycznych wzorów.

al. Wyzwolenia 15

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., ok. 1907 r.; secesja. Usytuowana w zabudowie zwartej południowej pierzei al. Wyzwolenia.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Zły.
- Zachowana bryła czterokondygnacyjnego budynku, wzniesionego na planie zbliżonym do prostokąta, nakrytego dachem łamanym, z połacią o pokryciu ceramicznym ponad trójkondygnacyjną fasadą, w której dwukondygnacyjny prostokątny wykusz z trójkątnym szczytem i dachem łamanym oraz drugi wykusz trójboczny, jednokondygnacyjny, zwieńczony łamanym, wielobocznym ceramicznym hełmem; w połaci dachu nad fasadą wydłużone lukarny pulpitowe; w ostatniej osi loggie.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i współcześnie wymienione, ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń; tynki i detal elewacyjny w stanie złym. Zachowana kompozycja siedmioosiowej fasady wraz z balkonami i loggiami o oryginalnych, metalowych balustradach.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny fasady: boniowanie przyziemia, portal, profilowane gzymsy, architektoniczna dekoracja wykuszy, obramienia loggii i płyciny podokienne w partii przyziemia.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych z nadświetlem i przeszkleniem i dekoracyjną płyciną w kształcie rombu; częściowo zachowana zabytkowa stolarka okienna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i rodzaj pokrycia dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny, balustrady balkonów i loggii.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej wymaga się stosowania stolarki drewnianej według zachowanych wzorów; drzwi wejściowe do zachowania.
- Wskazane odnowienie elewacji.

al. Wyzwolenia 16

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica mur., l. 20. XX w.; modernizm z elementami neobaroku. Usytuowana w zabudowie zwartej północnej pierzei al. Wyzwolenia.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła trójkondygnacyjnego budynku, wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem mansardowym z lukarnami o dachach pulpitowych.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i współcześnie wymienione ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja dziesięcioosiowej fasady, z sześciioosiowym pseudoarkadowaniem w partii przyziemia, w które wpisano zamknięte półkolisty otwory okienne, a także główny otwór wejściowy w pierwszej osi oraz bramę przejazdową w jej osi ostatniej.

- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny fasady: profilowane gzymsy (także w elewacji tylnej), uproszczone pilastry w wielkim porządku w obrębie II i III kondygnacji, profilowany uskokowo portal poprzedzony kamiennymi stopniami schodów, obramienia arkad; płyciny podokienne ozdobione płaskorzeźbionymi rozetami.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana oryginalna, drewniana, ramowo-płycinowa stolarka drzwi wejściowych i przejazdu bramnego oraz częściowo zabytkowa stolarka okienna (w partii przyziemia).

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i rodzaj pokrycia dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykroj otworów oraz detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według historycznych wzorów; drzwi wejściowe do zachowania.

al. Wyzwolenia 17

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., ok. 1920 r.; historyzm z elementami neobaroku. Usytuowana w zabudowie zwartej południowej pierzei al. Wyzwolenia.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła czterokondygnacyjnego budynku, wzniesionego na planie zbliżonym do trapezu, nakrytego dachem łamanym, z połącią mansardową o pokryciu ceramicznym ponad trójkondygnacyjną fasadą, na której osi dwukondygnacyjny prostokątny wykusz zwieńczony facjatą z trójkątnym szczytem; po bokach w połąci dachu lukarny z płaskimi dachami.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń; tynki i detal elewacyjny w stanie złym. Zachowana kompozycja sześćoosiowej fasady wraz z trójosiowym wykuszem na wspornikach.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany kamienny cokół oraz wyrobiony w tynku detal architektoniczny fasady: boniowanie przyziemia i pas cokółowo-gzymsowy nad nim, gzyms międzykondygnacyjny, gzyms wieńczący w formie belkowania z ornamentem roślinnym w partii fryzu, architektoniczna dekoracja facjaty z motywem kwiatowym w szczycie.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana historyczna, drewniana, ramowo-płycinowa stolarka drzwi wejściowych z nadświetlem oraz częściowo zabytkowa stolarka okienna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i rodzaj pokrycia dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykroj otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania stolarki drewnianej według zachowanych wzorów.
- Wskazane odnowienie elewacji.

al. Wyzwolenia 18

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica mur., l. 20. XX w.; modernizm. Usytuowana w zabudowie zwartej północnej pierzei al. Wyzwolenia.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła trójkondygnacyjnego budynku, wzniesionego na planie prostokąta, nakrytego dachem mansardowym z lukarnami o dachach pulpitowych. Na osi fasady dwuosiowy, sześciokondygnacyjny ryzalit klatki schodowej zwieńczony trójkątnym naczółkiem; na osi elewacji tylnej niewielki, wyoblony, jednokondygnacyjny ryzalit z tarasem zamkniętym metalową balustradą.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i współcześnie wymienione ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Tynki elewacyjne i część detalu architektonicznego w stanie złym. Zachowana kompozycja czternastoosiowej fasady, z pseudoarkadowaniem w wielkim porządku, w które wpisano osie okienne; arkady wsparte na uproszczonych, wielobocznych filarach.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny fasady: gzyms wieńczący, filary w wielkim porządku, prostokątne płyciny podokienne, boniowane naroża ryzalitu, portal poprzedzony kamiennymi stopniami schodów, obramienia arkad, płyciny podokienne ozdobione płaskorzeźbionymi rozetami.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana oryginalna, drewniana, ramowo-płycinowa, częściowo przeszklona stolarka drzwi wejściowych oraz częściowo zabytkowa stolarka okienna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i rodzaj pokrycia dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykroj otworów oraz detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według historycznych wzorów; drzwi wejściowe do zachowania.

al. Wyzwolenia 19

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., pocz. XX w., przebudowany w l. 20. XX w.; historyzm z elementami neobaroku. Usytuowana w zabudowie zwartej południowej pierzei al. Wyzwolenia.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Zły.
- Zachowana bryła trójkondygnacyjnego budynku z mieszkalnym poddaszem i ceramicznym dachem mansardowym, wzniesionego na planie prostokąta z bocznym skrzydłem oficynowym nakrytym płaskim dachem o pokryciu z papy; w połaciach dachu ponad fasadą lukarny zwieńczone odcinkami profilowanego gzymsu (w połaci dolnej) oraz lukarny z dachami dwuspadowymi (w połaci górnej).
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń; tynki i detal elewacyjny w stanie złym. Zachowana kompozycja dziewięćosiowej fasady, z głównym otworem wejściowym na osi zamkniętym pełnym łukiem, a także kompozycja elewacji skrzydła

oficynowego. W 1 osi przyziemia fasady dodatkowy otwór drzwiowy wtórnie przebity po 1986 roku.

- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny fasady: boniowanie przyziemia, profilowany gzyms międzykondygnacyjny, obramienie głównego otworu wejściowego, obramienia okienne w postaci profilowanych opasek oraz gzymsów podokiennych na wspornikach (w II i III kondygnacji); otwory okienne w 2, 5 i 8 osi II kondygnacji zwieńczone odcinkami profilowanego gzymsu i ozdobione prostokątnymi płycinami podokienników. Na elewacjach skrzydła oficynowego zachowane profilowane, wyrobione w tynku gzymsy.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana historyczna, drewniana, ramowo-płycinowa stolarka drzwi wejściowych z nadświetlem oraz w dużej mierze zabytkowa stolarka okienna z pilastrami na listwach przyrmykowych.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i rodzaj pokrycia dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej wymaga się stosowania stolarki drewnianej według zachowanych wzorów; drzwi wejściowe do zachowania.
- Wskazane odnowienie elewacji.

al. Wyzwolenia 20

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Dom Niemieckiego Związku Górników (*Verbandshaus der Bergarbeiter, Deutschland Bauhütte Betriebs- Verband Schlesien*), obecnie Starostwo Powiatowe w Wałbrzychu; Powiatowy Ośrodek Dokumentacji Geodezyjnej i Kartograficznej; Wydział Ochrony Środowiska, Rolnictwa, Leśnictwa i Gospodarki Wodnej i in. mur., 1922 r., w 1932 adaptowano część poddasza na mieszkanie (wówczas *Verbandshaus der Bergbau- Industriearbeiter, Deutschland, Bezirk Waldenburg*), w 1937 r. przebudowano wewnątrz na potrzeby Niemieckiego Frontu Pracy (*Deutsche Arbeitsfront*); modernizm. Usytuowany w zabudowie zwartej północnej pierzei al. Wyzwolenia.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła trójkondygnacyjnego budynku, wzniesionego na planie prostokąta z ryzalitem na osi elewacji tylnej, nakrytego dachem mansardowym z wydłużonymi lukarnami o dachach pulpitowych.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i współcześnie wymienione ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja czternastoosiowej fasady z głównym otworem wejściowym na osi zamkniętym pełnym łukiem, ujętym okazałym portalem.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany kamienny cokół, prostokątny portal z rustykalnych ciosów kamiennych oraz wyrobiony w tynku detal architektoniczny fasady: gzyms wieńczący z pseudokonsolkami, podział ramowy z uproszczonymi lizenami w wielkim porządku i prostokątne płyciny podokienne.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana oryginalna, drewniana, ramowo-płycinowa stolarka drzwi wejściowych z nadświetlem; stolarka okienna współczesna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i rodzaj pokrycia dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów oraz detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według historycznych wzorów; drzwi wejściowe do zachowania.

al. Wyzwolenia 21

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kinoteatr *Capitol*, po 1945 r. dom kultury i kino *Górnik*, częściowo rozebrany w l. 90. XX w., obecnie nieużytkowany; mur. Wzniesiony w l. 1927-28 według projektu architekta Ludwiga Moshamera; modernizm. Usytuowany w zabudowie zwartej południowej pierzei al. Wyzwolenia.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Zły. Budynek zachowany w części frontowej, sala teatralna rozebrana w l. 90. XX w.
- Zachowana rozczłonkowana bryła czterokondygnacyjnego budynku frontowego, nakrytego płaskim dachem, wzniesionego pierwotnie na nieregularnym planie z wyoblonym narożem północno-zachodnim wyładowanym nad przyziemiem oraz z dwoma parami półokrągłych balkonów o pełnych balustradach ujmujących elewację północną.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: konstrukcja budynku osłabiona wskutek jego częściowej rozbiórki, ściany nośne i odsłonięte ściany działowe w tylnej części budowli zmurzałe od wieloletniego zalewania wodami opadowymi. Tynki elewacyjne części frontowej w stanie złym, z widocznymi zawilgoczeniami i wysoleniami. Zachowana kompozycja elewacji frontowej z niezmienionym układem otworów okiennych o zróżnicowanych wysokościach i kształcie.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowana ceramiczna okładzina przyziemia oraz wyrobiony w tynku detal architektoniczny elewacji frontowej: pasy gzymsowe nad przyziemiem i ujmujące otwory okienne w IV kondygnacji, zdwojone dekoracje ościeży otworów okiennych w II i IV kondygnacji, gzyms nadokienny w III kondygnacji, gzymsowe zwieńczenia balustrad balkonów oraz przestrzenny neon na wyoblonym narożu północno-zachodnim.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana oryginalna, drewniana stolarka okienna oraz częściowo stolarka drzwi wejściowych.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania istniejąca struktura budynku: bryła i kompozycja elewacji części frontowej, forma dachu, układ osi okiennych i wykrój otworów oraz detal architektoniczny i ceramiczna okładzina przyziemia.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według historycznych wzorów; drzwi wejściowe do zachowania.

al. Wyzwolenia 22

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Główny Urząd Ceł, obecnie Starostwo Powiatowe w Wałbrzychu; Wydział Geodezji i Kartografii oraz Administracji Architektoniczno-Budowlanej. mur., 1927 r.; modernizm. Usytuowany w zabudowie zwartej północnej pierzei al. Wyzwolenia.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła trójkondygnacyjnego budynku, wzniesionego na planie prostokąta z bramą przejazdową na osi i ryzalitem w elewacji tylnej, nakrytego dachem mansardowym, w którego połaci dolnej dwuosiove lukarny zwieńczone profilowanymi gzymsami i trójkątnymi naczółkami; w połaci górnej niewielkie okna trójkątne.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i współcześnie wymienione ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja dziesięciosiovej fasady z otworem bramnym na osi zamkniętym pełnym łukiem.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny fasady: profilowane uskokowo pilastry w wielkim porządku dźwigające wydatny gzyms wieńczący, obramienia lukarn, opaski okienne, profilowane obramienie otworu bramnego, dwa okrągłe medaliony z herbami.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana oryginalna, drewniana, ramowo-płycinowa stolarka bramy przejazdowej z nadświetlem; stolarka okienna współczesna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i rodzaj pokrycia dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów oraz detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według historycznych wzorów; drzwi wejściowe do zachowania.

al. Wyzwolenia 24

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Urząd Skarbowy, obecnie Starostwo Powiatowe w Wałbrzychu (Rada Powiatu, Zarząd Powiatu, Starosta), mur., 1929 r.; modernizm. Usytuowany w zabudowie zwartej północnej pierzei al. Wyzwolenia.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła trójkondygnacyjnego budynku, wzniesionego na planie prostokąta z ryzalitem na osi elewacji tylnej, nakrytego dachem mansardowym, w którego połaci dolnej wydłużona, pięciodzielna facjata dekorowana trójkątnymi szczykami i sterczykami po bokach oraz po bokach dwuosiove lukarny zwieńczone profilowanymi gzymsami i trójkątnymi naczółkami; w połaci górnej niewielkie okna trójkątne.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i współcześnie wymienione ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja dwudziestodwuosiovej fasady z głównym otworem wejściowym na osi zamkniętym pełnym łukiem i poprzedzonym kilkustopniowymi schodami oraz dodatkowym, bocznym, prostokątnym otworem drzwiowym.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny fasady: profilowane uskokowo pilastry w wielkim porządku (w co drugiej osi) dźwigające wydatny gzyms wieńczący, podziały ramowe facjaty, obramienia lukarn, opaski okienne, profilowane obramienia otworów drzwiowych, dwa okrągłe medaliony z herbami.

- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana oryginalna, drewniana, ramowo-płycinowa stolarka drzwiowa; stolarka okienna współczesna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i rodzaj pokrycia dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów oraz detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według historycznych wzorów; drzwi wejściowe do zachowania.

al. Wyzwolenia 25

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., 1926 r.; wzniesiony według projektu Wilhelma Kahmanna, historyzm. Usytuowana w zabudowie zwartej południowej pierzei al. Wyzwolenia.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła czterokondygnacyjnego budynku nakrytego dachem dwuspadowym, wzniesionego na planie prostokąta, z ryzalitem na osi elewacji tylnej z dachem trójspadowym oraz II-kondygnacyjnym wykuszem w obrębie II i III kondygnacji fasady, który wieńczy balkon o pełnej balustradzie; w połaci dachu ponad fasadą (w osi wykusza) dwuosiowa facjata zwieńczona trójkątnym naczółkiem oraz po bokach niewielkie lukarny o dachach dwuspadowych.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń; tynki elewacyjne i elementy detalu architektonicznego w stanie złym. Zachowana kompozycja dziewięcioosiowej fasady z dwoma prostokątnymi otworami wejściowymi w osi wykusza zakończonego u dołu arkadkowym wspornikiem.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny fasady: boniowanie przyziemia, profilowane gzymsy, pasowa dekoracja wykusza, obramienia otworów wejściowych z nadświetlami w formie okulusów, obramienia okienne w postaci prostych opasek oraz gzymsów podokiennych; otwory okienne w 1, 6 i 8 osi III kondygnacji poprzedzone balkonami, zwieńczone odcinkami profilowanego gzymsu, ponad którymi półokrągłe płyciny nadokienne.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana historyczna, drewniana, ramowo-płycinowa stolarka drzwi wejściowych oraz w dużej mierze historyczna stolarka okienna; witryny w przyziemiu współczesne z PCV, zamontowane po 1986 roku.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i rodzaj pokrycia dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej wymaga się stosowania stolarki drewnianej według zachowanych wzorów; drzwi wejściowe do zachowania.
- Wskazane odnowienie elewacji.

al. Wyzwolenia 34

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem A/4625/736/Wł decyzją z 20.08.1979.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ 1997

Ewangelicka Szkoła dla Dziewcząt i Chłopców (*Evangelische Knaben- und Mädchen Volksschule*), obecnie Zespół Szkół nr 2 (Publiczne Gimnazjum nr 13 i II Liceum Ogólnokształcące), mur.; Wzniesiona w 1907 r. według projektu berlińskich architektów Köhlera i Kranza; historyzm z elementami neorenesansu północnego. Budowla wolnostojąca, usytuowana w północnej pierzei al. Wyzwolenia.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana mocno rozczłonkowana bryła trójkondygnacyjnego budynku wzniesionego na niesymetrycznym planie zbliżonym do litery „L”, z dodatkowym skrzydłem tylnym mieszczącym sanitariaty. Budynek nakryty wielospadowymi, wysokimi dachami z lukarnami pulpitowymi w części połaci, zwieńczony w skrzydle frontowym sygnaturką z zegarem i ostrosłupowym hełmem. Szczyty skrzydła frontowego schodkowe z kamiennymi spływami wolutowymi i sterczynkami; na narożach czterokondygnacyjny, wieloboczny ryzalit oraz jednokondygnacyjny wieloboczny wykusz na kamiennym wsporniku konsolkowym, nakryte hełmami; dodatkowy jednokondygnacyjny wykusz z hełmem na kamiennym wsporniku schodkowym w skrajnej partii elewacji frontowej. Główne wejście do budynku w portyku nakrytym dachem pulpitowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i wymienione współcześnie ceramiczne pokrycie dachu w stanie dobrym. Zachowana kompozycja wieloosiowych, licowanych ceglą elewacji, z tynkową dekoracją szczytów i górnych partii ścian.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowane wyrobione w tynku podziały elewacji oraz wykonane z piaskowca detale architektoniczne w postaci: rustykalnego oblicowania cokołu i portyku, okazałego portalu bramnego z kartuszem herbowym w skrajnej osi skrzydła frontowego, konsolkowego i schodkowego wspornika wykuszy, przewiązek w węgarach okiennych, narożnych bonii, wolut i sterczynek dekorujących szczyty, a także dwóch płaskorzeźbionych płycin z herbem Wałbrzycha oraz kartuszem z datą budowy szkoły. We wnętrzu zachowane elementy pierwotnego wystroju.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana drewniana, ramowo-płycinowa stolarka drzwiowa, stolarka okienna współczesna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i rodzaj pokrycia dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według historycznych wzorów; stolarka drzwiowa do zachowania.

al. Wyzwolenia 35

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., ok. 1920 r.; historyzm. Usytuowana w zabudowie zwartej południowej pierzei al. Wyzwolenia.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła trójkondygnacyjnego budynku nakrytego dachem dwuspadowym, wzniesionego na planie prostokąta, z dwoma dwukondygnacyjnymi, dwuosiowymi wykuszami w osiach bocznych II i III kondygnacji fasady oraz ryzalitem na osi elewacji tylnej ze spłaszczonym dachem trójspadowym; w połąci dachu ponad fasadą lukarna i czteroosiowa facjata z dachem pulpitowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i współcześnie wymienione ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja ośmioosiowej fasady z prostokątnym otworem wejściowymi na osi poprzedzonym kilkustopniowymi, kamiennymi schodami, ujętym profilowanym uskokowo portalem, który wieńczy prosty gzyms i okno nadświetla. W elewacji tylnej otwory okienne wtórnie powiększone.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowana ceglana okładzina przyziemia oraz wyrobiony w tynku detal architektoniczny elewacji: profilowany gzyms wieńczący, opaski okienne oraz pseudosgraffitowa(?) figuralna i ornamentalno-roślinna dekoracja wykuszy w fasadzie, zwieńczonych gzymsami w formie uproszczonego belkowania.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: częściowo zachowana historyczna, drewniana stolarka okienna; stolarka drzwiowa współczesna, ramowo-płycinowa.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i rodzaj pokrycia dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów w fasadzie, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania stolarki drewnianej według zachowanych i historycznych wzorów.
- Wskazane odnowienie fasady i odtworzenie ubytków pseudosgraffitowej dekoracji wykuszy, uszkodzonej na skutek wymiany okien.

al. Wyzwolenia 36

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, obecnie Przedszkole Niepubliczne „Siódemka”, mur., pocz. XX w.; historyzm. Usytuowana w zabudowie zwartej północnej pierzei al. Wyzwolenia.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła czterokondygnacyjnego budynku nakrytego dachem płaskim, ukrytym za pełną ścianką attykową, wzniesionego na planie prostokąta z czterokondygnacyjnym ryzalitem na osi elewacji tylnej.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń; tynki elewacyjne i część detalu architektonicznego w stanie złym. Zachowana kompozycja ośmioosiowej fasady z prostokąt-

nym otworem wejściowym na osi oraz dwoma bocznymi, dwuosiowymi pseudoryzalitami.

- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny fasady: cokół, pas cokołowo-gzymsowy nad przyziemem, profilowany gzymś międzykondygnacyjny nad III kondygnacją oraz wyładowany gzymś wieńczący, uproszczone pilastry ujmujące naroża pseudoryzalitów (w obrębie II i III kondygnacji w wielkim porządku), profilowane opaski ujmujące otwory w przyziemiu i IV kondygnacji, obramienia okienne II i III kondygnacji w postaci uszakowych opasek zwieńczonych odcinkami profilowanego gzymśu z płycinami nadokiennymi; nad obramieniami otworów okiennych w II kondygnacji pseudoryzalitów trójkątne naczółki, ścianka attykowa.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana historyczna, drewniana, ramowo-płycinowa ozdobna stolarka drzwi wejściowych z nadświetlem, stolarka okienna współczesna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i rodzaj pokrycia dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej wymaga się stosowania stolarki drewnianej według wzorów historycznych; drzwi wejściowe do zachowania wraz z ozdobnymi, kutymi kratami.
- Wskazane odnowienie elewacji.

al. Wyzwolenia 37

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, dawny klub zakładowy „Wodociągów”, obecnie Centrum Obsługi Klienta Wałbrzyskiego Przedsiębiorstwa Wodociągów i Kanalizacji Sp. z o.o., mur., ok. 1920 r.; historyzm z elementami neoklasycyzmu. Usytuowana w zabudowie zwartej południowej pierzei al. Wyzwolenia.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła czterokondygnacyjnego budynku wzniesionego na planie zbliżonym do prostokąta z lekko wyoblona fasadą, podwójnie zryzalitowanego w elewacji tylnej, nakrytego spłaszczonym dachem dwuspadowym, z przednią połącią łamaną ponad trójkondygnacyjną fasadą; w połącią tej lukarny o płaskich dachach. W najbardziej wysuniętej partii elewacji tylnej prostokątne loggie.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja fasady podzielonej naprzemiennie na siedem jedno- i trójosiowych części rozdzielonych w przyziemiu uproszczonymi, kanelowanymi półkolumnami pseudodoryckimi, wyżej trójbocznymi lizenami w wielkim porządku. Trójosiowe partie fasady lekko wyoblone ponad przyziemem, w którym witryny oraz prostokątne otwory wejściowe i brama przejazdowa od zachodu. Pierwotnie w II i III kondygnacji trzeciej od wschodu części fasady prostokątne loggie zamknięte pełnymi balustradami, przeszklone po 1987 r.; przed otworami drzwiowymi kilkustopniowe schody kamienne.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny fasady: kolumny, lizeny, pas cokołowo-gzymsowy nad przyzie-

miem, profilowany gzyms wieńczący wyładowany w przewiązki w osi lizen, dwa medaliony z przedstawieniami głowy Hermesa (?) ponad otworami drzwiowymi, medalion z głową kobiety nad bramą przejazdową w przyziemiu oraz trzy medaliony z motywami stylizowanych gwiazd w partiach międzyokiennych w II i III kondygnacji. Granitowa okładzina cokołu współczesna.

- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana historyczna, drewniana, ramowo-płycinowa stolarka głównych drzwi wejściowych; witryny i stolarka okienna współczesna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej wymaga się stosowania stolarki drewnianej według wzorów historycznych; drzwi wejściowe do zachowania.

al. Wyzwolenia 38

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., pocz. XX w.; historyzm. Budynek narożny, usytuowany w zabudowie zwartej północnej pierzei al. Wyzwolenia.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła czterokondygnacyjnego budynku nakrytego dachem płaskim, ukrytym za pełną ścianką attykową, wzniesionego na planie zbliżonym do prostokąta, z jednokondygnacyjnym wykuszem na konsolkowych wspornikach w II kondygnacji fasady nakrytym dachem trójspadowym oraz czterokondygnacyjnym ryzalitem w elewacji tylnej, przy której w II kondygnacji drewniany wykusz z dachem pulpitowym, wsparty na drewnianych słupach połączonych u góry rodzajem ozdobnego arkadowania.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń; tynki elewacyjne i część detalu architektonicznego w stanie złym, podobnie jak drewniany wykusz w elewacji tylnej z zachowanym ozdobnym detalem z motywami palmetowymi, kampanulami i pseudokroksztynami. Zachowana kompozycja pięcioksiowej fasady z bocznym, dwuosiowym pseudoryzalitemi jednoosiowym wykuszem w trzeciej osi II kondygnacji oraz jednoosiowej południowo-wschodniej elewacji bocznej z prostokątnym otworem wejściowym na osi.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny fasady i częściowo elewacji południowo-wschodniej: cokół, boniowanie przyziemia, pasy cokołowo-gzymsowe w przyziemiu i II kondygnacji, profilowany gzyms międzykondygnacyjny nad III kondygnacją oraz wyładowany gzyms wieńczący, uproszczone pilastry ujmujące naroża pseudoryzalitu (w obrębie II i III kondygnacji w wielkim porządku), profilowane opaski z klincowymi kluczami ujmujące otwory w I i IV kondygnacji, obramienia okienne II i III kondygnacji w postaci uszakowych opasek zwieńczonych odcinkami profilowanego gzymsu z płycinami nadokiennymi; nad obramieniami otworów okiennych w II kondygnacji pseudoryzalitu trójkątne naczółki, dekoracja architektoniczna i obramienia okienne wykusza, ścianka attykowa.

- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana historyczna, drewniana, ramowo-płycinowa, ozdobna stolarka drzwi wejściowych z nadświetlem oraz częściowo zabytkowa stolarka okienna z pilastrami na listwach przyrmykowych.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i rodzaj pokrycia dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej wymaga się stosowania stolarki drewnianej według wzorów historycznych; drzwi wejściowe do zachowania wraz z ozdobnymi, kutymi kratami.
- Wskazane odnowienie elewacji oraz konserwacja drewnianego wykusza w elewacji tylnej z zachowaniem zdobiącego go detalu.

al. Wyzwolenia 39

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Siedziba Zarządu Kanalizacyjnego Dorzecza Rzeki Pełcznicy w Wałbrzychu (*Kanalizationverband des Leisebachgebites in Waldenburg*) przedsiębiorstwa zarządzającego przed 1945 r. wałbrzyskimi wodociągami i kanalizacją, po 1945 r. Zarząd Wodociągów i Kanalizacji miasta Wałbrzycha, obecnie Wałbrzyskie Przedsiębiorstwo Wodociągów i Kanalizacji Sp. z o.o., mur., po 1906 r.; modernizm. Usytuowana w zabudowie zwartej południowej pierzei al. Wyzwolenia.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła trójkondygnacyjnego budynku wzniesionego na planie zbliżonym do prostokąta z lekko wyobloną fasadą, nakrytego dachem dwuspadowym, z niewielkim trójkątnym szczytem akcentującym oś wejściową oraz lukarnami o dachach dwuspadowych.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i współcześnie wymienione, ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja dwudziestosiowej fasady, z otworami okiennymi o zróżnicowanym kształcie i wielkości oraz zamkniętą półkoliście bramą przejazdową od południowego-wschodu; ponad głównym, prostokątnym, rozglifionym otworem wejściowym trzy osie okien doświetlających klatkę schodową.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany kamienny cokół oraz wyrobiony w tynku detal architektoniczny fasady: profilowany gzyms wieńczący, odcinek uproszczonego gzymsu na konsolach ponad otworem drzwiowym, profilowane parapety i płyciny podokienne, profilowane gzymsy nadokienne, nad którymi w części okien wieńczące je wnęki o stylizowanej, wklęsło-wypukłej linii.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana historyczna, drewniana, przeszklona stolarka głównych drzwi wejściowych, stolarka okienna współczesna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i rodzaj pokrycia dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej wymaga się stosowania stolarki drewnianej według wzorów historycznych; drzwi wejściowe do zachowania.

al. Wyzwolenia 41

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ 1997

Siedziba redakcji gazety *Schlesische Bergwacht* wraz z drukarnią, następnie drukarnia *Książka i Wiedza* uruchomiona 1.03.1947 roku, w latach 1953-1976 – *Wałbrzyska Drukarnia Akcydensowa*, po 1976 r. – *Dolnośląskie Zakłady Graficzne*, od 2000 r. – *Dolnośląskie Zakłady Graficzne UNIPAP Sp. z o.o.* i *Dolnośląskie Zakłady Graficzne Sp. z o.o.*, obecnie nieczynne, mur. Budynek wzniesiony w l. 1924-25, wg projektu architekta Richarda Endersa, modernizm z elementami historyzmu. Usytuowany w zabudowie zwartej, u zbiegu alei Wyzwolenia i ul. Jana Brzechwy, zamykający kwartał zabudowy pomiędzy wymienionymi wyżej ulicami, a ul. Mikołaja Kopernika. Gmach przestrzennie i funkcjonalnie połączony z budynkiem przy ul. J. Brzechwy 1, z którym tworzy kompleks zabudowy na planie zbliżonym do litery „C”.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła czterokondygnacyjnego budynku wzniesionego na planie litery „L” z wyoblonymi narożami wschodnim i południowym, nakrytego wielospadowym dachem, w którego połąci półkoliste lukarny zwieńczone miedzianymi sterczynkami, przysłonięte pełnymi ściankami attykowymi (nad elewacją północno-wschodnią i południowo-wschodnią), a także okna powiekowe (nad elewacją południowo-wschodnią).
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez znaczących uszkodzeń; na ściankach attykowych widoczne ślady zamakania wodami opadowymi. Zachowana kompozycja wieloosio-owych elewacji, bez pierwotnej, rozbudowanej dekoracji naroża wschodniego, znanej z fotografii archiwalnych. Pierwotna siedziba redakcji wyeksponowana z bryły budowli za pomocą pseudoarkadowania w przyziemiu oraz boniowanych uproszczonych pilastrów w wielkim porządku, ujmujących w wyższych kondygnacjach po pięć osi w elewacji północno-wschodniej i południowo-wschodniej (przy narożu wschodnim, u zbiegu al. Wyzwolenia i ul. J. Brzechwy). Główny otwór wejściowy na osi trójosiowego narożnika wschodniego, pierwotnie w podcieniu obecnie zabudowanym; w skrajnych arkadach w przyziemiu elewacji północno-wschodniej i południowo-wschodniej dwie bramy przejazdowe.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowane wykonane z kamienia: cokół, rustykalna okładzina przyziemia i boniowane pilastry w wyższych kondygnacjach, a także wyrobiony w tynku detal architektoniczny elewacji: gzyms wieńczący, profilowane gzymsy podokienne, profilowane obramienia półkolistych lukarn oraz wieńczące je miedziane sterczynki.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana zabytkowa stolarka okienna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i rodzaj pokrycia dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych wzorów.

al. Wyzwolenia 42

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ 1997

Kamienica mur., 1905 r.; secesja. W l. 1910-45 budynek należał do firmy Paula Seedorfa *Kunstgewerbe Eisen- und Metallwerk*. Usytuowana w zabudowie północnej pierzei al. Wyzwolenia.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła czterokondygnacyjnego budynku, wzniesionego na planie zbliżonym do prostokąta, zryzalitowanego w elewacji tylnej, nakrytego spłaszczonym dachem załamany dwuspadowo ponad fasadą. W połaci frontowej dwuosiowa facjata ze szczytem o fantazyjnej wklęsło-wypukłej linii, ujęta wraz ze środkowymi otworami okiennymi IV kondygnacji uproszczonymi pilastrami na pseudokonsolkowych wspornikach, zwieńczonymi sterczynkami z kulą; po bokach facjaty dwie lukarny o dachach pulpito-
wych.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i współcześnie wymienione ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja czteroosiowej fasady, z pseudoarkadowaniem w partii przyziemia o łukach koszowych, oblicowanego do połowy II kondygnacji cegłą. W przyziemiu brama przejazdowa, witryna z wejściem do sklepu oraz otwór okienny. Główny otwór wejściowy w bramie przejazdowej, poprzedzony kilkustopniowymi schodami.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany wyrobiony w tynku detal architektoniczny fasady: profilowany gzyms międzykondygnacyjny i wieńczący, uproszczone pilastry obejmujące otwory okienne IV kondygnacji w osi facjaty, wolutowe opaski na nadprożach otworów okiennych II kondygnacji zamkniętych łukami odcinkowymi, płyciny podokienne z dekoracją ceglana oraz kuty ozdobny szyld na wysięgniku. W bramie przejazdowej zachowana okładzina z glazurowanych płytek ceramicznych.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: częściowo zachowana oryginalna, drewniana, secesyjna stolarka okienna z dekoracją na listwach przyrynkowych; drzwi wejściowe współczesne.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i rodzaj pokrycia dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów oraz detal architektoniczny, metalowy szyld i ceramiczna okładzina bramy przejazdowej.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według historycznych wzorów.

al. Wyzwolenia 43

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ – 1979 r.

Gimnazjum, miejskie gimnazjum ewangelickie *Städtisches evangelisches Gymnasium*, po 1945 roku pełnił funkcję siedziby Komitetu Powiatowego PZPR; od roku 1990 Publiczna Szkoła Podstawowa nr 28 im. Jana Pawła II, 1875 r., mur.; neogotyck. Budynek wzniesiony

wg projektu Flügela, budowę prowadził Karl Becker. Budynek wolnostojący, usytuowany po zachodniej stronie ulicy.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana silnie rozczłonkowana bryła budynku, wzniesionego na planie litery H, złożonego z korpusu oraz dwóch symetrycznie założonych skrzydeł bocznych; korpus dodatkowo z prostokątnym ryzalitem frontowym oraz ryzalitem w elewacji tylnej, wzniesionym na planie wydłużonego prostokąta. Poszczególne człony budowli kryte wysokimi dachami dwuspadowymi. Szczytowe elewacje ryzalitów zwieńczone wysokimi trójkątnymi i uskokowymi szczytami. W połaciach dachów jednoosiowe lukarny, kryte dachami dwuspadowymi.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń; pokrycie dachu współczesne. Zachowana kompozycja symetrycznych elewacji wszystkich członów budynku. Fasada korpusu 11.osiowa z trójosiowym ryzalitem w części środkowej, zwieńczonym uskokowym szczytem. Szczytowe elewacje skrzydeł jednoosiowe, zwieńczone trójkątnymi szczytami zwieńczonymi uskokowymi szczytami. Szczytowa elewacja ryzalitu w tylnej elewacji korpusu zwieńczona uskokowym szczytem uskokowym. Otwory okienne zamknięte łukiem odcinkowym oraz łukiem ostrym. Otwór drzwiowy wejścia głównego zamknięty łukiem ostrym.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacje licowane cegłą klinkierową, dzielone wąskimi gzymsami międzykondygnacyjnymi z fryzami o motywie czterołścia i kostkowymi, łączącymi się ze skośnymi parapetami otworów okiennych; elewacje zwieńczone profilowanym gzymsem koronującym z fryzem kostkowym, oraz arkadkowym w ryzalicie elewacji tylnej korpusu. Węgary i nadłucza otworów okiennych dekorowane walkiem. Otwory okienne elewacji frontowej ujęte płycinami, zamknięte łukiem ostrym oraz łukiem odcinkowym. Szczyt na osi fasady rozczłonkowany ostrołucznie zamkniętymi płycinami.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka okienna i drzwiowa współczesna; stolarka okienna z zachowanymi podziałami i dekoracją.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, zachowany detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej zaleca się stosowanie stolarki drewnianej z nawiązaniem do historycznych wzorów.

al. Wyzwolenia 45

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., pocz. XX w.; historyzm. Usytuowana w zabudowie zwartej wschodniej pierzei ulicy, na narożnej parceli, od północy sąsiadującej z terenem szkoły.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła pięciokondygnacyjnego, podpiwniczonego budynku, z obniżoną V kondygnacją, wzniesionego na planie prostokąta, przykrytego dachem pulpitowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 4-osiowej syme-

trycznej fasady oraz symetrycznej 5-osiowej elewacji północnej. Otwory okienne prostokątne; w obniżonej kondygnacji V pary wąskich prostokątnych otworów okiennych. Otwór drzwiowy wejścia głównego, w skrajnej osi południowej zamknięty łukiem pełnym; otwór drzwiowy w skrajnej osi północnej prostokątny. W środkowej części elewacji prostokątna witryna i otwór okienny.

- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wykonany w tynku detal architektoniczny zachowany w stanie dobrym, po współcześnie przeprowadzonych pracach remontowych. Obie elewacje frontowe o analogicznej dekoracji. Partia cokołowa licowana współczesną kamienną okładziną; w kondygnacji I elewacja zdobiona poziomymi pasami boni. Zachowane gzymsowe podziały elewacji; nad parterem oraz między kondygnacją III i IV gzymsy międzykondygnacyjny i podokienny, pola między gzymsami dekorowane prostokątnymi płycinami; gzyms między kondygnacją III i IV, dodatkowo wsparty na płaskich konsolach; gzyms między kondygnacją IV i V szeroki profilowany. Elewacja zwieńczona profilowanym gzymsem koronującym wspartym na niewielkich konsolach. Otwory okienne ujęte profilowanymi opaskami, w kondygnacji II zwieńczone odcinkami gzymsu; otwory okienne w kondygnacji IV ujęte toskańskimi pilastrami. Otwór drzwiowy wejścia głównego, ponad partią cokołową ujęty obramieniem w formie prostokątnej płyciny ujętej profilowaną opaską, zwieńczoną odcinkiem gzymsu, wspartego na wolutowych konsolach, zdobionych liściem akantu. Elewacja północna 5-osiowa symetryczna, w osi środkowej otwór okienny szerszy od pozostałych; w znacznej części elewacji okna ślepe.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejścia głównego współczesna; stolarka okienna współczesna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła z formą dachu; kompozycja elewacji, kształt i układ osi okiennych i wykrój otworów, zachowany detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania stolarki drewnianej z wg historycznych wzorów.

al. Wyzwolenia 47

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., pocz. XX w.; historyzm. Usytuowana w zabudowie zwartej we wschodniej pierzei ulicy.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła pięciokondygnacyjnego, podpiwniczonego budynku, z obniżoną V kondygnacją, wzniesionego na planie prostokąta, przykrytego dachem pulpitowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 4-osiowej symetrycznej fasady. Otwory okienne i drzwiowe prostokątne; w obniżonej kondygnacji V pary wąskich prostokątnych otworów okiennych. W kondygnacji parteru w osiach skrajnych otwory drzwiowe; w części środkowej prostokątna witryna i prostokątny otwór okienny.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wykonany w tynku detal architektoniczny zachowany w stanie dobrym, po współcześnie przeprowadzonych pracach remontowych. Partia cokołowa licowana współczesną ceglaną okładziną. Powyżej

elewacja tynkowana zdobiona poziomymi pasami boni. Zachowane gzymsowe podziały elewacji; profilowane gzymsy międzykondygnacyjne nad parterem oraz między III i IV kondygnacją. Otwory okienne i drzwiowe ujęte profilowanymi opaskami, w kondygnacji II i III ponad otworami okiennymi profilowane odcinki gzymsu. Elewacja zwieńczona szerokim profilowanym gzymsem koronującym, wspartym na konsolach.

- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana stolarka drzwi wejścia głównego, drzwi dwuskrzydłowe płycinowe z nadświetlem; górna płycina dekorowana motywem rombu; w pojedynczych otworach zachowana historyczna stolarka, okna dwuskrzydłowe, czterodzielne, z profilowanym ślemieniem i słupkiem.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła z formą dachu; kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, zachowany detal architektoniczny.
- Do zachowania drzwi wejścia głównego.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania stolarki drewnianej z wg zachowanych wzorów.

al. Wyzwolenia 49

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., pocz. XX w. Usytuowana w zabudowie zwartej we wschodniej pierzei ulicy.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła pięciokondygnacyjnego, podpiwniczonego budynku, krytego dachem dwuspadowym, z płytkim jednoosiowym ryzalitem na osi fasady, zwieńczonym facjatą, przykrytą dachem dwuspadowym. Przy elewacji tylnej prostokątny ryzalit kryty dachem pulpitowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 5-osiowej symetrycznej fasady. Otwory okienne i drzwiowe prostokątne; w partii poddasza niewielkie otwory wentylacyjne. W skrajnej południowej osi elewacji, w miejscu otworu okiennego wtórnie wykonany otwór drzwiowy.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wykonany w tynku detal architektoniczny zachowany w stanie dobrym. W partii cokołowej oraz w I kondygnacji ryzalitu elewacja wyłożona współczesną ceglana okładziną. Zachowane podziały elewacji w postaci wydatnych profilowanych gzymsów międzykondygnacyjnych; elewacja zwieńczona profilowanym gzymsem koronującym z szerokim fryzem zdobionym prostokątnymi płycinami, między które wkomponowane niewielkie otwory wentylacyjne poddasza. Otwory okienne w kondygnacji II i III ujęte profilowanymi opaskami, w kondygnacji I, oraz w ryzalicie w kondygnacji II, z prostokątnymi płycinami nadokiennymi, zwieńczonymi profilowanymi odcinkami gzymsu.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana stolarka drzwi wejścia głównego, drzwi dwuskrzydłowe płycinowe z nadświetlem; środkowa płycina z niewielkimi przeszkleniami; stolarka okienna współczesna, podziały niejednolite.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła z formą dachu; kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, zachowany detal architektoniczny.

- Do zachowania drzwi wejścia głównego.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania stolarki drewnianej z wg zachowanych wzorów.

al. Wyzwolenia 50

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ – 1979 r.

Kamienica, mur. 4. ćw. XIX w.; historyzm. Usytuowana w zabudowie zwartej zachodniej pierzei ulicy.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła pięciokondygnacyjnego budynku, z obniżoną V kondygnacją, wzniesionego na planie prostokąta, krytego dachem pulpitowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 5-osiowej symetrycznej fasady. Otwory okienne i drzwiowe prostokątne. W kondygnacji I elewacja 3-osiowa z otworem drzwiowym w osi środkowej i szerokimi witrynami w osiach bocznych.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wykonany w tynku detal architektoniczny zachowany w stanie dobrym. W kondygnacji I elewacja oblicowana współczesnymi płytkami ceramicznymi. W kondygnacji II i III elewacja zdobiona poziomymi pasami boni. Zachowane podziały fasady w postaci wydatnych okapowych gzymsów międzykondygnacyjnych. Elewacja zwieńczona gzymsem koronującym z wydatnym okapem, wspartym na wolutowych konsolach. Otwory okienne ujęte szerokimi, profilowanymi opaskami. W kondygnacji II w osiach bocznych obramienia otworów okiennych zwieńczone segmentowymi naczółkami, w osi środkowej naczółkiem trójkątnym; w kondygnacji III w bocznych osiach naczółki segmentowe, w osi środkowej naczółek trójkątne. W kondygnacji IV otwory okienne zwieńczone odcinkami gzymsu.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka okienna i drzwiowa współczesne; podziały stolarki okiennej niejednolite.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła z formą dachu; kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, zachowany detal architektoniczny.
- Do zachowania drzwi wejścia głównego.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania stolarki drewnianej z wg zachowanych wzorów.

al. Wyzwolenia 51

Budynek w gminnej ewidencji zabytków.

Kamienica, mur., pocz. XX w.; historyzm. Usytuowana w zabudowie zwartej we wschodniej pierzei ulicy. 5-osiowa fasada kamienicy, rozwiązana analogicznie, jak przylegająca do niej od południa elewacja kamienicy nr 53, ze wspólnymi podziałami gzymsowymi.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła trójkondygnacyjnego, podpiwniczonego budynku, krytego dachem dwuspadowym, wzniesionego na planie prostokąta z prostokątnym wykuszem w elewacji tylnej. We frontowej połaci dachu dwie niewielkie, różnej szerokości lukarny kryte dachami dwuspadowymi.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 5-osiowej symetrycznej fasady. Otwory okienne i drzwiowe prostokątne; w partii poddasza niewielkie otwory wentylacyjne. W kondygnacji parteru fasada trójosiowa, z prostokątnym otworem drzwiowym w osi środkowej, w osiach bocznych prostokątne witraży z otworami drzwiowymi..
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wykonany w tynku detal architektoniczny zachowany w stanie dobrym. W partii cokołowej fasada wyłożona współczesną ceglana okładziną; w kondygnacji I tynk współczesny. Zachowane podziały elewacji w postaci profilowanych, okapowych gzymsów międzykondygnacyjnych; elewacja zwieńczona profilowanym gzymsem koronującym z szerokim fryzem zdobionym prostokątnymi płycinami, między które wkomponowane niewielkie otwory wentylacyjne poddasza. Otwory okienne w kondygnacji II i III ujęte profilowanymi opaskami, zwieńczonymi profilowanymi odcinkami gzymsu, w kondygnacji I, z prostokątnymi płycinami nadokiennymi.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana stolarka drzwi wejścia głównego, drzwi dwuskrzydłowe płycinowe z nadświetlem; dolna płycina dekorowana ozdobnym guzem, w górnej części skrzydła drzwi przeszklone; stolarka okienna współczesna, podziały niejednolite.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła z formą dachu; kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, zachowany detal architektoniczny.
- Do zachowania drzwi wejścia głównego.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej wymaga się stosowania stolarki drewnianej w nawiązaniu do historycznych wzorów.

al. Wyzwolenia 51a

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Oficyna, mur., pocz. XX w. wolnostojąca, usytuowana w tylnej zabudowie kwartału.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła, posadowionego na skarpie budynku, wzniesionego na planie litery L; budynek frontowy dwukondygnacyjny, z wysoką partią poddasza, kryty dachem pulpitowym; przy elewacji tylnej balkon z metalową, kutą balustradą; aneks dwukondygnacyjny, kryty dachem pulpitowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne uszkodzone w dolnych partiach, zawilgocone. Zachowana kompozycja 5-osiowej fasady. Otwory okienne i drzwiowe zamknięte łukiem odcinkowym; w kondygnacji poddasza wąskie otwory okienne.

- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacje frontowe oblicowane cegłą klinkierową z wąskimi wozówkowymi opaskami, z cegły w kolorze ugrowym; luki otworów okiennych w kondygnacji I i II zaakcentowane wąskimi opaskami.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana stolarka drzwi wejścia głównego, drzwi dwuskrzydłowe płycinowe z nadświetlem; dolna płycina dekorowana rautem, w górnej części skrzydła drzwi przeszklone, zabezpieczone ozdobną kratą; stolarka okienna współczesna z zachowanymi podziałami.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła z formą dachu; kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, zachowany detal architektoniczny.
- Do zachowania drzwi wejścia głównego.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej wymaga się stosowania stolarki drewnianej w nawiązaniu do historycznych wzorów.

al. Wyzwolenia 52

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ – 1978 r.

Kamienica, mur., k. XIX w.; historyzm. Usytuowana w zabudowie zwartej zachodniej pierzei ulicy.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła czterokondygnacyjnego budynku, z obniżoną IV kondygnacją, wzniesionego na planie prostokąta, krytego dachem pulpitowym; w elewacji tylnej ryzalit. Środkowa dwuosiowa część fasady rozwiązana w formie płytkiego wykusza, zwieńczonego trójkątnym naczółkiem.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 6-osiowej symetrycznej fasady. Otwory okienne i drzwiowe prostokątne. W kondygnacji I elewacja 3-osiowa z szerokim otworem drzwiowym w osi środkowej i szerokimi witrynami w osiach bocznych.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wykonany w tynku detal architektoniczny zachowany w stanie dobrym, po współcześnie przeprowadzonych pracach remontowych i restauracyjnych. W kondygnacji I elewacja zdobiona poziomymi pasami boni. Zachowane podziały fasady w postaci profilowanych okapowych gzymsów międzykondygnacyjnych. Otwory okienne w bocznych, 2.osiowych częściach fasady, kondygnacji II ujęte obramieniami, złożonymi z kanelowanych pilastrów z wolutowymi głowicami, podtrzymujących odcinek profilowanego belkowania; w kondygnacji III otwory okienne ujęte opaskami, zwieńczonymi wspólnym belkowaniem; w kondygnacji III otwory okienne w prostych opaskach. Podstawa wykusza rozwiązana w formie profilowanego gzymsu z ząbkami, wspartego na niewielkich wolutowych konsolach; w kondygnacji I i II wykusza otwory okienne ujęte kompozytowymi pilastrami, zwieńczone wspólnym odcinkiem belkowania. Gzymsy międzykondygnacyjne w obrębie wykusza wsparte na niewielkich konsolach. Naczółek wieńczący wykusz, o krawędziach zdobionych szerokim profilowanym gzymsem z ząbkowym fryzem.

- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka okienna i drzwiowa współczesne; podziały stolarki okiennej niejednolite; witryny o współczesnej konstrukcji.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła z formą dachu; kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, zachowany detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania stolarki drewnianej nawiązującej do historycznych wzorów.

al. Wyzwolenia 53

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., pocz. XX w.; historyzm. Usytuowana w zabudowie zwartej we wschodniej pierzei ulicy. Historyzm. 5-osiowa fasada kamienicy, rozwiązana analogicznie, jak przylegająca do niej od północy elewacja kamienicy nr 51, ze wspólnymi podziałami gzymsowymi.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła trójkondygnacyjnego, podpiwniczonego budynku, krytego dachem dwuspadowym, wzniesionego na planie prostokąta z prostokątnym wykuszem w elewacji tylnej. We frontowej połaci dachu trzy niewielkie lukarny kryte dachami dwuspadowymi.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 5-osiowej symetrycznej fasady. Otwory okienne i drzwiowe prostokątne; w partii poddasza niewielkie otwory wentylacyjne. W kondygnacji parteru fasada czteroosiowa, niesymetryczna, z prostokątnym otworem drzwiowym w osi środkowej, w południowej części fasady dwa prostokątne otwory okienne, w północnej witryna ze schodami wyrównawczymi.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wykonany w tynku detal architektoniczny zachowany w stanie dobrym, po współcześnie przeprowadzonych pracach remontowych. W partii cokołowej fasada wyłożona współczesną ceglana okładziną. Zachowane podziały elewacji w postaci profilowanych, okapowych gzymsów międzykondygnacyjnych; elewacja zwieńczona profilowanym gzymsem koronującym z szerokim fryzem zdobionym prostokątnymi płycinami, między które wkomponowane niewielkie otwory wentylacyjne poddasza. Otwory okienne w kondygnacji II i III ujęte profilowanymi opaskami, zwieńczonymi odcinkami gzymsu, w kondygnacji II, z prostokątnymi płycinami nadokiennymi.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana stolarka drzwi wejścia głównego, drzwi dwuskrzydłowe płycinowe z nadświetlem; dolna płycina dekorowana ozdobnym guzem, w górnej części skrzydła drzwi przeszklone; stolarka okienna współczesna, podziały niejednolite.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła z formą dachu; kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, zachowany detal architektoniczny.
- Do zachowania drzwi wejścia głównego.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej wymaga się stosowania stolarki drewnianej w nawiązaniu do historycznych wzorów.

al. Wyzwolenia 54

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ – 1979 r.

Kamienica, mur., XIX/XX w.; historyzm z elementami neorenesansu północnego. Usytuowana w zabudowie zwartej we wschodniej pierzei ulicy, na narożnej działce, zamykającej od południa kwartał zabudowy.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła pięciokondygnacyjnego, budynku, krytego dachem pulpitowym, wzniesionego na planie prostokąta ze ściętym narożem. W narożu w kondygnacji II i III prostokątny wykusz, wsparty na wolutowych konsolach, zwieńczony balkonem o pełnej murowanej balustradzie. Przy elewacji tylnej balkony.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja obu elewacji frontowych. Elewacja zachodnia 6-osiowa z dwuosiowym pseudoryzalitem w części północnej. Elewacja południowa 4-osiowa. W kondygnacji I w obu elewacjach prostokątne otwory okienne i drzwiowe oraz szerokie witryny. W kondygnacjach wyższych prostokątne otwory okienne o zróżnicowanej szerokości.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wykonany w tynku bogaty detal architektoniczny zachowany w stanie dobrym. W partii cokołowej fasada wyłożona kamienną okładziną, w formie rustykalnych boni. W kondygnacji I boniowana z użyciem boni diamentowych. W kondygnacjach wyższych fasada licowana ceglana okładzina z detalem architektonicznym wykonany w jasnym tynku. Trójosiowe naroże budynku rozczłonkowane boniowanymi pilastrami w wielkim porządku. Kondygnacja I i II wydzielone szerokimi, rozbudowanymi gzymsami; nad kondygnacją II gzyms międzykondygnacyjny, wkomponowany w obramienia otworów okiennych. Otwory okienne ujęte rozbudowanymi obramieniami, złożonymi z opasek z wydłużonym kluczem; w części otworów, flankowanych toskańskimi pilastrami, zwieńczonymi szerokim belkowaniem, z trójkątnymi i segmentowymi naczółkami oraz odcinkami gzymsów. Elewacja zwieńczona wydatnym profilowanym gzymsem koronującym, wspartym na wysokich wolutowych konsolach; całość przykryta wysuniętym okapem. Elewacje wykusza tynkowane, rozczłonkowane toskańskimi pilastrami; dzielone profilowanymi gzymsami okapowymi.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: w pojedynczych otworach zachowana stolarka okienna; okna dwuskrzydłowe czterodzielne z profilowanym ślaniem i słupkiem zdobionym wolutową konsolą. Drzwi wejścia głównego, współczesne.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła z formą dachu; kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykroj otworów, zachowany detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej wymaga się stosowania stolarki drewnianej z wg zachowanych wzorów; w przypadku wymiany stolarki drzwiowej wymaga się stosowania stolarki wg historycznych wzorów.

al. Wyzwolenia 55

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., szach., ok. 1910 r.; modernizm z elementami neobaroku. Usytuowana w zwartej zabudowie zachodniej pierzei ulicy.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła czterokondygnacyjnego, budynku, krytego dachem czterospadowym łamanym. W bocznych częściach fasady trójboczne wykusze, kryte niewysokimi dachami trójpołaciowymi; nad wykuszami okazałe, dwuosiowe facjaty, zwieńczone trójkątnymi naczółkami, w konstrukcji ryglowej. W dolnej połaci dachu także jedno- i dwuosiowe lukarny, kryte dachami dwuspadowymi. W elewacji tylnej trójboczny ryzalit klatki schodowej, kryty rodzajem trójpołaciowej półkopuły; w elewacji tylnej loggie z pełnymi, wyokrąglonymi balustradami.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne dachu bez widocznych uszkodzeń; pokrycie dachu współczesne. Zachowana kompozycja 9-osiowej symetrycznej fasady, z trójbocznymi wykuszami w osi 3. i 7. od południa. Otwory okienne i drzwiowe prostokątne; w ścianach frontowych wykuszy otwory okienne szersze; w ścianach bocznych wąskie. W kondygnacji I prostokątne otwory drzwiowe i szerokie witryny; na osi fasady szeroki prostokątny otwór sieni przejazdowej.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wykonany w tynku detal architektoniczny zachowany w stanie dobrym. W partii cokołowej fasada wyłożona kamienną(?) okładziną, w kondygnacji I zdobiona poziomymi pasami boni. Zachowane gzymsowe podziały elewacji. W kondygnacji II elewacja rozczłonkowana tokańskimi pilastrami, w kondygnacji II i IV lizenami w wielkim porządku. Otwory okienne w kondygnacji II umieszczone w półkoliście zamkniętych płycinach; nad otworem okiennym, w każdej z płycin aplikowana dekoracja w formie stylizowanego motywu roślinnego. Wąskie otwory okienne w bocznych ścianach wykuszy ujęte prostokątnymi płycinami, w górnej części zdobione uproszczonymi owalnymi motywami kwiatu. W kondygnacjach wyższych otwory okienne ujęte wąskimi opaskami; między otworami okiennymi kondygnacji III i IV tablatury o wykrojowych kształtach; w elewacjach wykuszy prostokątne płyciny o wyciętych narożach. Elewacja zwieńczona gzymsem koronującym z szerokim, płaskim fryzem, przykrytym wysuniętym okapem.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: w znacznej części otworów zachowana stolarka okienna; okna dwuskrzydłowe czterodzielne z profilowanym ślepieniem i słupkiem; górne skrzydła z drobnymi kwaterowymi podziałami. Stolarka drzwiowa współczesna.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła z formą dachu; kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, zachowany detal architektoniczny.
- Do zachowania drzwi wejścia głównego.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej wymaga się stosowania stolarki drewnianej w nawiązaniu do historycznych wzorów.

al. Wyzwolenia 55a

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Oficyna, mur., ok. 1910 r. Usytuowana w tylnej zabudowie parceli. Budynek pierwotnie zapewne wolnostojący, obecnie od wschodu połączony jednokondygnacyjnym aneksem z budynkiem głównym.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła dwukondygnacyjnego, budynku, krytego dachem łamanym; nad środkową częścią fasady szeroka jednoosiowa facjata, zwieńczona trójkątnym naczółkiem; po obu jej stronach w dolnej połaci dachu dwuosiove lukarny kryte dachami dwuspadowymi, w bocznych połaciach jednoosiowe lukarny o analogicznym kształcie.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne dachu bez widocznych uszkodzeń; pokrycie dachu współczesne. Zachowana kompozycja 5-osiowej symetrycznej fasady. Otwory okienne i drzwiowe prostokątne. Otwór drzwiowy umieszczony na osi fasady, nad nim prostokątne otwory okienne, w układzie odpowiadającym układowi klatki schodowej; w osiach bocznych prostokątne otwory okienne.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wykonany w tynku detal architektoniczny zachowany w stanie średnim, z niewielkimi ubytkami, Elewacja dzielona, lekko zaznaczonymi w tynku, zdwojonymi lizenami w wielkim porządku. Otwór drzwiowy ujęty wąską opaską, zamkniętą łukiem pełnym; półkolisty tympanon nad otworem drzwiowym wypełniony przedstawioną w płytkim reliefie, siedzącą postacią mężczyzny karmiącego psa i kota. Po obu stronach osi środkowej, w górnej części lizen, aplikowany motyw owalnego medalionu.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: w złym stanie zachowana stolarka drzwiowa, drzwi dwuskrzydłowe płycinowe, górne płyciny przeszklone; częściowo zachowana stolarka okienna, okna dwuskrzydłowe czterodzielne z profilowanym ślemieniem; w otworze okiennym klatki schodowej oraz w facjacie zachowane szczeblinowe podziały górnych skrzydeł.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła z formą dachu; kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, zachowany detal architektoniczny.
- Do zachowania drzwi wejścia głównego.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej wymaga się stosowania stolarki drewnianej wg zachowanych wzorów.

al. Wyzwolenia 57

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ – 1979 r.

Kamienica, mur., k. XIX w. Usytuowana w zabudowie zwartej zachodniej pierzei ulicy. Historyzm.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.

- Zachowana bryła czterokondygnacyjnego budynku, z niewysoką partią poddasza, krytego dachem pulpitowym. W części środkowej fasada kamienicy lekko wyokrąglona, zgodnie z przebiegiem ulicy.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 8-osiowej symetrycznej fasady. Otwory okienne i drzwiowe prostokątne; w osi 2. od południa okna ślepe. W kondygnacji I elewacja 6-osiowa niesymetryczna, wtórnie przekształcona z otworami okiennymi i drzwiowymi oraz witrynami. W partii poddasza pary wąskich otworów okiennych.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wykonany w tynku detal architektoniczny zachowany w stanie dobrym, po współcześnie przeprowadzonych pracach remontowych. W kondygnacji I elewacja oblicowana współczesną okładziną z płytek ceramicznych. Zachowane podziały fasady w postaci profilowanych międzykondygnacyjnych gzymsów okapowych. Otwory okienne ujęte profilowanym opaskami; w kondygnacji II i III, z prostokątnymi płycinami nadokiennymi, zdobionymi wydłużonym rautem, ujętym rollwerkową dekoracją; zwieńczonymi profilowanymi odcinkami gzymsu, wspartymi na kanelowanych wspornikach, w górnej części zdobionych rautem. W kondygnacji III opaski otworów okiennych spięte kluczem, ujętym wolutami.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwiowa współczesna; w dwóch otworach okiennych zachowana historyczna stolarka okienna, okna dwuskrzydłowe czterodzielne, z profilowanym ślemieniem i słupkiem zdobionym pilastrem; współczesna stolarka okienna niejednolita.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła z formą dachu; kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, zachowany detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej wymaga się stosowania stolarki drewnianej wg zachowanych wzorów; w przypadku wymiany stolarki drzwiowej wymaga się stosowania stolarki drewnianej nawiązującej do historycznych wzorów.

al. Wyzwolenia 59

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., 1896 r.; historyzm. Usytuowana w zabudowie zwartej zachodniej pierzei ulicy.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła czterokondygnacyjnego budynku, z niewysoką partią poddasza, krytego dachem pulpitowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 7-osiowej niesymetrycznej fasady. Otwory okienne i drzwiowe prostokątne. W kondygnacji I, w skrajnej osi południowej, prostokątny otwór sieni przejazdowej; w pozostałych osiach prostokątne otwory okienne i drzwiowe oraz witryny. W partii poddasza niewielkie otwory okienne w kształcie leżącego prostokąta.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wykonany w tynku detal architektoniczny zachowany w stanie dobrym, po współcześnie przeprowadzonych pra-

cach remontowych. W kondygnacji I elewacja gładko tynkowana. W kondygnacjach wyższych dekorowana bogatym detalem architektonicznym. Fasada dzielona profilowanymi, okapowymi gzymsami międzykondygnacyjnymi, zwieńczona wysuniętym okapem, wspartym na wolutowych konsolach. Skrajna południowa oś fasady oraz dwie skrajne osie północne ujęte pilastrami: w kondygnacji II boniowanymi tokańskimi, z płyciną pod głowicą zdobioną girlandą; w kondygnacji III i IV pilastrami korynckimi, w wielkim porządku, ustawionymi na wysokim cokole z płyciną zdobioną symbolicznymi przedstawieniami, przewiązаныmi wstęgą. Otwory okienne ujęte bogatymi, zróżnicowanymi obramieniami, zwieńczone trójkątnymi i segmentowymi naczółkami oraz odcinkami gzymsów. Prostokątne płyciny nad- i podokienne zdobione z użyciem ornamentu okucioowego, rollwerku, liści akantu, muszli i rautów oraz stylizowanej wici roślinnej. Na elewacji między otworami okiennymi aplikowane bogato zdobione tablice, na jednej z nich inicjały *A.B* oraz data 1896.

- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwiowa współczesna; w otworach okiennych kondygnacji III i jednym z otworów kondygnacji I zachowana historyczna stolarka okienna, okna dwuskrzydłowe czterodzielne, z profilowanym ślemieniem i słupkiem zdobionym pilastrem; współczesna stolarka okienna z zachowanymi podziałami.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła z formą dachu; kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, zachowany bogaty detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej wymaga się stosowania stolarki drewnianej wg zachowanych wzorów; w przypadku wymiany stolarki drzwiowej wymaga się stosowania stolarki drewnianej nawiązującej do historycznych wzorów.

Ul. gen. Józefa Zajączka

Dawne nazwy ulicy: *Krister Strasse*.

Ulica położona jest w zachodniej części Śródmieścia. Biegnie wzdłuż północno-wschodniej granicy terenu fabryki porcelany *Krzysztof (Krister)*. Jest to wąska ulica o zwartej zabudowie. Zabudowę północno-wschodniej pierzei ulicy tworzą kamienice, o raczej skromnym wystroju, w znacznej części wymagające podjęcia pilnych prac remontowych. Po przeciwnej stronie ulicy znajduje się ciąg wysokich budynków fabrycznych w układzie kalenicowym.

Stan zachowania historycznej substancji:

- Średni.
- Obecnie zachowane są: historyczny przebieg ulicy i jej historyczna zabudowa.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania: przebieg ulicy i jej zabudowa.

ul. gen. Józefa Zajączka 2

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., szach., ok. 1910 r.; secesja. Usytuowana w zabudowie zwartej północnej pierzei ulicy.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowany bryła czterokondygnacyjnego budynku, wzniesionego na planie prostokąta, przykrytego dachem dwuspadowym; trójosiowa, środkowa część fasady zwieńczona dwukondygnacyjnym, szczytem, krytym dachem łamanym; po obu stronach szczytu lukarny kryte dachami pulpitowymi.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 7-osiowej symetrycznej fasady z dwukondygnacyjnym, wąskim trójbocznym wykuszem w osi środkowej, w kondygnacji II i III zwieńczonym balkonem z pełną balustradą. Górna część szczytu wykonana w konstrukcji ryglowej z wyeksponowanymi pionowymi belkami. Otwory okienne prostokątne, w osi 1. od wsch. otwór okienny o wykroju trapezu, trójdzielny; w osi 1. od zach. szeroki prostokątny otwór bramy przejazdowej.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wykonany w tynku detal architektoniczny po współcześnie przeprowadzonych pracach remontowych. Środkowa, trójosiowa część fasady w kondygnacji I i II zdobiona pasami boni. Między II i III kondygnacją szeroki profilowany gzyms okapowy przykryty dachówką. Otwory okienne ujęte opaskami. W osiach bocznych między otworami I i II kondygnacji oraz między otworami okiennymi wykusza prostokątne i owalne tablaty.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych współczesna; stolarka okienna niejednolita.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, zachowany detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych wzorów.

ul. Gen. Józefa Zajączka 3

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., ok. 1910 r.; secesja, współcześnie przeprowadzony gruntowny remont elewacji. Usytuowana w zabudowie zwartej w północnej pierzei ulicy.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła czterokondygnacyjnego budynku, wzniesionego na planie prostokąta, przykrytego dachem dwuspadowym; trójosiowa, środkowa część fasady zwieńczona dwukondygnacyjnym, trapezowym szczytem, krytym dachem naczółkowym; po obu stronach szczytu lukarny kryte dachami pulpitowymi. Osie skrajne zaakcentowane płytkami dwukondygnacyjnymi wykuszami, założonymi na odcinku koła.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 6-osiowej symetrycznej fasady z dwukondygnacyjnymi płytkami wykuszami w osiach skrajnych. Otwory okienne i drzwiowe prostokątne, w szczyście wąskie, o wklęsłej górnej krawędzi. W osiach skrajnych otwory okienne zakomponowane jako trójdzielne. W II kondygnacji elewacja szczytu rozczłonkowana wklęsłymi, pionowymi płycinami.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wykonany w tynku detal architektoniczny po współcześnie przeprowadzonych pracach remontowych. Cokołowa część fasady licowana cegłą klinkierową, powyżej fasada tynkowana. Kondygnacja parteru zwieńczona szerokim, profilowanym gzymsiem okapowym, przykrytym dachówką; profilowany gzyms okapowy także nad III kondygnacją. Ponad kondygnacją parteru otwory okienne z profilowanymi parapetami. Nad otworami okiennymi I kondygnacji wykusza prostokątne płyciny zdobione kartuszami w bogatych secesyjnych obramieniach. Otwór drzwiowy umieszczony w wysokiej prostokątnej płycinie, nad otworem trójdzielna opaska z prostokątnymi polami, w środkowym polu zachowana cyfra „3”; w górnej części płyciny niewielkie pionowe otwory doświetlające.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi wejściowych współczesna; historyczna stolarka okienna zachowana w otworze okiennym wykusza, dwuskrzydłowa czterodzielna z profilowanym ślemieniem i słupkiem zdobionym wolutą; współczesna stolarka okienna niejednolita.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, zachowany detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej wymaga się stosowania stolarki drewnianej według zachowanych wzorów; w przypadku wymiany stolarki drzwiowej wymaga się stosowania stolarki wg historycznych wzorów.

ul. Gen. Józefa Zajączka 6A

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., k. XIX w.; historyzm Usytuowana w zabudowie zwartej w północnej pierzei ulicy.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowany bryła czterokondygnacyjnego budynku z niewysoka partią poddasza, wzniesionego na planie prostokąta, przykrytego dachem pulpitowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne ze śladami zawilgocenia. Zachowana kompozycja 5-osiowej niesymetrycznej fasady. Otwory okienne i drzwiowy prostokątne; w partii poddasza pary wąskich prostokątnych otworów okiennych. W kondygnacji parteru elewacja wtórnie przekształcona, z prostokątnymi otworami drzwiowymi i otworem okiennym.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk zachowany w stanie złym z ubytkami na znacznej powierzchni. Detal architektoniczny zachowany w stanie średnim, częściowo uszkodzony; w kondygnacji parteru elewacja współcześnie gładko tynkowana. Ponad kondygnacją parteru zachowane podziały poziome w postaci profilowanych gzymsów międzykondygnacyjnych oraz gzymsu podokiennego w kondygnacji II; otwory okienne ujęte profilowanymi opaskami, w kondygnacjach II i III dodatkowo zwieńczonymi profilowanymi odcinkami gzymsu.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana stolarka drzwi wejścia głównego, dwuskrzydłowa, płycinowa w górnej części przeszklona; dolne płyciny zdobione wypukłym krzyżem maltańskim, środkowe wąskie rautem; przeszklenia zwieńczone trójkątnymi naczółkami, zabezpieczone ozdobnymi kratami. Historyczna stolarka okienna zachowana w pojedynczych otworach, okna dwuskrzydłowe, cztero-dzielne z profilowanym ślemieniem i listwą przymykową; stolarka okienna współczesna niejednolita.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, zachowany detal architektoniczny.
- Remont elewacji z wykonaniem nowych tynków z zachowaniem i restauracją detalu architektonicznego.
- Do zachowania drzwi wejścia głównego. W przypadku wymiany stolarki okiennej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych wzorów.

ul. Gen. Józefa Zajączka 7

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., k. XIX w.; historyzm. Usytuowana w zabudowie zwartej w północnej pierzei ulicy.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana bryła czterokondygnacyjnego budynku z niewysoka partią poddasza, wzniesionego na planie prostokąta, przykrytego dachem pulpitowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne ze śladami zawilgocenia. Zachowana kompozycja 6-osiowej symetrycznej fasady. W skrajnej osi

południowej prostokątny otwór bramy przejazdowej; otwory okienne prostokątne; w partii poddasza pary wąskich prostokątnych otworów okiennych.

- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk zachowany w stanie złym z ubytkami. Detal architektoniczny zachowany w stanie średnim, częściowo uszkodzony. Podziały poziome fasady w postaci profilowanych gzymsów międzykondygnacyjnych oraz gzymsu podokiennego w kondygnacji II; otwory okienne ujęte profilowanymi opaskami, w kondygnacjach II i III dodatkowo zwieńczonymi profilowanymi odcinkami gzymsu.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: historyczna stolarka okienna zachowana w otworach okiennych parteru, w stanie złym, dwuskrzydłowa, czterodzielna z profilowanym ślemieniem i listwą przyrywkową; stolarka okienna współczesna niejednolita.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Remont elewacji z wykonaniem nowych tynków z zachowaniem i restauracją detalu architektonicznego.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych wzorów.

ul. Gen. Józefa Zajączka 8

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Kamienica, mur., k. XIX w. Historyzm. Usytuowana w zabudowie zwartej w północnej pierzei ulicy, od południa połączona z sąsiednimi budynkami; po południowej stronie budynku brukowany przejazd.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła czterokondygnacyjnego budynku z niewysoką partią poddasza, wzniesionego na planie prostokąta z prostokątnym ryzalitem klatki schodowej w elewacji tylnej; budynek przykryty dachem pulpitowym, przesłoniętym niewysokim murkiem attykowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne ze śladami zawilgocenia w dolnych partiach, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja 9-osiowej symetrycznej fasady oraz analogicznie opracowanej 3-osiowej elewacji południowej. Otwory okienne i otwór drzwiowy w osi środkowej fasady prostokątne; w partii poddasza pary wąskich prostokątnych otworów okiennych.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wykonany w tynku detal architektoniczny zachowany w stanie dobrym. Podziały poziome elewacji w postaci profilowanych gzymsów międzykondygnacyjnych oraz gzymsu podokiennego w kondygnacji II; otwory okienne ujęte profilowanymi opaskami, w kondygnacjach II i III dodatkowo zwieńczonymi profilowanymi odcinkami gzymsu. Elewacja zwieńczona szerokim, profilowanym gzymsem koronującym, na którym oparty murek attykowy. W elewacji południowej w osi środkowej oraz w kondygnacji III okna ślepe.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana stolarka drzwi wejścia głównego; drzwi drewniane, płycinowe, w połowie wysokości przeszklone;

dolne płyciny zdobione dużym rautem, przeszklenia, zwieńczone motywem muszli, zabezpieczone ozdobną kratą. Historyczna stolarka okienna zachowana w pojedynczych otworach okiennych, okna dwuskrzydłowe z profilowanym ślemieniem i słupkiem; stolarka okienna współczesna niejednolita.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, detal architektoniczny.
- Remont elewacji z wykonaniem nowych tynków z zachowaniem i restauracją detalu architektonicznego.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych wzorów.

Ul. Zamkowa

Dawne nazwy ulicy: *Schloß Strasse*.

Wyznaczenie biegu obecnej ul. Zamkowej związane jest z budową, na południe od miasta ok. 1610 r. dworu z rozległym folwarkiem, należącego do Dipranda Czettritza. Zespół ten założony po wschodniej stronie głównego traktu komunikacyjnego, prowadzącego w kierunku Mieroszowa, miał charakter typowej rezydencji wiejskiej nie związanej z układem urbanistycznym Wałbrzycha. Ulica Zamkowa wykształcona została z drogi prowadzącej na teren zespołu, od zachodu, od traktu mieroszowskiego, istniejącej już w XVIII w., jak pokazuje plan miasta z ok. 1738 roku oraz rysunek autorstwa Friedricha Bernharda Wenera. W 1738 r. majątek został zakupiony przez Conrada Ernsta Maximiliana von Hochberg. W 1872 r. do budynku dworu przeniesiony został zarząd dóbr książąt von Pless (*Die Verwaltung des Fürsten von Pleß*). Dwór został znacznie rozbudowany oraz powstały po obu stronach ulicy budynki mieszkalne i gospodarcze związane z zarządem. Po południowej stronie ulicy ukształtowany został park. Do czasów obecnych ulica Zamkowa zachowała charakter wewnętrznego traktu komunikacyjnego, który należy utrzymać. Zachowana jest brukowana nawierzchnia ulicy.

Stan zachowania historycznej substancji:

- Dobry.
- Obecnie zachowane są: historyczny przebieg ulicy, jej zabudowa i bruk.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania: przebieg ulicy i jej zabudowa oraz bruk.

Zespół dworski (zamkowy)

Zespół dworski (zamkowy) położony jest w południowej części Śródmieścia. Zachodnia granica zespołu przebiega wzdłuż ulicy Stanisława Moniuszki, granicę wschodnią w części północnej wyznacza ulica Piotra Skargi, granicę południową ulica Południowa. Północna część zespołu rozplanowana została po obu stronach ulicy Zamkowej. Obszar, położony po południowej stronie ulicy Zamkowej, stanowi park zabytkowy, z położonymi na jego terenie budynkami zespołu. Zespół dworski tworzą następujące obiekty: nowożytny dwór, rozbudowany o budynek zarządu dóbr (ul. Zamkowa 4), położony w środkowej części zespołu; willa (ul. Zamkowa 2), położona w północno-zachodniej części parku, wzniesiona jako dom dyrektora zarządu dóbr książąt Pszczyńskich, w 1921 r. przeznaczona na mieszkanie dla księżnej Daisy Hochberg von Pless; willa (ul. Stanisława Moniuszki 43), przeznaczona na mieszkania służbowe dla dyrektora i wyższych urzędników zarządu dóbr, położona w południowej części parku oraz dwie oficyny mieszkalno-gospodarcze (ul. Zamkowa 6, ul. Zamkowa 8), wzniesione w szachulcowej konstrukcji, położone w północno-wschodniej części zespołu. Elementami zespołu są również budynki położone po północnej stronie ulicy Zamkowej: budynek administracyjny (ul. Zamkowa 3) i towarzyszący mu budynek gospodarczy oraz budynek mieszkalny - willa (ul. Zamkowa 1). W północnej części parku zachowane jest ogrodzenie posadowione na wysokiej, kamiennej podmurówce, złożone z czworobocznych kamiennych słupów, między którymi osadzono współczesne kraty. W zachodniej części odcinka północnego zachowany jest kamienny mur oporowy Wejście na teren parku, od północy, wschodu

i zachodu, prowadzi poprzez okazałe bramy o murowanych czworobocznych słupach, z kutymi metalowymi skrzydłami.

W 2007 r. w trakcie nadzoru archeologicznego nad pracami ziemnymi związanymi z odwodnieniem terenu wokół zachodniej elewacji dworu odkryto relikty starego kanału, wykonanego z łamanego granitu, uzupełnionego renesansowymi i barokowymi ceglami. Według badacza, Dobiesława Karsta, relikty kanału należy wiązać z budową najstarszego członu dworu z czasów Dipranda Czettritza, władającego dobrami w l. 1604-1628.

ul. Zamkowa 4

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem A/689/661 decyzją z 19.03.1960.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ – 1979 r.

Dwór, ok. 1610 r. wzniesiony dla Dipranda von Czettritza, przebudowany w l. 20.-50. XVIII w. Zakupiony przez Hochbergów w 1738 roku. Znacznie rozbudowany, wg projektu Paula Resenera, w l. 1889-99 oraz w roku 1920, w związku z przekształceniem rezydencji na siedzibę zarządu dóbr książąt von Pless (*Die Verwaltung des Fürsten von Pleß*), które miało miejsce w 1882 r., obecnie Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Wałbrzychu im. Angelusa Silesiusa, budynek neomanierystyczny z zachowanym nowożytnym budynkiem dworu.

Budynek kilkuczłonowy. Północną część obecnego budynku stanowi dawny późnorenesansowy dwór, na rzucie prostokąta z narożną wieżą (1882 r.), przy północnym narożu elewacji zachodniej. W 1889 r. do dworu od południa dostawiono dwukondygnacyjny aneks, kryty dachem pulpitowym. W 1898 r. do istniejących budynków, od południa dostawiony został trzykondygnacyjny, 5-osiowy budynek, z ryzalitami zwieńczonymi neomanierystycznymi szczytami. W 1922 r. miała miejsce kolejna rozbudowa, budynek został wydłużony w kierunku południowym, o cztery kolejne osie. Elewacje obu tych członów budowli posiadają analogiczną kompozycję i detal architektoniczny.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana silnie rozczłonkowana bryła wieloczłonowego budynku wzniesionego na planie znacznie wydłużonego prostokąta. Dwór (północna część obecnego budynku) dwukondygnacyjny, o elewacjach z parami wysokich, trójkondygnacyjnych wolutowych szczytów, kryty wysokim dachem wielopołaciowym z dwiema kalenicami, założonymi w poprzek i dwiema wzdłuż osi budynku; kolistą wieżą w narożu płn.-zach. kryta hełmem cebulowym z wysoką iglicą. Dostawiony do dworu od południa dwukondygnacyjny aneks kryty dachem pulpitowym, na którym taras zabezpieczony metalową balustradą. Południowy człon budowli – budynek zarządu – trójkondygnacyjny, z symetrycznie założonymi prostokątnymi ryzalitami w elewacji frontowej i pseudoryzalitami w elewacji tylnej, zwieńczonymi wysokimi wolutowymi szczytami o formie i dekoracji nawiązujących do szczytów dworu; północna i południowa elewacja także zwieńczone trzema szczytami, analogicznymi jak w pozostałej części budynku.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachów bez widocznych uszkodzeń; pokrycie dachu południowego członu budowli współczesne. Zachowana kompozycja elewacji poszczególnych członów budowli. Otwory okienne prostokątne; otwory drzwiowe w budynku nowożytnego dworu zamknięte łukiem pełnym, w pozostałej części budynku prostokątne.

- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wykonany w kamieniu i tynku detal architektoniczny zachowany w stanie dobrym. Otwory okienne ujęte fascjowymi opaskami, zwieńczonymi odcinkami profilowanego gzymsu. Naroża elewacji dworu oraz naroża poszczególnych członów budynku zarządu dóbr dekorowane prostokątnymi boniami. W zachodniej elewacji dworu zachowany piaskowcowy portal zwieńczony wklęsłowypukłym naczółkiem, z umieszczonym w tympanonie herbem von Czettritz i von Zedlitz; na gzymsie ustawione wazy. Portal w północnej elewacji dworu (XIX w.), złożony z kolumn o jońskich głowicach, podtrzymujących szeroki odcinek belkowania, zwieńczony w narożach wazami. Portalem ujęty także otwór drzwiowy w środkowej osi budynku zarządu dóbr, złożony z boniowanych pilastrów, podtrzymujących doryckie belkowanie, zwieńczony przerwany trójkątnym naczółkiem, z wykonanym w centrum prostokątnym otworem okiennym; w kluczu płyciny ujmującej portal data 1899. Otwory okienne w południowym członie budowli, dwudzielne i trójdzielne, z prostokątnymi płycinami podokiennymi, rozczłonkowanymi pilastrami. Okazałe wolutowe szczyty wieńczące elewacje, trójkondygnacyjne, z podziałami gzymsowymi, rozczłonkowane pilastrami; na krawędziach szczytu ustawione kule na postumentach.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana stolarka drzwi zewnętrznych, drzwi dwuskrzydłowe płycinowe, przeszklone; stolarka okienna współczesna z zachowanymi podziałami.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachów, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, zachowany detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej należy stosować stolarkę według historycznych wzorów.

ul. Zamkowa 2

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem A/690/735/Wł decyzją z 20.08.1979. (w sentencji decyzji widnieje adres Zamkowa 3, jednak decyzja dotyczy willi przy ul. Zamkowej 2, co wynika z opisu zawartego w uzasadnieniu).

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ – karta bez daty opracowania.

Willa, mur., 1907 r.; historyzm z cechami neorenesansu północnego.

Wzniesiona wg projektu architekta Paula Resenera, jako dom dyrektora zarządu dóbr książąt Pszczyńskich. W 1921 r. willa przeznaczona na mieszkanie dla księżnej Daisy von Hochberg-Pless. Zamieszkiwana przez księżną do 1936 r., następnie do 1945 r. ponownie z funkcją mieszkania dyrektora zarządu dóbr. W l. 1945-1945 biura komitetu powiatowego PPS, następnie siedziba *Domu Harcerza*, oraz w latach późniejszych *Dolnośląskiego Zjednoczenia Przemysłu Węglowego*, obecnie budynek nieużytkowany. Wolnostojący, usytuowany w północno zachodniej części parku.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana silnie rozczłonkowana bryła dwukondygnacyjnego budynku z wysoką partią piwnic i użytkowym poddaszem, wzniesionego na planie zbliżonym do kwadratu z ośmioboczną narożną wieżą w narożu północno zachodnim oraz prostokątnym ryzalitem w elewacji wschodniej. Przy elewacji południowej oraz przy elewacji zachodniej

jednokondygnacyjne aneksy, zwieńczone balkonami z pełną balustradą. Naroże południowo wschodnie budynku z półkolistymi arkadami, wspartymi na tokańskich kolumnach, z tarasem, na który prowadzą szerokie jednobiegowe schody. Przy elewacji wschodniej balkonowy portyk wejścia głównego otwarty półkolistymi arkadami, wspartymi na tokańskich kolumnach i pilastrach. Nad każdą z elewacji rozbudowane dwuosiowe, dwukondygnacyjne, wolutowe szczyty. Budynek przykryty dachem czterospadowym, z belwederem; narożna wieża przykryta cebulastym hełmem; pokrycie dachu z blachy. Naroże południowo zachodnie w partii dachu zwieńczone 6-boczną wieżyczką, przykrytą cebulastym hełmem. Otwór drzwiowy w elewacji wschodniej z przeszklonym gankiem o metalowej konstrukcji, obecnie przeszklenia zniszczone.

- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne z widocznymi zawilgoczeniami; konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja elewacji; otwory okienne o zróżnicowanej wielkości prostokątne oraz zamknięte łukiem odcinkowym i pełnym, rozmieszczone nieregularnie; otwór drzwiowy wejścia głównego prostokątny z półkolistym stałym nadświetlem. Uszkodzona balustrada tarasu.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wykonany w tynku i kamieniu detal architektoniczny zachowany w stanie ogólnie dobrym. Partia cokołowa licowana kamienną okładziną w formie rustykalnych boni. Elewacje zwieńczone profilowanymi kamiennymi gzymсами koronującymi. Otwory okienne z szerokimi kamiennymi węgarami i nadprożem, z widocznymi w dolnej i górnej części węgara kamiennymi ciosami, imitującymi uszaki. Szczyty dzielone kamiennymi profilowanymi gzymсами oraz wykonanymi w tynku tokańskimi pilastrami. Otwór drzwiowy wejścia głównego ujęty piaskowcowym portalem; obwiedziony szeroką profilowaną opaską zdobioną jajownikiem, spiętą wolutowym kluczem; flankowany tokańskimi pilastrami z przewiązkami zdobionymi rautem. Nadświetle wydzielone profilowanym gzymsem, ujęte tokańskimi pilastrami o trzonach zdobionych płyciną z rozetą w części środkowej; głowica pilastra zdobiona rautem. Całość zwieńczona wydatnym profilowanym gzymsem, na którym ustawiony szczyt, flankowany tokańskimi pilastrami, ujęty spływami wolutowymi, zwieńczony trójkątnym naczółkiem. w szczycie płaskorzeźbione przedstawienie herbu Hochbergów. Wnętrze budynku obecnie niedostępne; z zachowaną klatką schodową, oraz elementami wyposażenia; zachowane między innymi kominki oraz boazeria i witraże w otworach okiennych holu.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana stolarka drzwi wewnętrznych, drzwi wejścia głównego dwuskrzydłowe płycinowe, w górnej części przeszklone; nadświetle zabezpieczone ozdobną, kutą kratą; drzwi wejścia bocznego dwuskrzydłowe płycinowe. Zachowana stolarka okienna; okna jedno- i dwuskrzydłowe ze ślemieniem zdobionym ząbkami, z drobnymi szczeblinowymi podziałami ponad ślemieniem.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, zachowany detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej należy wykonać stolarkę według zachowanych wzorów.

ul. Moniuszki 43

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem A/692/1337/Wł decyzją z 7.05.1991 r.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ – 1979 r.

Willa, mur., zbudowana w l. 1922/1923 wg projektu Paula Resnera. Historyzm z cechami neorenesansu północnego. Willa przeznaczona na mieszkania służbowe dla dyrektora i wyższych urzędników zarządu dóbr. Wolnostojąca, usytuowana w południowo zachodniej części parku.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Średni.
- Zachowana silnie rozczłonkowana bryła dwukondygnacyjnego budynku, z wysoką partią piwnic i użytkowym poddaszem, wzniesionego na planie prostokąta z wydatnym prostokątnym ryzalitem na osi elewacji północnej, ujętym, wkomponowanymi w naroża, półkolistymi, trójkondygnacyjnymi ryzalitami w formie wież, przykrytymi stożkowymi łamanymi dachami. Elewacja południowa z dwoma płytkimi ryzalitami bocznymi, między którymi duży taras, na planie połowy owalu, na który prowadzą dwa symetryczne biegi schodów, nad tarasem balkon, pierwotnie z tralkową balustradą (obecnie balustrady brak) wsparty na jońskich kolumnach, ustawionych na wysokich cokołach. Ryzality zwieńczone wysokimi trójkondygnacyjnymi wolutowymi szczytami; wolutowe szczyty także nad elewacjami wschodnią i zachodnią. Budynek kryty wysokim dachem czterospadowym, ryzality nieco niższymi dachami dwuspadowymi; w południowej połaci dachu jednoosiowe lukarny, zwieńczone segmentowymi naczółkami. Wnętrze budynku z centralnym kolistym holem.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne z widocznymi zawilgoceniami; konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń; pokrycie dachu współczesne. Ryzalit środkowy fasady (elewacji północnej) trójosiowy, symetryczny, w II kondygnacji ryzalitu loggia z półkoliście zwieńczonym otworem, zabezpieczona tralkową balustradą. Elewacja południowa symetryczna, ryzality boczne dwuosiove o prostokątnych otworach okiennych; w 5-osiowej części środkowej, z półkolistym tarasem i balkonem, otwory okienne kondygnacji II zamknięte łukiem pełnym; w kondygnacji dolnej, prostokątne, prowizorycznie zamurowane. Elewacje wschodnia i zachodnia 4-osiowe, symetryczne o prostokątnych otworach okiennych. Otwory drzwiowe zamknięte łukiem pełnym.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk zachowany w stanie średnim z dużymi ubytkami; wykonany w tynku i kamieniu detal architektoniczny zachowany w stanie dobrym. Wysoka partia piwnic licowana okładziną z kamiennych ciosów. W kondygnacjach wyższych elewacje tynkowane. Otwory okienne ujęte profilowanymi opaskami, w kondygnacji II fascjowymi; zwieńczone odcinkami profilowanego gzymsu. Środkowa pięciosiowa część elewacji południowej o półkoliście zamkniętych otworach okiennych, rozczłonkowana tokańskimi pilastrami. Otwory drzwiowe, umieszczone w wyokrąglonych ryzalitach fasady, zamknięte łukiem pełnym; ujęte bliźniaczymi portalami, złożonymi z tokańskich pilastrów, zwieńczonymi rozerwanym wolutowym naczółkiem z owalnym okulusem. Szczyty rozczłonkowane profilowanymi gzymsami oraz tokańskimi pilastrami, zdobione sterczynami w formie obelisków i kul. We wnętrzu zachowane kominki, dębowa boazeria; zachowane pozostałości dekoracji stiukowej.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka drzwi zewnętrznych zachowana w stanie złym, drzwi wejścia głównego jednoskrzydłowe płycinowe; za-

chowana stolarka okienna; okna dwuskrzydłowe, czterodzielne ze profilowanym słupkiem i słupkiem zdobionym wałkiem.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, zachowany detal architektoniczny.
- Zalecany kompleksowy remont elewacji.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej należy wykonać stolarkę według zachowanych wzorów.

ul. Zamkowa 6

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem A/691/1338/Wł decyzją z 7.05.1991. (w sentencji decyzji widnieją adresy oficyn ul. Młynarska 18b oraz ul. Młynarska 18c).

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Oficyna mieszkalno-gospodarcza, obecnie Dom Studencki AS, mur., szach., drew., 1923 r. Wolnostojący, usytuowany we wschodniej części zespołu dworskiego (zamkowego), po wschodniej stronie dworu, w sąsiedztwie wzniesionego w konstrukcji ryglowej budynku oficyny.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry, po wspólnie przeprowadzonych pracach remontowych i adaptacyjnych.
- Zachowana bryła dwukondygnacyjnego budynku krytego dachem dwuspadowym z trójosiową facjatą, krytą dachem pulpitowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: w kondygnacji I budynek murowany(?) tynkowany; w kondygnacji II wzniesiony w konstrukcji ryglowej; szczyty w konstrukcji drewnianej; ściany nośne, zachowane w stanie dobrym, po wspólnie przeprowadzonych pracach remontowych. Zachowana kompozycja elewacji; elewacja południowa w kondygnacji pierwszej 6-osiowa niesymetryczna o szerokich otworach drzwiowych, zamkniętych łukiem koszowym; w środkowej części elewacji dodatkowo prostokątny otwór drzwiowy; w kondygnacji II elewacja 5-osiowa symetryczna, o prostokątnych otworach okiennych; w osi środkowej, dwa kwadratowe otwory okienne. W szczycie dwa prostokątne otwory okienne.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk oraz wyeksponowane dekoracyjnie belki konstrukcji ryglowej w stanie dobrym.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: w dwóch otworach drzwiowych zachowane dwuskrzydłowe wrota, o ramowej konstrukcji z deskowym opierzeniem; w pozostałych otworach stolarka drzwiowa współczesna, wykonana w nawiązaniu do historycznych wzorów; stolarka okienna współczesna wykonana w nawiązaniu do historycznych wzorów.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji; układ osi okiennych i wykrój otworów; wyeksponowane belki konstrukcji ryglowej.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania stolarki drewnianej według zachowanych wzorów.

ul. Zamkowa 8

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem A/691/1338/Wł decyzją z 7.05.1991 (w sentencji decyzji widnieją adresy oficyn ul. Młynarska 18b oraz ul. Młynarska 18c).

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Oficina gospodarcza, obecnie budynek funkcjonalnie związany z Państwową Wyższą Szkołą Zawodową im. Angelusa Silesiusa w Wałbrzychu, mur., szach., ok. 1900 r. Wolnostojący, usytuowany we wschodniej części zespołu dworskiego (zamkowego), po wschodniej stronie dworu, w sąsiedztwie wzniesionego w konstrukcji ryglowej budynku oficyny z wozownią. Od wschodu do budynku dostawiony jednokondygnacyjny aneks wzniesiony na planie trójkąta.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry, po współcześnie przeprowadzonych pracach remontowych i adaptacyjnych.
- Zachowana bryła dwukondygnacyjnego budynku krytego dachem dwuspadowym facjatą w połaci południowej, krytą dachem dwuspadowym; na dachu wysokie ceglane kominy.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ryglowa konstrukcja ścian nośnych, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń; po współcześnie przeprowadzonych pracach remontowych; pokrycie dachu ceramiczne współczesne. Zachowana kompozycja elewacji z prostokątnymi i zamkniętymi łukiem pełnym otworami okiennymi; W elewacji północnej i południowej rozmieszczenie otworów nieregularne; elewacja zachodnia symetryczna trójosiowa, w osi środkowej w obu kondygnacjach otwory okienne zamknięte łukiem pełnym, w osiach bocznych pary prostokątnych otworów okiennych. Szczyty dwuosiowe o prostokątnych otworach okiennych.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk oraz wyeksponowane dekoracyjnie belki konstrukcji ryglowej w stanie dobrym.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka okienna współczesna, wykonana w nawiązaniu do historycznych wzorów.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji; układ osi okiennych i wykrój otworów; wyeksponowane belki konstrukcji ryglowej.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania stolarki drewnianej według zachowanych wzorów.

ul. Zamkowa 1

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

WEZ – 1979 r.

Willa, zapewne związana z zespołem dworskim (zamkowym), mur., ok. 1890 r.; historyzm. Wolnostojąca, usytuowana w po północnej stronie ulicy, w otoczeniu ogrodu, ogrodzonego pełnym, tynkowanym murem.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła dwukondygnacyjnego budynku z wysoką partią piwnic, wzniesionego na planie prostokąta z prostokątnymi ryzalitami w fasadzie i elewacji tylnej oraz płytkim ryzalitem w elewacji wsch.; w elewacji tylnej ryzalit nieco niższy, poprzedzony

współczesnym gankiem o drewnianej konstrukcji, z szerokimi schodami wyrównawczymi. Budynek kryty niewysokim dachem czterospadowym.

- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja symetrycznych elewacji budynku. Fasada, elewacja południowa, 6-osiowa z prostokątnym ryzalitem środkowym; elewacje boczne trójosiowe; elewacja tylna 7-osiowa symetryczna. Otwory okienne prostokątne; w elewacjach bocznych i elewacji tylnej w kondygnacji II pary wąskich otworów okiennych.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wykonany w tynku detal architektoniczny zachowany w stanie dobrym. Elewacje zdobione wykonanymi w tynku pasami boni. Otwory okienne w kondygnacji I zwieńczone trójkątnymi i segmentowymi naczółkami. Środkowa oś elewacji zach. w kondygnacji I rozwiązana jako pseudowykus, flankowana parami pilastrów, zwieńczonych belkowaniem z trójkątnym naczółkiem.
- Stan zachowania stolarki okiennej: stolarka okienna współczesna, z zachowanymi podziałami.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, układ osi okiennych i wykrój otworów, zachowany detal architektoniczny.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania stolarki drewnianej według zachowanych wzorów.

ul. Zamkowa 3

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem A/693/1314/1-2/Wł decyzją z 21.02.1991.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Budynek administracyjny, związany z zespołem dworskim (zamkowym), obecnie siedziba Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków we Wrocławiu, Delegatura w Wałbrzychu, mur., k. XVIII w.; barok. Wolnostojący, usytuowany w po północnej stronie ulicy. W północnej części parceli znajduje się, będący obecnie w stanie ruiny, budynek stajni.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła dwukondygnacyjnego budynku, wzniesionego na planie prostokąta krytego dachem dwuspadowym, z dwuosiową facjatą na osi w elewacji frontowej, zwieńczoną dwukondygnacyjnym szczytem, ujętym spływami wolutowymi, zwieńczoną segmentowym naczółkiem; po obu stronach facjaty jednoosiowe lukarny, ujęte spływami wolutowymi, zwieńczone wklęsłowypukłymi szczytami z obeliskami i wazą w zwieńczeniu. W tylnej połaci dachu facjata przykryta dachem pulpitowym.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń, po współcześnie przeprowadzonych pracach remontowych; ceramiczne pokrycie dachu współczesne. Zachowana kompozycja elewacji budynku. Fasada, elewacja południowa, i elewacja tylna, symetryczne, 7-osiowe; elewacje boczne dwuosiowe. Otwory okienne i drzwiowy prostokątne.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wykonany w tynku detal architektoniczny zachowany w stanie dobrym. Naroża elewacji zaakcentowane boniowaniem. Podziały poziome w formie odcinków opaski między I i II kondygnacją. Elewa-

cja zwieńczona bogato profilowanym gzymsem koronującym; otwory okienne ujęte profilowanymi opaskami, zwieńczonymi profilowanym odcinkiem gzymsu. Otwór drzwiowy ujęty portalem, złożonym z pilastrów wykonanych z ciosów, zwieńczonych belkowaniem z wydatnym profilowanym gzymsem; na gzymisie ustawiony wklesłowy-pukły naczółek, po obu stronach naczółka i na wierzchołku półplastyczne wazy.

- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana stolarka drzwiowa w portalu fasady, drzwi dwuskrzydłowe płycinowe, w górnej części przeszklone; dolna płycina zdobiona rautem; przeszklenia oraz nadświetle zabezpieczone kutą kratą; stolarka okienna współczesna, z zachowanymi podziałami.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji, kształt facjat i lukarn; układ osi okiennych i wykrój otworów, zachowany detal architektoniczny.
- Do zachowania drzwi wejścia głównego.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania stolarki drewnianej według zachowanych wzorów.

ul. Zamkowa 3

Budynek wpisany do rejestru zabytków pod numerem A/693/1314/1-2/Wł decyzją z 21.02.1991.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Budynek gospodarczy, związany z zespołem dworskim (zamkowym); mur., 1. ćw. XIX w., obecnie w stanie ruiny. Budynek wolnostojący, usytuowany w tylnej zabudowie parceli.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Zły, budynek w stanie ruiny.
- Zachowane wzniesione z kamienia mury obwodowe i ściany szczytowe jednokondygnacyjnego budynku, wzniesionego na planie silnie wydłużonego prostokąta; pierwotnie budynek kryty dachem dwuspadowym, obecnie prowizorycznie zabezpieczony stropem, założonym na wysokości gzymsu koronującego.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne zachowane w stanie złym, wypłukane spoiny, ubytki. Otwory drzwiowe zamknięte łukiem pełnym oraz prostokątne; otwory okienne prostokątne.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany w złym stanie wykonany z cegły wyładowany gzymś koronujący.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: w otworach drzwiowych zachowane w stanie złym dwuskrzydłowe drewniane wrota.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania ściany obwodowe budynku i zarys bryły.
- Zabezpieczenie ścian przed dalszą degradacją.

ul. Zamkowa b.n.

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Stróżówka, l. 80. XIX w. Historyzm. Budynek usytuowany w północnej części zespołu, przy bramie północnej, po jej zachodniej stronie.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowana bryła niewielkiego jednokondygnacyjnego budynku krytego dachem dwuspadowym, wzniesionego na planie prostokąta.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne, konstrukcja i ceramiczne pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń. Zachowana kompozycja elewacji o prostokątnych otworach okiennych i drzwiowych.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i wykonany w tynku detal architektoniczny zachowany w stanie dobrym. Elewacje rozczłonkowane boniowanymi pilastrami, zwieńczone szerokim, bogato profilowanym gzymsem koronującym. Otwory okienne i drzwiowe ujęte profilowanymi opaskami.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: zachowana stolarka drzwiowa, drzwi dwuskrzydłowe, płycinowe, w górnej części przeszklone; płyciny zdobione rautem; zachowana stolarka okienna, okna dwuskrzydłowe.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, kompozycja elewacji; układ osi okiennych i wykrój otworów.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania stolarki drewnianej z nawiązaniem do historycznych wzorów.

Park zespołu dworskiego (zamkowego) dworskiego

Park wpisany do rejestru zabytków decyzją nr A/694/969/Wł z 27.12.1983.

WEZ – Ewidencja parku – 1979 r.

Park w zespole dworskim (zamkowym), usytuowanym w południowej części Śródmieścia. Teren parku od północy wyznacza ul. Zamkowa, od zachodu ul. Stanisława Moniuszki, od wschodu, ul. Młynarska i ul. Piotra Skargi; południowa granica parku ograniczona jest ul. Południową. W północnej części parku zachowane jest historyczne ogrodzenie posadowione na wysokiej, kamiennej podmurówce, złożone z czworobocznych kamiennych słupów, między którymi osadzono współczesne kraty. W zachodniej części odcinka północnego zachowany jest kamienny mur oporowy Wejście na teren parku, od północy, wschodu i zachodu, prowadzi poprzez okazałe bramy o murowanych czworobocznych słupach, z kutymi metalowymi skrzydłami.

Teren obecnego parku stanowiły pierwotnie tereny dworskich upraw, tworzące północną część obecnego założenia. Jak pokazuje plan miasta z około 1738 r., na zachód od dworu urządzony był ozdobny ogród z dwoma okrągłymi basenami. Około poł. XVIII w. nie istniał już ozdobny ogród. Jego pozostałością był pawilon kryty kopułą, usytuowany przy murze. Po wschodniej stronie dworu znajdował się rozległy czworoboczny dziedziniec gospodarczy. W latach 80 XIX w., wraz z rozbudową dworu i przekształceniem go w siedzibę zarządu dóbr, teren wokół dworu przekształcony został w park. Na początku XX w. park został powiększony o część południową. Na terenie parku wzniesione zostały dwie okazałe wille, na terenie dawnego dziedzińca gospodarczego dwie oficyny w konstrukcji ryglowej.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Zachowany zasięg parku krajobrazowego z zachowanym historycznym ogrodzeniem, w części północnej. W pozostałej części ogrodzenie współczesne, stylizowane. W parku wyróżniamy dwie polany, jedną małą, położoną w północno zachodniej części parku, drugą dużą, znajdującą się w części południowej. Park pozostaje w historycznych granicach. Zachowały się wszystkie budynki usytuowane na terenie parku.
- Park uporządkowany z zachowanym drzewostanem.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania granice parku.
- Do zachowania historyczne ogrodzenie.
- Remont willi na terenie parku.